SPOLOČNOSŤ SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV

FÓRUM ARCHIVÁROV

ROČ. XXVI. Č. 2 MÁJ—AUGUST 2017 NEPREDAJNÉ

Obsah

EDITORIÁL

Štefan Hrivňák Pár slov o nádeji /04

OZNAMY

Výzva na zasielanie nominácií na kandidátku SSA /06
Výzva na zaplatenie členského príspevku /06
Cyklus o slovenskom archívnictve v Brne /06
Biografický slovník slovenských archivárov a ochrana osobných údajov /07

VÝBOR(N)OVINY

Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov z 20. apríla 2017 v Bratislave /08
Zápisnica z mimoriadneho zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov z 23. mája 2017 v Martine /09

PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ ZAMESTNANCOV ŠTÁTNYCH ARCHÍVOV V ROKU 2015 (I. ČASŤ) /10

NOVINKY Z ICA

Marta Švoliková Vzdelávací projekt Historického archívu Európskej únie /17

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – ODBORNÉ ČLÁNKY

Mária Mrižová Aktuálne dianie v slovenskom archívnictve /18
Vladimír Wolfshörndl Aproximácia periodizácie a chronologizácie v archívnej vede a v archívnej praxi: pokus o syntézu (I. časť) /22
Myroslav Voloshchuk Archívna práca na Ukrajine (história, štruktúra inštitúcií, pracovné podmienky): vybrané aspekty /27

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

Martina Orosová Stretnutie špecializovaných archívov v Liptovskom Mikuláši /31
Martina Šlampová Stretnutie k 500. výročiu reformácie v Poprade a ocenenie pamätnou medailou /33
Henrieta Žažová V každé věde je poezie… /34
Mária Grófová – Marta Švoliková 17. celoštátna archívna konferencia v Liberci /39
Silvia Haladová Vedecká konferencia Reformácia a jej dôsledky na Slovensku /46
Jana Koštialová O jednom komornom podujatí v Trnave /49
Lenka Krnáčová – Zuzana Hasáková XXI. archívne dni v SR v Martine /50
Michaela Weinštuková Písané obrazom. Nová výstava v Slovenskom národnom archíve /53
Judita Szekeresová Kovácsová Deň otvorených dverí v Archíve v Šali /55
Veronika Pauková Chute a vône minulosti v Štátnom archíve v Trnave /56
Tina Tvrdoňová Deň otvorených dverí v Archíve mesta Bratislavy a vedecký seminár Korunovačné slávnosti a ich význam v dejinách – tradície, ceremónie, rituály /58
Tina Tvrdoňová Vitam et Sanguinem. Mária Terézia a Uhorsko 1740 – 1780 /60
Ján Valo Konferencia Mesto a jeho historická krajina /64
Monika Péková Informácia o výsledkoch rokovania zástupcov Katedry archívnictva a PVH Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a odboru archívov a registratúr /65

DISKUSIA

Mária Nováková Ad: Čo sa stalo so Slovenskou archivistikou… /66
Odbor archívov a registratúr SVS MV SR Skreslené údaje pre médiá: úmysel či nevedomosť? /66

DVE OTÁZKY PRE… /68

Henrieta Žažová Vyhodnotenie anonymných dotazníkov /70

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

Miroslav Martinický O Štátnom archíve (v Žiline so sídlom) v Bytči /73
Pavol Madura Archív Matice slovenskej v Martine. Dejiny a prítomnosť /79
Zuzana Kollárová O ľuďoch, na ktorých sa nesmie zabudnúť (II. časť) /85

DO VAŠEJ KNIŽNICE – RECENZIE

Pavel Vimmer GRESCHOVÁ, Eva – CHUDJÁK, František (eds.). Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2015 /90
Július Bartl GRÓFOVÁ, Mária – MALOVCOVÁ, Božena (eds.). Bitka pri Moháči – historický medzník v dejinách strednej Európy (490. výročie) /97

DO VAŠEJ KNIŽNICE – ANOTÁCIE

Jana Macounová KUČERA, Matúš. Stredoveké Slovensko /99
Michaela Boďová STEHLÍK, Michal. Slovensko: země probuzená, 1918 – 1938 /100
Robert Gregor Maretta MULÍK, Peter (ed.). Čo písal o našich dejinách Franko Sasinek: Historické práce Franka V. Sasinka a ich vnímanie v súčasnej slovenskej historiografii /102
Margaréta Hernando KERECMAN, Peter. Advokáti Davisti – Vladimír Clementis, Ján Poničan, Daniel Okáli /103
Ivana Červenková DRŠKA, Richard. Mestská správa Skalice do roku 1711 /104
Radoslav Ragač HEGYI, Ferenc. Szenctől Tatáig. A piarista rend és műszaki-gazdasági szakoktatás kezdetei Magyarországon. Tanulmányok és források /106
Kamila Marhefková PELLOVÁ, Daniela – BURAĽ, Miroslav – CAPOVÁ, Viktória. Kaštieľ v Snine /106

NAŠI JUBILANTI

Marta Bednárová Milí naši jubilanti (apríl – august 2017) /108
Miroslav Kamenický Významné jubileum Júliusa Bartla /108

SPOMÍNAME

Lenka Pavlíková Za Teréziou Mišovičovou (18. apríl 1959 – 21. máj 2017) /110
Daniela Tvrdoňová Rozlúčka s archivárkou, kolegyňou a priateľkou Katkou Magurovou /111

PÊLE-MÊLE

Michala Lônčíková Archívna turistika po východniarsky /112
Peter Bednár Prevencia a kompenzácia pracovnej záťaže archivárov /116

FÓRUM ARCHIVÁROV

2017, roč. XXVI, č. 2
ISSN 1339-8423 (online)
ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie)

Vydáva:
Spoločnosť slovenských archivárov
Adresa: Drotárska cesta 42
P. O. BOX 115
840 05 Bratislava 45
Slovenská republika
www.archivari.sk

E-mail redakcie:
forum.archivarov@gmail.com

Šéfredaktorka:
Henrieta Žažová

Redakčná rada:
Marta Bednárová, Ivana Červenková, Mária Hešková, Štefan Hrivňák, Marta Švoliková
Jazyková korektúra: Marta Švoliková

Grafická úprava: Bronislava Porubská, Miroslava Polačková

Texty: © J. Bartl, P. Bednár, M. Bednárová, M. Boďová, I. Červenková, M. Grófová, S. Haladová, Z. Hasáková, Š. Hrivňák, M. Kamenický, Z. Kollárová, L. Krnáčová, M. Lônčíková, J. Macounová, P. Madura, R. G. Maretta, K. Marhefková, M. Martinický, M. Mrižová, M. Nováková, Odbor archívov a registratúr SVS MV SR, M. Orosová, V. Pauková, L. Pavlíková, M. Péková, R. Ragač, J. Szekeresová Kovácsová, M. Šlampová, J. Štouračová, M. Švoliková, D. Tvrdoňová, T. Tvrdoňová, J. Valo, P. Vimmer, M. Voloshchuk, M. Weinštuková, V. Wolfshörndl, H. Žažová

Vychádza trikrát ročne v elektronickej podobe, nepredajné. Povolilo: MK SR 1 472/96.

Autorské práva vyhradené.
Akékoľvek rozmnožovanie textu a fotografií len s predchádzajúcim písomným súhlasom vydavateľa.

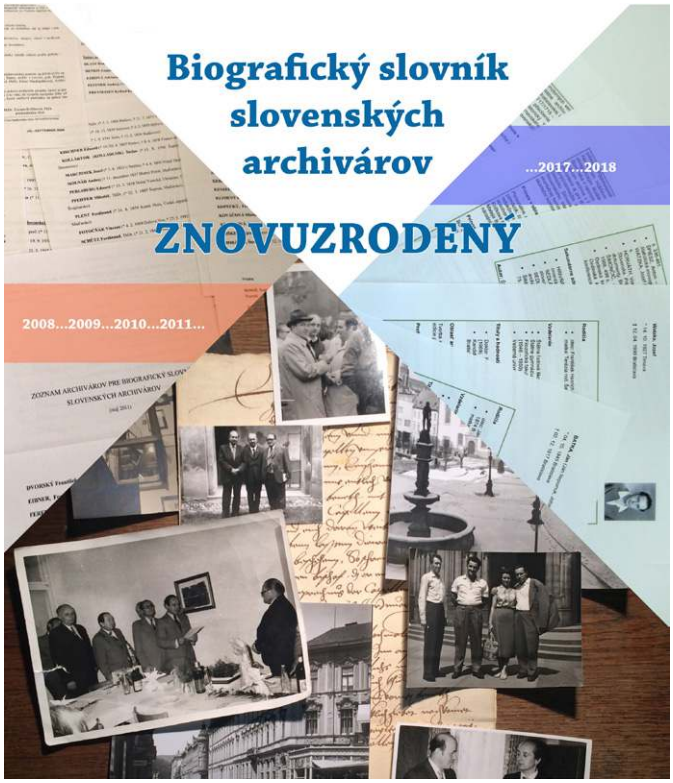
Staršie čísla na www.archivari.sk.

Na obálke: XXI. archívne dni v SR v Martine. V prvom rade: budova SNK a archivármi z celého Slovenska zaplnená rokovacia sála SNK. V druhom rade: zahraniční hostia s organizátormi H. Žažovou, P. Madurom a druhá budova Matice slovenskej, v ktorej sídli aj Archív MS. V treťom rade: budova martinského archívu v Bystričke a doc. J. Šedivý počas diskusie; v pozadí predsedníčka SSA M. Grófová. Foto: Dana Vojtková; Pavel Sůra; Archív MS; ŠA v Žiline, pracovisko Archív Martin.

PÁR SLOV O NÁDEJI

Písať úvodník do Fóra archivárov je zodpovedná úloha, ktorej som sa zhostil s radosťou, no taktiež s miernymi obavami. Veď každé jedno číslo číta niekoľko stoviek archivárov, historikov a sympatizantov archívov a archívnictva po celom Slovensku (posledné tri čísla Fóra boli stiahnuté zo stránky celkom 1 351-krát). No bez ohľadu na počet stiahnutí a celkovú čítanosť, každý úvodník by mal zaujať svojou výpoveďou a nalákať tak čitateľa na ďalšie listovanie (v našom prípade skôr skrolovanie) a skúmanie tém naprieč časopisom. V kontexte týchto myšlienok som dumal, ako sa Vám prihovorím, a akým štýlom budem koncipovať svoj text, aby bol zmysluplný a zároveň výstižný pre aktuálne dianie. Nakoniec som sa rozhodol naladiť nasledujúce riadky na pozitívnu strunu. Ba čo viac, nádejam sa, že by som vo Vás mohol zanechať kladný dojem a presvedčenie, že práca nás archivárov má zmysel a zhmotňuje sa do uchopiteľných výsledkov. Či sa mi to, aspoň čiastočne, podarilo, budete môcť zhodnotiť až na konci tejto úvahy. Verím, že som si zatiaľ udržal Vašu pozornosť a vopred avizujem, že za každú spätnú väzbu (moderne *feedback*) budem vďačný.

Z rozhovoru, ktorý som viedol s JUDr. Jozefom Chreňom začiatkom apríla tohto roku (vyšiel v minulom čísle FA 1/2017, s. 86 – 89), mi v pamäti utkvel jeden jeho výrok: „Archivárom treba dať nádej.“ Slová, ktoré v sebe skrývajú mnoho a ich pozitívne naplnenie nie je ani zďaleka jednoducho realizovateľné. Vskutku, nádej je aj viera, že to, čo robím, má zmysel, že moje konanie a práca sú užitočné pre mne blízkych ľudí, kolegov či pre širšiu spoločnosť. Presvedčenie, že to tak je, je dôležité pre každého jedného človeka. I my, archivári, sa stretávame s poznaním, že sme dôležitou súčasťou nielen úradnej mašinérie, ale napr. aj pri historickom výskume či v živote konkrétnych ľudí. Na druhej strane, viacerí z nás majú pochybnosti, či tie klady presahujú zápory, prípadne bojujeme s myšlienkami, či by naša existencia nebola zmysluplnejšia v inom odvetví. Prečo to vlastne píšem? Nuž, negatívne myšlienky umocňuje fakt, že veľa odbornej a časovo náročnej práce archivárov vyšlo (zatiaľ) navnivoč. Potvrdzuje to skutočnosť, ktorú spomenula vo svojom referáte na tohtoročných archívnych dňoch aj PhDr. Zuzana Kollárová, PhD., že projekty ako urbáre feudálnych panstiev alebo terminologický slovník neboli ukončené žiadnym výstupom. Dodám, že ani v posledných rokoch to

s finalizáciou vedeckej práce v archívoch (napr. projekty: súpis vedút, dejiny archívov, pramene k prvej svetovej vojne) nebolo vôbec ružové.

Príčin a dôvodov je hneď niekoľko, ale nie je mojím cieľom ich analyzovať. Naopak, uviedol som, že táto práca vyšla navnivoč len zatiaľ! Nepíšem to len tak, skutočne si myslím, že využitie práce na niektorých projektoch ešte len nastane. Napríklad tento rok hodnotím z hľadiska aspektu vedeckosti archívnictva veľmi pozitívne. Okrem toho, že sme mali výsostne archivársku tému archívnych dní, mimoriadne ma potešilo publikovanie a distribúcia dvoch nových zborníkov Spoločnosti slovenských archivárov 2015 a 2016. Ďalší zborník z tohtoročných archívnych dní (ktorého súčasťou budú aj príspevky z podujatia Spomíname na Elemíra Rákoša 1935 – 2003), je na dobrej ceste, všetky štúdie sú už u editorov a teda nič nebráni tomu, aby sme sa z neho tešili už tento rok.

Ďalšou pozitívnou udalosťou, ktorej organizáciu si ja osobne veľmi cením, je konferencia Dejiny archívov – archívy dejín, ktorá sa uskutoční v Mojmírovciach v dňoch 19. – 20. septembra 2017. Aj toto podujatie, organizované Štátnym archívom v Nitre, je príležitosťou využiť nadobudnuté vedomosti archivárov pri ich práci, napríklad aj v súvislosti s konkrétnou rezortnou úlohou ministerstva vnútra – Dejiny formovania štátnych archívov. Celkom určite z tohto podujatia vyjde

i zborník, teda príspevky autorov budú „zhmotnené“ do finálnej (snáď dokonca papierovej) podoby. Je priskoro hovoriť o kvalite jednotlivých štúdií, ale verím (a témy príspevkov mi na to dávajú dôvod), že mnohé budú mať značný prínos pre naše dejiny. Zároveň dúfam, že takýchto podujatí bude v najbližších rokoch pribúdať.

Hoci už v minulom čísle sme Vás informovali o znovuobnovení prác na biografickom slovníku, nedá mi, aby som nespomenul aj tento projekt. Nuž, a vlastne je to tak aj správne, veď sme spolu so spolueditorkou Henrietou Žažovou už opäť kúsok ďalej, a tým pádom aj bližšie k cieľu. V čase, keď čítate tento príspevok, už by mal byť k dispozícii aj elektronický formulár, do ktorého budú archivári po celom Slovensku vpisovať údaje o svojich predchodcoch i súčasných kolegoch. Vašim pričinením sa aktuálne vytvárajú zoznamy všetkých archivárov, ktorí budú zahrnutí do slovníka. Aj za týmto dielom je už množstvo práce, a preto verím, že ste spolu so mnou (s nami) radi, že biografický slovník sa po zimnom spánku zobudil a pomaly (medvedím krokom) kráča na koniec cesty. Aj doc. PhDr. Augustín Maťovčík, DrSc., doyen slovenskej biografistiky, na archívnych dňoch vyjadril radosť zo znovuobnovenia prác a proklamoval svoju podporu aj angažovanosť v prípade konkrétnych biografických hesiel. Nakoniec, keď nad tým rozmýšľam v kontexte spomínaného výroku Dr. Chreňa, celý tento projekt je aj o nádeji. O našej nádeji vo Vás, že budete tvoriť toto dielo spolu s nami, z pozície autorov hesiel. O Vašej nádeji v nás, že prekonáme všetky prekážky – finančné, personálne, metodické... a že dovedieme biografický slovník do jeho finálnej podoby. No, čo je najdôležitejšie, je to nádej pre archívnictvo, že zdokumentujeme prácu nás a našich predchodcov a ukážeme dôležitosť našej profesie a erudovanosť archivárov, z ktorých mnohí sa stali významnými vedcami či pedagógmi. Pri výskume nám môžu pomôcť rôzne materiály: publikované práce, osobné spisy, registratúry archívov, rozmanité dotazníky a v neposlednom rade už publikované biografie a heslá. Za najzaujímavejší a najpestrejší prameň však jednoznačne možno pokladať zachované osobné fondy archivárov, ktoré sa od seba prirodzene líšia kvalitou i množstvom zachovaných archívnych dokumentov. Archivári, už len z podstaty svojej práce, však vo väčšine prípadov mali vzťah k svojim osobným dokumentom, a preto mnohí z nich majú svoje fondy uložené v archívoch po celom Slovensku. Dodám, že dobre zachovaný osobný fond archivára nemusí mať využitie „len“ v biografii konkrétneho človeka, ale možnosti sú ďaleko bohatšie.

V poslednej stati by som spomenul aj tento časopis. Na obrazovkách si totiž práve prezeráte šieste číslo, na ktorom sa redaktorsky spolupodieľam. Keďže Fórum vychádza trikrát ročne, je to pre mňa v podstate uzavretie dvojročnej periódy. Posledné tri čísla mali rozsah 92 – 110 strán, z čoho jednoznačne vyplýva, že záujem o publikovanie v našom časopise narástol a že relatívne podrobne sledujeme dianie v slovenskom archívnictve. Vedzte, že pripravovať periodikum na vydanie nie je ľahká úloha a už vôbec nie časovo nenáročná. No robíme to v nádeji, že to má zmysel, a že Vás publikované články potešia, niekedy azda pobavia, no hlavne obohatia o nové poznatky a vedomosti. Ak sa nám to podarilo, sme veľmi radi a budeme sa aj naďalej snažiť udržať si Vašu priazeň. Nakoniec, aj toto číslo je dôkazom zhmotňovania výsledkov Vašej práce. Konferencie, dni otvorených dverí, skúsenosti s cestovaním po archívoch – to všetko tu je zaznamenané, pre nás – súčasníkov, ako aj pre ďalšie generácie.

Záverom Ti chcem poďakovať drahý čitateľ, že si sa dostal až sem. Keď takto z konca uvažujem nad výrokom „archivárom treba dať nádej“, myslím si, že v prvom rade si ju musíme dať navzájom. V zmysle Biografického slovníka slovenských archivárov, v zmysle iných projektov, no a v neposlednom rade aj v rešpektovaní svojej a našej práce. To neznamená, že treba „byť poslušný“ a nič nekritizovať. To nie, práve naopak. Pestrosť názorov sprevádza naše dejiny od počiatku a aj poprední členovia prvej generácie organizovaného slovenského archívnictva ich mali rôzne. Môj bývalý kolega a priateľ Paľo Vimmer často hovorieval, že „archivár musí mať ťah na bránu.“ Myslel tým, že v určitom momente je potrebné spraviť konečné rozhodnutie a nakoniec aj dokončiť začatú prácu. Dajme si teda nádej, že postupne budeme dokončovať všetky naše začaté práce. Viem, že to je v našich silách, pretože počas svojho krátkeho pôsobenia v archívnictve som sa stretol s množstvom šikovných a talentovaných ľudí. Archívnictvo sa tak bude pomaličky posúvať dopredu. To je jedna z vecí, ktoré si želám a myslím, že aj mnohí z nás. Pretože pocit z dobre vykonanej práce je nenapodobiteľný a nenahraditeľný.

Štefan Hrivňák
Archív mesta Bratislavy

Oznamy

VÝZVA NA ZASIELANIE NOMINÁCIÍ NA KANDIDÁTKU SSA

Vážené archivárky a archivári, vážení členovia spoločnosti!

Hoci do mája budúceho roku je ešte pomerne dosť času, prichádzame s touto správou v dostatočnom predstihu, aby ste mali na rozhodovanie sa dostatok času. Budúci rok bude súčasťou XXII. archívnych dní v SR aj valné zhromaždenie a voľby predsedu, členov výboru a revíznej komisie Spoločnosti slovenských archivárov. Touto cestou Vás chceme poprosiť, aby ste pomaly začali rozmýšľať nad kandidátmi na volebnú listinu, ktorí by podľa Vás mali reprezentovať Spoločnosť slovenských archivárov v rokoch 2018 – 2022 a udávať tak smerovanie v stavovskej spoločnosti archivárov. Zároveň chceme vyzvať dosiaľ pasívnych členov, ktorí sa chcú aktívne podieľať na činnosti spoločnosti a byť pri kreovaní jej cieľov a ich napĺňaní v budúcnosti, aby neváhali a prihlásili sa na kandidátku SSA. V prvom budúcoročnom čísle Fóra archivárov totiž plánujeme prezentovať profily jednotlivých kandidátov, spoločne s ich víziami a konkrétnymi predstavami, skrátka akou cestou sa podľa nich má spoločnosť uberať. Veríme, že tak prispejeme k zvýšeniu informovanosti pred voľbami a pomôžeme Vám ľahšie sa rozhodnúť pri voľbách.

VÝZVA NA ZAPLATENIE ČLENSKÉHO PRÍSPEVKU

Vážení členovia Spoločnosti slovenských archivárov, uplynul termín uhradenia členských príspevkov. Od roku 2009 je zápisné za člena SSA vo výške 5.- € a ročný riadny člensky príspevok vo výške 7.- €, a to aj pre pracujúcich dôchodcov. Dôchodcovia na zaslúženom odpočinku platia členské vo výške 3,50.- €. Členovia, ktorí nestihli uhradiť členské do vytýčeného termínu, majú možnosť uhradiť ho bezhotovostným platobným stykom na IBAN SK59 0900 00000000 1148 2674, Slovenská sporiteľňa a. s., Suché mýto 6, 811 03 Bratislava. V prípade platby za viacerých členov SSA z jedného archívu a z jedného účtu prosíme o vyznačenie sídla archívu (pri štátnych archívoch stačí mesto, pri pracoviskách i skratka názvu archívu) ako aj vpísanie priezvisk do kolónky Správa pre prijímateľa. V prípade platby za viacerých členov spoločnosti z jedného účtu je možné ich zoznam zaslať na emailovú adresu: marta.svolikova@minv.sk. Ďalšou možnosťou je platba v hotovosti u hospodárky SSA. Tu je potrebné emailom vopred dohodnúť termín odovzdania členských príspevkov. Súčasne vyzývame kolegov, ktorí majú nedoplatky za uplynulé roky, aby si vyrovnali aj tieto podlžnosti. Nejasnosti ohľadne nedoplatkov je možné zistiť u hospodárky SSA. Nedoplatky do roku 2008 sa uhrádzajú vo výške 5.- € za kalendárny rok. Platbu prosíme realizovať do 30. októbra 2017. Členovia SSA, ktorí nemajú uhradené členské poplatky za päť rokov (t. j. posledná platba realizovaná v roku 2011, prípadne ešte predtým), budú postihnutí v zmysle Stanov SSA, čl. 3, bod 3c/ zrušením členstva pre neplnenie si základných členských povinností.

Dovoľujeme si požiadať členov SSA o nahlásenie každej zmeny, či je to zmena bydliska, zamestnania, telefónneho čísla alebo e-mailovej adresy. To isté sa týka aj členov, ktorí hodlajú ukončiť členstvo v SSA.

CYKLUS O SLOVENSKOM ARCHÍVNICTVE V BRNE

Vážení a milí kolegové,

teprve s koncem letního semestru uzavíráme cyklus o Slovenském archivnictví (pozri správu vo FA č. 1/2017, s. 42 – 44). Na sérii Vašich přednášek jsme navázali návštěvou několika slovenských archivů počátkem května. Teď ještě studenti dopra-

Študenti archívnictva z Masarykovej univerzity v Brne s riaditeľom Archívu Matice slovenskej Pavlom Madurom pred sídlom archívu – druhou budovou Matice slovenskej v Martine...

... a v reprezentačných priestoroch košickej radnice s vedúcou Archívu mesta Košice Máriou Hajduovou

covali své referáty vážící se k dějinám navštívených měst, k rodové tradici několika šlechtických rodin, se kterými jsme se v rámci exkurze setkávali, pozornost jsme věnovali církevním institucím i církevní správě samotné, specifikám slovenského/uherského správního systému atd.

Zvlášť milé bylo opětovné setkání s některými z Vás i poznání těch z Vás, kteří se do Brna nedostali. Potěšující bylo i setkání se studenty, kteří se ještě minulý semestr pohybovali u nás na katedře a nyní jsme se setkali v archivu (Mgr. Ján Olexa v Martině).

Děkuji tedy ještě jednou za Vaše přednášky u nás a za milé přijetí našich 43 studentů u Vás. Doufám, že i nadále bude příležitost se setkávat. Přeji Vám pěkné léto a příjemné zotavení!

Jiřina Štouračová
Ústav PVH a archivnictví FF MU v Brně

BIOGRAFICKÝ SLOVNÍK SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV A OCHRANA OSOBNÝCH ÚDAJOV

V súvislosti s prebiehajúcim obnoveným projektom Biografického slovníka slovenských archivárov vyjadrili niektorí naši kolegovia obavy či zhromažďovanie osobných údajov archivárov nie je v rozpore s aktuálne platnými zákonmi Slovenskej republiky. Na základe toho sme my, editori tohto projektu, oslovili Úrad na ochranu osobných údajov SR, ktorý nám ozrejmil, že sa nejedná o porušenie zákona o ochrane osobných údajov, pretože organizátorom prác nie je súkromná osoba, ale občianske združenie Spoločnosť slovenských archivárov, ktorá tieto informácie nevyhnutne potrebuje získavať na tvorbu určitého literárneho diela.

Konkrétne v paragrafoch: pri osobách – archivároch, zosnulých a rovnako tak žijúcich, budeme postupovať v zmysle §10 ods. 3 písm. a) zákona č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov (žiadny dodatočný súhlas týchto osôb nie je potrebný):

> „Prevádzkovateľ spracúva osobné údaje bez súhlasu dotknutej osoby aj vtedy, ak spracúvanie osobných údajov je nevyhnutné na účely tvorby umeleckých alebo literárnych diel, pre potreby informovania verejnosti masovokomunikačnými prostriedkami a ak osobné údaje spracúva prevádzkovateľ, ktorému to vyplýva z predmetu jeho činnosti; to neplatí, ak spracúvaním osobných údajov na takýto účel prevádzkovateľ porušuje právo dotknutej osoby na ochranu jej osobnosti a súkromia alebo takéto spracúvanie osobných údajov bez súhlasu dotknutej osoby vylučuje osobitný zákon alebo medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná.“

Pri tvorbe jednotlivých hesiel do biografického slovníka sa navyše budú využívať už publikované osobné údaje, ktoré boli zverejnené najmä na stránkach Slovenskej archivistiky, Fóra archivárov, Biografického slovníka a pod. V tomto prípade budú autori hesiel postupovať v zmysle §10 ods. 3 písm. e) zákona č. 122/2013 Z. z.:

> „Prevádzkovateľ spracúva osobné údaje bez súhlasu dotknutej osoby aj vtedy, ak sa spracúvajú osobné údaje, ktoré už boli zverejnené v súlade so zákonom a prevádzkovateľ ich náležite označil ako zverejnené; ten, kto tvrdí, že spracúva zverejnené osobné údaje, na požiadanie preukáže úradu, že spracúvané osobné údaje boli už zákonne zverejnené.“

Z legislatívneho hľadiska teda nie je problém ani u zosnulých osôb, ani u žijúcich. Pripomíname, že Biografický slovník slovenských archivárov nebude informovať o vierovyznaní, národnosti, politických názoroch ani o mieste bydliska. Z osobných údajov zhromažďujeme tieto dáta: meno, priezvisko (pseudonymy, akronymy), dátum a miesto narodenia, dátum a miesto úmrtia, fotografiu. Ostatné zhromažďované dáta sú v kombinácii s menom a priezviskom taktiež osobnými údajmi, no primárne sa zameriavajú na vzdelanie, kariéru, odbornú a vedeckú činnosť. Tieto údaje sú bežne publikované u vysokoškolských pedagógov, vedcov, politikov, hercov a pod., a preto ani nevidíme dôvody na obavu z ich zneužitia. Samozrejme, pokiaľ ide o žijúce osoby, ktoré sa napriek

vyhovujúcim kritériám necítia byť archivármi alebo z iných dôvodov si vyslovene neželajú byť zahrnutí v biografickom slovníku, budeme ich rozhodnutie rešpektovať. Takýto nesúhlas nám musí byť doručený písomne, listom na korešpondenčnú adresu spoločnosti alebo e-mailom na adresu forum.archivarov@gmail.com.

Veríme však, že takýchto prípadov bude čo najmenej a spoločnými silami vytvoríme dielo, ktoré nás bude dôstojne reprezentovať, bude svedectvom práce nás a našich predchodcov.

Štefan Hrivňák
za editorov Biografického slovníka slovenských archivárov

VÝBOR(N)OVINY

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV Z 20. APRÍLA 2017 V BRATISLAVE

Program:
Jesenný seminár venovaný J. Watzkovi
Archívne dni v roku 2017 v Martine
Vyhodnotenie ankety
Projekt Biografický slovník slovenských archivárov
Rôzne

Rokovanie sa konalo v Registratúrnom stredisku FiF UK v Bratislave. Zúčastnili sa ho štyria členovia výboru, dvaja členovia revíznej komisie a dvaja hostia – Ing. Ľubomír Labanc z firmy IBM a Mgr. Štefan Hrivňák z Archívu mesta Bratislavy.

Seminár venovaný Jozefovi Watzkovi pri príležitosti jeho nedožitých 90. rokov bude SSA organizovať v druhom polroku 2017, pravdepodobne koncom novembra/začiatkom decembra. Októbrový termín, v ktorom sa J. Watzka narodil a ktorý uprednostňoval Štefan Hrivňák, je z hľadiska organizácie a kolízie s inými akciami nereálny. Miesto konania by bolo ideálne niekde v centre mesta vzhľadom na zlú dostupnosť do SNA. V tomto smere treba osloviť relevantné inštitúcie, ktoré majú vhodnú sálu (UKB, MMB, SAV). Svoju predstavu o programe seminára predniesol hosť Štefan Hrivňák. Počas jeho pôsobenia v Štátnom archíve v Bratislave sprístupňoval osobný fond Jozefa Watzku, preto navrhol, že prednesie na seminári hlavný odborný referát, v ktorom vyčerpá témy zo života a diela J. Watzku a ďalšie príspevky sa môžu niesť už len v spomienkovom duchu. S touto koncepciou rozhodne nesúhlasili M. Grófová a ani M. Orosová, ktorá navrhla poslať výzvu na aktívnu účasť na seminári archivárskej verejnosti a ponúknuť možnosť vystúpenia aj iným odborníkom. Ďalšie podrobnosti o seminári budú ešte prerokované na nasledujúcom riadnom zasadnutí výboru.

Organizácia archívnych dní je vo finálnom štádiu, dolaďujú sa posledné detaily, o ktorých informovala M. Grófová. Zborníky SSA za rok 2015 a 2016 budú z tlačiarne vyskladnené 12. mája 2017. Vzhľadom na to, že nikto z členov výboru nemá auto, je problém s ich odvozom do Martina. Zabezpečí to M. Grófová. Zborník SSA 2017 budú tvoriť príspevky z XXI. archívnych dní a príspevky zo seminára venovaného E. Rákošovi. H. Žažová navrhla odmenu pre grafičku, ktorá bude zalamovať zborník, čo výbor nemohol schváliť, lebo nebol uznášaniaschopný. Z rovnakého dôvodu nemohol byť schválený ani výber tlačiarne na tlač zborníka, vybratej z 15 cenových ponúk.

Komplexné vyhodnotenie online ankety o SSA, jej činnosti a časopise Fórum archivárov bude publikované vo Fóre archivárov 1/2017. M. Orosová navrhla urobiť hĺbkovú analýzu „krízy slovenského archívnictva“, lebo bez hodnoverných faktov nie je možné plánovať konkrétne kroky.

Projekt Biografický slovník archivárov predstavili H. Žažová a Š. Hrivňák. Je potrebné aktualizovať hotové heslá a dopracovať chýbajúce, aby mohla byť prvá časť slovníka v roku 2018 vydaná knižne. Heslá sa budú vkladať do online formulára, ktorý musí vytvoriť IT špecialista. Na rokovaní s OAR MV SR sa dohodlo (pozri O pracovných stretnutiach zástupcov odboru archívov a registratúr MV SR a Spoločnosti slovenských archivárov vo FA č. 1/2017, s. 15), že štátni archivári dostanú tvorbu slovníkových hesiel ako úlohu, aby mali dostatok priestoru a možností zahrnúť do slovníka čo najviac archivárov. Vzhľadom na veľkú finančnú náročnosť projektu vypracovali H. Žažová a Š. Hrivňák projekt na grant z Fondu na podporu umenia MK SR so žiadosťou o finančný príspevok 15 000 €. Ako vzor spracovali biografické heslá troch archivárov (Batka, Watzka, Snaková). Posudok projektu spracoval J. Roháč. Problém nastal v tom, že Š. Hrivňák v online prihláške projektu uviedol ako kontaktnú osobu a zodpovedného riešiteľa seba, na čo podľa prítomných členov výboru nemal kompetenciu a žiadne poverenie konať v mene výboru SSA. Ak projekt nebude podporený z grantu, bude ho musieť SSA financovať zo svojich alebo sponzorských príspevkov.

Číslo časopisu Fórum archivárov 1/2017 je hotové a zalomené, finalizujú sa posledné korektúry.

Bude distribuované ešte pred archívnymi dňami. Termín na odovzdanie príspevkov do FA 2/2107 bol stanovený na 15. 7. 2017. H. Žažová sumarizovala predbežný obsah druhého čísla.

V rámci bodu Rôzne bolo vyhodnotené hospodárenie SSA za obdobie od 1. januára 2016 do 31. marca 2017 (pozri v pravom stĺpci).

Predseda revíznej komisie G. Strešňák sa z dôvodu mimoriadneho nárastu pracovného zaťaženia v zamestnaní rozhodol ukončiť svoje členstvo v revíznej komisii, ako aj členstvo v redakčnej rade časopisu Fórum archivárov. Na miesto člena revíznej komisie postupuje náhradník s najväčším počtom hlasov Mgr. Pavol Urbánek z Parlamentného archívu. Predsedom revíznej komisie sa stal František Chudják a hlavnou redaktorkou časopisu Fórum archivárov Henrieta Žažová.

Mimo programu zasadnutia sa uskutočnilo rokovanie s Ing. Ľubomírom Labancom zastupujúcim spoločnosť IBM o možnostiach vzájomnej spolupráce. IBM rieši projekty zamerané na dlhodobú a trvalú archiváciu digitálnych a elektronických záznamov, no slovenské archívnictvo v tomto smere nevyvíja žiadnu aktivitu. Navrhuje preto vytvoriť diskusnú platformu, na ktorej by sa stretli archivári z praxe s IT špecialistami, aby si vzájomne prezentovali svoje predstavy.

Zapísala: *Martina Orosová*
Overila: *Mária Grófová*

ZÁPISNICA Z MIMORIADNEHO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV Z 23. MÁJA 2017 V MARTINE

Mimoriadne zasadnutie výboru sa uskutočnilo vo večerných hodinách počas XXI. archívnych dní v SR v Martine. Na zasadnutí sa zúčastnilo 6 členov výboru a 2 členovia revíznej komisie.

Predmetom rokovania bolo otvorenie slávnostného večera, ktoré bude viesť M. Grófová a príhovor jubilantom prednesie J. Roháč a ďalšie záležitosti súvisiace s organizovaním a úspešným priebehom XXI. archívnych dní.

H. Žažová navrhla, aby boli členovia SSA verejne upozornení na blížiace sa voľby do výboru a revíznej komisie SSA v máji 2018, a aby navrhli svojich kandidátov na členov výboru aj predsedu. Chcela by kandidátov stručne predstaviť vo Fóre archivárov č. 1/2018 ešte pred voľbami.

Zapísala: *Martina Orosová*
Overila: *Mária Grófová*

HOSPODÁRENIE SSA ZA OBDOBIE OD 1. 1. 2016 DO 31. 3. 2017

Stav bankového účtu a pokladne k 1. 1. 2016:	
Na účte:	7 981,24 €
v pokladni:	6,25 €
spolu:	7 987,49 €
Príjmy v roku 2016:	11 868,79 €
z toho:	
členské príspevky:	1 194,50 €
sponzorské dary:	2 374,11 €
príjmy iné:	7 726,00 €
kreditný úrok:	1,07 €
príjmy 2% z daní:	573,11 €
Výdavky v roku 2016:	5 633,98 €
z toho:	
archívne dni:	3 914,45 €
cestovné:	241,34 €
poštovné:	42,20 €
reprezentačné:	128,77 €
dary:	42,16 €
DVD – 2 zborníky:	539,58 €
služby:	426,25 €
kancelárske potreby:	194,42 €
daň:	0,17 €
Celkový hospodársky výsledok za rok 2016:	
+ 6 234,81 €	
Zostatok k 31. 12. 2016	
Na účte:	14 200,34 €
v pokladni:	21,96 €
spolu:	14 222,30 €
Stav bankového účtu a pokladne k 31. 3. 2017:	
Príjmy na účet:	204,35 €
Výdavky z účtu:	6 622,73 €
Príjmy do pokladne:	105,00 €
Výdavky z pokladne:	66,55 €
Príjmy spolu:	309,35 €
Výdavky spolu:	6 689,28 €
Zostatok k 31. 3. 2017	
Na účte:	8 181,96 €
v pokladni:	60,41 €
spolu:	8 242,37 €

Publikačná činnosť zamestnancov štátnych archívov v roku 2015 (I. časť)

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV

ČERVENKOVÁ, Ivana. Remeslá a cechy v Holíči. In DUCHOŇOVÁ, Diana – RÁBIK, Vladimír (eds.). *Prudentissimae dominae nobis honorandae... K životnému jubileu profesorky Márie Kohútovej*. Trnava – Bratislava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave – Historický ústav SAV v Bratislave, 2015, s. 282 – 309, ISBN 978-83-7490-690-6.

ČERVENKOVÁ, Ivana. Gbely za prvej ČSR na stránkach staničnej kroniky. In *Záhorie*, roč. XXIV, 2015, č. 3, s. 19 – 23, ISSN1335-7840.

ČERVENKOVÁ, Ivana. Život v Šaštíne za prvej ČSR na stránkach staničnej kroniky. In *Záhorie*, roč. XXIV, 2015, č. 4, s. 11 – 16, ISSN1335-7840.

ČERVENKOVÁ, Ivana. Šintavsko-čeklíska vetva Esterházyovcov a jej význam pre región. Senec 21. septembra 2015. In *Mesto a dejiny*, roč. 4, 2015, č. 2, s. 93 – 95, ISSN 1339-0163.

ČERVENKOVÁ, Ivana. Branný deň opäť v Slovenskom národnom archíve. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 3, s. 24 – 25, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

ČERVENKOVÁ, Ivana. Deň otvorených dverí v Štátnom archíve v Bratislave. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 3, s. 28 – 29, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

GALAMBOŠ, Ivan. Reštaurovanie glóbusu nočnej oblohy W. J. Blaeua z roku 1603, vytvoreného na základe astronomických pozorovaní Tychona de Brahe a ďalších astronómov. In *Zborník príspevkov z X. seminára reštaurátorov a historikov*. Praha, 2015, s. 133 – 141, ISBN 978-80-7469-016-7.

GALAMBOŠ, Ivan. Faksimile, umelecký svedok minulosti. In *Múzeum*, roč. LXI, 2015, č. 4, s. 5 – 8, ISSN 1339-2204.

HABALOVÁ, Božena – MAKOVÁ, Alena. Ošetrenie albumínových a kolorovaných albumínových fotografií. In *Zborník príspevkov z konferencie CSTI 2015*. Bratislava, 2015, s. 152 – 163, ISBN 978-80-8060-377-9.

HABALOVÁ, Božena – ZELENÝ, Roman. Prieskum a spracovanie fotografických materiálov fondu rod Pálfi – červenokamenská línia. In *Zborník príspevkov z X. seminára reštaurátorov a historikov*. Praha, 2015, s. 203 – 208, ISBN 978-80-7469-016-7.

HAFKOVÁ, Zuzana. História a vlastnosti pauzovacieho papiera. Systémy ich spevnenia a spôsoby ošetrenia pomocou laminačnej fólie. In *Zborník príspevkov z konferencie CSTI 2015*. Bratislava, 2015, s. 477 – 487, ISBN 978-80-8060-377-9.

JURAŠEKOVÁ, Zuzana – MIŠKOVSKÝ, Pavol – HABALOVÁ, Božena – MAKOVÁ, Alena. Analýza pigmentov kolorovaných albumínových fotografií fondu Príleský-Ostrolúcky pomocou Ramanovej a povrchovo-zosilnenej Ramanovej spektroskopie. In *Zborník príspevkov z konferencie CSTI 2015*. Bratislava, 2015, s. 133 – 151, ISBN 978-80-8060-377-9.

KUZMÍKOVÁ, Miriam – FIALOVÁ, Ivana – HAGOŇOVÁ, Petra. Prvá svetová vojna v archívnych dokumentoch z osobných fondov a zbierok Oddelenia starších fondov Slovenského národného archívu. In DOMENOVÁ, Marcela – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2014*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2015, s. 27 – 33, ISBN 978-80-971356-1-4.

MAKOVÁ, Alena. Riziká a možnosti fixácie atramentov pre vodné deacidifikačné procesy. In *Zborník príspevkov z X. seminára reštaurátorov a historikov*. Praha, 2015, s. 275 – 284, ISBN 978-80-7469-016-7.

MAKOVÁ, Alena – MADĚŘIČOVÁ, Zuzana – ZELENÝ, Roman – PEKÁR, Peter. Reštaurovanie banskej mapy hlavného banského závodu banskoštiavnickej oblasti Horná Bíberova štôlňa. In *Zborník príspevkov z X. seminára reštaurátorov a historikov*. Praha, 2015, s. 209 – 214, ISBN 978-80-7469-016-7.

PUŠKÁROVÁ, Andrea – BUČKOVÁ, Mária – HABALOVÁ, Božena – KRAKOVÁ, Lucia – MAKOVÁ, Alena – PANGALO, Domenico. Microbial communities affecting albumen photography heritage: a methodological survey. In *Scientific Reports 6*, Article number 20810. Dostupné na internete: <http://www.nature.com/articles/srep20810>.

BURAN, Dušan – RAGAČ, Radoslav. Krv zvierat v stredoveku: od kunsthistórie k heraldike a späť. In DVOŘÁKOVÁ, Daniela et al. *Človek a svet zvierat v stredoveku*. Bratislava : Veda, 2015, s. 111 – 129, ISBN 978-80-224-1423-4.

RAGAČ, Radoslav. Osobné spisy učiteľov v Slovenskom národnom archíve ako doposiaľ nevyužitý genealogický prameň. In *Genealogicko-heraldický hlas*, roč. 25, 2015, č. 1 – 2, s. 29 – 32, ISSN 1335-0137.

RAGAČ, Radoslav. Príhovor. In DOMENOVÁ, Marcela – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2014*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2015, s. 13, ISBN 978-80-971356-1-4.

RAGAČ, Radoslav. Slovenský národný archív v 21. storočí – súčasné východiská a výzvy. In DOMENOVÁ, Marcela – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2014*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2015, s. 200 – 203, ISBN 978-80-971356-1-4.

TVRDOŇOVÁ, Daniela. Revízna činnosť Ústredného družstva v Bratislave v rokoch 1919 – 1948. In DUCHOŇOVÁ, Diana – RÁBIK, Vladimír (eds.). *Prudentissimae dominae nobis honorandae... K životnému jubileu profesorky Márie Kohútovej*. Trnava – Bratislava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave – Historický ústav SAV v Bratislave – Spolok Slovákov v Poľsku, 2015, s. 601 – 612, ISBN 978-83-7490-690-6.

TVRDOŇOVÁ, Daniela. The Slovak National Archives – Eight Centuries of Slovak History Knowledge. In *Naše Rodina*. St. Paul (Minnesota) : Czechoslovak Genealogical Society International, roč. 27, 2015, č. 3, s. 110 – 117, ISSN 1045-8190.

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV, ŠPECIALIZOVANÉ PRACOVISKO SLOVENSKÝ BANSKÝ ARCHÍV V BANSKEJ ŠTIAVNICI

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI

GRAUS, Igor. *Banská Bystrica v 16. storočí. Štúdie z dejín mesta*. Banská Bystrica : Enterprise, 2015, 225 s., ISBN 978-80-85342-36-9.

GRAUS, Igor. Vzájomná výmena a spôsoby distribúcie insígnií laických rytierskych rádov v 15. – 16. storočí. In *Vojenská história*, roč. 19, 2015, č. 3, s. 26 – 63, ISSN 1335-3314.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI PRACOVISKO ARCHÍV BANSKÁ ŠTIAVNICA

ČELKO, Mikuláš. Obec Baďan a Klastava v literatúre a prameňoch. In KUKOVÁ, Ľubica (zost.). *Baďan*. Baďan – Žiar nad Hronom : Obecný úrad Baďan – APRINT spol. s.r.o., 2015, s. 6 – 9, ISBN 978-80-971965-0-9.

ČELKO, Mikuláš. Z dejín obce Baďan. In KUKOVÁ, Ľubica (zost.). *Baďan*. Baďan – Žiar nad Hronom : Obecný úrad Baďan – APRINT spol. s.r.o., 2015, s. 9 – 18, ISBN 978-80-971965-0-9.

ČELKO, Mikuláš. Baďan a Klastava v dejinnom vývoji od 17. storočia. In KUKOVÁ, Ľubica (zost.). *Baďan*. Baďan – Žiar nad Hronom : Obecný úrad Baďan – APRINT spol. s.r.o., 2015, s. 19 – 29, ISBN 978-80-971965-0-9.

ČELKO, Mikuláš – PELACHYOVÁ, Zdena. Baďan a Klastava v 20. storočí. In KUKOVÁ, Ľubica (zost.). *Baďan*. Baďan – Žiar nad Hronom : Obecný úrad Baďan – APRINT spol. s.r.o., 2015, s. 30 – 38, 51 – 63, 69 – 79, ISBN 978-80-971965-0-9.

ČELKO, Mikuláš. Z cirkevných dejín obce. In KUKOVÁ, Ľubica (eds.). *Baďan*. Baďan – Žiar nad Hronom : Obecný úrad Baďan – APRINT spol. s.r.o., 2015, s. 80 – 97, ISBN 978-80-971965-0-9.

ČELKO, Mikuláš. Heraldické symboly obce. In KUKOVÁ, Ľubica (eds.). *Baďan*. Baďan – Žiar nad Hronom : Obecný úrad Baďan – APRINT spol. s.r.o., 2015, s. 98 – 100, ISBN 978-80-971965-0-9.

ČELKO, Mikuláš – PELACHYOVÁ, Zdena. Kalendárium obce. In KUKOVÁ, Ľubica (zost.). *Baďan*. Baďan – Žiar nad Hronom : Obecný úrad Baďan – APRINT spol. s.r.o., 2015, s. 168 – 173, ISBN 978-80-971965-0-9.

ČELKO, Mikuláš – ČELKOVÁ, Mária. Stavebná činnosť Jozefa Pirckera v Banskej Štiavnici a okolí. In *Pamiatky a múzeá*, 2015, č. 2, s. 9 – 16, ISSN 1335-4-4353.

ČELKO, Mikuláš – ČELKOVÁ, Mária. Vzájomné vzťahy medzi Tirolskom a Banskou Štiavnicou na príklade pôsobenia Jozefa Pirckera. In LABUDA, Jozef – MATEJKOVÁ, Adriana (eds.). *Zborník Slovenského banského múzea XXIV*. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum, 2015, s. 120 – 141, ISBN 978-80-85579-50-5.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI PRACOVISKO ARCHÍV KREMNICA

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI PRACOVISKO ARCHÍV LUČENEC

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI PRACOVISKO ARCHÍV RIMAVSKÁ SOBOTA

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI PRACOVISKO ARCHÍV VEĽKÝ KRTÍŠ

KAMASOVÁ, Marta. *Ľudovít Kubáni – maliar Novohradu*. Dolné Strháre, 2015. Dostupné na internete: <http://www.dolnestrhare.sk/-maliar>.

KAMASOVÁ, Marta. *Dolné Strháre*. Dolné Strháre, 2015. Dostupné na internete: <http://www.dolnestrhare.sk/-dolne-strhare>.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI PRACOVISKO ARCHÍV ZVOLEN

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V BRATISLAVE

BABIRÁT, Marián. Železničné mapy vo fondoch Štátneho archívu v Bratislave. In PALUGA, Lukáš (ed.). *Historické mapy, plány a veduty z Podunajska a Považia – Zborník príspevkov z rovnomenného sympózia 25. september 2014*. Komárno : MV SR Štátny archív v Nitre, pobočka Komárno, 2015, s. 128 – 137, ISBN 978-80-971528-2-6.

HRIVŇÁK, Štefan. Slovenská archivistika a jej miesto v slovenskom archívnictve (krátka úvaha na margo 50. výročia jej existencie). In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 2, s. 49 – 50, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

HRIVŇÁK, Štefan. Archivári hodní nasledovania. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 3, s. 51 – 53, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

HRIVŇÁK, Štefan. Dnešný odkaz panslávov (Ferko a Ivan Urbánkovci a ich boj). In *Petržalské noviny*, roč. 21, 2015, č. 18, s. 14 – 15.

HRIVŇÁK, Štefan. Čo sa vlastne vie o erbe Rače a jeho symbolike? In *Račan*, 2015, č. 3, s. 10 – 11.

HRIVŇÁK, Štefan. O víne z Rače písal aj Matej Bel, vďaka grófovi Pálfimu bolo najdrahšie v kraji. In *Račan*, 2015, č. 1, s. 12 – 13.

HRIVŇÁK, Štefan. Varia Theresiana: Aspekty tereziánskeho obdobia v Uhorskom kráľovstve. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 3, s. 37 – 39, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

HRIVŇÁK, Štefan. Vedecká konferencia Škola základ života. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 3, s. 42 – 46, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

MREKAJ, Michal. Zakladacia listina Zákamenného. In *Zákamenčan*, 2015, č. 2, s. 10 – 11.

MUNKOVÁ, Mária – PAVLÍKOVÁ, Lenka – VRTEL, Ladislav. *Heraldický klub (2005 – 2015)*. Bratislava : Veda, 2015, 298 s.

PAVLÍKOVÁ, Lenka. Archives vs. Creators. Cooperation in the Creation, Protection and Acquisition of Archives. In FRAS, Ivan (ed.) *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Materialno varstvo arhivskega gradiva, zbornik mednarodne konference*. Maribor : Pokrajinski arhiv, 2015, s. 157 – 164.

PAVLÍKOVÁ, Lenka. Základy rímskokatolíckej cirkevnej heraldiky. In *Moysesovo dielo v prospech Slovanstva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Záhreb : Spoločnosť chorvátsko-slovenského priateľstva, 2015, s. 42 – 53.

SCHULLEROVÁ, Jana. Zbierka máp a plánov v Štátnom archíve v Bratislave. In PALUGA, Lukáš (ed.). *Historické mapy, plány a veduty z Podunajska a Považia*. Zborník príspevkov z rovnomenného sympózia 25. september 2014. Komárno : MV SR Štátny archív v Nitre, pobočka Komárno, 2015, s. 183 – 189, ISBN 978-80-971528-2-6.

SNAKOVÁ, Martina. Storočnica Michala Kušíka. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 3, s. 53 – 55, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

ZACHAROVÁ, Mária. Od revolúcie do vzniku Československa (1848 – 1918). In TURCSÁNY, Juraj – NOVÁKOVÁ, Mária (eds.). *Plavecký Štvrtok. Dejiny obce*. Bratislava : FO ART, 2015, s. 67 – 93.

+ ARCHÍV MESTA BRATISLAVY

KÚKEL, Ján – SÁMELOVÁ, Kristína. Prvá svetová vojna v pamäti Bratislavy. In DOMENOVÁ, Marcela – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2014*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2015, s. 78 – 88, ISBN 978-80-971356-1-4.

MELO, Marián – PIŠÚT, Peter – MATEČNÝ, Igor – VIGLAŠ, Peter. Johann Ignaz von Felbiger and his meteorological observations in Bratislava in the period 1783 – 85. In *Meteorologische Zeitschrift*, roč. XXV, 2016 (online 2015), č. 1, s. 97 – 115.

RAGAČOVÁ, Júlia. Publikačná činnosť zamestnancov Archívu hlavného mesta SR Bratislavy v rokoch 2013 – 2014. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 1, s. 19 – 21, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

RAGAČOVÁ, Júlia. Helena Vlková, rod. Mítová. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 1, s. 40, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

RAGAČOVÁ, Júlia. Pocta kancelárovi Františkovi Esterházymu v Senci. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 3, s. 29 – 31, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

RAGAČOVÁ, Júlia. Za Júliou Hautovou, rod. Platthyovou (*5. 8. 1949 – †23. 7. 2014). In *Archivní časopis*, roč. 65, 2015, č. 1, s. 97 – 101.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BRATISLAVE PRACOVISKO ARCHÍV MODRA

NOVÁKOVÁ, MÁRIA – TURCSÁNY, JURAJ. *Archív na okraji mesta. Dejiny okresného archívu v Modre*. Pezinok : REVIA, 2015, 295 s. ISBN 978-80-972073-8-0.

NOVÁKOVÁ, Mária. Stredoveké mestečko (1206 – 1543). In TURCSÁNY, Juraj – NOVÁKOVÁ, Mária (zost.). *Plavecký Štvrtok. Dejiny obce*. Plavecký Štvrtok : FO ART, 2015, s. 21 – 38. ISBN 978-8089664-28-3.

NOVÁKOVÁ, Mária – PRÍBULOVÁ, Jana. Medailóny archivárov. In NOVÁKOVÁ, Mária – TURCSÁNY, Juraj. *Archív na okraji mesta. Dejiny okresného archívu v Modre*. Pezinok : REVIA, 2015, s. 266 – 280. ISBN 978-80-972073-8-0.

NOVÁKOVÁ, Mária. Deň detí v modranskom archíve. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 2, s. 58, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

NOVÁKOVÁ, Mária. Vydanie obecnej monografie o dejinách Plaveckého Štvrtka. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 2, s. 57, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

NOVÁKOVÁ, Mária. Prezentácia publikácie Archív na okraji mesta. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 3, s. 50, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

NOVÁKOVÁ, Mária. Pátranie v dejinách Rače. Na začiatku boli dve osady a dva príbuzné rody. In *Račan*, 2015, č. 4, s. 10 – 11.

NOVÁKOVÁ, Mária. Zvesti z nášho slávneho kráľovstva aj spoza jeho hraníc. In *Historický žurnál* (príloha mestských novín *Svätojurské ohlasy*), roč. XV., 2015, č. 4.

TURCSÁNY, Juraj – NOVÁKOVÁ, Mária (zost.). *Plavecký Štvrtok. Dejiny obce*. Plavecký Štvrtok : FO ART, 2015, 240 s. ISBN 978-8089664-28-3.

TURCSÁNY, Juraj. Erb obce Plavecký Štvrtok. In TURCSÁNY, Juraj – NOVÁKOVÁ, Mária (zost.). *Plavecký Štvrtok. Dejiny obce*. Plavecký Štvrtok : FO ART, 2015, s. 7. ISBN 978-8089664-28-3.

TURCSÁNY, Juraj. Pod Červenou hviezdou (1945 – 1989). In TURCSÁNY, Juraj – NOVÁKOVÁ, Mária (zost.). *Plavecký Štvrtok. Dejiny obce*. Plavecký Štvrtok : FO ART, 2015, s. 123 – 172. ISBN 978-8089664-28-3.

TURCSÁNY, Juraj. Svätojurské mestské noviny No I/december/1612. In *Historický žurnál* (príloha mestských novín *Svätojurské ohlasy*), roč. XV., 2015, č. 4.

TURCSÁNY, Juraj. Ctihodné a vážené spoločenstvo mešťanov a obyvateľov mestečka Svätý Jur! In *Historický žurnál* (príloha mestských novín *Svätojurské ohlasy*), roč. XV., 2015, č. 4.

TURCSÁNY, Juraj. Krátko z miestnych udalostí a oznamy vrchnosti mestečka Svätý Jur. In *Historický žurnál* (príloha mestských novín *Svätojurské ohlasy*), roč. XV., 2015, č. 4.

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH

DULOVIČ, Erik. *V službách Československa. Juraj Slávik: politická biografia 1890 – 1935*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2015, 232 s. ISBN 9788071404750.

PAVLOVIČ, Richard. PETRANSKÁ, Darina. Veľa si náš kostol pamätá : Sprievodca po Kostole sv. Mikuláša – 500. výročie. Prešov : Vydavateľstvo Anna Nagyová, 2015, 95 s. (anotácia) In *Mesto a dejiny*, roč. 4, 2015, č. 2, s. 116, ISSN 1339-0163.

TOKÁROVÁ, Lucia. BORZA, Peter et al. Lexikón farností Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku. Prešovská archieparchia I. A – K. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2014, 336 s. (anotácia) In *Mesto a dejiny*, roč. 4, 2015, č. 1, s. 126 – 127, ISSN 1339-0163.

TOKÁROVÁ, Lucia. SOUKUPOVÁ, Blanka – LUTHER, Daniel – SALNER, Peter (eds.). Mýtus – „realita" – identita : Socialistické metropole v zápasech o novou přítomnost a vizi šťastné budoucnosti. Praha : Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2014, 207 s. (anotácia) In *Mesto a dejiny*, roč. 4, 2015, č. 2, s. 122 – 124, ISSN 1339-0163.

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH PRACOVISKO ARCHÍV MICHALOVCE

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH PRACOVISKO ARCHÍV ROŽŇAVA

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH PRACOVISKO ARCHÍV SPIŠSKÁ NOVÁ VES

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH PRACOVISKO ARCHÍV TREBIŠOV

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE

BELEJ, Milan. Politické pomery v Humennom v období predmníchovskej Československej republiky. In PEKÁR, Martin (ed.). *Zlomky z dejín Slovenska v 19. a 20. storočí*. Košice : Equilibria, 2015, s. 47 – 93.

BELEJ, Milan. The State Archives in Prešov: Use Holdings of the State Archives in Slovakia for Genealogical Research. In *Naše Rodina*. St. Paul (Minnesota) : Czechoslovak Genealogical Society International, roč. 27, 2015, č. 3, s. 93 – 100, ISSN 1045-8190.

DRAHOŠOVÁ, Šarlota. Štátne archívy s regionálnou územnou pôsobnosťou na Slovensku. In DOMENOVÁ, Marcela – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2014*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2015, s. 185 – 193, ISBN 978-80-971356-1-4.

KERESTEŠ, Peter a kol. *Janíkovce. Dejiny obce od najstarších čias po súčasnosť*. Nitra : Vydavateľstvo EN ARS, 2015, 327 s. ISBN 978-80-970612-7-2.

KERESTEŠ, Peter. K počiatkom kráľovského banského mesta Pukanec. In DUCHOŇOVÁ, Diana – RÁBIK, Vladimír (eds.). *Prudentissimae dominae nobis honorandae. K životnému jubileu profesorky Márie Kohútovej*. Trnava – Bratislava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity – Historický ústav v Bratislave, 2015, s. 40 – 56, ISBN 978-83-7490-690-6.

KERESTEŠ, Peter. Biskup ako župan v živote nitrianskej stoličnej samosprávy. In VALO, Ján (ed.). *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Historica. Zborník k 65. narodeninám prof. Leona Sokolovského*. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského, roč. 49, 2015, s. 95 – 106, ISBN 978-80-223-4013-7.

KERESTEŠ, Peter. K problematike Vrábeľ v stredoveku. In VALACH, Ján (ed.). *Príspevky k dejinám mesta*. Vráble : Mesto Vráble, 2015, s. 36 – 49.

KERESTEŠ, Peter. Sfalšované armálesy a ich falšovatelia. In *Genealogicko-heraldický hlas*, 2015, č. 1-2, s. 13 – 38, ISSN 1335-0137.

KERESTEŠ, Peter. V období osmanskej okupácie (1526 – 1711). In KERESTEŠ, Peter. *Janíkovce. Dejiny obce od najstarších čias po súčasnosť*. Nitra : Vydavateľstvo EN ARS, 2015, s. 91 – 124.

KERESTEŠ, Peter. *V období hospodárskej stabilizácie a osvietenského absolutizmu (1711 – 1848)*. In KERESTEŠ, Peter a kol. *Janíkovce. Dejiny obce od najstarších čias po súčasnosť*. Nitra : Vydavateľstvo EN ARS, 2015, s. 125 – 172.

KERESTEŠ, Peter. Dolná Nitra je umelý názov, vnímajú ju rôzne. Na juhu desiatky rokov nik nežil. In *MY – Nitrianske noviny*, Nitra, 8. 6. 2015, č. 22, s. 7.

KERESTEŠ, Peter. Parketáreň prepisuje dejiny slovenského piliarstva. In *MY – Nitrianske noviny*, Nitra, 20. 7. 2015, č. 28, s. 6.

KERESTEŠ, Peter. V regióne ľudia cítia, kam patria. In *Denník SME*, Bratislava, 20. 4. 2015, s. 4.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE PRACOVISKO ARCHÍV KOMÁRNO

PALUGA, Lukáš (ed.). *Historické mapy, plány a veduty z Podunajska a Považia – Zborník príspevkov z rovnomenného sympózia 25. september 2014*. Komárno : MV SR Štátny archív v Nitre, pobočka Komárno, 2015, 189 s., ISBN 978-80-971528-2-6.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE PRACOVISKO ARCHÍV LEVICE

BÁTOVSKÁ, Jarmila – ŠVOLIKOVÁ, Marta. Prameneň k prvej svetovej vojne v regióne Levíc. In DOMENOVÁ, Marcela – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2014*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2015, s. 89 – 94, ISBN 978-80-971356-1-4.

OPATERNÁ, Ľubica – VINCZE, Ladislav. *Pamätnica Gymnázia v Leviciach 1815 – 2015*. Levice : Gymnázium Andreja Vrábla, 2015, 306 s., ISBN 978-80-972080-4-2.

ŠVOLIKOVÁ, Marta. Levickí fotografi a fotoateliéry do roku 1950. In *Zborník Tekovského múzea v Leviciach*, roč. X, 2015, s. 81 – 98, ISBN 978-80-88831-17-4.

ŠVOLIKOVÁ, Marta. Levické tlačiarne a ich kalendárová produkcia. In *Zborník Slovenského národného múzea História 51*. Bratislava : Slovenské národné múzeum, 2015, s. 77 – 83, ISBN 978-80-806036-3-2.

ŠVOLIKOVÁ, Marta. Maďarské protižidovské zákonodarstvo a jeho dosahy. Príklad židovskej komunity v Leviciach. In *Protižidovské zákonodarstvo na Slovensku a v Európe. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislava 8. – 9. septembra 2011*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2015, s. 322 – 333, ISBN 978-80-89335-51-0.

VINCZE, Ladislav. Stopy posledných dní Štefana I. Kohárya v levickom regióne. In *Zborník Tekovského múzea v Leviciach*, roč. X, 2015, s. 134 – 144, ISBN 978-80-88831-17-4.

VINCZE, Ladislav. Drevený kaštieľ v Želiezovciach. Príbeh jedného stromu. In ŠÍPKOVÁ, Želmíra (ed.). *Etnológ a múzeum – Zborník príspevkov z odborného seminára Les a lesníctvo v našich múzeách*. Banská Bystrica – Zvolen : Zväz múzeí na Slovensku – Lesy Slovenskej republiky, Lesnícke a drevárske múzeum, 2015, 175 s., ISBN 978-80-972076-2-5.

VINCZE, Ladislav – LACEK, Ján. *100 rokov kúpaliska Margita-Ilona*. Levice : Margita-Ilona, 2015, 28 s.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE PRACOVISKO ARCHÍV NOVÉ ZÁMKY

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE PRACOVISKO ARCHÍV ŠAĽA

ĎURČOVÁ, Júlia. SEDLÁK, Vincent (ed.). *Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus I. Rationes collectorum pontificiorum in annis 1332 – 1337*. Trnava : Slovenský historický inštitút v Ríme – Trnavská univerzita, 2008, 234 s. (recenzia) In *Studia doctoralia. Rivista dell´Istituto Storico Slovacco di Roma*. Soveria Mannelli : Rubbettino, č. 1-2/2015, bez č. strany, ISBN 978-88-498455-1-8, ISSN 2421-6240.

ĎURČOVÁ, Júlia. RÁBIK, Vladimír (ed.). *Monumenta Vaticana Slovaciae. Tomus II. Registra supplicationum ec actis pontificum Romanorum res gestas Slovacas illustrantia. Volumen I (1342 – 1415)*. Trnava : Slovenský historický inštitút v Ríme – Trnavská univerzita, 2009, 341 s. (recenzia) In *Studia doctoralia. Rivista dell´Istituto Storico Slovacco di Roma*. Soveria Mannelli : Rubbettino, č. 1-2/2015, bez č. strany, ISBN 978-88-498455-1-8, ISSN 2421-6240.

KOTRUSOVÁ – ĎURČOVÁ, Júlia. Jasov vo svetle dejín premonštrátskeho kláštora sv. Jána Krstiteľa do konca 14. storočia. In JURÍKOVÁ, Erika – TKÁČIK, Ladislav (eds.). *Studia doctoralia Tyrnaviensia 2015*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015, s. 9 – 21, ISBN 2299-9027.

NOVÁKOVÁ, Veronika. Miesto archívov „pobočiek" v štruktúre regionálnych inštitúcií – minulosť, súčasnosť a budúcnosť. In DOMENOVÁ, Marcela – ŽAŽOVÁ, Henrieta (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2014*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2015, s. 194 – 199, ISBN 978-80-971356-1-4.

SZEKERESOVÁ – KOVÁCSOVÁ, Judita. 100. výročie prvej svetovej vojny v archívnych dokumentoch – medzinárodná konferencia v Istanbule. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 2, s. 43 – 45, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

SZEKERESOVÁ – KOVÁCSOVÁ, Judita. Deň otvorených dverí v Štátnom archíve v Bratislave, pobočke Šaľa. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 2, s. 57 – 58, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

SZEKERESOVÁ – KOVÁCSOVÁ, Judita. Spolky, združenia – formovanie komunálneho vedomia v regióne: konferencia v Štátnom archíve v Bratislave, pobočke Šaľa. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 3, s. 25 – 27, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

SZEKERESOVÁ – KOVÁCSOVÁ, Judita. Deň otvorených dverí v Štátnom archíve v Bratislave, pobočke Šaľa. In *Fórum archivárov*, roč. XXIV, 2015, č. 2, s. 57 – 58, ISSN 1339-8423 (online) ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie).

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE PRACOVISKO ARCHÍV TOPOĽČANY

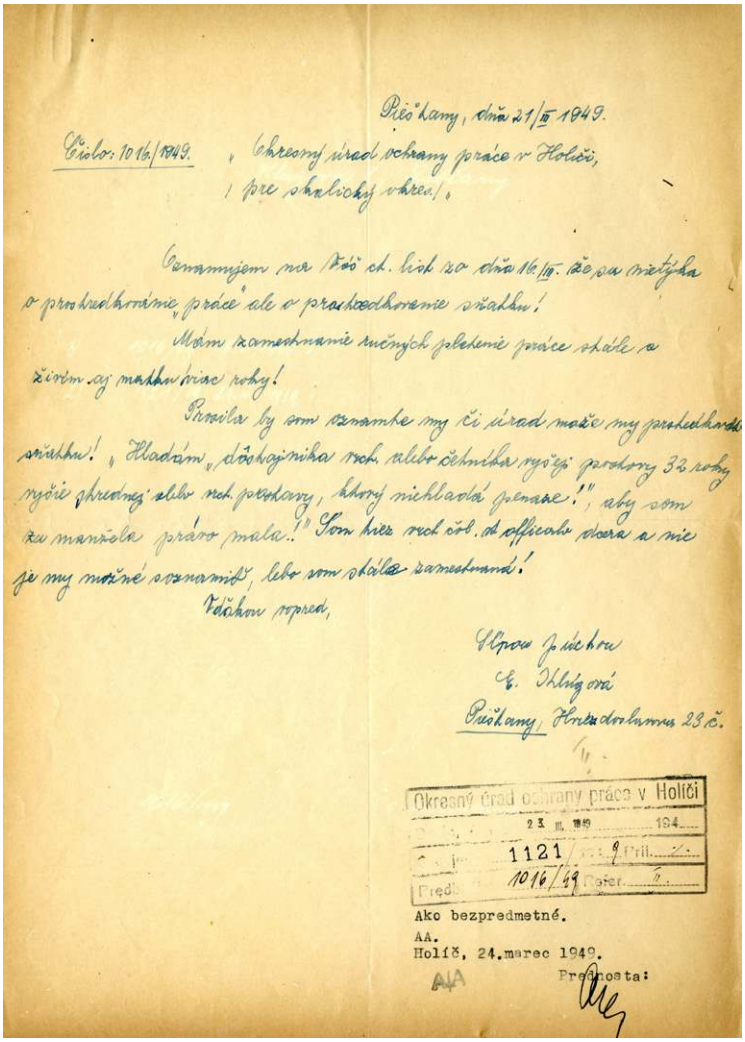
bez publikačnej činnosti

Zdroj: *výročná správa štátnych archívov SR za rok 2015 a informácie zaslané od autorov.*
Spracovala: *Tina Tvrdoňová, AMB*

Vtipným (archívnym) perom

Vďaka našej práci, práci archivára, sa nám do rúk dostane veľa zaujímavých písomností, ktoré svojím obsahom viac či menej vykresľujú dobu, v ktorej vznikli. Niektoré sú naozaj úsmevné a nápadité, ako napríklad aj táto žiadosť istej slečny, ktorá si v dôsledku pracovnej vyťaženosti, ako sama uvádza, nemala čas nájsť vhodného ženícha, a preto sa obrátila na úrad ochrany práce so žiadosťou o „sprostredkovanie sňatku“. Nevieme, či spomenutá slečna nakoniec našla svojho vyvoleného. S istotou však možno povedať, že Okresný úrad ochrany práce v Holíči jej v tomto prípade nijako nepomohol. Prednosta úradu označil túto žiadosť ako bezpredmetnú.

MV SR, Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Skalica, fond Okresný úrad ochrany práce v Holíči, spis č. 1016/1949.

Pieštany, dňa 21/III 1949.

Čislo: 1016/1949
Okresný úrad ochrany práce v Holiči,
pre skalický okres

Oznamujem na Váš ct(ený) *list zo dňa 16./III. že sa netýka o prostredkovánie „práce“ ale o prostredkovanie sňatku!*

Mám zamestnanie ručných pletenie práce stále a živím aj matku viac roky!

Prosila by som oznamte my či úrad može my pr(o)*st*(r)*edkovat sňatku! „Hladám„ dôstojnika vrch.*(ného) *alebo četníka vyšej postavy 32 roky vyšie strednej alebo vrch. postavy, ktorý niehladá penaze!“, aby som za manžela právo mala.!“ Som tiez vrch čsl. st officala* (pozn. vrchného československého štátneho oficiála) *dcera a nie je my možné soznamiť, lebo som stále zamestnaná!*

Vďakou vopred,

Plnou s úctou
E. Klúgová
Pieštany, Hviezdoslavova 23 č.

Novinky z ICA

VZDELÁVACÍ PROJEKT HISTORICKÉHO ARCHÍVU EURÓPSKEJ ÚNIE

V roku 1983 bol založený Historický archív Európskej únie (*Historical Archives of the European Union* – HAEU) na základe nariadenia Rady Európskych spoločenstiev a rozhodnutia Komisie Európskych spoločenstiev o sprístupnení historických archívov Rady a Komisie Európskych spoločenstiev verejnosti. Následná dohoda z roku 1984 medzi Európskou komisiou a Európskym univerzitným inštitútom (*European University Institute* – EUI) položila základy pre zriadenie Historického archívu Európskej únie vo Florencii, ktorý v roku 1986 otvoril svoje brány výskumníkom a verejnosti. V roku 2011 bola potvrdená dohoda o partnerstve medzi EUI a Európskou komisiou v súvislosti s úlohou historického archívu pri zachovávaní a sprístupňovaní archívnych záznamov z činnosti jednotlivých inštitúcií zriadených Európskou úniou. Okrem toho je základným poslaním archívu zhromažďovanie a uchovávanie dokumentov fyzických osôb, hnutí a medzinárodných organizácií zapojených do európskej integrácie s cieľom umožniť výskum histórie Európskej únie, podporovať verejný záujem o európsku integráciu a zvyšovať tak transparentnosť fungovania inštitúcií zriadených Európskou úniou. Archív sídli od roku 2012 v historickej vile Salviati, ktorá je od roku 2016 aj domovom Akadémie Európskeho práva, Katedry histórie a civilizácií i Katedry práva EUI. Archív spravuje 175 fondov a 6 300 bm materiálov s viac ako 300 000 archívnymi záznamami, z ktorých 15 000 je digitalizovaných. Uchováva napr. 15 200 fotografií, 7 230 audio záznamov a 630 nahrávok interview oral history.

Historický archív Európskej únie vytvoril vzdelávací projekt pre študentov základných a stredných škôl, ktorého sa v školskom roku 2016/2017

Národná kultúrna pamiatka Villa Salviati a historické záhrady

zúčastnilo viac ako 1 000 žiakov. Projekt bol prezentovaný aj v júni 2017 na prvej talianskej konferencii o verejnej histórii v Ravenne. HAEU ho organizuje v spolupráci s Asociáciou bývalých členov Európskeho parlamentu. Program bol v roku 2016 propagovaný aj prostredníctvom súťaže s názvom Nová zmluva pre Európu (*A New Treaty for Europe*), ktorú 4. mája 2017 ukončilo slávnostné odovzdávanie cien víťazom za účasti predsedu talianskeho senátu Pietra Grassa vo vile Salviati. Súťaž sa konala pri príležitosti 60. výročia podpísania Rímskych zmlúv a pod záštitou predsedu talianskej Rady ministrov. Vyhlásená bola v novembri 2016 pre žiakov stredných škôl. Zúčastnené triedy diskutovali o novej zmluve a reforme vzdelávacej politiky Európskej únie. Súťaž mala na školách veľký ohlas, zúčastnilo sa jej 18 tried a viac ako 330 žiakov, ktorí vypracovali návrhy reformy politiky Európskej únie v oblasti vzdelávania.

Vzdelávací program archívu má za cieľ predstaviť žiakom a učiteľom bohaté archívne dedičstvo spolu s výučbou základných aspektov dejín európskej integrácie. Projekt obvykle prebieha formou dvoch lekcií pre každú triedu – jedna so zameraním na históriu, druhá v podobe interaktívneho workshopu. Vďaka spolupráci s cestovnou kanceláriou Flor T.O. za uplynulý školský rok prišlo do

Pôvodní vlastníci vily – rodina Salviatiovcov patrila k bohatým obchodníkom s vlnou a bankárom vo Florencii

archívu približne 300 žiakov z rôznych regiónov Talianska.

Pre žiakov strednej školy Giotto Ulivi z Borgo San Lorenzo zorganizovali pracovníci archívu dve špeciálne podujatia. Jedným bola prednáška o neúspechu Zmluvy o Ústave pre Európu z roku 2004, druhým seminár venujúci sa žiakom posledných ročníkov. Jeho cieľom bolo pripraviť ich na záverečnú skúšku z tém týkajúcich sa dejín a politiky Európskej únie. Seminár sa konal 26. apríla 2017 za účasti viac ako 130 žiakov.

V školskom roku 2016/2017 sa do programu s názvom Model pre pochopenie Európy: stredné školy navštevujú HAEU zapojilo 11 tried, asi 260 žiakov zo základných a stredných škôl. Podporil ho aj projekt Kľúče od mesta (*Le Chiavi della Città*) Magistrátu mesta Florencia, ktorý ponúka mimoškolské aktivity a školiace kurzy pre miestne školy. Po prednáške venovanej európskym dejinám a inštitúciám Európskej únie, triedy pozvali na diskusiu o Listine základných práv EÚ. Vzdelávací tím HAEU na školský rok 2017/2018 pripravuje už piaty ročník úspešného náučného programu.

Marta Švoliková
Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Levice

Zdroje:
About the Historical Archives [online]. European University Institute 2017 [cit. 2017-06-25]. Dostupné na internete: http://www.eui.eu/Research/HistoricalArchivesOfEU/AbouttheHistoricalArchives/Index.aspx.
The Educational Project of the Historical Archives of the EU Expands [online]. In *ICA Newsletter*, June 2017 [cit. 2017-06-25]. Dostupné na internete: http://www.ica.org/en/ica-newsletter-june-2017.

Aktuálne zo života archivárov – odborné články

AKTUÁLNE DIANIE V SLOVENSKOM ARCHÍVNICTVE[1]

Vážená pani predsedníčka, milé kolegyne, vážení kolegovia, milí hostia, dovoľte mi na úvod čo najsrdečnejšie poprať v mene svojom, môjho tímu, kolegov z odboru archívov a registratúr, ako aj v mene ministerstva vnútra, XXI. archívnym dňom úspešný priebeh, veľa hodnotných príspevkov a veľa prostej ľudskej radosti, že sa príslušníkom archívnej society podarilo znovu po roku stretnúť navzájom na takomto, spravidla vydarenom, neformálnom stretnutí.

V pozvánke som zistila, že moja pôvodne dohodnutá téma príspevku „Aktuálne dianie v slovenskom archívnictve“ sa v programe XXI. archívnych dní v SR zmenila na, pre riaditeľa archívnej správy, už takmer vyhradenú tému „Aktuálne problémy v slovenskom archívnictve“. Nechcem túto zmenu odôvodňovať nedostatkom informácií, rozhodla som sa ju brať ako zorný uhol pohľadu výboru Spoločnosti slovenských archivárov. Je možno príslovečné upozorňovať iba na problémy a nevšímať si pozitívne výsledky práce štátnych archívov, ako aj práce odboru archívov a registratúr ministerstva vnútra, ktoré nielen ja, ale aj vedenie nášho úradu považuje za nesporné pozitíva. Dovoľte mi pripomenúť aspoň niektoré z nich.

Dňa 1. júna nadobudne účinnosť vyhláška č. 76/2017, ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 628/2002 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o archívoch a registratúrach. Dôvody novely, nepochybujem, po oboznámení sa s jej obsahom, sú auditóriu jasné. Za najdôležitejšie treba považovať zavedenie archívnych elektronických služieb ministerstva vnútra v rámci projektu Elektronický archív Slovenska, ktorý umožňuje komunikáciu a poskytovanie služieb štátnych archívov

[1] Príspevok odznel na XXI. archívnych dňoch v SR, ktoré sa konali 23. – 25. mája 2017 v Slovenskej národnej knižnici v Martine. Ďakujeme vedúcej oddelenia poverenej zastupovaním riaditeľa Odboru archívov a registratúr Sekcie verejnej správy MV SR Mgr. Márii Mrižovej, PhD. za možnosť publikovať ho aj na stránkach Fóra archivárov.

občanom v elektronickej forme, ďalej zabezpečuje preberanie elektronických archívnych dokumentov, ich ukladanie a spracovanie s použitím najmodernejších technológií a v súlade so štandardami. V tejto súvislosti Vás chcem tiež informovať, že sa ukončila testovacia fáza aplikácie pre evidenciu pečatí a pečatidiel a je pripravená na nasadenie do plnej produkcie. Do tohto bloku, na úseku sprístupňovania archívnych súborov, patrí aj prijatie medzinárodného štandardu pre archívny opis ISAD G v podmienkach slovenského archívnictva a jeho aplikovanie v praxi formou tvorby archívnych opisov zatiaľ na úrovni archívneho fondu.

Nie sú mi neznáme „chýry“ o tom, že odbor svoju pozornosť údajne zameriava v prevažnej miere na úsek správy registratúry. Áno, je to sčasti súčasná priorita. Prečo, to by som snáď archivárovi, ktorý si váži svoju vlastnú odbornosť, vysvetľovať nemusela. Sú to požiadavky, ktoré kladú aj na sústavu štátnych archívov intenzívne prebiehajúce práce v oblasti e-Governmentu formou implementácie ustanovení zákona č. 305/2013 Z. z., a tým samozrejme aj vyhlášky ministerstva vnútra č. 410/2015 Z. z. Z našej strany sa ustanovujú a dopĺňajú štandardy pre informačné systémy na správu elektronických dokumentov a pripravuje sa ich integrácia na tzv. e-Gov infraštruktúru, čím sa celkom logicky vytvárajú elementárne predpoklady na uchovanie elektronických dokumentov s obsahom trvalej dokumentárnej hodnoty pre zdokumentovanie dejín 21. storočia až do času, kým nedostanú šancu stať sa elektronickými archívnymi dokumentmi. Musíme si totiž všetci uvedomiť, že o niekoľko rokov už pojem „elektronický“ pred archívne dokumenty pri ich preberaní do trvalej archívnej starostlivosti nebudeme musieť dávať, pretože ich budeme v absolútne prevažnej miere preberať iba prostredníctvom tohto nosiča informácií. Aktuálne odbor realizuje neľahkú úlohu preniesť spôsob úradovania Policajného zboru takpovediac z 19. storočia k elektronickej podateľni.

A popri týchto systémových krokoch s komplexným dopadom na všetkých pôvodcov, z ktorých činnosti vznikajú archívne dokumenty, odbor ešte zabezpečuje prípravu interných aktov riadenia smerom k vlastnej registratúre (produkuje ju takmer každý z jeho 52 tisíc zamestnancov), ako aj napr. nariadenia ministerstva vnútra o jeho terminologickej komisii, heraldickej komisii a pod. Napriek určitým interným, odborom nezavineným, peripetiám sa pozitívnym smerom vyvíja aj práca Akvizičnej komisie. Po rokoch sa podarilo získať nové prírastky vrátane stredovekých listín za odborom zabezpečených vyše 70 000,- €. O tom, že zabezpečenie finančných prostriedkov určených na nákup archívnych dokumentov nebolo jednorazovou záležitosťou ministerstva vnútra svedčí fakt, že aktuálne je stále k dispozícii suma 30 000,- eur na nákup akvizícií s možnosťou v prípade ponuky zaujímavých archívnych dokumentov na odkúpenie túto sumu navýšiť.

Napriek už publikovanej informácii v periodiku spoločnosti spomeniem aj usporiadanie rokovaní riadiacich orgánov archívnictva a Národných archívov členských krajín Európskej únie v Bratislave v novembri 2016, a to 21. zasadnutia Združenia archívov Európy (EAG) a 34. konferencie Európskej rady národných archivárov (EBNA). A tu mi nedá nezmieniť sa o tom, že aj zameranie prioritných činností európskeho archívnictva začína výrazne tendovať k problematike starostlivosti o elektronické dokumenty a o celý ich životný cyklus. Dochádza k posunu orientácie od digitalizovania analógových archívnych dokumentov k starostlivosti o dokumenty born digital. Nevyhnutnosť tohto intelektuálneho a praktického posunu identifikovali aj účastníci ostatných rokovaní riadiacich orgánov archívnictva v apríli tohto roku na Malte.

Do pôsobnosti odboru rezort zveril aj gesciu prípravy svojich podujatí pri príležitosti 100. výročia vzniku Československej republiky, 50. výročia obrodného procesu, 25. výročia vzniku Slovenskej republiky v roku 2018. Do materiálu „Návrh programu a rozpočtu podujatí pri príležitosti osláv dejinných udalostí medzi Slovenskou republikou a Českou republikou v roku 2018“ sme navrhli uskutočniť celkovo päť podujatí s celkovými nákladmi 321 tisíc eur; na celoštátnej úrovni to budú dve medzinárodné konferencie spojené s výstavami archívnych dokumentov a vydanie troch pramenných edícií, na regionálnej úrovni pôjde o výstavy archívnych dokumentov v štátnych archívoch a nimi organizované odborné archívne konferencie. Všetky uvedené podujatia sa pripravujú v úzkej súčinnosti s českým partnerom, ako aj s vecne príslušnými útvarmi ministerstva.

A už iba na záver. Odbor neeviduje zo strany riaditeľov štátnych archívov žiadne výhrady voči implementácii ustanovení legislatívnych úprav všeobecne záväzných predpisov na úseku archívov a registratúr uskutočnených v roku 2015. Vychádzajúc zo správ o činnosti štátnych archívov je preukazným zvýšený objem času na výkon odborných archívnych činností, osobitne na úseku predarchívnej starostlivosti v dôsledku sprecizovania kategorizácie pôvodcov, čím sa dosiahla efek-

tívnejšia komunikácia s relevantnými subjektmi. Taktiež za rok 2016 evidujeme aj nárast rozsahu sprístupnených archívnych dokumentov v porovnaní s rokom 2015.

A týmto spôsobom by som ešte mohla pokračovať, ale možno tieto informácie o našej práci nie sú pre túto komunitu zaujímavé, takže sa poslušne vrátim k určenej téme a aktuálnym problémom.

Hneď na začiatok treba konštatovať, že niektoré inštitúty sú dané, a to aj také, ktoré ako také môžu vygenerovať problém. Na druhej strane existujú problémy, ktoré si generujeme sami. Taktiež treba vziať do úvahy, že aj definovanie, čo je problém, je tiež otázka zorného uhla pohľadu a miery poznania základných princípov fungovania systému a z nich vyplývajúcich vzťahov.

Klasickým príkladom systémového problému, a nielen na Slovensku, je všeobecný nedostatok finančných prostriedkov v rozpočtoch verejnej správy na zabezpečenie ekonomicky neefektívnych činností, za ktoré sú štandardne považované pamäťové a fondové inštitúcie. Dokonca legislatívne pravidlá prípravy materiálov na rokovanie vlády si vyžadujú analýzu jeho vplyvu na rozpočty tak verejného, ako aj súkromného sektoru. Logicky sa bez dostatočných finančných prostriedkov nedá vylepšiť budovy, nakúpiť regály, vydávať printovo periodikum, z ktorého polovica nákladu zostáva na sklade ako nepredajná... Berúc do úvahy túto konštantu musí potom potešiť aj úspech v podobe novej, účelovo upravenej budovy pracoviska Archív Stará Ľubovňa, rekonštrukcia priestorov Archívu Humenné a iné čiastkové priestorové vylepšenia. Napriek istým problémom sa odboru darí presadzovať, aj keď nie v želateľnej miere, zvyšovanie osobných príplatkov zamestnancov štátnych archívov. Hovoriť o platových pomeroch štátnych zamestnancov vcelku je nad rámec mojej pôsobnosti. Až na jednu výnimku sa odboru, v spolupráci s riaditeľmi štátnych archívov, darí obsadzovať voľné systemizované miesta v štátnych archívoch. Tou jednou výnimkou je v súčasnosti, dokonca aj na stránkach Fóra archivárov, pranierované neobsadenie miesta riaditeľa Slovenského národného archívu. Vyhlásenie výberového konania na miesto ktoréhokoľvek riaditeľa patrí do kategórie problémov vygenerovaných systémom. Pokyn vyhlásiť výberové konanie musí vydať generálny riaditeľ príslušnej sekcie ministerstva vnútra, kým ho nevydá, odbor nemôže začať konať. K tejto pracovnej pozícii ešte jedna poznámka, výberové konania boli na ňu doteraz vyhlásené dve, prihlásiť sa mal možnosť každý, kto spĺňal predpísané kritériá a problém by sa bol korektným spôsobom v primeranom čase vyriešil. Objektívnym dôvodom na pozdržanie vyhlásenia ďalšieho výberového konania na miesto riaditeľa SNA v súčasnosti je pravdepodobne aj blížiaca sa účinnosť nového zákona o štátnej službe. Pranierovanie odboru považujem preto za zbytočný, samotnými kolegami, vygenerovaný problém. A možno ešte jedna poznámka, ten, kto tvrdí, že toto pracovisko nepotrebuje manažéra, hľadáme takmer krízového manažéra, už dávno v SNA nebol; situácia, v ktorej sa tento archív ocitol, určite nie je výsledkom ostatných mesiacov.

Budova Slovenského národného archívu

Dámy a páni, nechtiac a možno ani nie, sme sa cez výberové konanie na miesto riaditeľa SNA dostali k problému, ktorý odbor považuje za naozaj kľúčový a principiálny. Je to otázka jeho kompetencií v rámci organizačnej štruktúry a riadiacich vzťahov ministerstva.

Prax dlhodobo ukazuje, že súčasné zaradenie odboru v organizačnej štruktúre a riadiacich vzťa-

hoch ministerstva mu nevytvára podmienky na zabezpečenie potrebných kompetencií a výkonu povinností na úseku archívov a správy registratúry. Patria k nim kompetencie najmä na úsekoch personálneho, finančného a materiálno-technického dobudovania.

Vzhľadom na ex lege daný prierezový charakter, ako aj jeho vysokú špecifickosť z celorezortnej aj celoslovenskej úrovne odbor navrhol vedeniu ministerstva zaradiť ho ako útvar v priamej podriadenosti štátneho tajomníka pre verejnú správu vrátane výkonu povinností vyplývajúcich zo zriaďovania štátnych archívov.

Za druhý, stále aktuálny problém, patriaci do skupiny nami samotnými vygenerovaných problémov, odbor považuje nedostatočnú pripravenosť absolventov archívnictva pre prácu v archíve, a to nielen v oblasti elektronickej správy registratúrnych záznamov, elektronických archívnych dokumentov, správy registratúry v kontexte zákona o e-Governmente, ale aj pri sprístupňovaní novodobých archívnych fondov modernými prostriedkami. Dôsledkom tejto skutočnosti je následná absencia archivárov – odborníkov z praxe schopných formovať archívnu teóriu a ovplyvňovať prax.

Toto konštatovanie nie je žiadnou novinkou. Dr. Mária Stieberová už v roku 2003 v rámci koreferátu navrhovala, aby sme sa teraz zamysleli nielen nad praxou poslucháčov, ale najmä nad osnovami štúdia archívnictva a pomocných vied historických, do akej miery vyhovujú modernému slovenskému archívnictvu. De facto hovorila o opatrení z dnes už neplatnej a minimálne realizovanej „Koncepcie rozvoja štátnych archívov zriadených Ministerstvom vnútra do roku 2010“. Koncepcia obsahovala aj požiadavku úpravy obsahu vysokoškolského štúdia archívnictva a pomocných vied historických, vrátane zriadenia vysokoškolského štúdia konzervovania a reštaurovania.

Odvtedy ani jedna katedra odbor nekontaktovala ani s návrhom zmeny, ani s otázkou, či štruktúra, obsah a rozsah štúdia na jednotlivých stupňoch vyhovuje dnešným potrebám a požiadavkám praxe. Skutočne iba letmý pohľad na webovú stránku katedry informuje, že v procese akreditácie je nový študijný program archívnictvo, ktorého nasadenie sa plánuje v školskom roku 2015/2016. Ak by už bol tento program aj realitou, tak sa dozvieme, že absolvent bakalárskeho štúdia získa základy správy registratúry a základy informatiky pre archivárov. Magisterský stupeň sa ani o jednom z týchto predmetov už nezmieňuje. Akademická komunita mi bude expresne oponovať, že praktickú stránku profesie si majú poslucháči osvojiť predovšetkým praxou v štátnych archívoch a že dodnes nie sú k tomu vytvorené primerané zmluvné podmienky. Áno, odbor dodnes nespracoval komplexnú zmluvu týkajúcu sa praxe. Záujem prejavila iba Bratislava, pracoviská v Trnave a Prešove na ponuku odboru nereflektovali vôbec.

Výsledkom platných foriem vysokoškolského štúdia archívnictva a pomocných vied historických je, že nám chýbajú archivári, ktorí by sa zaoberali metodikou sprístupňovania elektronických archívnych dokumentov, tvorbou autoritných záznamov a ich štandardizáciou, skúmaním medzinárodných štandardov a ich aplikovaním do praxe, tak dôležitým vyťažovaním informácií z archívnych dokumentov za využitia moderných informačných technológií. Výsledkom je nepriamo aj čoraz širšie zastúpenie absolventov histórie v štátnych archívoch, pričom absolventi archívnictva o prácu v nich neprejavujú záujem. Archívna societa vyčíta nášmu odboru, že neprodukuje archívnu vedu? Môžem Vás ubezpečiť, že v prípade záujmu a prezentovaných výsledkov dokážeme zabezpečiť podmienky pre všeobecné, zjednocujúce prijatie záverov metodických postupov a prvkov archívnej teórie, ako aj ich aplikáciu v praxi. Pri odbore je zriadená a vykazuje činnosť Metodická komisia.

Dámy a páni, aj s ohľadom na vymedzený čas môjho vystúpenia, toľko k výsledkom práce odboru a aktuálnym problémom slovenského archívnictva zo zorného uhla pohľadu odboru archívov a registratúr. Chcem veriť, že výsledkom môjho vystúpenia nebude iba „medziarchivárska komunikácia“ typu, že jediným prvkom vytvárajúcim problémy je náš odbor. Kritizuje sa vždy veľmi ľahko. Privítala by som, ja i moji kolegovia, keby zástupcovia výboru spoločnosti slovenských archivárov alebo zástupcovia školiacich pracovísk prišli za nami s konkrétnymi podnetmi, ktoré by poslúžili k spoločnému všeobecnému zlepšeniu neľahkého postavenia slovenského archívnictva.

Ďakujem za Vašu pozornosť, pekný zvyšok dňa.

Mária Mrižová
Odbor archívov a registratúr
Sekcie verejnej správy
Ministerstva vnútra SR

APROXIMÁCIA PERIODIZÁCIE A CHRONOLOGIZÁCIE V ARCHÍVNEJ VEDE A V ARCHÍVNEJ PRAXI: POKUS O SYNTÉZU (I. ČASŤ)

Úvod

V predkladanej vedeckej úvahe sa budeme venovať priblíženiu (aproximácii) periodizácie a chronologizácie ako historického a archívneho fenoménu. Našim cieľom je zároveň pokúsiť sa o konštrukt periodizačných a chronologizačných prvkov (častí) do jedného celku v stručnom, všeobecnom historickom prehľade a následne aj o historicitu a archivicitu v špecifickom, špecializovanom archívnom prehľade. V prvom okruhu k danej téme prezentujeme veľmi stručne základnú (všeobecnú) periodizáciu a chronologizáciu v historickej vede (historiografii), ktorá je spoločná aj s archívnou vedou (archivistikou). V rámci nášho úvodu do problematiky to poslúži ako východiskový (spoločný) materiál analýzy pojmov a postupov v oblasti periodizácie a chronologizácie vo všeobecnosti, z čoho vyplýva deskriptívny charakter tejto časti príspevku. Nevyhneme sa tomu ani v ďalších častiach príspevku, v ktorých však skôr vynikne problémovosť danej témy aj v archívnej vede a v archívnej praxi. Ďalej nás bude zaujímať periodizácia a chronologizácia dejín archívov a archívnictva ako súčasť archívnej vedy aj v skrátenom európskom kontexte. V ďalšej časti príspevku sa venujeme danej téme v slovenských odborných archívnych prácach, ktoré nie vždy korešpondujú s archívnou praxou (a naopak). Nakoniec poukážeme na periodizáciu a chronologizáciu v archívnej praxi – pri spracovávaní a sprístupňovaní archívnych dokumentov (archívnych fondov) – na jej špecifiká, ktoré rozširujú danú tému z archívneho hľadiska.

I. Základná periodizácia a chronologizácia v historickej vede

Zameriame sa na novoveké dejiny, ktoré tvoria základ a sú synergické aj s novovekými dejinami archívov a archívnictva. Uvedená skutočnosť patrí len k nemnohým obecne prijímaným poznatkom o vývoji nášho dejepisectva a archívnictva v tom zmysle, že vek renesancie a osvietenstva je aj obdobím vzniku týchto vied v modernom zmysle slova. Historiografia aj archivistika používa pre odborný termín novovek ďalšie ekvivalentné pojmy – novoveké dejiny, nová epocha (doba), raný, včasný, rozvitý, vrcholný, pozdný a neskorý novovek, nové, novšie a najnovšie dejiny, moderné a postmoderné dejiny, súčasné dejiny, utváranie novej civilizácie nazvanej ako éra tretej vlny, postkomunistická a postindustriálna doba a nakoniec aj koniec dejín a posledný človek (archivár). Uvedenými pojmami sa mali spresniť jednotlivé obdobia. Paradoxne však ešte viac rozšírili danú terminológiu a následne rozkolísali periodizáciu a chronologizáciu jednotlivých období. Akosi len cítime, že je tu priveľa pojmov (v podstate synoným) pre časovo podobne ohraničené, prelínajúce sa, dokonca paralelne prebiehajúce obdobia. Ich používanie je nejednotné. Dovolíme si však tvrdiť, že tieto odborné termíny nie sú ani tak zavádzajúce, ako by sa na prvý pohľad zdalo. Skôr naznačujú, že začína nový vek, nová epocha, pre ktorú zatiaľ nemáme adekvátne pomenovanie. To sa automaticky odráža aj pri periodizácii a chronologizácii dejín archívov a archívnictva, čím vzniká logické prepojenie medzi historickou a archívnou vedou.

Spomíname známe skutočnosti, keď konštatujeme, že periodizáciou zatrieďujeme, odborne rozdeľujeme dejiny do jednotlivých období (období). Tie potom chronologizáciou zaraďujeme a usporadúvame podľa časovej osi. Ide o klasické delenie (periodizáciu) svetových dejín do troch základných historických období (starovek, stredovek, novovek) a ich ďalšie podrobnejšie delenie, následne aj kategorizácia podľa geopolitických, hospodárskych, sociálnych, kultúrnych, náboženských a iných aspektov. Nesmieme však zabúdať na tú skutočnosť, že periodizáciou a chronologizáciou dejín vytvárame umelé, pomocné konštrukcie pre jednotlivé obdobia, a to bez nároku na presnosť a už vôbec nie na všeobecnú platnosť. V týchto súvislostiach môžeme dokonca hovoriť o nemožnosti určenia pevne ohraničených a jednotných hraníc jednotlivých historických, ako aj archívnych období, v ktorom je potom zakódovaný rozpor a následne istý periodizačný a chronologizačný komplex v historickej a archívnej vede. K tomu pristupuje aj terminologická nevyjasnenosť jednotlivých pojmov po formálnej aj obsahovej stránke. Právom sa poukazuje na to, že tripartitná periodizačná schéma, ktorá vznikla v dobe renesancie a humanizmu v odbore dejín literatúry a rozšírila sa aj na politické dejiny, sa pôvodne vzťahovala len na románsko-germánsku kultúrnu oblasť. S odstupom času však tieto pojmy zmenili svoj pôvodný význam, obsah ako i pôvodné časové (chronologické) ohraničenie. (Začiatky novoveku sa kladú od 12. storočia až do konca 18. storočia, prípadne až do začiatku 19. storočia.) V druhej polovici 19. storočia prevládol názor, že hlavne reálne zmeny a premeny sociálno-ekonomických štruktúr tvoria medzníky dejinných epoch

Slávnostné zhromaždenie archivárov pri príležitosti 35. výročia prvej právnej normy upravujúcej archívnictvo na Slovensku. Foto: Štefan Péchy (19. 10. 1989). Zdroj: Osobný archív Petra Kartousa.

a môžu byť východiskom objektívnej periodizácie a chronologizácie. Jednou z možností je, keď počítame s faktom, že dejinný pohyb neprebiehal všade rovnako, tak potom oveľa presnejšie a objektívnejšie by bolo orientovať sa podľa storočí.

Prvú časť príspevku môžeme zhrnúť do periodizačnej klasifikačnej schémy spoločnej pre historickú aj archívnu vedu: 1. Tripartitné delenie svetových dejín 2. Delenie podľa civilizácií 3. Delenie podľa kontinentov 4. Delenie podľa štátnych (národných) útvarov 5. Delenie podľa spoločensko-ekonomických formácií 6. Delenie podľa politických, hospodárskych, kultúrnych, náboženských a ďalších aspektov.

II. Základná periodizácia a chronologizácia v archívnej vede

Základná (všeobecná) historická periodizácia a chronologizácia jednotlivých období v historiografii platí aj pre archivistiku. Môžeme dodať, že aj periodizáciu a chronologizáciu československých, českých a slovenských dejín ako v historiografii, tak aj v archívnictve (dejiny archívov a archívnictva) čaká prehodnotenie doterajších výsledkov a hlavne ucelené, jednotné a do budúcnosti snáď aj štandardizované riešenie. Zatiaľ sú to len monografické práce a čiastkové prehľady z dejín archívov a archívnictva. V archívnej vede a archívnej praxi sa používa priveľa pojmov na vyjadrenie istých konkrétnych úsekov dejín. Pôjde o určenie (periodizačné pomenovanie) a časové (chronologizačné vymedzenie) toho ktorého obdobia a jeho jednotlivých etáp (období, medziobdobí, fáz, rozmedzí, rozhraní, údobí a podobne). Súčasne je to aj terminologický problém.

Je evidentné, aj keď sa to nedáva do súvislosti s archívmi a archívnictvom, že táto nejednotnosť, následne aj problémovosť, má vplyv na organizačnú štruktúru jednotlivých archívov – periodizačné pomenovanie útvarov (oddelení) archívov, ich chronologické vymedzenie, ako aj formovanie a zaradenie archívnych dokumentov do konkrétnych archívnych fondov a archívnych fondov do konkrétnych období (pozri ďalej). Ako spomenul Michal Kušík, ani vnútorná štruktúra vtedajšieho Štátneho ústredného archívu SSR nebola celkom logická. (Koncepcia ďalšieho rozvoja. In *Slovenská archivistika*, 1977, roč. XII, č. 2, s. 26-40). Archív (jeho fondové oddelenia) sa totiž členil na oddelenie vyšších inštancií – archívne fondy vyšších úradov verejno-správneho charakteru (pôdohospodársko-lesnícke oddelenie, oddelenie hospodárstva a ďalšie). Pozitívnym krokom v 70. rokoch 20. storočia bol ústup od administratívnej skladby archívu a prechod na štrukturalizáciu ústavu podľa sociálno-ekonomických formácií spoločnosti – oddelenie dejín feudalizmu, oddelenie dejín kapitalizmu a oddelenie dejín socializmu. Po roku 1989 sme však rezignovali na tieto spoločensko-ekonomické formácie a nahradili sme ich pojmami ako obdobie

starých, starších, nových, novších, najnovších a súčasných dejín, a to v historiografii i archívnictve. To má potom za následok, že sa nám stráca periodizačné a súbežne s tým chronologizačné hľadisko pre ich presnejšie pomenovanie a časové vymedzenie. Potom sa nezdá celkom nelogické, že až donedávna sme mali v Slovenskom národnom archíve oddelenia členené na oddelenie starších fondov (dejín) a oddelenie novších fondov (dejín). V mnohých prípadoch však má toto delenie negatívny dopad nielen na organizačnú štruktúru archívov, ale môže rozkolísať aj zatriedenie konkrétnych archívnych fondov do oddelení. V súčasnosti ako keby sme pozabudli, či skôr vytesnili do podvedomia, že tu bolo aj obdobie kapitalizmu a socializmu (socialistickej výstavby našej spoločnosti, prípadne obdobie komunistickej vlády). Tieto poslúžili ako periodizačná a chronologizačná deliaca čiara aj v archívnej sfére, pre názvy jednotlivých oddelení v archívoch, ako aj pre zatriedenie archívnych fondov do príslušné-

ho obdobia a oddelenia. Aj keď tieto spoločensko-politické a sociálno-ekonomické štruktúry boli skompromitované marxisticko-leninskými a socialistickými názormi, to ešte neznamená, že nemôžu byť použité i v súčasnosti ako jedna z nemnohých možností pri riešení daných problémov. (Tieto pojmy sa používali a používajú v západných štátoch, aj keď s iným významom a obsahom.) Je snáď komplexom historikov a archivárov v postkomunistických štátoch, keď zaužívané odborné termíny odmietajú, aj keď boli zneužité, to ešte neznamená, že nemajú reálny historický základ. Tvorili však medzníky dejinných epoch a môžu byť aj v súčasnosti východiskom pre objektivizáciu a spresnenie periodizácie a chronologizácie, významovo a obsahovo snáď i plnohodnotnejšie ako sú pojmy staré, staršie, nové a novšie dejiny, oddelenia alebo archívne fondy. Podľa nášho názoru sú to nič nehovoriace slová, skoro s nulovou výpovednou hodnotou. K tomu, aby došlo k nejakým riešeniam, však chýba politická, ale hlavne odborná a individuálna vôľa politológov, historikov, archivárov a ďalších kultúrnych dejateľov.

Môžeme konštatovať, že aj dejiny archívov, archívnych inštitúcií, múzejných archívov, archívnych knižníc a iných kultúrnych inštitúcií, ako aj dejiny archívnictva ako vedného odboru, sú do istej miery problémové z periodizačného aj chronologizačného hľadiska. Nachádzajú sa na rozhraní historickej a archívnej vedy, ktoré v počiatočnom období splývali. Tieto spracúvajú archivári v pozícii historikov v archívnych periodikách, v analytických archívnych dielach a čiastočne aj v inventároch a katalógoch k jednotlivým druhom archívnych fondov.

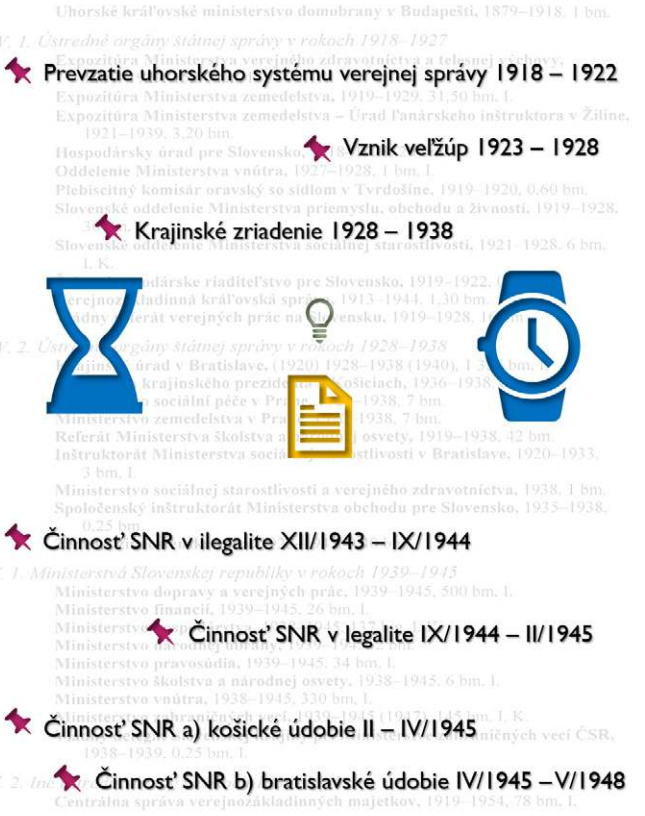
Základom periodizácie a chronologizácie v archívnej vede sú dejiny archívov a archívnictva v ich štátoprávnych a štátosprávnych súvislostiach. Len veľmi stručne spomenieme ich dejiny, ktorých znakom je aproximatívnosť, ako aj periodizačná a chronologizačná problémovosť pri ich zatrieďovaní do konkrétneho obdobia – priestoru a času. Periodizačne (podľa tripartitného základného historického delenia) môžeme dejiny archívov zatriediť a pomenovať ako staroveké, stredoveké a novoveké archívy. Staroveké archívy sa (svojou funkciou a obsahom) tiež „dotýkali“ politických, hospodárskych, kultúrnych a náboženských sfér života, aj keď sa zvykne hovoriť, že nie v dnešnom zmysle slova. Podľa nášho názoru je to však neopodstatnené klišé, podceňujúce význam starovekých archívov. Nájazdy barbarov, ale aj nástup kresťanstva znamenal nielen koniec staroveku, ale v mnohých prípadoch i zničenie starovekých archívov (4. – 7. storočie?). Obdobie začiatku raného feudalizmu (5. – 10. storočie?) v Európe je z hľadiska ochrany písomných pamiatok veľmi hmlisté. Len veľmi málo písomností sa zachovalo spred roku tisíc nášho letopočtu.

Až koncom 11. a začiatkom 12. storočia vznikajú archívy nových panovníckych dynastií, feudálnych pánov, cirkví a miest. Rozvojom feudálneho systému (12. – 16. storočie) sa v Uhorsku posilňujú archívy kráľovstiev, ústredných inštitúcií, feudálnych svetských a cirkevných hodnostárov, miest a špecifický typ uhorských archívov – archívy hodnoverných miest. S rozvojom kráľovskej administratívy a byrokratizácie úradov (16. – 18. storočie) môžeme hovoriť o predchodcoch novovekých, národných (ústredných) archívov. Tieto vznikali na ústrednej alebo regionálnej úrovni. Z hľadiska našej témy je pre niekoho zaujímavá otázka, kedy vlastne vznikali novoveké archívy? Z nášho pohľadu je jej zodpovedanie zbytočné a kontraproduktívne, pretože

bola zle položená, a to z jednoduchého dôvodu. Všetko sa odohrávalo prirodzeným vývojom, dlhšie obdobie, bez nároku na presné určenie a stanovenie pevných periodizačných a chronologizačných hraníc.

Koniec 18. a začiatok 19. storočia je významným medzníkom a môžeme hovoriť o novej epoche nielen z historického, ale aj archívneho hľadiska. Pod vplyvom francúzskej revolúcie, napoleonských vojen a záverov Viedenského kongresu sa zmenili politické a právne systémy v jednotlivých európskych krajinách – a v týchto súvislostiach aj archívne štruktúry, systémy a poriadky. Prvá polovica 19. storočia je charakteristická nárastom písomností z činnosti vládnych a správnych orgánov (úradov a inštitúcií), čo vyvolalo aj problémy s tým spojené. Jednotlivé európske štáty museli riešiť otázky preberania dokumentov do archívov, ich hodnotenie (skartáciu) a ich usporiadanie a sprístupnenie verejnosti. V podstate už v prvej polovici 19. storočia nadobudli archívne inštitúcie modernú (?) podobu, ktorá sa stala základom pre rozvoj archívnej vedy. Tieto nové trendy si vyžiadali aj potrebu založenia špeciálnych škôl na čítanie starých rukopisov a listín. V druhej polovici 19. storočia a začiatkom 20. storočia získavali archívy v európskych krajinách právny štatút (zákonmi a úradnými predpismi). Toto obdobie je aj začiatkom prvej vlny európskej medzinárodnej spolupráce medzi archívnymi inštitúciami.

Významným medzníkom a začiatkom novej epochy bol rok 1918. Boli to hlavne politické zmeny, vznik národných štátov na území bývalej rakúsko-uhorskej monarchie, ktoré aktivizovali vznik národných archívov, archívnej legislatívy a zakotvenie archívov do rezortov štátnej správy. Ďalej sa budeme venovať jednotlivým obdobiam na štátnej a národnej úrovni. Periodizačne a chronologizačne môžeme obdobie rokov 1918 – 1938 rozdeliť podľa politicko-správneho vývoja na nasledujúce etapy: 1. Prevzatie uhorského systému politickej správy a jeho prispôsobenie novým pomerom (1918 – 1922) 2. Prvá správna reforma zavedením župného zriadenia (1. január 1923 – 30. jún 1928) 3. Zavedenie krajinského zriadenia (1. júl 1928 – 31. december 1938). Uvedené obdobie je charakteristické vznikom nových úradov, nárastom písomností, vznikom moderných spisovní (registratúr) a ďalším rozšírením písomnej základne archívov. Dôležitým znakom tohto obdobia bolo, že archívy (do istej miery aj archívnictvo) sa postupne vymaňujú z metodickej závislosti na historickej vede a archívy sa oddeľujú od knižníc a múzeí.

Z politického, štátoprávneho, historického i z archívneho hľadiska pri periodicko-chronologickom vymedzení ďalšej etapy (obdobia), ohraničenej rokmi 1938 – 1939, je problémové aj toto krátke obdobie. Snáď to bol len medzník (rozmedzie) medzi dvomi etapami (obdobiami), keď vznikala naša štátnosť, autonómia a následne štát. V týchto súvislostiach treba riešiť aj otázky s tým spojené. Do akej miery, v akom časovom úseku a v akom smere môžeme hovoriť o pretrvávajúcej moci ústrednej vlády a o narastajúcej moci autonómnej krajinskej vlády v rozmedzí október 1938 – marec 1939? Problémové je aj používanie termínu Česko – Slovensko a česko-slovenský pre celé obdobie rokov 1918 – 1939. Používaním pomlčky sa stiera rozdiel medzi obdobím pred a po prijatí zákona č. 299 z 22. novembra 1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny, ktorým bol názov (termín) Česko – Slovensko zavedený.

Významnou etapou, ohraničenou rokmi 1939 – 1945, bol vznik prvej Slovenskej republiky, kedy vznikli aj podmienky pre riešenie otázok týkajúcich sa archívov na Slovensku. Boli snahy o racionalizáciu štátnej správy, hlavne v rezorte ministerstva vnútra (spisová manipulácia, spisové značky) i ďalšie aktivity. Tieto však stroskotali na nedostatku financií, odborníkov, vojnových pomeroch, ale hlavne z dôvodu krátkeho času na ich realizáciu.

Z politického, štátoprávneho a historického hľadiska môžeme obdobie, prípadne epochu po rokoch 1944/1945 charakterizovať ako etapu, keď

dochádza k podstatným zmenám, ktorých základnou črtou je postupná premena jednej spoločensko-ekonomickej formácie na novú. Vznikajú nové orgány štátnej moci a správy (ústredné úrady) ako aj zmeny na nižších stupňoch verejnej správy. Na Slovensku sa znovu hlási k slovu rezortizmus (neorezortizmus), ktorý predstavuje Povereníctvo vnútra (archívy štátnych a samosprávnych organizácií) a Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy (archívy skonfiškovaných veľkostatkov, feudálnych panstiev a rodov). Vznikajú krajské archívy. Uznesením Zboru povereníkov (13. júna 1947) sa zriadil Pôdohospodársky archív. Významným medzníkom tohto obdobia (medziobdobia) bolo aj zriadenie Štátnej archívnej komisie a Slovenskej archívnej komisie (1951) a Slovenského ústredného archívu (uznesením Zboru povereníkov z 20. mája 1952). Nemenej dôležitým rozhodnutím bolo, že archívnictvo ako odborný predmet sa začal vyučovať na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského (v akademickom roku 1950/1951). Z chronologického hľadiska môžeme uvedené obdobie vymedziť rokmi 1944/1945 – 1953. Mnohí archivári (historici) považujú toto obdobie aj za začiatok organizovaného archívnictva na Slovensku.

Z archívneho hľadiska však najvýznamnejšiu etapu (obdobie) charakterizujú organizačné zmeny v oblasti archívov a archívnictva, kde dolnou časovou hranicou je rok 1954. Bolo to hlavne vládne nariadenie č. 29/1954 Zb. o archívnictve. Vzniká Slovenská archívna správa Povereníctva vnútra, krajské archívy sa menia na štátne archívy. Budovanie jednotnej archívnej organizácie na Slovensku bolo dovŕšené včlenením ústredia Pôdohospodárskeho archívu do Štátneho slovenského ústredného archívu a jeho pobočiek do príslušných štátnych archívov (1. január 1956). Túto významnú etapu slovenského archívnictva a archívov môžeme ohraničiť rokmi 1954 – 1956. Podľa iných kritérií však môže byť aj iná periodizácia a chronologizácia daného obdobia.

Jednou z viacerých možností periodického a chronologického delenia ďalších etáp (období) rozvoja slovenského archívnictva môžu byť aj jednotlivé archívne päťročné plány (päťročnice), prípadne sled rokov (desaťročí) charakterizovaný významnými udalosťami v činnosti archívov a archívnictva. Obdobie rokov 1956 – 1960, označované ako prvá archívna päťročnica, môžeme charakterizovať nedostatkom budov (priestorov) a kvalifikovaných pracovníkov, ale aj zvýšeným úsilím o triedenie archívnych dokumentov a následné spracovanie archívnych fondov a ich sprístupnením formou archívnych pomôcok (syntetických aj analytických). V druhej archívnej päťročnici (1961 – 1965) sa uskutočnila reorganizácia verejnej správy (oklieštenie právomoci slovenských národných orgánov, zrušenie povereníctiev), čo malo negatívny dopad aj na archívy. V období tretej archívnej päťročnice (1966 – 1970) pokračovali ďalšie organizačné zmeny, keď sa prejavila centralizácia a rezortizmus – archívy sa stali centrálne riadenými organizáciami Ministerstva vnútra SSR. Dôležitým krokom bolo vydávanie archívneho periodika Slovenská archivistika (od roku 1966). V štvrtej archívnej päťročnici (1971 – 1975) pokračovalo ďalšie sprístupňovanie archívnych fondov na vyššej kvalitatívnej úrovni, čo súviselo aj s prehĺbením vysokoškolského a stredoškolského štúdia. Uvedené skutočnosti prispeli k rozvoju archívno-teoretického myslenia na Slovensku. Priebežne sa uskutočňovala rekonštrukcia a výstavba archívov. Významným medzníkom vo vývoji archívnictva sa stal zákon SNR č. 149/1975 Zb. o archívnictve. Možno o ňom hovoriť ako o národnom archívnom zákone. (Bol to vplyv federalizácie republiky, keď si Česká a Slovenská socialistická republika vydali dva samostatné zákony o archívnictve.) Politické, spoločenské a hospodárske zmeny po roku 1989 znamenali začiatok novej epochy. Z archívneho hľadiska však nešlo o výrazné zmeny, snáď len začiatok niečoho nového, čo sa prejaví až neskôr, aj keď v nasledujúcich rokoch došlo k zmenám a doplnkom zákona SNR o archívnictve a vykonali sa jeho novelizácie.

Nakoniec môžeme konštatovať, že čím ďalej ideme do minulosti dejín archívov, tým je typickejšia pre jednotlivé obdobia ich aproximatívnosť aj pri ich chronologickom vymedzení. Ako sme už spomenuli, chýba komplexná analýza a hlavne syntéza k uvedenej téme. Boli tu konkrétne obdobia, pre ktoré boli typické a charakteristické isté skutočnosti – vznik jednotlivých archívov, archívnych škôl, archívnej teórie a metodológie, medzinárodná spolupráca archívov (archivárov), etatizácia archívov a ďalšie impulzy. Tieto boli a sú určujúce aj pre periodizáciu a chronologizáciu dejín archívov a archívnictva. Môžeme hovoriť o špeciálnej, špecializovanej vnútornej periodizácii a chronologizácii v štátnych (národných), európskych a celosvetových súvislostiach až do súčasnosti. Pritom však pôjde o zjednotenie názorov a hlavne jednotné riešenie a určenie záväzných faktov, ktoré by boli určujúce pre periodizáciu a chronologizáciu aj v tejto oblasti.

Vladimír Wolfshörndl
Slovenský národný archív

ARCHÍVNA PRÁCA NA UKRAJINE (HISTÓRIA, ŠTRUKTÚRA INŠTITÚCIÍ, PRACOVNÉ PODMIENKY): VYBRANÉ ASPEKTY

Formovanie archívov na území súčasnej Ukrajiny má svoj pôvod už v časoch stredoveku, a to vďaka nepretržitej práci kniežacích a cirkevných kancelárií, kláštorných skriptórií, súkromných archívov šľachticov či mešťanov, ktoré boli neprestajne napĺňané písomným materiálom. Od 14. storočia sa však mnohé dokumenty začali dostávať do hlavných miest iných štátov a dynastií, ktoré získali kontrolu nad krajinami Rurikovcov (súčasnou Ukrajinou), menovite do Uhorska, Poľska, Litvy a Krymského chanátu; od 17. storočia do Moskvy (neskoršie Ruska) a Turecka; od konca 18. storočia do Rakúska, Rakúsko-Uhorska, Rumunska a inde. Od 18. storočia sa začali rozširovať základy archívov ukrajinskej diaspóry v Európe, Severnej a Južnej Amerike či Austrálii, ktorá sa od tretej štvrtiny 19. storočia neustále zväčšovala. Veľká časť dokumentov k ukrajinským dejinám sa preto do dnešných dní nachádza v nespracovanej podobe v zahraničí. V dôsledku tohto bol osud formovania archívnictva v rozličných častiach súčasnej Ukrajiny rôzny.

Prvým, skutočne štátnym orgánom archívnej správy na Ukrajine bolo Knižnično-archívne oddelenie Odboru umenia Generálneho sekretariátu školstva na čele s Michailom Hruševskym v období Centrálnej Rady, ktoré existovalo od decembra 1917 do apríla 1918. Popri „ochrane archívneho dedičstva“ v zložitých podmienkach Ukrajinskej revolúcie v rokoch 1917 – 1923 oddelenie vypracovalo hlavné ciele budúcej archívnej reformy, a to: zriadenie Národného archívu, rozšírenie prístupu k archívnym údajom, široký vydavateľský program, vytvorenie archeografickej komisie, prinavrátenie ukrajinských dokumentov z ruských archívov. V čase Hajtmanátu bolo v apríli 1918 zriadené Archívno-bibliograficko-knižničné oddelenie Hlavného úradu pre umenie a národnú kultúru Ministerstva školstva Ukrajinského štátu. Na jeho čele stál od apríla 1918 do januára 1919 Vadim Modzalevsky. Oddelenie sa primárne usilovalo o legislatívnu konsolidáciu štátneho vlastníctva archívnych dokumentov, centralizáciu archívnej činnosti, zriadenie Národného archívu Ukrajinského štátu s podriadenými archívmi a archívnymi komisiami, ktoré by pôsobili pri profesionálnych vzdelávacích inštitúciách. Oddelenie spolupracovalo na zriaďovaní Národného archívu, a popri ňom aj Archeografickej komisie, s Archeologickým inštitútom. Ten mal pre ukrajinské archívne inštitúcie zabezpečiť kvalifikovaných pracovníkov. V druhej polovici roku 1919 bola do čela archívnych inštitúcií ustanovená Archívna komisia Ministerstva školstva Direktoriátu Ukrajinskej ľudovej republiky.

V tom čase, na pozadí Ukrajinskej revolúcie, vznikol v Charkove v januári 1919 prvý sovietsky štátny orgán archívnej správy, a to Archívno-knižničná sekcia pod vedením Viktora Barvinskeho.

Historická budova Centrálneho štátneho historického archívu v Ľvove

Tá organizovala a centralizovala archívnu prácu, evidovala a účelne distribuovala dokumenty medzi archívy; zbierala informácie o dokumentoch ukrajinskej proveniencie v zahraničných archívoch; kontrolovala výber dokumentov na trvalé uskladnenie; popularizovala archívnu prácu; pripravovala odborných pracovníkov. V júli 1919 bola založená Hlavná správa archívov, podriadená neškolskému oddeleniu Ľudového komisariátu školstva Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky (USSR).

Pre náležité ocenenie historickej hodnoty jednotlivých archívov a archívnych dokumentov, sys-

tematizácie využitia a zabezpečenia konzervácie pôsobila od februára 1920 do augusta 1921 pri Celoukrajinskom revolučnom výbore Špeciálna archívna komisia. V septembri 1921 vznikla Hlavná archívna správa pri Ľudovom komisariáte školstva USSR na čele s Nikolajom Skrypnikom. Jej hlavnými úlohami boli súpis, usporiadanie a ochrana archívnych dokumentov, vyčlenenie dokumentov nepodliehajúcich archivovaniu a ich následné predanie štátnym podnikom spracúvajúcim papier a poskytovanie potvrdení inštitúciám a fyzickým osobám. V období od januára do júla 1922 vznikli aj miestne archívne inštitúcie – provinčné archívne správy.

Vstup do Centrálneho štátneho historického archívu v Ľvove

Vážnou etapou budovania archívnej správy bolo vytvorenie Centrálnej archívnej správy v januári 1923, ktorá bola podriadená Celoukrajinskému centrálnemu výkonnému výboru. Hlavné ciele Ukrajinského centrálneho archívu spočívali v celkovom riadení archívnej práce, organizovaní archívnych zložiek aktuálnej agendy v inštitúciách USSR, koncentrácii archívnych dokumentov v podriadených inštitúciách a vo vedeckej klasifikácii. Ukrajinský centrálny archív mal dve oddelenia: archívnické a sekretariát. Podliehali mu centrálne historické archívy v Charkove a Kyjeve, Centrálny archív revolúcie v Charkove a od roku 1924 aj Kyjevský centrálny archív starých dokumentov. Pri gubarchoch boli zriadené guvernantské historické archívy (gubistarchy).

Nové zmeny prišli v roku 1928, keď za účelom koncentrácie dokumentov z bývalých guvernantských úradov vzniklo 5 krajských historických archívov, a to v Charkove, Poltave, Černigove, Dnepropetrovsku a Odese. Centrálna archívna správa USSR odvtedy pozostávala z dvoch oddelení: administratívno-organizačného a archívnického. V roku 1932, v spojitosti s rušením okresov (okruhov) a vznikom oblastí, bola vykonaná nová reorganizácia siete archívnych inštitúcií. Bolo zriadených sedem oblastných archívnych správ, ktoré riadili činnosť siedmich oblastných historických archívov, ako aj štátnych historických archívov v mestách, patriacich do jednotlivých oblastí. Nižšia sieť archívnych inštitúcií pozostávala z oblastných a obvodných (rajónnych) archívov. V Charkove sídlili Celoukrajinský centrálny štátny archív, Centrálny historický archív, Centrálny archív práce (uchovávajúci dokumenty verejných a odborových organizácií), Centrálny archív revolúcie, Družstevný centrálny archív, Celoukrajinský centrálny archív fotografií; v Kyjeve sa nachádzal Celoukrajinský vojensko-historický archív. Západné ukrajinské územia patrili v tom čase Druhej poľskej republike, Československu a Rumunsku.

V apríli 1938 boli uznesením vlády Zväzu sovietskych socialistických republík (ZSSR) správa archívov, ako aj sieť archívnych inštitúcií postúpené Ľudovému komisariátu vnútra (NKVD) ZSSR. Archívne inštitúcie zväzových republík boli podriadené Hlavnej archívnej správe NKVD ZSSR. V marci 1939 archívne inštitúcie Ukrajiny prešli pod právomoc NKVD ZSSR a následne, v marci 1940, bola Centrálna archívna správa USSR reorganizovaná na oddelenie NKVD USSR a oblastné archívne inštitúcie na archívne oddelenia UNKVD. V júni 1941 bolo Archívne oddelenie NKVD USSR transformované na Archívnu správu NKVD USSR a v októbri 1941 na Správu štátnych archívov NKVD USSR. V rokoch 1941 – 1943, teda v čase sovietsko-nemeckej vojny, bola správa evakuovaná do mesta Zlatoust. Od roku 1944 sieť archívnych inštitúcií pozostávala z Centrálneho štátneho archívu Októbrovej revolúcie, Centrálneho štátneho historického archívu, Centrálneho štátneho archívu fono-foto-kinematografických dokumentov a ich troch pobočiek, 24 oblastných

archívov s 8 pobočkami a tiež z mestských a obvodných (rajónnych) archívov. V rokoch 1947 – 1960 bola štátnym orgánom správy archívov tzv. Správa štátnych archívov Ministerstva vnútra USSR; v rokoch 1960 – 1974 to bola Archívna správa pri Rade ministrov USSR. V apríli 1974 rozhodnutím Rady ministrov USSR bola Archívna správa transformovaná na Hlavnú archívnu správu pri Rade ministrov USSR. V povojnovom období vzniklo na Ukrajine množstvo archívov na podklade inštitúcií pripojených západoukrajinských území. Najväčším spomedzi nich, a vôbec v celej strednej Európe, bol Centrálny štátny historický archív v meste Ľvov.

Počiatky jeho formovania siahajú až do polovice 13. storočia, teda ku vzniku samotného mesta Ľvov. Dva požiare v rokoch 1256 a 1381 zničili časť najstarších dokumentov, ale neskôr sa archív magistrátu stal základom Mestského archívu, ktorý pretrval do začiatku 20. storočia. V roku 1891 ľvovský magistrát uskutočnil reorganizáciu Mestského archívu, ktorý bol premenovaný na Archív starých dokumentov mesta Ľvov. Bol považovaný za samostatné oddelenie magistrátu a podliehal Prezídiu mesta. Prvým dlhodobo zamestnaným archivárom sa v ňom stal Alexander Čolovsky. V novembri 1939 na podklade tohto archívu – Štátneho archívu mesta Ľvov a tiež niekoľkých menších archívov – vznikol Centrálny štátny historický archív. Ten mal byť síce 24. júna 1941 začlenený do Pobočky Centrálneho štátneho historického archívu USSR, z dôvodu vypuknutia Veľkej vlasteneckej vojny to však nebolo zrealizované. V období nemeckej okupácie, v rokoch 1941 – 1944, archív fungoval pod názvom Archív mesta Ľvov a bol podriadený archívnej správe Generálneho gouvermentu v Krakove. V roku 1958 bol začlenený do Centrálneho štátneho historického archívu USSR v Ľvove a podriadený Archívnej správe USSR. Po roku 1991 sa jeho status zmenil s ohľadom na ukrajinské štátne orgány.

Obnovenie samostatnosti Ukrajiny 24. augusta 1991 vnieslo viaceré korekcie do subordinácie, ako aj do počtu archívnych inštitúcií. Súčasná sieť ukrajinských štátnych archívov zahŕňa 2 432 inštitúcií. Z nich je 9 centrálnych štátnych archívov, 4 vedecko-výskumné a iné centrálne štátne archívne inštitúcie, 24 štátnych oblastných archívov, Štátny archív mesta Kyjev, 474 archívnych oddelení obvodných (rajónnych) štátnych administrácií, 159 archívnych oddelení mestských rád, 13 odborových archívov a 1 748 pracovných archívov, zriadených pri mestských, obvodných (rajónnych), obecných a miestnych radách. Z celkového množstva pracovných archívov má 311 status právnickej osoby. V Autonómnej republike Krym pôsobia: Štátny archív v Autonómnej republike Krym, Štátny archív mesta Sevastopoľ, 14 archívnych oddelení oblastných štátnych administrácií, 11 archívnych oddelení mestských rád a 208 pracovných archívov. Spomedzi najväčších a najdôležitejších archívov Ukrajiny uvádzame:

- Centrálny štátny archív orgánov ústrednej štátnej správy Ukrajiny – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України);
- Centrálny štátny archív občianskych združení Ukrajiny – Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України);
- Centrálny štátny historický archív Ukrajiny, Kyjev – Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України);
- Centrálny štátny historický archív Ukrajiny, Ľvov – Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України);
- Centrálny štátny kino-foto-fonografický archív Ukrajiny G. S. Pšeničneho – Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА України);
- Centrálny štátny vedecko-technický archív Ukrajiny – Центральний державний науково-технічний архів України (ЦДНТА України);
- Centrálne štátne archívne múzeum literatúry a umenia Ukrajiny – Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України);
- Centrálny štátny archív zahraničnej ukrajinistiky – Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ);
- Centrálny štátny elektronický archív Ukrajiny, Kyjev – Центральний державний електронний архів України, м. Київ (ЦДЕА України);
- Centrálny vedecko-výskumný inštitút archivistiky a dokumentaristiky – Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства;
- Vedecko-informačná knižnica centrálnych štátnych archívov Ukrajiny – Науково-до-

відкова бібліотека центральних державних архівів України;
- Štátne centrum ochrany dokumentov – Державний центр збереження документів НАФ;
- Riaditeľstvo prevádzkovania komplexu výstavby centrálnych štátnych archívov – Дирекція з експлуатації комплексу споруд центральних державних архівів;
- Centrálna učtáreň – Централізована бухгалтерія;
- Štátny archív v Autonómnej republike Krym – Державний архів в Автономній Республіці Крим;
- 24 štátnych archívov oblastí – 24 державних архівів областей;
- štátne archívy miest Kyjeva a Sevastopoľu – державні архіви міст Києва і Севастополя;
- 487 archívnych oddelení obvodnej štátnej administrácie – 487 архівних відділів райдержадміністрацій;
- 153 archívnych oddelení mestských rád – 153 архівних відділів міських рад.

Celkový počet pracovníkov v týchto archívnych inštitúciách je viac ako 3 000 osôb. Podmienky práce v archívoch závisia od povahy dokumentov, ktoré bádateľ požaduje. Na sprehľadnenie práce vlastní každý z archívov príručky – katalógy, ktoré popisujú problematiku fondov, dokumentov, archívnych jednotiek. Archívy mávajú vlastné kartotéky a ich digitálne verzie. Časť archívnych materiálov zostáva utajená a je prístupná jedine so špeciálnym povolením od Bezpečnostnej služby Ukrajiny. Bežný bádateľ pre prácu s materiálmi, ktoré nie sú klasifikované stupňom utajenia, vo väčšine archívov, no najmä centrálnych, potrebuje špeciálne povolenie – vyrozumenie obsahujúce žiadosť o povolenie pracovať s týmito dokumentmi. Takéto povolenie sa väčšinou vydáva na rok a následne môže byť predĺžené. Špecifikom ukrajinských archívov je, že staršie dokumenty sa nenachádzajú v jednotlivých štátnych oblastných archívoch, ale v centrálnych štátnych archívoch významných miest, napríklad Kyjeva a Ľvova, alebo v rukopisných fondoch významných vedeckých knižníc, napr. Knižnice Vladimíra Vernadskeho v Kyjeve alebo Knižnice Vasila Stefanika v Ľvove. Spomedzi najstarších dokumentov, nachádzajúcich sa v ukrajinských archívnych fondoch, spomeňme niekoľko sumerských hlinených tabuliek, písaných klinovým písmom, uchovávaných v oddelení rukopisov Vernadskeho národnej knižnice.

Väčšinu dokumentov si je potrebné objednávať vopred a v časovom predstihu. Vybavenie objednávky často trvá aj dva týždne, čo vytvára vážny diskomfort pre bádateľov. Taktiež otváracie hodiny archívu neprevyšujú 6 – 7 hodín denne, počas 4 – 5 dní za týždeň, s každodennou obedovou prestávkou približne medzi 13:00 – 14:00 hodinou. Archívy zvyknú ponúkať možnosť za poplatok si objednať správu – rešerš (stručnú informáciu o prameňoch ku konkrétnej téme), alebo si vyhotoviť (či objednať) fotokópiu, sken a podobné služby. Cena takýchto služieb sa pohybuje v závislosti od veku dokumentu, množstva kópií či fotografií (veľkosti skenu), ich kvality atď. V porovnaní s európskymi štandardami a kúpyschopnosťou obyvateľov Ukrajiny sa však jedná o vysoké ceny. Používanie vlastného fotoaparátu nemusí byť umožnené vždy a za každých okolností. Vedenia archívov často obhajujú svoje cenníky nedostatkom náležitého financovania zo strany štátu a teda, že prostriedky získané týmto spôsobom sú nevyhnutné pre pokrytie základných potrieb archívov.

Centrálny štátny historický archív v Kyjeve

Myroslav Voloshchuk
Ivano-Frankivsk, Ukrajina

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

STRETNUTIE ŠPECIALIZOVANÝCH ARCHÍVOV

Stretnutie špecializovaných archívov, ktoré sa konalo 30. marca 2017 v Liptovskom Mikuláši, bolo venované aktuálnym novinkám v oblasti softvéru, digitalizácie, ochranných, konzervačných a úložných materiálov, zariadení a pomôcok. Zorganizovali ho spoločnosť Bach systems v spolupráci s Archívom Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva, odborom archívov a registratúr MV SR a podporou spoločnosti Microform a EMBA Trade. Takmer 50 účastníkov z 19 špecializovaných archívov si užívalo nielen hodnotné prednášky, ale aj povestnú pohostinnosť liptovských archivárok.

Príspevok Márie Mrižovej z odboru archívov a registratúr MV SR, ktorá sa ospravedlnila, predniesla jej kolegyňa Elena Káracsonyová. Venovala sa aktuálnym otázkam z oblasti elektronických dokumentov, právnych predpisov na ich tvorbu, správu, ochranu a uloženie, ako aj novým povinnostiam, ktoré v tomto smere čakajú nielen archívy, ale najmä registratúry všetkých právnických osôb verejného aj súkromného sektora. Samotné ministerstvo vnútra vidí problém v tom, že legislatíva akoby predbehla existujúci stav v technickom, finančnom i personálnom zabezpečení e-Governmentu vo všetkých sférach verejnej správy. Je pochopiteľné, že odbor archívov a registratúr sa vyrovnáva so všeobecným tlakom na elektronizáciu verejnej správy a musí naň reagovať vo svojej oblasti pôsobenia. Úroveň a rozsah elektronických služieb poskytovaných štátom sú stále neúmerne nízke vzhľadom na obrovské finančné prostriedky, ktoré sa investovali do rôznych aplikácií, softvérov, serverov a technickej infraštruktúry. Stále neprístupný Elektronický archív je toho typickým príkladom.

Alena Kulíková z firmy Microform nie je pracovníkom pamäťových a fondových inštitúcií neznáma. Do Liptovského Mikuláša prišla archivárom pripomenúť, že digitalizácia archívnych či knižničných dokumentov sa neskončila uzavretím európskeho projektu Digitálna knižnica a digitálny archív. Možnosti, „čo“ digitalizovať, sú nesmierne a niektoré archívy, najmä špecializované, sa k tejto téme ešte vôbec nedostali. Firma Microform ponúka mimoriadne kvalitné a výkonné skenery na všetky druhy dokumentov. Zároveň poskytuje aj komplexné digitalizačné služby zahŕňajúce nielen samotné skenovanie, ale aj prezentáciu a uloženie digitálnych kópií. Je to cesta vhodná i pre menšie archívy, pre ktoré by bol nákup špecializovaných strojov nerentabilný, ako pomerne jednoducho sprístupniť svoje fondy v digitálnej forme.

Archívne obaly EMBA sú v slovenskom archívnictve pojmom, ktorý netreba bližšie vysvetľovať.

Stretnutie špecializovaných archívov v Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši. Hlavná organizátorka – Mgr. Eva Greschová (stojaca pred projekciou).

Predstaviteľ firmy EMBA Trade Tibor Erdélyi prišiel prítomným archivárom ukázať, že „nič nie je nemožné“ a ich spoločnosť dokáže vyrobiť ochranný obal na akýkoľvek dokument či predmet. Ich certifikované škatule, škatuľky, tuby, obálky, mapy, zakladače a iné formy ukladacích pomôcok spĺňajú kritériá na kyslosť, pevnosť a stálosť materiálu. O kvalite výrobkov firmy EMBA Trade svedčí aj úspešná expanzia do iných európskych krajín.

Zaujímavú prezentáciu pripravil Miroslav Bayer zastupujúci spoločnosť Bach systems v Olomouci. Ukázal prítomným archivárom zo špecializovaných archívov aplikáciu Archivní Vademecum na

príklade Zemského archívu v Opave. Firma Bach pôsobí aj na Slovensku a jej softvéry sú archivárom v niektorých špecializovaných, no najmä štátnych archívoch dobre známe. Je škoda, že do finálnej podoby sa slovenské Archívne Vademecum nikdy nedostalo a dosiaľ nebolo nahradené funkčným systémom. Na prezentovanú aplikáciu Archívneho Vademeca sú napojené všetky pobočky opavského zemského archívu, t. j. šesť štátnych okresných archívov. Program umožňuje bádateľom prostredníctvom internetu prehľadávať databázy archívnych fondov a zbierok až na úroveň inventárnych

Tibor Erdélyi predstavil nové vzory a nové použitia archívnych obalov EMBA

záznamov. Všetky informácie sú čerpané z pôvodných „papierových" inventárov a katalógov, ako aj nových pomôcok vytvorených elektronickou formou. Vo virtuálnej databáze si môžu bádatelia vyhľadať obrazové dokumenty, kartotéky, kroniky, listiny, mapy a plány, matriky, pečate a pečatidlá, pozemkové knihy, spolky, veduty i video a audio záznamy. Každá databáza je identifikovaná vlastným piktogramom. Vyhľadávací filter je možné špecifikovať datovaním a určením geografickej lokality a všetky vyhľadávacie hľadiská je možné vzájomne kombinovať. Zdigitalizované dokumenty sú samozrejme prístupné v digitálnej forme umožňujúcej ich štúdium. Archívne Vademecum bude od 1. septembra 2017 nahradené novou aplikáciou Digitálny archív.

V tejto súvislosti sa ponúka otázka, aké archívne informácie dostane bádateľ na Slovensku. Mnohé z prítomných špecializovaných archívov majú skúsenosti s rôzne funkčnými webovými stránkami pod svojimi zriaďovateľskými inštitúciami, no stále sa nájdu archívy, o ktorých existencii virtuálny priestor netuší. Je mimoriadne závažné a smutné konštatovať, že to platí najmä pre obrovský sektor štátnych archívov. Vo verejnosti dnes prevláda názor: čo nie je online, neexistuje. My, „klasickí archivári" sa zatiaľ nad týmto prístupom len pousmejeme alebo rozhorčíme. Akoby sme si stále neuvedomili, že naša budúca existencia závisí najmä od toho, ako nás vníma verejnosť. Lebo verejnosť sú aj politici, úradníci a finančníci, ktorí rozhodujú o našom bytí či nebytí, ktorí sú tiež 24 hodín denne „online". Slovenské archívy vládnu najväčšími zdrojmi informácií v tejto krajine, napriek tomu vo svete informácií nemajú takmer žiadne slovo. Ovládnuť virtuálny priestor, preplnený neoverenými a zaručene „pravdivými" správami, hodnotným a ľahko prístupným obsahom, znamená vytvoriť si trvalé miesto vo svete, v ktorom víťazí nie ten, kto pozná fakty, ale ten, kto sa k nim vie rýchlejšie dostať.

Na stretnutí špecializovaných archívov v Liptovskom Mikuláši sme videli, že riešenia pre archívy 21. storočia existujú, že modernizácia technológií napreduje rýchlejšie, ako sme ju schopní prijímať. Na tomto mieste je treba oceniť snahu Archívu Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva priniesť nové informácie aj do špecializovaných archívov, ktoré stoja akoby bokom v štruktúre slovenského archívnictva a viac-menej sú vydané na milosť a nemilosť svojich zriaďovateľov. Boria sa so svojimi problémami sami a každá platforma vzájomnej komunikácie je nesmierne potrebná a užitočná. Dúfame, že tradícia vzájomných stretnutí špecializovaných archívov, ktorú začal Parlamentný archív, bude pokračovať aj v budúcnosti, a že sa nájde ďalší schopný organizátor podobného podujatia. Napríklad špecializovaná sekcia Spoločnosti slovenských archivárov?

Martina Orosová
Archív Pamiatkového úradu SR

STRETNUTIE K 500. VÝROČIU REFORMÁCIE V POPRADE A OCENENIE PAMÄTNOU MEDAILOU

Rok 2017 je rokom významného jubilea – evanjelici tento rok oslavujú 500. výročie reformácie. V Poprade sa v nedeľu 2. apríla 2017 konalo za účasti generálneho biskupa Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku Miloša Klátika seniorálne stretnutie cirkevných zborov Tatranského seniorátu Evanjelickej cirkvi a. v. v rámci misijného podujatia k 500. výročiu reformácie s názvom Oslobodení Božou milosťou. Poprad bol už ôsmym miestom tohtoročných seniorálnych stretnutí.

Na službách Božích poslúžil kázňou biskup Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v Poľsku Jerzy Samiec, liturgovali generálny biskup Miloš Klátik, dištriktuálny biskup Slavomír Sabol a duchovní Tatranského seniorátu. Súčasťou podujatia boli prehliadky putovných výstav 500 rokov reformácie a ECAV na Slovensku a Vyšívaná história ECAV na Slovensku, tiež prezentácie Evanjelickej bohosloveckej fakulty Univerzity Komenského, Výboru na ochranu Božieho stvorenstva, Evanjelickej diakonie ECAV na Slovensku a vydavateľstva Tranoscius. Do programu prispeli vystúpeniami spojené spevokoly Tatranského seniorátu, Brass Collegium Levoča a Otvorené dvere Batizovce. Stretnutie obohatili popradské archivárky s prednáškami o histórii Tatranského seniorátu. Zuzana Kollárová referovala o počiatkoch reformácie na území dnešného Tatranského seniorátu a Božena Malovcová priblížila históriu

Ocenené popradské archivárky Božena Malovcová a Zuzana Kollárová s generálnym biskupom ECAV na Slovensku Milošom Klátikom (prvý zľava)

evanjelickej cirkvi od Tolerančného patentu až do súčasnosti.

Na stretnutí boli ocenení pamätnou medailou k 500. výročiu reformácie biskup Evanjelickej cirkvi a. v. v Poľsku Jerzy Samiec, primátor Popradu Jozef Švagerko, starosta obce Štrba a predseda ZMOS Michal Sykora, kežmarská historička Nora Baráthová, evanjelickí farári Ján Havíra, Ján Pavlovič, dlhodobí obetaví pracovníci cirkvi Zuzana Hybenová, Viera Ivanová, Žofia Jonasová, Ondrej Bartko, Fridrich Gulden, Pavol Povec a Ján Timčák. „Za podporu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku, šírenie jej dobrého mena, vytváranie vhodných podmienok pre rozvoj jej činnosti a spoluprácu pri šírení kresťanských hodnôt v spoločnosti“ získali pamätnú medailu aj archivárky Božena Malovcová a Zuzana Kollárová.

Martina Šlampová
Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Poprad

V KAŽDÉ VĚDĚ JE POEZIE...

Skonštatoval historik, univerzitný profesor Robert Kvaček (nar. 1932 Dvorce pri Jičíne) v súvislosti s tvorbou Václava Chaloupeckého (1882 – 1951). Tento knihovník, archivár a historik počas stredoškolských štúdií písal básne, no ako vo svojej úvodnej prednáške na konferencii s názvom Václav Chaloupecký a otazníky české a slovenské historiografie a kultury prezradil prof. Kvaček, v skutočnosti nebol veľmi dobrým básnikom. V každom prípade aj veda, ktorej V. Chaloupecký zasvätil svoj život, má v sebe svoju poetickú časť. Veď bez tvorivej fantázie sa predsa nezaobíde žiadna vedecká disciplína. Prof. Kvaček zažil prof. Chaloupeckého ako študent, hoci na Filozofickú fakultu Karlovej univerzity v Prahe nastúpil až v roku 1951 a osobne sa s ním stretol len niekoľkokrát. Katedra histórie sa nachádzala na druhom poschodí budovy filozofickej fakulty. Pred kanceláriami a učebňami muselo vládnuť ticho, na ktoré pozorne dohliadala upratovačka Švejdová. Tá sa navyše neustále snažila študentov naučiť „vznášať sa“ po chodbách, aby bolo čisto. Keď sa raz na chodbe ocitol R. Kvaček (vtedy 19-ročný) sám, neodolal a topánkami podbitými kovovými cvokmi zaklopkal o vyleštenú podlahu ako pri stepovaní, čím spôsobil hluk. Z jedných dverí vyšiel muž so šedivými vlasmi – Václav Chaloupecký – a hromovým hlasom zvolal: „Víte, kde jste? Asi nevíte. Protože jinak by jste se nechoval jako čeledín. Tu se vědecky pracuje a je k tomu potřebný klid. Odkud jste?“ Mladý Robert skutočne pochádzal z robotníckej triedy – čeľade a odpovedal: „Z Jičína.“ Profesor Chaloupecký zavrel dvere a upratovačka Švejdová mu prezradila koho vyrušil, pričom dodala: „Já jsem Vám přece říkala, aby bylo ticho.“ Keďže prof. Chaloupecký pochádzal z Dětenic pri Libáni neďaleko Jičína, Roberta Kvačeka a najmä jeho rodisko si po tejto udalosti zapamätal. Zhodou okolností ešte v tom istom roku, v ktorom sa stala aj táto úsmevná príhoda, prof. Chaloupecký umrel. No ako prof. Kvaček nakoniec vtipne skonštatoval, táto spomienka na vyrušenie Václava Chaloupeckého stačila nato, aby sa mohol zúčastniť tejto medzinárodnej konferencie, ktorá sa konala 21. – 22. apríla 2017 v zámku v Jičíne. Usporiadaná bola pod záštitou veľvyslanca SR Petra Weissa, hajtmana Královohradeckého kraja Jiřího Štěpána a Česko-slovenskej komisie historikov. Konferencia sa uskutočnila pri príležitosti 100. výročia štátoprávneho prehlásenia poslancov Českého zväzu na Ríšskej rade 30. mája 1917. Organizovala ju Pekařova spoločnosť Českého raja, Ústav dejín a Archív Karlovej univerzity, Katedra histórie Prírodovedno-humanitnej a pedagogickej fakulty Technickej univerzity v Liberci a Regionálne múzeum a galéria v Jičíne. Odborným garantom podujatia bol PhDr. Milan Ducháček, Ph.D., autor vedeckej monografie venovanej životu a dielu Václava Chaloupeckého (pozri anotáciu Roberta Gregora Marettu DUCHÁČEK, Milan. Václav Chaloupecký. Hledání československých dějin. Praha : Karolinum, 2014, 546 s., ISBN 978-80-246-2482-2. In *Fórum archivárov*, 2015, roč. XXIV, č. 3, s. 58 – 59.) a hlavnou organizátorkou PhDr. Eva Bílková, predsedníčka Pekařovej spoločnosti Českého raja.

Valdštejnský zámok v Jičíne na hlavnom námestí – dejisko konferencie

Bohumil Jiroušek hodnotil dielo Václava Chaloupeckého ako žiaka významných českých historikov prelomu 19./20. storočia Josefa Kalouska a Josefa Pekaře. J. Pekař nesúhlasil s vývojom historiografie po roku 1918 a generácia – V. Chalou-

pecký či Karel Stloukal, – ktorú vychovával, bola naopak ovplyvnená dianím v strednej Európe po prvej svetovej vojne. Hoci sa menovaní historici oboch generácií, Pekař aj Chaloupecký, zaoberali rovnakými témami, napr. život sv. Václava, sv. Vojtecha, husitstvo, pôsobenie Františka Palackého a pod., ich pohľad bol rozdielny, pretože mladšia generácia interpretovala dejiny pod vplyvom politiky čechoslovakizmu. Vytvorila koncepciu československých dejín, aby sa Slováci vyhranili voči Maďarom, ale idea čechoslovakizmu zlyhala teoreticky aj prakticky – rozpadom ČSR. Po úvodných prednáškach prof. Kvačeka a prof. Jirouška nasledoval odborný program rozdelený tematicky do štyroch blokov.

Prvý blok mal názov Česká a slovenská historiografia v ére Českej akadémie vied a umení (1891 – 1951). V rokoch 1907 – 1919 pôsobil V. Chaloupecký ako archivár rodiny Lobkovicov v Roudnici nad Labem, v katastri ktorej sa nachádza pamätné miesto českej mytológie a histórie, hora Říp. V roku 1919 vydal Chaloupecký knihu O Řípu s ilustráciami Mikoláša Aleša. Išlo o popularizačnú prácu, ktorá tematicky ešte síce patrila do obdobia druhej polovice 19. storočia, ale už sa tu objavujú aj nové aspekty historiografie 20. storočia – idea čechoslovakizmu. Túto krajinu ako symbol autonómie českých dejín v diele V. Chaloupeckého predstavila Nina Milotová. Milan Ducháček sa zameral na filozofiu dejín v prácach historikov medzivojnového obdobia – V. Chaloupeckého, Jana Slavíka, Josefa Borovičku, Jaroslava Prokeša a i., ktorých filozoficky formoval prezident Tomáš Garrique Masaryk a tiež historik, spisovateľ a politik Josef Šusta. Ten kládol dôraz vo svojich prednáškach na tvorbu vedeckých syntéz. Vedeckosť historiografie bola aj po roku 1918 zachovaná, avšak dôležitý bol výber témy, no prvá svetová vojna otriasla celou spoločnosťou a zmenil sa aj pohľad na minulosť, a to aj vďaka názorom nemeckých filozofov Wilhelma Diltheya a Ernsta Troeltscha. Sústredili sa na psychologické prežívanie minulosti, vyzdvihovali význam individualít, čo sa nezlučovalo s preferovaním syntézy vedeckých poznatkov a generalizovania J. Šustu. Samotný V. Chaloupecký, ktorý sa priklonil k štátoprávnej československej koncepcii dejín, napísal: „Cítím, že vytváříme novou filozofii našich dějin."

Karol Hollý predstavil koncepciu dejín Uhorska a Slovenska v diele českého historika Josefa Ladislava Píča, ktorý v rokoch 1881 – 1882 publikoval na stránkach Slovenských pohľadov. Predstavitelia Slovenskej národnej strany v Martine sa

Átrium ranobarokového Valdštejnského zámku

snažili z J. L. Píča „vytvoriť" slovenského národného dejepisca, pretože František V. Sasinek pre nich stratil kredit. Podľa Píča sa maďarské knieža Arpád dohodol so Svätoplukom a už pred Arpádovým príchodom jestvovalo samostatné Slovensko ako politická jednotka. Dostal sa však do sporu so Sasinkom ohľadom ovládnutia územia Slovenska Boleslavom Chrabrým na začiatku 11. storočia. Okrem toho redaktor Slovenských pohľadov Jozef Škultéty nahradil pojem Uhor v Píčových prácach pojmom Maďar, pretože pre neho bola politická agitácia dôležitejšia ako vedecké poznanie, a tak Píč prestal publikovať.

Jaroslav Bouček porovnal dielo Jana Slavíka a Václava Chaloupeckého. Slavík písal veľmi kriticky, napr. v roku 1929 k výročiu sv. Václava, kým Chaloupecký životopisy českých vládcov beletrizovane a Slavík ich odmietol ako fantazijné. Odsudzoval, keď historici slúžili politike namiesto toho, aby minulosť vedecky skúmali. Československý historický ústav v Ríme predstavila Jitka Rauchová. Po roku 1918 boli snahy o vydávanie edícií prameňov z rímskych archívov. Pôvodné uhorské arcidiecézy so sídlom v Ostrihome a Jágri už spracovávali Maďari a Josef Šusta ich chcel len doplniť o zväzok slovacík a potom začať novú edíciu prameňov k slovenským dejinám. V roku 1923 vznikla pri ústave v Prahe komisia, ktorej členom za Slovensko bol V. Chaloupecký. Jej členovia sa dvakrát ročne zišli v Prahe a Chaloupecký patril k najaktívnejším. Mnoho štipendistov do Ríma posielal z Bratislavy, napr. Máriu Jeršovú-Opočenskú, Alexandra Húščavu a i. V roku 1929 vykonali členovia komisie inšpekčnú cestu do Talianska, lebo niektorí vyslaní bádatelia pracovali neefektívne. Pre V. Chaloupeckého to bola prvá cesta do Ríma a po Taliansku, čo využil na spoznávanie pamäti-

hodností namiesto kontroly činnosti pracovníkov v Československom historickom ústave, do ktorého sa osobne ani nedostavil. Študent V. Chaloupeckého, František Hrušovský a jeho Slovenské dejiny z roku 1939 boli predmetom analýzy Adama Hudeka. Hrušovský chcel napísať syntézu slovenských dejín, ale bola to skôr učebnica. Musel sa v nej vysporiadať s koncepciou slovenských dejín Júliusa Bottu z roku 1906, ktorý Uhorsko „vynechal" a s československými dejinami V. Chaloupeckého. Odôvodňoval koncept jedinečnosti Slovákov, ktorí nepodľahli Maďarom ani Čechom, patril k nacionalistom a obdivovateľom Andreja Hlinku, a stal sa tak dvorným historikom ľudáckeho režimu.

Česko-slovenské vzťahy a historiografia menšín boli predmetom druhého bloku rokovania. László

Časť exponátov výstavy venovanej životu a dielu prof. Václava Chaloupeckého (1882 – 1951)

Vörös ho otvoril predstavením (dis)kontinuity koncepcií národa v Maďarsku po roku 1919/1920. Politici ako István Széchenyi, Ferenc Deák či Loránd Eötvös preferovali v Uhorsku model prirodzenej asimilácie menšín, kým Lajos Kossuth bol radikálnejší. Za akúkoľvek cenu chcel dosiahnuť jednonárodný štát – etnickú homogenizáciu štátu ako vo Veľkej Británii, Francúzsku a neskôr aj v Nemecku. Od 70. rokov 19. storočia sa etatistická koncepcia presadzovala zavedením maďarčiny ako úradného jazyka a eliminovaním národných snáh iných národností. V syntetických dielach o dejinách Uhorska sa ako hlavný štátotvorný národ uvádzali Maďari, ktorí mali ako prví osídliť územie Uhorska. Ostro to kritizovali občianski radikáli Oszkára Jásziho na začiatku 20. storočia, pretože ich cieľom bolo vytvorenie občianskej spoločnosti založenej na jazykovej pluralite. Hoci sa po Trianone historici ako Elemér Mályusz, Gyula Szekfű, Bálint Hóman dištancovali od koncepcie dejín predchádzajúcich generácií maďarských historikov, neodstúpili od hlavnej úlohy Maďarov v Uhorsku, no kládli si otázku, kde urobili chybu, že sa národnosti odčlenili. Tomáš Pánek sa zameral na etnické hranice ako tému českej a slovenskej historiografie 30. – 40. rokov 20. storočia. Maďarskí historici skúmali osídlenie dnešného Slovenska, rovnako ako nemeckí historici na univerzite v Prahe osídlenie Sudet. Oficiálna československá historiografia sa otázkami ohľadom minorít nezaoberala, preto bola v roku 1938 nepripravená na udalosti Mníchovskej dohody. Branislav Varsik potom v roku 1946 na zjazde historikov definoval ako hlavnú úlohu bádanie osídlenia Slovenska.

Marek Krejčí sa vyjadril k aspektom formovania slovenskej kultúrnej identity v kultúrnej politike pražských vlád v činnosti ministerstva školstva a národnej osvety a jeho bratislavských expozitúr. Ministerstvo viedli slovenskí politici a dôležitá bola najmä otázka rozvoja školstva. V. Chaloupecký písal o Slovákoch ironicky akoby o bastardnom národe, čím sa dostal do opozície voči slovenským národniarom (napr. Jozefovi Škultétymu) či Milanovi Hodžovi. Zápas Rusínov severovýchodného Slovenska o národnosť, vieru a jazyk v 20. storočí ozrejmil Dalibor Státník. Rusíni nemali vlastnú inteligenciu, len kňazov a učiteľov, preto sa hlásili aj k Ukrajincom alebo Slovákom.

Jan Kahuda a Pavel Koblasa pripravili referát o českých archívoch a hornouhorských šľachtických archívoch po vzniku ČSR. Dvojjedinosť archívov ako správnych úradov či vedeckých inštitúcií bola problémom už v medzivojnovom období, keď na Slovensku a Podkarpatskej Rusi bol inšpektorom archívov a knižníc Václav Chaloupecký. Navyše v oboch častiach republiky bola odlišná legislatíva a riešila sa archívna rozluka s Rakúskom a Maďarskom. V roku 1929 Adolf Ludvík Krejčík vydal v Prahe Příspěvky k soupisu archivů velkých statků a spomína aj časť slovenských patrimoniálnych archívov. Univerzitní historici boli s týmto súpisom nespokojní, preto sa pristúpilo ku kontrole šľachtických archívov panstiev na Slovensku v rokoch 1934 – 1936, ktorú vykonal Václav Černý so šiestimi možnosťami ich hodnotenia od dobrého stavu až po nezvestné. Československý archiv zemědělský v Prahe v roku 1937 zase rozoslal obežník so 14-bodovým dotazníkom na vedecké účely, ale z 1 059 dotazníkov sa vrátila iba pätina. Zamýšľaný súpis šľachtických archívov sa tak skončil neúspechom. Na Slovensku bolo 80 patrimoniálnych archívov, časť sa dostala do Budapešti,

časť bola zničená v roku 1919 alebo po pozemkovej reforme, keď archívy stratili význam pre svojich majiteľov a len časť bola vo vynikajúcom stave.

Na druhý deň otvoril rokovanie poďakovaním a spomienkou na svojho starého otca detský kardiológ a jeho menovec, prof. MUDr. Václav Chaloupecký, CSc. Tretí rokovací blok bol zameraný na dobové spory Chaloupeckého ako medievistu a druhý život jeho diel. Chaloupeckého knihu Staré Slovensko z roku 1923 predstavili v optike súčasných poznatkov slovenskej archeológie Martin Bača a Michal Slivka. Bola to prvá vedecká syntéza stredovekých dejín Slovenska, v ktorej autor uvádza, že jedine juhozápadné Slovensko bolo osídlené do 13. storočia a malo podobný vývoj osídlenia ako na Morave. Profesor Chaloupecký nemal k dispozícii výsledky archeologických výskumov, ale podporoval zakladateľa profesionálnej archeológie na Slovensku Jana Eisnera, ktorý v roku 1933 vydal Slovensko v pravěku. Túto prácu Eisnerovi oponoval samotný Chaloupecký a podľa nálezov z archeologických výskumov a záverov Jana Eisnera bolo jasné, že sa mýlil vo svojej teórii spred desaťročia o osídľovaní severného Slovenska až v 13. – 14. storočí.

Spracovaniu legiend o českých svätcoch sa venoval David Kalhous. Hagiografiou sa zaoberal Josef Pekař, možno preto sa k tejto téme vrátil aj V. Chaloupecký, ktorý inak témy z obdobia raného stredoveku bádal len výnimočne. Avšak pri skúmaní osídlenia Slovenska musel študovať otázky súvisiace s osobami sv. Vojtecha, sv. Štefana a ďalších, dokonca sa naučil po maďarsky. Jeho najsilnejšou stránkou bola heuristika, samotné spracovanie je viac intuitívne ako vedecké. Český historik, pozitivista Václav Novotný napísal monumentálne niekoľkozväzkové České dějiny, bol „hradným“ historikom prezidenta T. G. Masaryka, ale písal veľmi pateticky, ako v príspevku o jeho tvorbe referoval Roman Pazderský. Novotný napísal aj monografie o J. Husovi a J. Žižkovi, ale dostal sa do sporu s J. Pekařom v otázke vedeckej metodológie a národnej pamäti. Stanoviská k husitstvu v medzivojnovom období analyzoval i Vojtěch Čurda. V 30. rokoch 20. storočia hľadala komunistická strana postoj k husitstvu, pretože v roku 1934 sa pripravovali oslavy výročia bitky pri Lipanoch. Historik a publicista Záviš Kalandra vydal prácu Znamení Lipan, ktorá je štylisticky pútavo napísaná, ale metodologicky najmenej správna. Husitstvo interpretuje ako sociálny boj, pre ktoré bolo náboženstvo druhoradé, s čím nesúhlasil národný socialista, historik Jan Slavík, ktorý tiež vydal publikáciu o husitskom hnutí v roku 1934. Slavík bol ovplyvnený ideami nemeckého sociológa Maxa Webera a vyhranený už voči J. Pekařovi i V. Chaloupeckému. Proti Slavíkovi a jeho vnímaniu husitstva ako revolúcie sa kriticky staval marxistický novinár Kurt Konrád, ktorý ako jediný hodnotil minulosť cez materializmus objektívne, ale svoju prácu o husitoch nedokončil. Martin Kindl sa vo svojom referáte sústredil na jediné dielo už spomínaného marxistického a komunistického historika Záviša Kalandru České pohanství z roku 1947. Kalandra bol kritikom „buržoáznej historiografie“, teda J. Pekaře a jeho školy. V uvedenom diele poprel reálnu existenciu sv. Václava a predostrel svoju tézu českého pohanstva. J. Šusta poveril Chaloupeckého, aby reagoval

Už prestavaný rodný dom prof. Václava Chaloupeckého v Děteniciach

na tieto názory a ten potom označil Kalandru za diletanta. Husitstvom sa zaoberal aj ďalší český historik Josef Macůrek, univerzitný profesor na Masarykovej univerzite v Brne, ktorý mal podobný kariérny postup ako V. Chaloupecký. So životom a dielom Macůreka (1901 – 1992) oboznámil auditórium Lukáš F. Peluněk. J. Macůrek pochádzal z Valašska a vo svojom výskume sa zameral na jeho dejiny a česko-rumunské vzťahy. Pramene študoval aj v rumunských archívoch a odmietol koncepciu V. Chaloupeckého v diele Valaši na Slovensku vydanú v roku 1947, ale hotovú už v roku 1938, podľa ktorej do strednej Európy prišla etnická „zmes“ rumunského, ukrajinského a rusínskeho živlu. V roku 1934 publikoval Macůrek Dejiny Maďarov a uherského státu, v ktorej reagoval na Chaloupeckého Staré Slovensko, ale otvorene jeho koncepciu nekritizoval.

Posledný blok rokovania mal názov Kulturní regionalismus: stopy rodiny Chaloupeckých

v Českém ráji a na Záhorí. Hana Kábová definovala kultúrny regionalizmus v rokoch 1888 – 1918 ako vlastivedné bádanie zamerané na osobitosti jednotlivých krajov. Úlohu lekára a politika Pavla Blahu v kultúrnom dianí na moravsko-slovenskom pomedzí v prvej štvrtine 20. storočia hodnotila Viera Drahošová. Literárne tradície v rodine manželky Václava Chaloupeckého, Ľudmily Groeblovej (1884 – 1968), predstavila Milica Lustigová-Bunčáková. Ľudmila sa narodila v Holíči, v rodine národne uvedomelého evanjelického kňaza spriazneného s rodinou Jurkovičovcov, Holubyovcov i Hurbanovcov. Študovala germanistiku a romanistiku v Prahe, bola prvou Slovenkou – absolventkou Filozofickej fakulty KU. V roku 1906 publikovala v Slovenských pohľadoch štúdiu Timrava a jej novely.

Radka Janků zaujala prednáškou Dětenická pouta. Chaloupeckého rodište a jeho „všichni dobří rodáci“. Chaloupecký strávil v Děteniciach, ktoré mali účastníci konferencie možnosť navštíviť večer prvého rokovacieho dňa a kde bol v sokolovni pre nich pripravený spoločenský večer, okrem mladosti aj posledné roky svojho života. Vlastníci dětenického zámku na prelome 19./20. storočia boli zástancami technického pokroku a zaslúžili sa o rozvoj obce. Učiteľ Antonín Vacek mal záľubu v ovocinárstve, a tomuto sa celoživotne, najmä štepeniu jabloní, venoval aj Václav Chaloupecký. Richard Juriga oboznámil poslucháčov so stredoškolským štúdiom V. Chaloupeckého na gymnáziu v Mladej Boleslavi. Nastúpil ako 12-ročný v školskom roku 1894/1895 a nepatril medzi najlepších žiakov. Naopak, postupne sa zhoršoval a v tomto období sa vôbec nezaujímal o históriu, ale o prírodu a literatúru. Pripravoval študentský časopis Mládí, v ktorom pod pseudonymom (H. Kirsten a i.) publikoval básne (Opojení, Píseň Jitra, Podzim duše). Jedinú jednotku z dejepisu dostal V. Chaloupecký od učiteľa Josefa Pekaře, jeho budúceho univerzitného profesora počas vysokoškolského štúdia v Prahe. Pekař vtedy začínal a učil v Mladej Boleslavi ako stredoškolský profesor, no Chaloupeckého iba zemepis, ktorý v prime prevládal nad dejepisom.

ročník / hodnotenie predmetu v prvom a druhom polroku	dejepis/ zemepis	latinčina
prima	2 – 1	4 – 3
sekunda	2 – 3	3 – 2
tertia	3 – 3	3 – 3
quarta	3 – 3	4 – 4
quinta	4 – 4	4 – 4
sexta	4 – 4	4 – 5

Posledná prednáška Václava Nájemníka bola venovaná ďalším slávnym rodákom Děteníc – historikovi, muzikológovi a politikovi Zdeňkovi Nejedlému a jeho otcovi Romanovi. Rodina V. Chaloupeckého bývala v dome s popisným číslom 10 a vedľa v čísle 9 rodina Zdeňka Nejedlého. Mali spor o cestu medzi domami. Václav Chaloupecký mal však výborný vzťah s vojakom a hudobníkom Romanom Nejedlým, ktorý bol veľmi scestovaný a svetaznalý.

Záverečným bodom bohatého dvojdňového programu bola prehliadka pamätihodností Jičína. Počas dvoch rokovacích dní odznelo spolu až 25 referátov, ale len tri boli obohatené o prezentácie. Je na veľkú škodu, že historici stále málo využívajú na predstavenie výsledkov svojej vedeckej práce modernú techniku. Prekvapujúce bolo tiež zistenie, že hoci na diskusie bol dostatok času, tentokrát sa auditórium, napriek množstvu nových zistení a záverov, do diskusie nehrnulo. Azda to súvislo s tým, že bol čas aj na rozhovory v kuloároch. Uvedené príspevky budú publikované v kolektívnej monografii, ktorá opäť prispeje k hlbšiemu poznaniu českej a slovenskej historiografie, jej osobností prvej polovice 20. storočia, najmä Václava Chaloupeckého.

Detský kardiológ, prof. MUDr. Václav Chaloupecký, CSc., vnuk historika, archivára a knihovníka prof. Václava Chaloupeckého (na fotografiách). Vpravo odborný garant konferencie PhDr. Milan Ducháček, Ph.D.

Henrieta Žažová
Ústav dejín Trnavskej univerzity

17. CELOŠTÁTNA ARCHÍVNA KONFERENCIA V LIBERCI

Liberec, metropola severných Čiech, privítala domácich i zahraničných archivárov na už 17. celoštátnej archívnej konferencii. Organizátori, Česká archívna spoločnosť v spolupráci s Českou informačnou spoločnosťou, Štátnym oblastným archívom v Litoměřiciach, Štátnymi okresnými archívmi v Liberci a Jablonci nad Nisou, Ještědskou pobočkou ČAS-u, ako aj Katedrou histórie Prírodovedno-humanitnej a pedagogickej fakulty Technickej univerzity v Liberci, zvolili za miesto jej konania priestory libereckého kongresového centra Babylon. Konferencia sa konala pod záštitou námestníka MV ČR Petra Mlsnu, poslankyne Libereckého kraja Květy Vinklátovej, primátora štatutárneho mesta Liberec Tibora Batthányho a rektora Technickej univerzity v Liberci Zdeňka Kůsa. Koncepcia tohoročnej celoštátnej archívnej konferencie, ktorej sa zúčastnilo až 390 účastníkov, bola v porovnaní s tými doterajšími iná – nemala vo svojom názve konkrétnu jednu tému, pretože organizátori sa na tomto stretnutí pokúsili vyčleniť nielen prednáškový priestor, ale zároveň vytvoriť otvorený pracovný dialóg týkajúci sa nielen otázok vízie, koncepcie a smerovania českého archívnictva, ale aj bežných praktických problémov. Súčasťou podujatia bol pestrý sprievodný program.

Odborné príspevky na podujatí sa týkali Nemeckej okupačnej správy v rokoch 1938 – 1945, ktoré odzneli v troch blokoch rokovania sekcie 1. Ďalší priestor bol vyhradený sekciám rokujúcim o aktuálnych otázkach českého archívnictva, edukácii v archívoch, vzdelávaní a workshopu o zefektívnení študentských praxí, o skúsenostiach z výskumov a vzájomného poznávania európskych archívov a múzeí, o aplikácii nových základných pravidiel pre spracovanie archívnych dokumentov, o ochrane osobných údajov vo svetle rozhodnutí Ústavného súdu, o vydavateľskej spolupráci pamäťových inštitúcií a pod.

Moderátorom slávnostného otvorenia 17. celoštátnej archívnej konferencie sa stal Petr Kolín, služobne najstarší archivár zo Štátneho okresného archívu v Liberci, ktorý profesionálne, s nadhľadom a istou dávkou humoru i noblesy presvedčil aj o týchto skrytých talentoch archivárskych duší.

Ako prvý sa účastníkom prihovoril námestník ministra vnútra Českej republiky pre riadenie sekcie legislatívy, práva, archívnictva a správnych agend JUDr. Petr Mlsna. Vyzdvihol archivárov ako profesijný stav, ktorý má dominantný význam pre uchovanie kultúrneho dedičstva. Aj vďaka jeho osobnému záujmu sa začali rokovania o novej koncepcii českého archívnictva, keďže posledná koncepcia (českého) archívnictva bola schválená v roku 1951. Práce na novej koncepcii prebiehajú asi trištvrte roka. Podľa jeho slov MV ČR nechce do tohto procesu zasahovať autoritatívne a od minulého roku sa pripravujú dva koncepčné materiály o budúcnosti i smerovaní českého archívnictva. Jednu koncepciu pripravuje pracovná skupina Českej archívnej spoločnosti a výsledky jej spolupráce s archivármi z praxe sú priebežne predkladané odbornej verejnosti. Druhú, s názvom Koncepcia rozvoja archívnictva v Českej republike do roku 2025 s výhľadom do roku 2035, pripravuje Odbor archívnej správy Ministerstva vnútra ČR. V priebehu tohto roka by mala byť nová koncepcia schválená.

Novorenesančná radnica z rokov 1888 – 1893 na Námestí Dr. Edvarda Beneša patrí medzi najvýraznejšie stavby mesta Liberec, projektoval ju viedenský architekt F. Neumann. Foto: M. Grófová.

Druhým rečníkom v rámci otvorenia archívnej konferencie bol rektor Technickej univerzity v Liberci Zdeněk Kůs. Predniesol úsmevnú a vtipnú zdravicu, svojím spôsobom vyjadril aj názor laickej verejnosti na archivárov: „Chcel som vás vidieť... kto sú tí ľudia, ktorí mi spôsobujú spánkový deficit... ?“ Pán rektor totiž pri pátraní po svojich pred-

koch strávil veľa času nad matrikami „zavesenými“ na internete a potrápil sa s lúštením nemeckého kurentálneho písma. V prejave zdôraznil, že si váži a oceňuje prácu archivárov. Za neprítomnú poslankyňu Květu Vinklátovú, členku rady Libereckého kraja, vedúcu rezortu kultúry, pamiatkovej starostlivosti a cestovného ruchu, vystúpil René Brož, ktorý potvrdil skutočnosť, že archivári sú pre uchovanie pamäti národa nenahraditeľní.

Za organizátorov, za Českú archívnu spoločnosť (ČAS), prehovoril David Valůšek, staronový predseda ČAS-u, potom riaditeľ hostiteľského Štátneho oblastného archívu v Litoměriciach Vítězslav Lisec.

Nádvorie hradu Frýdlant, ktorý je najsevernejším hradom v Českej republike, prvá písomná zmienka o ňom je z roku 1278. Foto: M. Grófová.

Okrem domácich sa archívnej konferencie zúčastnili aj účastníci zo zahraničia: z Rakúska, Nemecka, Maďarska, Poľska a zo Slovenska. Za zahraničných účastníkov archívnu konferenciu pozdravila Mária Grófová, predsedníčka SSA.

Po úvodných prejavoch nasledovali prezentácie sponzorov. Tomáš Hoda, vedúci obchodného oddelenia spoločnosti BEG, s. r. o., predstavil firmu BEG, ktorá ponúka skladovacie systémy. Na trhu sú 21 rokov, vyrábajú policové aj mobilné regály. Firmu CNS Mělník prezentoval Martin Ondřík, predstavil program Elisa, elektronický informačný systém spisových agend.

Potom už začala odborná časť konferencie – maratón prednášok, ktorý v prvý deň prebiehal v troch sekciách: 1. sekcia Nemecká okupačná správa v rokoch 1938 – 1945, 2. sekcia České archívnictvo – ako ďalej? (panelová diskusia), 3. sekcia: Digitalizácia v Národnom filmovom archíve.

Prvá sekcia venovaná **Nemeckej okupačnej správe** sa začala prednáškou Marka Poloncarza zo ŠOA v Litoměřiciach, ktorý referoval o výskumných projektoch *Historie okupovaného pohraničí (HOP)* a *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety*. Prvá fáza projektu HOP trvala 3 roky (1998 – 2000), neskôr pokračovala. Jeho výsledkom sú publikované monografie a štúdie v zborníkoch. Výstupom projektu *Kdo byl kdo v Říšské župě Sudety* je elektronická publikácia obsahujúca až 59 707 biogramov – biografických hesiel osôb, ktoré pôsobili v štátnej a politickej správe ako vyšší úradníci. Zachytáva tiež funkcionárov politických organizácií, hlavne NSDAP. V Litoměřiciach sa dňa 11. novembra 2008 uskutočnil seminár, ktorý prezentoval výsledky týchto výskumov.

Zdeňka Kokošková z Národného archívu v Prahe predstavila jeho projekty k výskumu dejín protektorátu. Projekt *Museli pracovat pro Říši* mapuje nútené práce, nútené pracovné nasadenie českého obyvateľstva v rokoch druhej svetovej vojny. Na jar 2004 bola v Národnom archíve výstava prezentujúca výsledky výskumov projektu. Sprievodnou publikáciou k výstave sa stala kniha autorov Stanislava Kokošku, Zdeňky Kokoškovej a Jaroslava Pažouta *Museli pracovat pro Říši: nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva v letech druhé světové války*, ktorú vydal Štátny ústredný archív v Prahe.

Pavel Pilz zo Štátneho okresného archívu v Jablonci nad Nisou predniesol príspevok *Biografický výskum v Berlíne k personálnej politike v ríšskej župe Sudety*. Výskum vykonávali v Berlin Document Center v Berlíne a počas 12 študijných pobytov preskúmali asi 10 tisíc metrov mikrofilmov, inventáre a spisový materiál. Získali vyše 13 tisíc kópií archívnych dokumentov, ktoré sú prístupné v bádateľni Štátneho oblastného archívu v Litoměřicích.

Ďalšie príspevky predniesli Jiří Němec z Historického ústavu FiF Masarykovej univerzity v Brne (*Rudolf Schreiber a premeny archívnej štruktúry v prvých rokoch nacistickej okupácie*) a Branislav Dorko zo Štátneho okresného archívu v Bruntáli so sídlom v Krnove (*Archívny fond NSDAP – okresné vedenie Krnov*).

V Kongresovej sále prebiehala v rámci 2. sekcie panelová diskusia pod moderátorskou taktovkou Daniela Doležala zo ŠOA v Prahe **České archívnictvo – ako ďalej?** o pripravovaných koncepčných materiáloch. Hlavnými diskutérmi sa stali Petr Mlsna, námestník ministra vnútra ČR, Jiří Úlovec (Odbor archívnej správy MV ČR) a Tomáš Dvořák (Archív hl. mesta Prahy). Jiří Úlovec informoval, že pracujú viaceré skupiny na tvorbe koncepcie rozvoja českého archívnictva (40 zamestnancov MV ČR a archívov, 20-stranová koncepcia bude zaslaná všetkým archívom so súpisom úloh i termínov,

ako aj menoslovom osôb, ktoré ich budú spracovávať. Boli načrtnuté základné problémové okruhy, s ktorými sa stretávajú: 1. *organizácia archívnictva* (dotkol sa bezpečnostných archívov, ktorých povinnosti nie je možné kontrolovať a položil filozofickú otázku týkajúcu sa ich existencie, ak zákon hovorí o ukladaní písomností vo verejných archívoch, čo vnímal ako nezrovnalosť v zákone; v ČR je 31 špecializovaných archívov – ako vyriešiť ich vnútornú štruktúru a ich postavenie v rámci archívnej siete?; čo s archívmi samosprávnych celkov?; súkromných archívov je v ČR 11, možno ich počet klesne, je možné nahliadať do ich registratúry, ale aké je ich postavenie v rámci archívneho zákona?), 2. *personálne obsadenie/personálna situácia* (archívy prišli o 100 miest v tabuľkách, neexistuje zástupnosť v podporných oblastiach – účtovníctvo, reštaurovanie), 3. *vlastnícky vzťah k archívnym dokumentom*, 4. *predarchívna starostlivosť* (napr. §3, ods. 1 a 2 českého archívneho zákona umožňuje „prelínanie sa“ skupiny pôvodcov, §63 umožňuje pôvodcom „vybrať si“ spisovú službu – zo 40 000 škôl bude 10 000 orgánom verejnej moci, ďalej problém archívnych dokumentov – písomné narastajú, elektronické zostávajú), 5. *spracovanosť archívnych dokumentov* (do roku 2030 by malo byť inventarizovaných 70 % archívnych dokumentov – sú radi, ak spracujú toľko, koľko preberú, ako teda dosiahnuť tento stav?), 6. *ochrana archívnych dokumentov*, 7. *využívanie archívnych dokumentov*, 8. *spoplatnenie služieb archívu* (záväzné pre štátne, no pre ostatné archívy len odporúčané), 9. *kontrola a sankcie* (pracovná skupina navrhla 8 bodov, no pôvodca radšej zaplatí, než by mal dodržiavať zákon, pretože sumy sú smiešne). V závere vyznelo, že koncepcia českého archívnictva nemôže byť postavená na tom, že teraz nie sú peniaze.

Tomáš Dvořák ako člen pracovného tímu ČAS-u informoval, že čiastkové výsledky pracovného tímu pravidelne zverejňujú na stránke spoločnosti, informujú o nich v ročenke *ČAS v roce…*, uviedol, že za 12 rokov platnosti archívnej legislatívy bola táto 15 ráz novelizovaná, nebola žiadna revízia právnych úprav, ani reakcie a požiadavky na úpravu – predpisy nereflektujú požiadavky archívov. Podľa jeho názoru nie sú českí archivári v pohľade na archívnictvo názorovo jednotní a aj pohľad archivárov je dvojaký – „štátny“ a „zriaďovateľsko-archívny“.

Petr Mlsna vyjadril svoje prekvapenie nad tým, že posledná koncepcia českého archívnictva bola vypracovaná v roku 1951, informoval o tom, že iniciatíva vypracovať koncepciu archívnictva prišla „zhora“, mala by prebehnúť v dvoch krokoch – v prvom ide o koncepciu s výhľadom a v druhom o legislatívne zmeny. Podľa neho je, v súvislosti so zmenami, archív správny úrad, nie „písmácká instituce“, veda a výstavy sú pridruženou činnosťou. V súčasnosti je archívny systém v 8 paré podľa krajov, administratívne služby (*Back office*) nie sú v jednom celku, základný pilier štruktúry vidí v oblastných archívoch, obslužné činnosti by rád videl centralizované, čím by sa šetril mzdový fond, pripomenul vysoké nároky na budovy, ich údržbu, energie, za trend považoval vytváranie združených depozitárov. V následnej diskusii archivári položili najviac otázok práve pánovi námestníkovi, o. i. aj také, či si

Pohľad do pracovne archivára panstva nachádzajúcej sa priamo na hrade Frýdlant. Foto: M. Grófová.

spravilo MV ČR nejaký prieskum v zahraničí, ktorý by sa týkal združených depozitárov (odpoveď bez bližšieho rozvedenia: áno, vo Francúzsku), či si zriaďovateľ myslí, že by sa archívy mali úplne zrieknuť kultúrnych úloh (odpoveď: úlohy archívu sú v tomto smere v odľahlejších regiónoch nezastupiteľné, ale výstavy, napríklad k výročiam rokov končiacich osmičkou, by nemali byť hlavnou archívnou činnosťou), či existuje audit na vyčíslenie zanedbania financovania archívnictva a ako je podfinancované (odpoveďou bolo len číslo: 2 000 000 000,- Kč), prečo sú verejné špecializované archívy nezaujímavé? – právomoci ŠA nemajú, len povinnosti, ak školstvo zruší ich financovanie (otázka prišla od univerzitného archívara, pozn. autoriek), čo potom, ak ich bude musieť prevziať štátny archív? (odpoveď: Karlova univerzita asi svoj archív nezruší, zrušenie podnikových archívov ovplyvní vonkajší podnet, a tým je konkurzné konanie; na otázku reagoval aj Jiří Úlovec s tým, že príjemca môže byť subjekt, ktorý si plní svoje povinnosti, to sú súkromné archívy, ale pri akreditácii archívu sa žiadateľ zaväzuje financovať svoj archív z vlastných zdrojov, na čo

sa budú musieť pozrieť, ako je to v prípade archívov vysokých škôl, keďže majú postavenie neštátnych archívov financovaných z verejných zdrojov) a mnohé ďalšie.

Tretia sekcia sa venovala **Digitalizácii v Národnom filmovom archíve (NFA)**. Generálny riaditeľ NFA Michal Bregandt vo svojom úvodnom vystúpení predstavil škálu činností, ktorým sa NFA aktuálne venuje. Reštaurátorka Tereza Frodlová podrobne priblížila jednotlivé fázy procesu digitalizácie filmových diel. O technických aspektoch digitálneho reštaurovania hovoril metodik NFA Matěj Strnad.

Po ukončení prvého bloku rokovania nasledovalo otvorenie výstavy *Od Visegradu do Visegradu*, ktorú mohla slovenská laická i odborná verejnosť vidieť v roku 2016 na hrade Stará Ľubovňa i v popradskom archíve sídliacom v Spišskej Sobote.

Po prestávke pokračovali prednášky v druhom bloku rokovania opäť v troch sekciách: prvá sa venovala Nemeckej okupačnej správe 1938 – 1945 (Stefanie Jost zo spolkového archívu v Berlíne predniesla príspevok *Pramene k nemeckej okupačnej správe 1938 – 1945 v Spolkovom archíve*, Ingrid Sauer venovala svoje vystúpenie *prameňom k nemeckej okupačnej správe 1938 – 1945 v Bavorskom hlavnom štátnom archíve*, Elżbieta Czajka zo Štátneho archívu v Lodži informovala *o českých Židoch v lodžskom gete*, Sabina Dušková s Markétou Vladykovou zo Štátneho oblastného archívu v Litoměřiciach priblížili *osudy fondu bývalého študijného ústavu MV v Štátnom oblastnom archíve v Litoměřiciach*, Miroslav Eisenhammer zo Štátneho oblastného archívu v Plzni informoval o *archívnych fondoch organizácií zastrešujúcich protiteleckú ochranu v protektoráte*), druhá edukácii v archívoch a tretia skúsenostiam z výskumov a vzájomného poznávania európskych archívov a múzeí, v rámci ktorej vystúpili Markéta Lhotová zo Severočeského múzea v Liberci (*Výskum likvidácie židovských organizácií v pohraničí v rokoch 1938 – 1945 vo fondoch Rakúskeho štátneho archívu*), David Marek z Múzea Českého raja v Trutnove (*Zahraničná spolupráca Múzea Českého raja v Trutnove v poslednom desaťročí*), Janusz Gołaszewski zo Štátneho archívu vo Vroclave (*Spolupráca Štátneho archívu vo Vroclave s archívnymi inštitúciami v Čechách, Nemecku, na Slovensku a Ukrajine – pol storočia výsledkov*), Adam Baniecki zo Štátneho archívu vo Vroclave, pobočky Bolesławiec (*Úloha Medzinárodnej rady archívov v popularizácii archívnej vedy*), Edyta a Ivo Łaborewiczovci zo Štátneho archívu vo Vroclave, pobočiek Legnica a Jelenia Góra (*Medzinárodná spolupráca Spoločnosti poľských archivárov v posledných dvoch dekádach*). Sekcia zaoberajúca sa edukáciou v archívoch sa tešila mimoriadnej pozornosti účastníkov archívnej konferencie, konferenčný salónik č. 1 v kongresovom centre Babylon praskal vo švíkoch, poslucháči nielenže stáli v plnej sále, ale tiež sedeli na podlahe. Tento záujem len potvrdil dôležitosť prednášanej témy, odzneli príspevky Mikuláša Čtvrtníka (Štátny oblastný archív v Prahe) *Možnosti a formy edukácie v archívoch v 21. storočí: Inšpirácie a nové cesty*, ďalej Jitky Bílkovej (Archív bezpečnostných zložiek v Prahe) aj o tom, že Archív bezpečnostných zložiek zavádzanie edukácie v archívoch nebrzdí a čo všetko sa dá spraviť na osvetlenie komplikovaných tém, napr. z druhej polovice 20. storočia, ako ich najlepšie priblížiť mladým, ktorí toto obdobie nezažili – dobré skúsenosti majú nielen s besedami so živými pamätníkmi, ale za ich prítomnosti aj so simulovaným vypočúvaním mladých ľudí v duchu doby, jazykom ŠtB, čo je niekedy tiež neštandardnou situáciou aj pre pamätníka, zažiť to „ešte raz“. Téme sa venovali tiež zahraniční prednášajúci: Hubert Mazur z Archívu v Kielcach a Lucyna Harc z Univerzity vo Vroclave, ktorí načrtli aj problémy pri archívnej edukácii v 21. storočí. Prepracovanú archívnu pedagogiku prezentovala kolegyňa Anna Zita Apáti z Maďarského národného archívu v Budapešti v príspevku *Hra s písmenami: Staré a nové skúsenosti v archívnej pedagogike*. Prostredníctvom svojich podujatí predstavujú archív ako inštitúciu a podmienky bádania v ňom. Ich účastníkmi bývajú spravidla učitelia alebo školské skupiny (10 – 14-ročné deti, stredoškoláci), ale aj dospelí a celé rodiny. Archív má vypracované archívne programy pre školy, napr. na témy: *Prvá svetová vojna, A strigy existujú!, Moja rodina – dejiny genealógie, Špióni a šifry počas osmanských vojen, Cestovanie po stopách Jozefa II., Vlak nikam (dejiny maďarského holokaustu), Revolúcia a emigrácia v roku 1956*. Zaujímavým podujatím k 60. výročiu revolúcie bola celoštátna online súťaž *Prečo bola deravá maďarská vlajka?* pre dve vekové kategórie (5. – 8. ročník základných škôl a stredné školy). Úlohou súťažiacich bolo vytvoriť približne trojminútový film na základe archívnych prameňov. V porote súťaže bola známa maďarská režisérka Márta Mészáros, jeden archivár a jeden historik. Archív dokonca v roku 2016 uskutočnil pre deti Letný archívny tábor, zameraný na výučbu histórie hrou. Jedným z plánov archívu je do budúcnosti vytvoriť celoštátnu sieť archívnej edukácie, organizovanie odborných konferencií a webshopov na túto tému, vypracovanie spoločnej metodiky pre všetky maďarské archívy. Príklad hodný nasledovania, máme sa čo učiť...

V stredu 26. apríla 2017, v druhý deň archívnej konferencie, pokračovalo odborné rokovanie opäť v troch sekciách. V rámci prvej sekcie venovanej **nemeckej okupačnej správe** odzneli príspevky Moniky Sedlákovej a Zdeňky Kokoškovej z Národného archívu (*Úrady oberlandrátov v systéme okupačnej správy protektorátu Čechy a Morava a ich predstavitelia*), Jozefa Šerka z Archívu mesta Ostrava (*Mestský úrad v Moravskej Ostrave v období nacistickej okupácie*), Karla Řeháčka zo Štátneho oblastného archívu v Plzni (*Nemecká osídľovacia spoločnosť a jej úloha v plánoch germanizácie českomoravského priestoru*), Jiřího Smitku zo Štátneho oblastného archívu v Prahe (*Pozemkový úrad pre Čechy a Moravu v Prahe*), Hynka Oberhela zo Štátneho okresného archívu v Litoměřiciach so sídlom v Lovosiciach (*Vysídlenie Terezína v roku 1942*).

Predpoludňajšie rokovanie druhej sekcie sa venovalo dvom témam – prvú nazvanú **Obalový materiál skôr a dnes alebo Nie je škatuľa ako škatuľa** vyplnilo vystúpenie Iva Dureca zo Štátneho okresného archívu Brno – vidiek (*The World muzeum of Archive Boxes*) a Jiřího Šťastného z firmy EMBA (*Výrobky firmy EMBA pre zahraničné trhy*), tú druhú, nazvanú **Aplikácia nových Základných pravidiel pre spracovávanie archívnych dokumentov**, viedol ako moderovanú panelovú diskusiu predseda ČAS-u David Valůšek, diskutujúcimi boli Petr Hasan z Národného filmového archívu, Radek Pokorný zo Štátneho okresného archívu v Hradci Králové, Ivo Šulc zo Štátneho oblastného archívu v Zámrsku, Michaela Zemánková zo Štátneho okresného archívu vo Vyškove so sídlom v Slavkove pri Brne. Diskusia súvisela so zavedením nových Základných pravidiel pre usporadúvanie archívnych fondov v súvislosti s poslednou generálnou inventúrou v archívoch, medzi archivármi vzbudili veľmi rozporuplné reakcie a veľká časť českých archívov čaká s ich aplikovaním až na spustenie programu na usporiadanie ELZA. Organizátori takto vytvorili priestor na výmenu doterajších skúseností s aplikáciou nových základných pravidiel v praxi a na informovanie o problémoch, ktoré musia riešiť archivári pri ich využívaní.

Aj rokovanie tretej sekcie sa venovalo dvom oblastiam – tú prvú, vtipne nazvanú **V koži študenta – workshop o zefektívnení študentských praxí**, moderovali Monika Vicianová a Alžbeta Vicianová, diskutujúcimi sa stali Stanislav Bárta z Ústavu PVH a archívnictva FiF Masarykovej univerzity v Brne, Libor Blažek z Archívu mesta Brna, Lucie Křížová z Moravského zemského archívu v Brne, ako aj študentky a študenti zo študentských sekcií ČAS-u.

Barokový Kostol Navštívenia Panny Márie v Hejniciach stojí na mieste starého pútnického miesta, ktorého počiatky siahajú do 13. storočia. Foto: M. Grófová.

Študenti archívnictva získavajú počas svojho štúdia aj praktické skúsenosti v niektorom z archívov, no stáva sa, že očakávania z oboch strán nebývajú naplnené. Kvalitná prax vie prispieť nielen k doplneniu učiva prednášaného na univerzitách, no najmä k formovaniu budúcich zamestnancov archívov. Malo by ísť o snahu čo najlepšej spolupráce školy i archívu. Workshop sa snažil predstaviť východiská a načrtnúť hlavné problémy z pohľadu študentov a uviesť zaujímavé príklady zo zahraničných praxí. Druhou oblasťou prerokovávanou v tretej sekcii sa stala **Ochrana osobných údajov vo svetle rozhodnutí Ústavného súdu**. Diskusiu moderovala Karolína Šimůnková z Národného archívu v Prahe a diskutujúcimi boli Světlana Ptáčníková z Archívu bezpečnostných zložiek a Jiří Zemánek z Ústavného súdu Českej republiky.

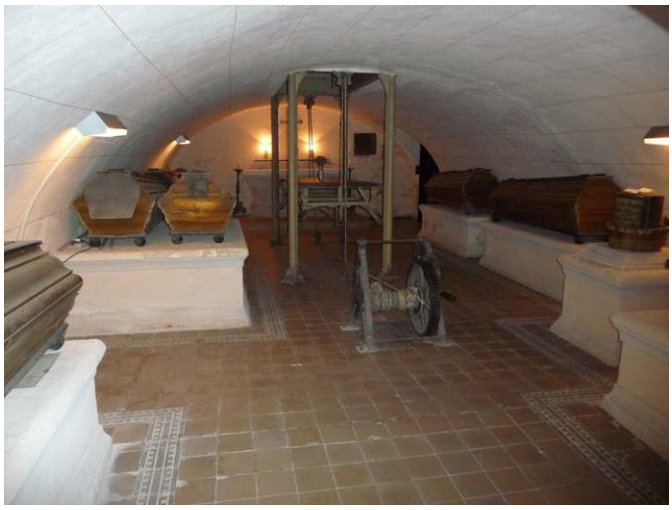
Pre zahraničných účastníkov konferencie bol v tento deň pripravený výlet do Frýdlantu a Hejníc. Vo Frýdlante sme si prezreli jeden z najnavštevovanejších historických objektov v Českej republike hrad s kaplnkou, v meste Frýdlant Kostol Nájdenia sv. Kríža s hrobovou kaplnkou Redernovcov a betlehem u Simonů.

Hrad a zámok Frýdlant patrí k najrozsiahlejším a najvýznamnejším pamiatkovým celkom v severných Čechách, ktorý spája v sebe dva architektonické útvary: stredoveký hrad a renesančný zámok. Hrad bol postavený okolo polovice 13. storočia. V roku 1278 získali panstvo Bibrštejnovci, ktorí sa významne podieľali na vybudovaní mohutného hradného paláca. V rokoch 1558 – 1620 patril Frýdlant rodu Redernovcov. Pokračovali vo zveľaďovaní frýdlantského panstva – boli zdatnými hospodármi i vojakmi, ale tiež stavitelia a podporovatelia umenia, ich dielom je aj nový renesančný zámok a kaplnka.

V rokoch 1622 – 1634 patril hrad Albrechtovi z Valdštejna, ktorý ho kúpil za 150 000 zlatých, postupne vybudoval obrovskú hospodársku doménu zásobujúcu jeho vojsko počas 30-ročnej vojny. Frýdlantsko sa vtedy nazývalo *Terra felix* – Šťastná zem. V roku 1634, po zavraždení Albrechta, získali hrad od cisára Gallasovci, od roku 1759 Clamovci-Gallasovci, významná šľachta pohybujúca sa na cisárskom dvore vo vojenských i diplomatických službách, ktorí boli na hrade do roku 1945, keď prešiel do vlastníctva štátu. Pôvodný gotický hrad sa do súčasnosti nezachoval v celistvosti. Objekt vnímame ako dvojposchodovú mohutnú stavbu okolo nepravidelného nádvoria s dominujúcou veľkou valcovou vežou – bergfritom. Hrad sa postupne rozširoval, v 16. storočí zaznamenal dve renesančné úpravy. Kaplnku a zámok postavil na prelome 16. a 17. storočia Marcus Spazzio di Lancio. Posledné väčšie stavebné úpravy prebehli na hrade v 60. rokoch 19. storočia, a to v rámci prestavby kastelánskeho krídla.

V roku 1801 sprístupnili Clamovci-Gallasovci časť hradu s inštalovanými zbierkami pre verejnosť a súčasná expozícia zahŕňa v sebe toto najstaršie hradné múzeum v strednej Európe, kaplnku s cenným mobiliárom a dve zámocké krídla.

V meste Frýdlant (nemecky *Friedland*), ktoré bolo oddávna prirodzeným centrom okolitého kraja nazývaného Frýdlantsko a vzniklo okolo rovnomenného hradu a zámku, je jeho jadro vyhlásené za mestskú pamiatkovú zónu. Mali sme možnosť navštíviť Kostol Nájdenia sv. Kríža vybudovaný v rokoch 1549 – 1551, ktorý je vďaka mnohým prestavbám zmesou slohov. V jednej z jeho troch kaplniek sa nachádza rodinná hrobka Redernovcov z roku 1566 patriaca k najkrajším renesančným pamiatkam v Čechách. Je postavená v štýle vratislavského manierizmu, ktorý bol predchodcom neskoršieho baroka. Má štvorcový pôdorys a nechala ju postaviť na svoje náklady vo výške takmer 37 000 ríšskych toliarov Katarína, manželka Melchiora z Redernu, ktorá sa po jeho smrti stala správkyňou rodového majetku Redernovcov v mene svojho syna Krištofa. Kaplnku s hviezdovou klenbou so štukovými rebrami na konzolách so ženskými hlavami a hlavami anjelov staval okolo roku 1610 Marcus Spazzio di Lancio. Náhrobok zo štyroch druhov mramoru je dielom vratislavského umelca nizozemského pôvodu Krištofa Gerharda Heinricha z Amsterdamu.

Pohľad na funkčný mechanizmus, ktorým sa spúšťajú rakvy do hrobky Clamovcov-Gallasovcov v kláštornom Kostole Navštívenia Panny Márie v Hejniciach. Foto: M. Grófová.

Hejnice (nemecky *Haindorf*) je ďalšie mesto s približne 2 700 obyvateľmi na severe Českej republiky vo Frýdlantskom výbežku Libereckého kraja, od krajského i okresného mesta Liberca vzdialené asi 16 kilometrov severovýchodným smerom, kam nás naši českí kolegovia a organizátori zaviedli. Pôvodné nemecké pomenovanie pochádza z nemeckého *Dorf im Haine*, teda v preklade *dedina v háji*. To bolo odvodené od spojenia *Matka Božia na pni* upomínajúce na starý obraz umiestnený v miestnom kostole zachytávajúci Pannu Máriu na pni. Zápis názvu sa v priebehu rokov menil od *Hayndorffu* (zaznamenaného v roku 1381), cez české pomenovanie *Heníč* či *Henič* (od roku 1893), až po súčasný Hejnice, čo bolo úradne stanovené v roku 1923. Prvá písomná zmienka síce pochádza z roku 1381, no povesť spomína toto miesto už v 13. storočí, keď sa tu mal udiať zázrak uzdravenia rodiny sitára zo susednej obce ako odmena za ním zakúpenú a sem donesenú sošku Panny Márie. Z lokality sa stalo pútnické miesto, na ktorom neskôr vznikol kostol. O niekoľko storočí pribudol františkánsky kláštor, kostol bol prestavaný v barokovom štýle a zasvätený Navštíveniu Panny Márie. V priebehu

19. storočia vznikali v obci továrne (porcelánka, papiereň a textilka), ďalej škola a od roku 1900 vedie do Hejníc železničná trať. Rozvoju obce napomohlo jej povýšenie na mesto na základe rozhodnutia Karola I. zo dňa 31. júla 1917. V medzivojnovom období Hejnice naďalej prosperovali a panoval tu čulý kultúrny ruch. Po druhej svetovej vojne a odsune tunajšieho nemeckého obyvateľstva však počet obyvateľov napriek sťahovaniu rodín z československého vnútrozemia klesal. V priebehu apríla roku 1950 došlo v rámci Akcie K k prepadnutiu miestneho kláštora, z ktorého sa vytvoril internačný tábor pre rehoľníkov nútených pracovať v blízkych továrňach. Chátrajúci kláštor prešiel po roku 1989 obnovou a v roku 2001 sa opäť otvoril ako Medzinárodné centrum duchovnej obnovy. Mesto v priebehu leta v roku 2010 postihli záplavy, ktoré časť z neho zničili.

Naše kroky teda viedli do kláštorného barokového Kostola Navštívenia Panny Márie, bývalého františkánskeho kláštora s hrobkou Clamovcov-Gallasovcov. Gallasovci boli katolíckym rodom opäť dbajúcim o rozvoj pútnického miesta – na ochranu pútnikov pred nepriazňou počasia poverili Abraháma Leuthnera v roku 1679 pristaviť ku kostolu ambit, ktorý v roku 1694 upravil Marek Antonius Canevall. Ten v rokoch 1692 – 1696 vybudoval na požiadanie grófa Františka Ferdinanda Gallasa (prvý pochovaný v rodinnej hrobke, skonal v roku 1697) aj štvorkrídlový poschodový kláštor, ktorý sa v roku 1698 dostal do správy františkánov. V tom istom roku sa dokončila stavba hrobiek gallasovskej i františkánskej, do ktorých sa pochovávali zomrelí majitelia frýdlantského panstva i radoví mnísi, zväčšené boli v roku 1730 a spojené do jednej v roku 1819. Zaujímavé sú tiež počty pútnikov prichádzajúcich na púte do kostola za Gallasovcov – približne 7 000 veriacich (ročne okolo 80 000). Sedem rokov trvajúca prestavba kostola sa začala v roku 1722, z pôvodnej stavby sa zachovalo len presbytérium tvoriace v novom kostole rameno priečnej lode, v ľavej kaplnke je umiestnený poľný oltár Albrechta z Valdšejna s plastikami troch svätíc pochádzajúci z pôvodného gotického kostola a pod podlahou peň lipy, pri ktorom sa stal zázrak.

Jednoloďový kostol s dvojvežovým priečelím a pôdorysom latinského kríža navrhol Tomáš Haffenecker, staval ho murársky majster Johann Fogenauer a vysvätený bol v roku 1725. V roku 1761 chrám poškodil požiar, zničil strechu a časť interiéru (hlavný oltár). Obnovu viedol staviteľ Jan Antonín Jedlička. Maliar Josef Kramolín vytvoril v roku 1787 oltár iluzívnou technikou, v ktorom sa uchováva pôvodná soška madony z 80. rokov 14. storočia. Interiér zdobia barokové oltáre vyrezávané koncom 18. storočia. Rok 1846 je rokom vybudovania nového vchodu do hrobky a celú obnovu kostola po požiari dokončil na začiatku 20. storočia viedenský maliar Andreas Groll, ktorý vyzdobil stropy mariánskou tematikou. V 50. rokoch minulého storočia sa zákazom vládnucej KSČ skončili púte do Hejníc a v noci z 12. na 13. apríla 1950 prepadol kláštor oddiel Štátnej bezpečnosti, následne z neho vytvorili jeden z internačných táborov pre rehoľníkov (novicov) zvážaných z rušených kláštorov v celej republike, ktorých počet sa pohyboval medzi 100 – 140. Ako internačný tábor mužských rádov a reholí prestal kláštor slúžiť v priebehu októbra 1952 a následne do októbra 1955 slúžil ako internačný tábor pre rehoľníčky. Plánovaný výstup na Ještěd (1 012 m n. m.) sme museli pre zlé počasie (vietor, dážď a sneh) oželieť.

Posledný deň rokovania pokračoval vo štvrtok 27. apríla 2017 stanoveným programom opäť v troch sekciách: 1. **Nemecká okupačná správa** (odzneli príspevky Eduarda Mikušeka z FiF Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem *Kurt Oberdorffer: archivár vo vedení Sudetskej župy*, Zdeňka Kravara zo Zemského archívu v Opave *Prípad Zippelius: vzostup a pád opavského vládneho prezidenta*, Lady Kosmálovej zo Štátneho okresného archívu v Tepliciach *Príspevok k personálnemu obsadeniu úradu teplického landráta*, Bohumily Tinzovej zo Štátneho okresného archívu v Jeseníku *Sochár Engelbert Kaps, Starosta Supíkovíc v dobe okupácie* a Michala Rádla zo Štátneho okresného archívu v Českej Lípe *Posledný nemecký starosta Českej Lípy Josef Thurner*), 2. **Vydavateľská spolupráca pamäťových inštitúcií** (moderoval Jaroslav Pažout z Katedry histórie Fakulty prírodovedno-humanitnej a pedagogickej Technickej univerzity v Liberci), 3. **Vzdelávanie** (moderoval Jan Mareš zo Štátneho okresného archívu v Lounoch). Prezentácia výsledkov rokovania jednotlivých sekcií sa uskutočnila na záver rokovania, podľa prísľubu organizátorov 17. celoštátnej archívnej konferencie konanej v Liberci ich v blízkej budúcnosti nájdeme na webe Českej archívnej spoločnosti. Prednášky, ktoré odzneli v sekcii **Nemecká okupačná správa**, budú vydané v printovej podobe formou zborníka.

Mária Grófová
Archív Univerzity Komenského
Marta Švoliková
Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Levice

VEDECKÁ KONFERENCIA REFORMÁCIA A JEJ DÔSLEDKY NA SLOVENSKU

Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v spolupráci s Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied v Bratislave a Spolkom trnavských historikov Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV – Tyrnavia pripravili v dňoch 2. – 4. mája 2017 vedeckú konferenciu pod názvom *Reformácia a jej dôsledky na Slovensku*, ktorá sa konala na pôde Trnavskej univerzity pri príležitosti 500. výročia Lutherovho vystúpenia vo Wittenbergu. Zámerom interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou bolo na základe najnovších vedeckých poznatkov hodnotiť problematiku reformácie a jej dôsledkov v ďalšom období v širokom tematickom zábere. Podujatie zahájila prof. PhDr. Mária Kohútová, CSc. V krátkom príhovore privítala vzácnych hostí a poukázala na zaradenie témy konferencie do historického kontextu. Rektor Trnavskej univerzity prof. doc. JUDr. Marek Šmid, PhD. vo svojom predslove vyzdvihol pútavosť zvolenej problematiky a ocenil prezentovanie najnovších výsledkov vedeckého bádania v oblasti cirkevných dejín. Pozdravný príhovor predniesol i zástupca riaditeľa SAV doc. Mgr. Peter Šoltés, PhD.

Prvý deň podujatia otvorili príspevky z obdobia stredovekých dejín. Ako prvý vystúpil Miloš Marek s referátom *Kacíri, heretici a schizmatici v stredovekom Uhorsku v zrkadle proskripčných listín*, zameranom na reflexiu opatrení proti kacírom a heretikom v období stredoveku v Uhorsku v širšom spektre písomných prameňov, špecifikovaním konkrétnych príkladov ponímaných ako kacírskych. V druhom príspevku pod názvom *Informovanosť pápežskej kúrie o heretických vplyvoch začiatkom 16. storočia* predstavila autorka Eva Frimmová problematiku ohrozenia náboženstva heretickými vplyvmi, cirkevnú politiku a riešenie týchto vplyvov v pápežskej agende. Prezentácia Michala Badu otvorila problematiku témy venujúcej sa počiatkom reformácie v Bratislave v podnetných súvislostiach a momentoch pod názvom *Niekoľko úvah o počiatkoch reformácie*.

V referáte *Neznáme artikulárne kostoly* Miloš Dudáš otvoril niekoľko zaujímavých otázok k téme artikulárnych kostolov u nás a prostredníctvom prehľadnej fotodokumentácie popísal stav sledovanej témy. Marta Vaculínová poukázala na hľadiská vnímania vojen v Uhorsku, vrátane náboženských vojen, z pohľadu českých protes-

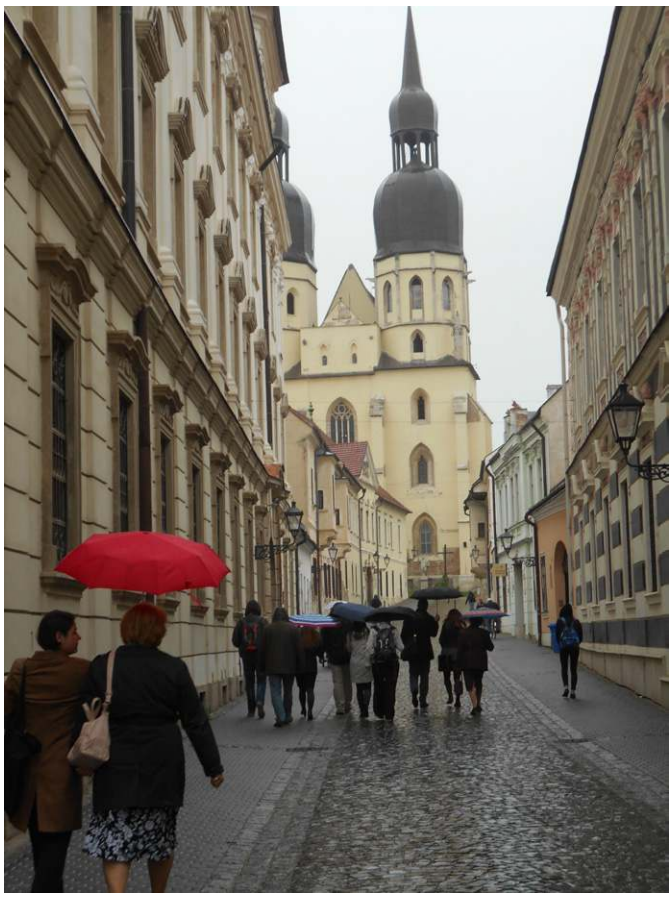
Generálny biskup ECAV na Slovensku doc. Miloš Klátik počas diskusie

Riaditeľka Západoslovenského múzea PhDr. Daniela Čambálová (vľavo) privítala účastníkov v Múzeu knižnej kultúry v budove bývalého Oláhovho seminára. Evanjelický farár Mgr. Rastislav Hargaš (pri dverách) sprevádzal po evanjelickom kostole.

tantských vzdelancov na príklade diela *De bello Pannonico* Jana Černovického. Daniel Škoviera sa venoval téme *Leonard Stöckel a reformácia*, v ktorej priblížil životné osudy tejto osobnosti, s dôrazom na jeho pôsobenie v bardejovskej škole. Predmetom prezentácie Miroslava Huťku bola téma *Vplyv reformácie na augustiniánske kláštory na území dnešného Slovenska*. Autor predstavil špecifickú žobravú rehoľu augustiniánov, jej zameranie, organizáciu a odraz reformačného hnutia v jej pôsobení. V nasledujúcom príspevku Lucie Storchovej *Proměny melanchthonismu u Martina Rakovského a českých humanistů: první pokus o komparativní studii* bolo ústrednou témou porovnávanie teologických náuk melanchtonizmu a filipizmu, hodnotiac koncept periodických zmien z pohľadu historiografie. Prednáška Miloša Klátika *Lutherova reformácia na území dnešného Slovenska v premenách globalizácie* poukázala na princíp globalizácie v procese šírenia reformácie, ktorá zasiahla nielen vierouku, ale aj kultúrne a národné oblasti. Téma sledovala postupné zjednocovanie evanjelikov na národnom, spoločenskom a kultúrnom princípe. Tomáš Tandlich v príspevku *Vplyv reformácie na zmeny v cechových združeniach remeselníkov a obchodníkov v slobodných kráľovských mestách a zemepanských mestečkách na území dnešného Slovenska v 16. až prvej polovici 18. storočia* upozornil na pôsobnosť reformačných hnutí na remeselnícke cechy vo vybraných mestských sídlach v kontexte so zmenami v ich artikulách. Blok prednášok prvého dňa konferencie uzavrela prezentácia *Postoj uhorského snemu k reformačným hnutiam v 16. a prvej polovici 17. storočia*, v ktorom sa autorka Mária Kohútová venovala prehľadu legislatívnych úprav a zmien súvisiacich s formovaním náboženských pomerov v Uhorsku vo zvolenom období.

Druhý deň rokovaní otvoril opäť viaceré príťažlivé témy. V príspevku Silvie Haladovej *Konfesionálne aspekty akceptovania gregoriánskeho kalendára v našom prostredí* autorka priblížila neľahkú cestu zavádzania gregoriánskeho kalendára u nás pod vplyvom konfesionálnych okolností. Pútavému námetu *Pohrebné miesta a náhrobné pamiatky krajinských hodnostárov okolo polovice 16. storočia* sa venovala Zuzana Ludiková, ktorá vo svojej prezentácii poukázala na analýzu, súvislosti a pozadie vypracovania náhrobných pamiatok svetských a cirkevných hodnostárov. Miroslav Kamenický vo svojom príspevku *Študenti zo Slovenska na univerzite vo Wittenbergu v 16.storočí* podal podrobné informácie o študentoch pochádzajúcich z jednotlivých lokalít Slovenska, študujúcich na spomínanej univerzite, so sledovaním ich následného štúdia a ďalšieho odborného pôsobenia. Téma *Thurzovci v službách reformácie* bola predmetom príspevku Tünde Lengyelovej, v ktorom predstavila výrazné osobnosti rodu Thurzovcov pôsobiace v rôznych oblastiach spoločenského života a poukázala na ich aktivity v prospech šírenia myšlienok reformácie. Viliam Čičaj v príspevku pod názvom *Uhorská reformácia v dobovej publicistike začiatkom 17. storočia* prezentoval nové komunikačné trendy z pohľadu konkrétnych publicistických titulov. V nasledujúcom referáte *Aplikovanie zásady cuius regio, eius religio na príklade poddaných v Abraháme* sa Jozef Meliš zameral na priblíženie problému presadenia náboženských a majetkových záujmov na príklade konfliktu piatich evanjelických rodín z obce Abrahám. Klára Komorová predstavila v príspevku *Lutherove diela vytlačené v 17. storočí na Slovensku* Lutherove tlače vydané v tlačiarňach na území Slovenska z pohľadu podrobných bibliografických správ. Štúdia Moniky Bizoňovej *Reformácia na Spiši a jej dôsledky na konfesionálnu štruktúru obyvateľstva* demonštrovala významné

Počasie účastníkom počas prehliadky Trnavy ulicou Mikuláša Schneidera-Trnavského k Bazilike sv. Mikuláša neprialo

medzníky šírenia reformácie na Spiši na príklade konkrétnych lokalít, pôsobenia významných osobností a vizitácií ako reflexií zmeny konfesionálnej štruktúry obyvateľstva. Peter Kónya v referáte *Dva smery reformácie v Hornom Uhorsku, ich šírenie a spolužitie v 16. – 17. storočí* rozvádzal a hodnotil rozličné hľadiská, súvislosti a momenty náročnej koexistencie reformačných smerov v Hornom Uhorsku na základe konkrétnych príkladov. Annamária Kónyová sa v príspevku *„Nevídaná únia". Spolužitie evanjelikov a kalvínov na Zemplíne v 16. – 17. storočí* zaoberala úskaliami spolužitia spomínaných protestantských prúdov s poukázaním na ambície o dosiahnutie protestantskej jednoty, ktorú sa podarilo na niekoľko desaťročí docieliť. Záverečná prednáška Jozefa Šimončiča *Založenie Oláhovho seminára v Trnave (1566 – 1567),* prezentovaná v zastúpení, predstavila široký záber pôsobenia významnej osobnosti našich dejín, Mikuláša Oláha.

Kostol ECAV v Trnave postavený vo funkcionalistickom štýle v roku 1924 českým architektom Josefom Marekom

Tretí rokovací deň otvorila Erika Juríková referátom *Významné osobnosti z protestantského prostredia v diele Mateja Bela*, v ktorom sa zamerala na analýzu zakomponovania údajov o protestantských osobnostiach v diele Mateja Bela. Martin Hoferka sa venoval téme *Vzťahy medzi protestantmi a jezuitmi v Skalici,* v ktorej zachytil atmosféru náboženského života v meste Skalica a formovanie evanjelickej komunity v tomto meste v kontexte so vzťahmi s katolíkmi. Miroslav Nemec v príspevku *Zločiny proti náboženstvu pred liptovským stoličným súdom v 18. storočí* predstavil problematiku náboženskej kriminality na Liptove v priebehu 18. storočia, rozborom jednotlivých druhov náboženských trestných činov, akými boli bohorúhačstvo, svätokrádež či odpadlíctvo od katolíckej viery. Posledné vystúpenie konferencie patrilo Pavlovi Jakubčinovi s referátom *Perzekúcia predstaviteľov Bratskej jednoty baptistov na Slovensku v období totalitného komunistického režimu.* Autor sa venoval ďalekosiahlym dôsledkom reformácie v spoločenskom a náboženskom kontexte obdobia druhej polovice 20. storočia predstavením pozície Bratskej jednoty baptistov na Slovensku, v súvislosti s prístupom novo etablujúceho sa režimu a priblížením konkrétneho príkladu perzekúcie jedného z predstaviteľov spomínanej konfesie.

Vedecká konferencia *Reformácia a jej dôsledky na Slovensku* si kládla za cieľ objasniť pojem reformácia, zaradiť tento fenomén do historického kontextu, postrehnúť, ako sa reformácia šírila, prijímala a odmietala a aký mala dopad na jednotlivé spoločenské skupiny. Príspevky účastníkov predostreli pozoruhodné postrehy z oblasti histórie, knihovedy, umenovedy či ochrany pamiatok. Podujatie prinieslo mnoho inšpiratívnych poznatkov, účastníci prezentovali najnovšie výsledky svojho vedeckého bádania a predstavili podnetné interpretácie mnohých zaujímavých tém, ktorých hodnotenie rezonovalo v konštruktívnych diskusiách. Sprievodným podujatím bola prehliadka po historických pamiatkach Trnavy vrátene návštevy Kostola sv. Jána Krstiteľa, múzejných expozícií Západoslovenského múzea v budove bývalého Oláhovho seminára, kláštora klarisiek a napokon evanjelického kostola, ktorá bola ukončená slávnostnou večerou.

Silvia Haladová
Katedra historických vied a stredoeurópskych štúdií
FiF Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave

O JEDNOM KOMORNOM PODUJATÍ V TRNAVE

Štátny archív v Trnave a Rehoľa menších bratov – Františkánov v Trnave už po druhýkrát spolu zorganizovali podujatie – tentoraz to bola prezentácia publikácie pod názvom Erbovník donátorov Loretánskej kaplnky bratislavského františkánskeho konventu. Genealogicko-heraldické súvislosti. Podujatie podporil aj Spolok trnavských historikov Slovenskej historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied – TYRNAVIA. Konalo sa 17. mája 2017 v priestoroch refektára františkánskeho kláštora v Trnave za hojnej účasti Trnavčanov, čo svedčí o tom, že takýto typ podujatia i konkrétne táto téma verejnosť oslovila.

Po úvodnom slove riaditeľky Štátneho archívu v Trnave PhDr. Júlie Ragačovej sa publiku prihovoril doc. PhDr. Juraj Roháč, CSc., ktorý vecne i trošku odľahčeným štýlom predstavil autora knihy PhDr. Radoslava Ragača, PhD. a jeho doterajšiu profesionálnu dráhu. Hneď na úvod svojho príhovoru podotkol, že autor mal cestu k archívnictvu vopred predurčenú, pretože dátum jeho narodenia sa zhoduje s dátumom, keď si široká verejnosť celosvetovo pripomína Medzinárodný deň archívov.

Po predslove doc. Roháča nasledovala odborná prednáška autora, v ktorej pútavo predstavil svoj niekoľkoročný výskum nielen v slovenských archívoch, ale i v archívoch okolitých krajín. Predmetom jeho záujmu sa stalo nevšedné ranobarokové umelecké dielo – erbovník, z diplomatického hľadiska pamätná kniha, ktorý vznikol ako pocta donátorom, ktorí venovali svoje finančné prostriedky na výstavbu Loretánskej kaplnky bratislavského františkánskeho konventu v rokoch 1708 – 1710. Samotný erbovník je dnes uložený v Slovenskej národnej knižnici v Martine. Pôvodne bol súčasťou knižnice Mariánskej provincie rádu františkánov, kde sa nachádzal až do 50. rokov 20. storočia. Niekedy pred rokom 1958 ho získala do svojich zbierok Matica slovenská. Pred odbornou verejnosťou zostal ukrytý v trezore až do roku 2002, keď ho v odbornej umenovednej literatúre predstavil samotný autor publikácie s Mgr. Katarínou Kolbiarz Chmelinovou, PhD. zo Slovenskej národnej galérie.

Auditórium v priestoroch refektára františkánskeho kláštora v Trnave. Foto: Adrián Lančarič.

PhDr. Radoslav Ragač, PhD. pri autorskej prezentácii publikácie Erbovník donátorov Loretánskej kaplnky bratislavského františkánskeho konventu. Genealogicko-heraldické súvislosti a riaditeľka archívu PhDr. Júlia Ragačová s bratom Filipom, zástupcom gvardiána trnavských františkánov. Foto: Adrián Lančarič.

A prečo sa prezentácia publikácie konala práve v Trnave? Dôvod sa možno na prvý pohľad zdá nelogický, no opak je pravdou. Z celkového počtu 66 donátorov bola približne tretina priamo spätých s Trnavou. Niektorí pochádzali z trnavských rodov, iných s mestom spojila ich profesionálna kariéra. Viacerí z donátorov v meste zanechali trvalé stopy svojho pôsobenia, napríklad František Jezernický, Ladislav Pyber, Michal Šipeki či Kristián August Saský.

Podujatie malo slávnostný charakter, v rámci programu odzneli viaceré ukážky barokovej hudby v podaní gitarového septeta Les Etoiles pod vedením Márie Smažákovej. Gitarové septeto pôsobí pri Základnej umeleckej škole Mikuláša Schneidera-Trnavského v Trnave.

Po záverečnom slove si zúčastnení mohli ešte prezrieť originály archívnych dokumentov, ktoré pripravil Štátny archív v Trnave. Dotvorili tak pohľad na život samotného mesta a jeho obyvateľov v 18. storočí, ktorému bolo venované celé podujatie. Záverečnou bodkou pre všetkých zúčastnených bolo zaiste malé občerstvenie, pri ktorom mohli diskutovať o práve predstavenej knihe a vymeniť si tak získané dojmy a fakty.

Jana Koštialová
Štátny archív v Trnave

XXI. ARCHÍVNE DNI V SR V MARTINE

Ani tento rok Spoločnosť slovenských archivárov (SSA) nezaháľala a pre kolegov – archivárov z celého Slovenska opäť pripravila inšpiratívne vedecko-pracovné podujatie plné príjemných stretnutí a rozhovorov nielen o nástojčivých témach, ale aj o každodenných problémoch archivárskej práce. Spoluorganizátormi XXI. ročníka archívnych dní v SR (23. – 25. mája 2017) boli Slovenská národná knižnica, Archív Matice slovenskej, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, pracovisko Archív Martin, Slovenské národné múzeum, Sekcia archívnictva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV, Krajský pamiatkový úrad v Žiline, pracovisko Martin a mesto Martin. Tohtoročná konferencia s medzinárodnou účasťou archivárov sa konala pod záštitou ministra vnútra SR, ministra kultúry SR a primátora mesta Martin Andreja Hrnčiara. Jej organizátori nás zaviedli do históriou dýchajúcich priestorov Slovenskej národnej knižnice v Martine, ktoré počas konferencie prekypovali zaujímavými prednáškami a podnetnými diskusiami na tému Osobné fondy (od akvizície po digitalizáciu) s osobitným dôrazom na osobné fondy archivárov alebo Čo nám zostalo po našich predkoch a čo zostane po nás?!

Po úvodných registráciách a slávnostnom otvorení programu archívnych dní predsedníčkou SSA Máriou Grófovou z Archívu Univerzity Komenského odzneli úvodné slová predsedu Matice slovenskej Mariána Tkáča, zástupcu primátora mesta Martin Imricha Žigu, generálneho riaditeľa Sekcie kultúrneho dedičstva Ministerstva kultúry SR Radoslava Ragača, a zástupcov archívnych inštitúcií z Poľskej, Maďarskej a Českej republiky. Následne sa Mária Mrižová z Odboru archívov a registratúr Sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra SR vyjadrila k aktuálnym otázkam slovenského archívnictva. Z neodkladných dôvodov však musela okamžite z konferencie odísť, a tak sa potrebná diskusia, vyžadujúca obe strany, na témy načrtnuté v jej príspevku, nekonala.

Prvý deň vedeckej konferencie patril hosťom zo zahraničných archívnych inštitúcií. V prvom bloku odborných prednášok Anna Krzemińska z Poľskej akadémie vied poukázala na nutnosť zohľadnenia autorských práv i práv na ochranu osobných údajov pri preberaní súkromných dokumentov do archívu. Kolegovia z Národného archívu v Prahe Jiří Křesťan a Filip Paulus nám priblížili ako ich špecializované Oddelenie fondov neštátnej proveniencie a archívnych zbierok získava archívne dokumenty do

Predsedníčka SSA Mgr. Mária Grófová s organizátormi – Mgr. Karin Šišmišovou – zastupujúcou riaditeľkou LA SNK a vedúcim pracoviska Archív Martin PhDr. Jánom Žuchom. Foto: Dana Vojtková.

Kroky archivárov počas jednej z exkurzií viedli aj na Národný cintorín. Foto: Pavol Urbánek.

Hrob Márie Opočenskej-Jeršovej v Bystričke, pri ktorom sa prihovorila PhDr. Elena Machajdíková, riaditeľka Archívu Slovenského národného múzea. Foto: Ján Olexa.

osobných fondov. Navyše nám detailnejšie predstavili osobný fond českého historika a politika Vlastimila Kybala. Prvý blok doplnila Hana Kábová,

zastupujúca Masarykov ústav a Archív Akadémie vied Českej republiky, s príspevkom o problematike zložitých a rozsiahlych rodinných fondov, ktoré obsahujú dokumenty z minimálne troch generácií jednej rodiny.

V druhom bloku príspevkov predsedníčku SSA Máriu Grófovú v úlohe moderátorky vystriedal Radoslav Ragač. Veronika Keresztes nám načrtla charakter osobných fondov uložených v Krajinskom archíve Maďarského národného archívu v Budapešti, György Rácz z Maďarského národného archívu priblížil osudy archívov aristokratických rodov po roku 1945 a jeho kolega György Laczlavik hovoril o sérii podujatí zorganizovaných Maďarským národným archívom, ktorých cieľom bolo oboznámiť verejnosť s výnimočnou hodnotou dokumentov z osobných archívnych fondov. V ďalšom príspevku sa Adam Kosek z Poľskej akadémie vied zameral na osobné fondy dvoch krakovských vedcov – otca Adama a syna Juraja Vetulanichov-

Archivári na potulkách v Múzeu slovenskej dediny v Jahodnických hájoch. Foto: Pavol Urbánek.

Interiér bývalého premonštrátskeho kostola v Kláštore pod Znievom. Foto: Pavel Sůra.

Zo zákulisia rokovaní počas XXI. archívnych dní v SR vo foyeri SNK. Foto: Dana Vojtková.

cov. Veľmi inšpiratívnou bodkou druhého bloku bola prezentácia dokumentov z osobných fondov záhradných architektov Josefa Minibergera, Josefa Kumpána a Josefa Vaněka, v ktorom Šárka Steinová z Národného archívu v Prahe poukázala na významnú úlohu týchto osobných fondov pri výskume ich pozoruhodných záhradno-architektonických diel.

Plní nových dojmov a podnetov sme sa na záver dňa pod odborným vedením lekára Romana Bednára z Fakultnej nemocnice s poliklinikou F. D. Roosevelta v Banskej Bystrici osviežili a naučili uvoľňovacie cviky potrebné pri sedavej práci archivára, čo bolo príjemným spestrením odborného programu.

V úvode prvého bloku príspevkov v rámci druhého konferenčného dňa Veronika Nováková zo Štátneho archívu v Nitre, pracovisko Archív Šaľa priamo pomenovala problém roztrúsenia dokumentov konkrétnej osoby v rôznych typoch archívov na Slovensku a prognosticky sa zamyslela nad možnou existenciou virtuálnej archívnej databázy, v ktorej by sa dokumenty z rozličných archívov prepojili a vytvorili nové rozsiahle osobné fondy. Následne sa jedna z našich hostiteliek Karin Šišmišová s nami podelila o dlhoročné skúsenosti so získavaním a spracovaním osobných fondov v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice a vďaka Kataríne Kučerovej Bodnárovej sme nahliadli do procesu získavania osobných dokumentov výtvarných umelcov v Archíve výtvarného umenia Slovenskej národnej galérie v Bratislave. Ďalší príspevok sa dotýkal problematiky spravovania osobných fondov predstaviteľov slovenskej povojnovej emigrácie, ktorí sú často politicky či ideologicky zaťažení, a priblížila nám ju dvojica kolegov zo Slovenského národného archívu Michaela Holíková a Samuel Hudec. V záverečnej prezentácii tohto bloku, ktorý odborne moderovala tajomníčka SSA Martina Orosová z Archívu

Pamiatkového úradu SR, nám Marek Rímsky predstavil zbierku i úskalia spracovania osobných fondov Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka, vedecko-výskumného pracoviska Teologickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. A práve vďaka tomuto príspevku sme mohli vidieť, aké nevyhnutné je nadšenie a živý záujem archivára o uchovanie archívnych dokumentov pre budúcich

Konzervačné a digitalizačné centrum SNK vo Vrútkach. Foto: Tibor Erdélyi st.

bádateľov, pretože aj napriek tomu, že centrum nemá „status“ archívu, jeho nadšenie zo spracovania a uchovávania archívnej zbierky nepoľavuje.

Po krátkej prestávke vedúci Katedry archívnictva a pomocných vied historických Univerzity Komenského Juraj Roháč otvoril druhý a zároveň posledný blok odborných príspevkov tohto dňa. V rámci neho nás dvojica prednášajúcich Milena Balcová a Peter Kralčák z Vojenského historického ústavu v Bratislave oboznámili s tzv. kmeňovými alebo evidenčnými listami vojakov základnej služby a poddôstojníkov narodených v rokoch 1911 – 1920, ktoré boli nedávno digitalizované a postupne sú sprístupňované verejnosti. Kým príspevok Jany Gubášovej Baherníkovej a Ladislava Jurányiho z Ústredného archívu SAV v Bratislave poukázal na archívnu hodnotu a vedecký potenciál súkromnej korešpondencie uchovávanej v osobných fondoch, Tina Tvrdoňová z Archívu mesta Bratislavy to svojím príspevkom o mestskom archivárovi Jánovi Nepomukovi Batkovi potvrdila. Jeho osobný fond totiž obsahuje množstvo súkromných listov, ktoré sú jedinečným zdrojom poznatkov o hudobnom a všeobecne kultúrnom živote vo vtedajšom Prešporku na prelome 19. a 20. storočia.

Druhá časť dňa patrila náučným exkurziám, no z dôvodu veľkého počtu účastníkov konferencie sa vyše 170 archivárov muselo rozdeliť do troch skupín. Jedna skupina archivárov, medzi nimi som bola aj ja [L. Krnáčová], smerovala do Múzea slovenskej dediny v Martine, kde nás ani premenlivé počasie neodradilo od vnímania malebnej atmosféry tradičných príbytkov, hospodárskych budov či cirkevných stánkov našich predkov z regiónov Oravy a Turca. Druhá skupina absolvovala prehliadku sakrálnych pamiatok Turca. Navštívili Kláštor pod Znievom, Turčianske Jaseno a evanjelický kostol v Necpaloch. Najväčšia skupina archivárov zavítala do Konzervačného a digitalizačného centra vo Vrútkach, kde ich zamestnanci centra rozdelili do menších skupín a postupne previedli po celej budove. Ukázali im proces čistenia, dekontaminácie (dezinfekcie), digitalizácie či reštaurovania kníh. Večer pripravili organizátori slávnostnú večeru v penzióne Čierna pani, ktorú otvorila príhovorom Mária Grófová a spolu s Jurajom Roháčom zablahoželali všetkým tohtoročným jubilantom.

Vo štvrtok, v tretí deň konferencie, Veronika Nováková uviedla ako prvého prednášajúceho Mariána Babiráta zo Štátneho archívu v Bratislave, ktorého prednáška bola presunutá z predchádzajúceho dňa. V referáte nám priblížil život a dielo archivára, historika a publicistu Juraja Fabiana, ktorý bol počas normalizácie „odsunutý“ do Štátneho archívu v Bratislave. Štefan Hrivňák z Archívu mesta Bra-

Vystúpenie folklórneho súboru Tiešňavan z Krpelian počas spoločenského večera. Foto: Tibor Erdélyi st.

tislavy spracoval osobný fond Jozefa Watzku a na jeho príklade nám priblížil možnosti výskumu dejín archívnictva po druhej svetovej vojne. Poslednú prednášku zameranú na osobný fond, s názvom Život a dielo Jána Milana Dubovského, prezentovala Mária Nováková zo Štátneho archívu v Bratislave, pracovisko Archív Modra. Dva ďalšie príspevky blo-

ku predniesli Augustín Maťovčík a Zdenko Ďuriška. Obaja sa venovali vzniku, vývoju a projektom Národného biografického ústavu Slovenskej národnej knižnice.

Po krátkej diskusii a prestávke otvorila Henrieta Žažová posledný blok konferencie, ktorý bol venovaný problematike písania biografických slovníkov v Čechách a na Slovensku. Ako prvá bola predstavená Jaroslava Hoffmanová s prednáškou Biografický slovník archivářů českých zemí, ktorý patril k prvým pokusom o zhrnutie overených údajov o pracovníkoch archívov v Čechách a bol vydaný v roku 2000. Bližšie nám ozrejmila prípravu a postupy pri tvorbe slovníka. Zuzana Kollárová zo Štátneho archívu v Prešove, pracovisko Archív Poprad vo svojom príspevku Zložitá cesta k samoidentifikácii archivárov alebo som skutočne hrdý na to, že som archivár? kriticky zhodnotila prácu na Biografickom slovníku slovenských archivárov – jeho zrod, základnú ideu i dovtedajší koniec v roku 2011. Posledná prednáška konferencie sa venovala stavu rozpracovanosti Biografického slovníka slovenských archivárov, v ktorej autori Henrieta Žažová a Štefan Hrivňák vyzvali k spolupráci na dokončení slovníka a predstavili aj nový spôsob jeho vytvárania pomocou elektronickej databázy. Po prezentácii sa plynulo prešlo do diskusie o podobe Biografického slovníka. Diskutovalo sa o tom, ako by mali jednotlivé heslá vyzerať, hľadali sa dobrovoľníci, ktorí budú jednotlivé heslá editovať, aby boli všetky v čo najvyššej kvalite a rovnakej formálnej podobe, atď.

XXI. ročník archívnych dní v SR v Martine ukončila predsedníčka SSA Mária Grófová a organizátorka Karin Šišmišová krátkym poďakovaním za účasť.

Archívne dni boli pre nás, mladé archivárky z Archívu a Sekcie technickej realizácie Rozhlasu a televízie Slovenska, cennou a navyše príjemnou skúsenosťou. Sme vďačné, že sme mohli načerpať nové poznatky a podnety z prednesených odborných prezentácií a spoznať kolegov z celého Slovenska, ktorí majú podobné pracovné záujmy i nadšenie a potýkajú sa s podobnými problémami, ktoré práca archivára prináša. Veríme, že všetky odprezentované referáty si časom nájdeme aj v písomnej podobe a už teraz sa tešíme na budúcoročné podujatie.

Lenka Krnáčová
Televízne fondy a dokumentácia, Archív RTVS
Zuzana Hasáková
Sekcia technickej realizácie RTVS

PÍSANÉ OBRAZOM. NOVÁ VÝSTAVA V SLOVENSKOM NÁRODNOM ARCHÍVE

Aj tento rok Slovenský národný archív otvoril dvere návštevníkom počas Dňa otvorených dverí, keď okrem iného mohli tiež navštíviť novú výstavu venovanú grafickým vyobrazeniam na archívnych dokumentoch. Výstava bola otvorená 1. júna 2017 a bola pre návštevníkov prístupná do polovice júla. Koncept výstavy pripravili pracovníci SNA Tajana Gerbocová, Petra Hagoňová a Lukáš Repjak.

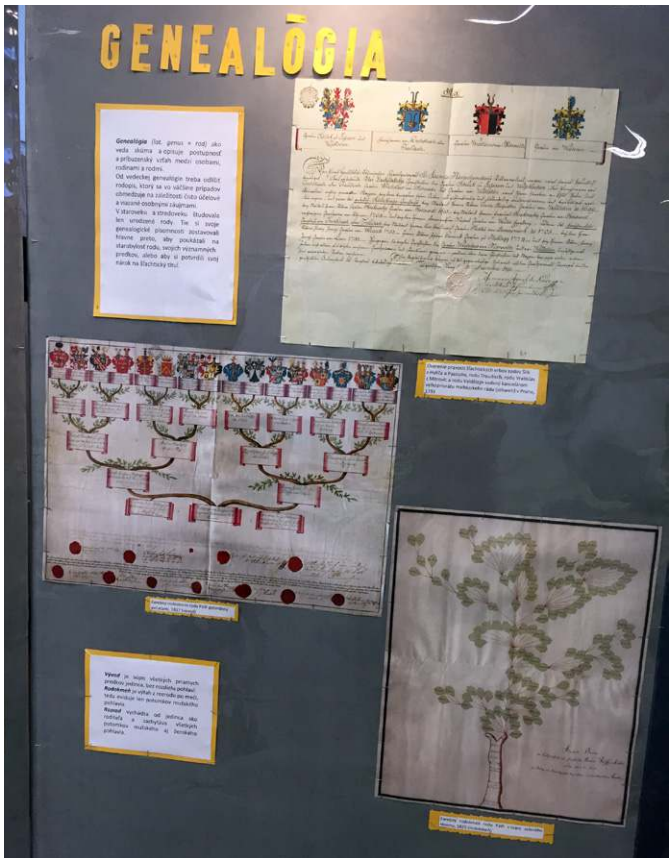
Po viacerých úspešných ročníkoch takejto formy prezentácie archívnych dokumentov sa vedenie archívu muselo popasovať s neľahkou úlohou výberu vhodnej témy na ďalšiu výstavu. Do úvahy prichádzalo hneď niekoľko zaujímavých okruhov

Návštevníci výstavy počas vernisáže

a nakoniec bola zvolená téma, pre ktorú by výber dokumentov nebol obmedzený časovým obdobím, lokalitou, typológiou alebo spôsobom vyhotovenia. Jediné, čo dokumenty spájalo, bolo to, že obsahovali nejakú formu grafického vyobrazenia. Či už ručne alebo tlačou vyhotovené obrázky a ornamenty sa nachádzali na množstve rôznorodých písomností, a preto bolo možné zostaviť výstavu pestrú a rozmanitú.

Medzi najstaršie vystavené exponáty patrila listina uhorského kráľa Mateja Korvína z roku 1464, ktorou oslobodil obyvateľov niektorých majetkov Bratislavskej kapituly od mýt, daní a cenzov platených do štátnej pokladnice. Ďalšia vystavená listina obsahovala zaujímavý notársky inštrument verejného notára Jána Literáta zo Šaštína z roku 1488, ktorý vydal svedectvo o proteste Antona, prepošta Bratislavskej kapituly, proti ozbrojenému vpádu Imricha Cobora a jeho prívržencov na kapitulské majetky. Inštitút verejného notára sa v stredovekom Uhorsku nikdy výraznejšie nepre-

Ukážka genealogických písomností

sadil, napriek tomu sa s ním výnimočne stretávame. Stredovekí verejní notári na overenie nimi vydávaných listín používali tzv. notársky inštrument – grafický overovací prostriedok, ktorý si volil sám notár. Kresba bola zámerne komplikovaná, aby sa tým zabránilo sfalšovaniu listiny. Notár tak už pohľadom dokázal zistiť, či listina pochádza z jeho činnosti. Súčasťou inštrumentu mohli byť napr. štylizované písmená, rastlinné motívy alebo rôznorodé grafické prvky, ktoré vytvoril notár vlastnou predstavivosťou.

Návštevníci mohli vidieť i listiny z novovekého obdobia. Graficky veľmi zaujímavými a príťažlivými sú erbové listiny – armálesy. Armáles je donačná listina, ktorou sa udeľoval alebo polepšoval erb. Obsahoval slovný opis erbu (blazón), niekedy aj s farebným vyobrazením. V Európe sa armálesy rozšírili od začiatku 14. storočia. Na výstave bola umiestnená erbová listina cisára Ferdinanda II., ktorý ňou v roku 1622 povýšil Štefana Barsiho do šľachtického stavu.

Šľachtický stav bol na výstave zastúpený aj genealogickými písomnosťami. Bolo možné obdivovať rodokmene rodiny Pálfi z prvej polovice 19. storočia, ktoré sú bohato kolorované a overené pečaťami. Okrem nich bolo vystavené aj mortuárium Antona Pálfiho z roku 1879, teda ručne maľovaný posmrtný erb, ktorý spĺňal účel smútočného oznámenia. Okrem erbu boli jeho súčasťou i základné informácie o zosnulom – meno, tituly, funkcie a dátum úmrtia. Pri pohreboch významných osobností príbuzní častokrát objednávali aj niekoľko desiatok takýchto erbov, ktoré sa použili na výzdobu rakvy a kostola. Po skončení obradov si prítomní mohli niektoré mortuáriá vziať na pamiatku.

Autori výstavy sa rozhodli predstaviť aj tému slobodomurárstva na Slovensku, ktorú sprítomnili vystavením formulára a popisu slobodomurárskeho prijímacieho rituálu prvého stupňa z konca 18. storočia; štruktúrou slobodomurárskej lóže *Concordium fratrum Rosa et Aurea* v Bratislave z roku 1764 a v neposlednom rade súpisom členov slobodomurárskej lóže v Bratislave z roku 1784. Prvá slobodomurárska lóža na území dnešného Slovenska vznikla v Prešove v roku 1769 z iniciatívy Varšavskej lóže a jej členmi boli poľskí migranti, miestna inteligencia a šľachta. V roku 1794 bola v celej habsburskej monarchii činnosť lóží zakázaná a obnovila sa až v druhej polovici 19. storočia. Od roku 1896 do roku 1918 existovalo na území dnešného Slovenska 32 slobodomurárskych lóží a krúžkov, z toho polovica v Bratislave a zvyšok v dvanástich slovenských mestách. V roku 1929 na Slovensku pôsobilo 29 lóží, v ktorých bolo okolo 1 550 členov. V decembri 1938 Snem Slovenskej krajiny rozpustil lóže, skonfiškoval ich majetok a členovia sa dostali pod policajný dozor. Po vojne sa ich činnosť obnovila, no s nástupom komunizmu boli lóže opäť rozpustené. Na Slovensku sa začali obnovovať až po roku 1989, prvou bola lóža Humanizmus (1993).

Veľmi bohatým materiálom na grafické prvky sú cechové písomnosti, a to najmä výučné a tovarišské listy alebo knižky. Na výstave bol tento okruh zastúpený napríklad výučným listom banskobystrického čižmárskeho cechu pre Pavla Vandlika z roku 1863; tovarišským listom murárskeho a kamenárskeho cechu v Prešove pre Jozefa Schneweisza z roku 1809; prenosnou tovarišskou knižkou tesárskeho majstra Johanna Sumbera z roku 1914, či formulárom cechovej listiny s vyobrazením mesta Kremnice.

Tak ako dnes aj v minulosti boli diplomy vyhotovené veľmi slávnostne a honosne, a preto obsahujú množstvo ornamentov a obrázkov. Na ukážku autori výstavy vybrali mnoho výtvarne bohato zdobených diplomov, ako napríklad diplom o prijatí Františka Pálfiho za čestného člena Cirkevného hudobného spolku pri dómskej a mestskej farnosti svätého Martina v Bratislave z roku 1834; čestný diplom Slovenskej muzeálnej spoločnosti v Turčianskom Svätom Martine pre Jána Oberuča z roku 1944, čestný diplom mesta New York venovaný

Ukážky z korešpondencie, listové papiere

Vladimírovi Svetozárovi Hurbanovi z roku 1939 a diplom Kráľovskej právnickej akadémie v Bratislave udelený Eugenovi Wienerovi z roku 1920.

V neposlednom rade musíme spomenúť aj korešpondenciu, ktorá mala nezastupiteľné miesto v každodennom živote ľudí. Listové papiere, telegramy a pohľadnice boli vo väčšine prípadov zdobené a okrem správy prinášali aj farebné obrázky, ornamenty alebo iné ozdobné prvky a obohacovali tak adresátov o estetické dojmy.

Slovami sa nedá dobre obsiahnuť všetko, čo bolo možné vzhliadnuť na výstavných paneloch, ale pre lepšiu predstavu ešte spomenieme niekoľko navzájom nesúvisiacich, no nesporne graficky veľmi zaujímavých dokumentov. Ide skôr o kuriozity, ktoré možno nájsť v niektorých archívnych fondoch. Napríklad spisy s kresbičkami úradníkov, ukážka hebrejského rýchlopisu na hlavičkovom papieri, úvodná strana žiackeho časopisu „Naša trieda“ z roku 1939 či blahoželanie nevidomých prezidentovi Jozefovi Tisovi k vianočným sviatkom z roku 1940 a pod.

Z priestorových dôvodov tu prirodzene nemohli byť spomenuté všetky vystavené dokumenty, no veríme, že ste si utvorili obraz o bohatosti najnovšej výstavy Slovenského národného archívu.

Michaela Weinštuková
Slovenský národný archív

DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ V ARCHÍVE V ŠALI

V roku 1948 vznikla Medzinárodná rada archívov ICA a od tohto roku sa deň jej vzniku – 9. jún – každoročne slávi ako Medzinárodný deň archívov. V rámci tohto pre archivárov výnimočného dňa aj mnohé štátne archívy na Slovensku otvárajú svoje brány širokej verejnosti a umožňujú prezrieť si priestory, ktoré sa pre laickú spoločnosť otvárajú len výnimočne. Nebolo tomu inak ani v Štátnom archíve v Nitre, pracovisku Archív v Šali. Náš archív, sídliaci v budove bývalého kaštieľa, bol otvorený verejnosti dva dni – 8. a 9. júna 2017.

Ako každý rok sa Dňa otvorených dverí zúčastnili po nových poznatkoch bažiaci návštevníci, a to nielen žiaci základných, stredných škôl a gymnázií, ale prevládali najmä dospelí jednotlivci a taktiež i celé rodiny. Mnohí žiaci sa aj v popoludňajších hodinách vrátili do archívu ešte raz v sprievode svojich rodičov a mladších súrodencov. V priestoroch archívu sa dobre zabavili a zároveň naučili aj niečo nové. Mnohí nás navštívili po oba dni, keďže ich práca archivára zaujala.

Po dvojdňovom podujatí môžeme i v tomto roku skonštatovať, že podujatie sme úspešne zvládli, čo dokazuje úctyhodný počet návštevníkov – takmer 300 osôb.

Kolektív archívu si dal na príprave záležať a pripravil pre návštevníkov vynikajúci program. Už na nádvorí najmenších čakalo milé prekvapenie. Mohli si zložiť skladačky, ktoré zobrazovali historickú podobu kaštieľa, listinu Štefana I., ale aj „listinu o pôvode“ z roku 1654. Na prízemí sa mohli návštevníci vrátiť do minulosti, zahrať sa na pisárov a vyskúšať si písanie husím brkom alebo pečatiť ako naši predkovia.

Práca archivára je často fyzicky náročná. Na prvý pohľad si ani neuvedomujeme, že okrem adekvátnej vzdelanosti je pri tejto práci potrebná i telesná zdatnosť. Tento rok tak našich návštevníkov čakala aj disciplína, ktorá preverila ich kondíciu. Jednotlivé školské skupiny si mohli vyskúšať skladanie archívnych škatúľ a ich ukladanie do pripravených regálov. Náročnosť tejto disciplíny spočívala najmä v tom, že sa merala rýchlosť práce jednotlivých skupín. Každý deň bola vyhodnotená najrýchlejšia, a tým pádom najúspešnejšia školská skupina. Víťazov čakal krásny darček vo forme kalendára obsahujúceho vyobrazenia unikátov zo slovenských archívov. Táto disciplína uchvátila najviac gymnazistov z Gymnázia Juraja Fándlyho v Šali, keďže oba dni boli najúspešnejší práve študenti spomenutej školy.

Jeden z najmladších návštevníkov pri vymaľovávaní erbu rodnej obce

Okrem týchto zaujímavých činností návštevníci mali možnosť zúčastniť sa na prehliadke výstavy o dejinách kaštieľa, ktorá sa nachádza v suteréne, rovnako aj výstavy s názvom Čo sa stalo v regióne pred sto rokmi? Táto výstava bola otvorená v rámci medzinárodnej konferencie 9. septembra 2016. Je inštalovaná na prvom poschodí archívu. Oboznamuje návštevníkov s mnohými zaujímavými udalosťami, ktoré sa odohrali na území regiónu Matúšovej zeme a Žitného ostrova i vo svete v roku 1916. Unikátom tejto výstavy sú fotografie z pohrebu cisára Františka Jozefa, či originál farebného albumu, ktorý bol vydaný pri príležitosti korunovácie Karola IV. ako osobitné vydanie dobového časopisu Érdekes Újság (viac v článku SZEKERSOVÁ KOVÁCSOVÁ, Judita. Konferencia a otvorenie výstavy Čo sa stalo v regióne pred sto rokmi? v Štátnom archíve v Nitre, pracovisku Archív Šaľa. In *Fórum archivárov*, 2016, roč. XXV, č. 3, s. 56 – 57.).

Skúška zručnosti žiakov – ako najrýchlejšie zložiť archívnu škatuľu

V konferenčnej sále bola pripravená možnosť vyplniť kópiu dobovej tlače – dokumentu o pôvode z roku 1654. Najmenší záujemcovia si mohli vymaľovať erby svojej rodnej obce alebo vyskladať vlajku Európskej únie pomocou farebného papiera, lepidla a nožníc.

Bystrí návštevníci, ktorí počas prednášok pozorne počúvali, mali šancu získať žetóny a potom s nimi súťažiť v herni, ktorú kolektív archívu umiestnil na prízemie archívu. Čakala ich sladká odmena. Najzainteresovanejší mohli nazrieť do matrík a vďaka odbornému výkladu odhaliť zákonitosti genealogického výskumu.

Deň otvorených dverí v šalianskom archíve sa pre viacerých návštevníkov stal nezabudnuteľným zážitkom. Všetci si odnášali so sebou okrem nových vedomostí a zážitkov aj spokojnosť a úsmev.

Judita Szekeresová Kovácsová
Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Šaľa

CHUTE A VÔNE MINULOSTI V ŠTÁTNOM ARCHÍVE V TRNAVE

Štátny archív v Trnave v dňoch 9. a 10. júna 2017 po druhýkrát otvoril svoje brány širokej verejnosti. Stalo sa tak opäť pri príležitosti Medzinárodného dňa archívov, ktorý si archivári, ale aj predstavitelia laickej obce pripomínajú práve 9. júna. V tento deň mnohé archívne inštitúcie doma i v zahraničí už tradične usporadúvajú zaujímavé podujatia s cieľom priblížiť verejnosti svoju činnosť. Po minuloročnej trnavskej premiére Dňa otvorených dverí, ktorá získala mnoho pozitívnych ohlasov, tunajší archivári i tento rok pripravili pre návštevníkov lákavý program. Na rozdiel od predošlého ročníka pritom podujatie prebiehalo až počas dvoch dní.

V Štátnom archíve v Trnave si tentoraz mohli návštevníci pozrieť výstavu s názvom Chute a vône minulosti, ktorá sa niesla v znamení gastronómie. Výstava zahŕňala dokumenty z obdobia 13. až 20. storočia. Medzi vystavenými kúskami bolo možné vidieť dokumenty vzťahujúce sa k vínu a vinohradníctvu v regióne, inventáre vybavenia kuchýň, rozličné reklamy a reklamné plagáty, žobračenky, jedálne lístky či cenníky reštaurácií a kaviarní. Zastúpené boli medzi iným i prehľady cien potravín z rôznych období. Najstarším vystaveným doku-

mentom bola listina Ondreja III. z roku 1291, ktorou panovník potvrdzoval staršie privilégium týkajúce sa trnavských viníc. Z ďalších konkrétnych dokumentov možno na ilustráciu spomenúť napr. žiadosť miestneho spolku Živena v Trnave o usporiadanie večerných kuchárskych kurzov pre chudobné ženy z roku 1924. Súčasť výstavy tvoril taktiež nákres trnavského mestského pivovaru z 19. storočia. Priaznivci zlatistého moku si okrem toho mohli prečítať i Rady k dobrému vareniu piva z 18. storočia. Vďaka spomenutým, ale i ďalším dokumentom, sa verejnosť oboznámila aspoň s časťou bohatstva, ktoré archív uchováva.

Archívne dokumenty boli síce hlavným, no rozhodne nie jediným lákadlom podujatia. Spestrením Dňa otvorených dverí boli vystavené predmety zo súkromných zbierok, ktoré sa v minulosti používali v kuchyniach a jedálňach. Zúčastnení zároveň využili i možnosť prezrieť si niektoré vybrané knihy z knižnice archívu.

Záujemcovia sa mohli zúčastniť komentovaných prehliadok archívu, vďaka ktorým sa dozvedeli bližšie informácie o budove niekdajšieho meštianskeho domu, v ktorej archív sídli od roku 2002.

Príprava jedál podľa historických receptov priamo na nádvorí archívu. Foto: Martina Justusová.

Vypočuli si základné informácie o samotnej práci archivára a zavítali aj do archívneho depotu. Nahliadli teda aj do priestorov archívu, ktoré bežne verejnosti prístupné nie sú.

V rámci sprievodných akcií odznela v prvý deň podujatia prednáška PhDr. Romany Luchavovej s názvom Trnavskí mäsiari v archívnych dokumentoch. V sobotu zasa PhDr. Júlia Ragačová,

Výstava Chute a vône minulosti. Foto: Martina Justusová.

riaditeľka archívu, odprezentovala príspevok Zo života trnavských hostinských a kaviarnikov.

Pripravené boli aj tvorivé dielne, kde mali deti, ale i záujemcovia z radov dospelých, možnosť oboznámiť sa s rozličnými technikami písania v minulosti. Vyskúšali si písanie vtáčím brkom, perom s násadkou či na písacom stroji. Malí i veľkí taktiež potrápili svoje mozgové bunky pri archívnom bludisku, tajničkách či skladačkách s hneď niekoľkými motívmi, z ktorých si mohli zvoliť vyobrazenie mestskej veže, veduty Trnavy, príp. motívy dobových reklamných plagátov potravinových produktov. Záujmu sa tešili i ukážky pečatenia voskom. Počas prvého dňa si navyše deti zmerali svoje sily prostredníctvom zaujímavých hier a pohybových aktivít na nádvorí archívu.

Na druhý deň na návštevníkov čakali ochutnávky dobových pokrmov. Na nádvorí archívu si pochutili na stredovekých plackách, zemiakovom chlebe inšpirovanom receptom Juraja Fándlyho z roku 1792, ale i na lahodných zákuskoch, ktoré šikovné gazdinky zvykli piecť už v prvej polovici 20. storočia. Na svoje si teda prišli nielen milovníci histórie, ale tiež vyznávači dobrého jedla.

Tohtoročný Deň otvorených dverí v Štátnom archíve v Trnave bol zážitkom pre všetky zmysly, pričom prilákal zástupcov rôznych vekových kategórií. Organizátori dúfajú, že podujatie, z ktorého sa pomaly stáva príjemná tradícia, si zachová priazeň verejnosti i v budúcnosti. Zároveň sa tešia na ďalšie stretnutie opäť o rok.

Veronika Pauková
Štátny archív v Trnave

DEŇ OTVORENÝCH DVERÍ V ARCHÍVE MESTA BRATISLAVY A VEDECKÝ SEMINÁR KORUNOVAČNÉ SLÁVNOSTI A ICH VÝZNAM V DEJINÁCH – TRADÍCIE, CEREMÓNIE, RITUÁLY

Posledný jarný týždeň, od 10. do 17. júna 2017, sa v Bratislave niesol v duchu korunovačných slávností. Bratislavské korunovačné dni sa konali pod záštitou primátora Iva Nesrovnala a aj Archív mesta Bratislavy sa ako (staro-) nová súčasť magistrátu zúčastnil na organizovaní sprievodných podujatí.

Deň otvorených dverí v Archíve mesta Bratislavy

V rámci tradície slovenských archívov otvárať svoje brány pre svojich záujemcov a zvedavcov (v dobrom zmysle slova) v súvislosti s Medzinárodným dňom archívov, ktorý pripadá na 9. jún, sa aj Archív mesta Bratislavy odvážil podstúpiť túto úlohu. Toto rozhodnutie však padlo takpovediac v hodine dvanástej.

Deň otvorených dverí sa uskutočnil v utorok 13. júna 2017 od 9. do 15. hodiny v mieste sídla archívu, čiže v budove bývalej škôlky v bratislavskej Petržalke. Tematicky sme sa prispôsobili nosnej myšlienke tohto roku – uctenia si pamiatky cisárovnej a kráľovnej Márie Terézie. Okrem výstavky originálnych archívnych dokumentov, týkajúcich sa obdobia panovania tejto panovníčky, či tých najzaujímavejších „kúskov z nášho portfólia“, sme pre záujemcov pripravili aj obvyklé tvorivé dielne pre deti a cyklus popularizačno-náučných prednášok. O habsburskej monarchii počas vlády Márie Terézie porozprával plénu Michal Duchoň. Na tereziánsku urbársku reguláciu a jej dosah sa zameral vo svojom príspevku Štefan Hrivňák. No a vzájomný vzťah medzi kráľovnou a slobodným kráľovským mestom Bratislavou osvetlil Ján Kúkel.

Stály návštevník archivárskych podujatí Ing. Karol Badlík prišiel pozrieť aj AMB

Návštevníci Archívu mesta Bratislavy na prednáške Michala Duchoňa v bádateľni AMB

Vzhľadom na to, že sme archív sprístupnili v pracovný deň a v bežnú pracovnú dobu, bol aj počet návštevníkov očakávane nízky. Avšak našlo sa medzi nimi aj pár takých, ktorí nemali s archívmi žiadnu skúsenosť a prišli z rýdzeho záujmu dozvedieť sa čosi o našej profesii. Kolegovia z iných archívov mi možno potvrdia, že také návštevy potešia hádam najviac.

Očividne máme v organizovaní podobných podujatí ešte čo doháňať, no sme o to nabudenejší a tešíme sa na budúci rok, opäť u nás v Archíve mesta Bratislavy!

Korunovačné slávnosti a ich význam v dejinách – tradície, ceremónie, rituály

Ďalším sprievodným podujatím Bratislavských korunovačných dní bol medzinárodný vedecký seminár o korunovačných slávnostiach pod taktovkou manželského dua Duchoň & Duchoňová. Za Hlavné mesto SR Bratislava a Archív mesta Bratislavy seminár organizoval Michal Duchoň. Spoluorganizátorov Historický ústav Slovenskej akadémie vied a Slovenskú historickú spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied reprezentovala Diana Duchoňová. Vedecká rozprava sa konala dňa 16. júna 2017 v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca za medzinárodnej účasti maďarských kolegov – historikov.

Prítomných na úvod privítal Michal Duchoň spolu s námestníčkou primátora Ivetou Plšekovou. Ako prvý hosť vystúpil odborník na korunovácie v Uhorsku Géza Pálffy z Historického ústavu Maďarskej akadémie vied s témou svätoštefanskej koruny a jej ochrany. Tá sa medzi rokmi 1608 až 1784 nachádzala na Bratislavskom hrade. Počas tohto obdobia iba sedemkrát opustila mesto, keď bola vyvezená do Šopronu, Győru či Viedne. Špeciálne sa venoval problematike železných dverí z hradnej veže, ktoré jeden zo strážcov koruny Peter Révay

odniesol spolu s korunovačnými klenotmi do Zvolena a okolo roku 1620 dal zamurovať na Zvolenskom zámku.

O samotných korunováciách ako o sociokultúrnom fenoméne porozprával Michal Bada – slovenský pendant svojho predrečníka. Pre korunovácie boli podľa neho príznačné najmä slávnostné sprievody, stavanie efemérnych brán či rozhadzovanie mincí ako prejav ostentatívneho konzumu.

Následne predniesol miestny historik z Múzea mesta Bratislavy – Štefan Holčík akúsi „obhajobu" svojej publikácie o prešporských korunováciách, za ktorú si v minulosti vyslúžil kritiku, a to aj od spomenutého Gézu Pálffyho. Táto publikácia však bola prvou svojho druhu, absentoval predošlý dôkladný výskum archívnych prameňov, spracovanie tejto

Ján Kúkel počas svojej prednášky v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca

témy sa vo svojej dobe (80. roky) nestretlo s priazňou politického režimu a, ako sám autor povedal, malo ísť o popularizačnú a nie vedeckú monografiu.

Po krátkej prestávke na občerstvenie predniesla svoj referát o reprezentácii uhorských stavov na korunováciách v 18. storočí Fanni Hende z Krajinskej Széchényiho knižnice. Proces korunovácie rozdelila na dve časti – cirkevnú (omša, vysvätenie, intronizácia a pod.) a svetskú (pasovanie rytierov, svetská prísaha, hostina a pod.), pričom sa zamerala najmä na svetský rozmer osláv a úlohu rytierov Rádu zlatej ostrohy pri nich.

Cestovaniu uhorských panovníkov sa vo svojom príspevku venoval Viliam Čičaj z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied. Zmienil, že panovníci mali pôvodne, okrem korunovačnej cesty, iba dva základné dôvody na cestovanie: útek alebo získavanie finančných prostriedkov, darov a pozorností. Za panovania Habsburgovcov sa však objavuje aj nový druh – „turistika", keď členovia panovníckeho rodu podnikajú aj študijné cesty a spoznávajú krajinu.

Na tému umenia a vytvárania umeleckých zbierok presmerovala pozornosť Zuzana Ludiková zo Slovenskej národnej galérie. Medzi zberateľmi umenia bolo totiž množstvo vysokých kráľovských uhorských úradníkov a hodnostárov (pozn. tento príspevok odznel aj na konferencii Vitam et sanguinem. Mária Terézia a Uhorsko 1740 – 1780 a bude možné si viac prečítať v plánovanom zborníku z tohto podujatia).

Ako jediný archivár sa Ján Kúkel z Archívu mesta Bratislavy vrátil ku korunováciám a na piatich príkladoch – Maximilián II. (1563), Rudolf II. (1572), Matej II. (1608), Karol VI. (1712) a Mária Terézia (1741) – zosumarizoval náklady a starosti mesta spojené s ich organizovaním. Popis výdavkov mesta čerpal z komorných kníh, ktoré sú v archíve zachované súvisle od roku 1434 až do roku 1840.

Vizuálne korunovácie prítomným priblížila Jana Luková z Galérie mesta Bratislavy. Poskytla náhľad na vyobrazenia tohto slávnostného aktu na dobových rytinách, vedutách či grafických listoch, ktoré sa nachádzajú v zbierkach galérie. Zároveň upozornila, že zobrazeniam reálií netreba stopercentne dôverovať a taktiež, že po korunovácii Leopolda II. (1790) nastal rozmach grafických reprodukcií, ktoré sa však vyznačujú nižšou umeleckou kvalitou a prevedením.

Ako posledný vystúpil Marek Budaj z Historického múzea Slovenského národného múzea, ktorý prezentoval spoločnú prácu s Csabom Tóthom z Maďarského národného múzea a Ferencom Gáborom Soltészom z Maďarskej numizmatickej spoločnosti, týkajúcu sa medailí a žetónov vyprodukovaných pri príležitosti osláv korunovácie Márie Terézie.

Po krátkej diskusii organizátori seminár úspešne uzavreli a spolu s prednášajúcimi a zahraničnými hosťami sa odobrali na spoločenský obed.

Treba konštatovať, že návštevnosť tohto seminára nebola vysoká, čo pravdepodobne súvisí so silnou konkurenciou v podobe spomenutej konferencie Vitam et sanguinem, ktorá sa konala v predchádzajúcich dvoch dňoch. Taktiež, príspevky, ktoré odzneli na seminári, nebudú vydané v žiadnej písomnej podobe. Preto, ak Vás zaujala niektorá z prednášok, odporúčam Vám obrátiť sa na jej autora.

Zazvonil zvonec a korunováciám je koniec! Už teraz vymýšľame nové a zaujímavejšie témy, ktorým by sme sa na podobných podujatiach mohli v budúcnosti venovať. Veď možností je v archívoch neúrekom...

Tina Tvrdoňová
Archív mesta Bratislavy

VITAM ET SANGUINEM. MÁRIA TERÉZIA A UHORSKO 1740 – 1780

V stredu, dňa 14. júna 2017, o deviatej hodine rannej, v záhradnom pavilóne barokovej záhrady na Bratislavskom hrade, započala toľko očakávaná konferencia k 300. výročiu narodenia Márie Terézie, ktorá niesla názov odvodený od známeho prehlásenia uhorských stavov na sneme z 11. septembra 1741 – *„Vitam et sanguinem pro rege nostro!“*.

Dopredu avizujem, že správa bude veľmi podrobná, aby ani tí, ktorí sa nemohli podujatia zúčastniť, neboli o nič ukrátení a nadobudli podobný zážitok ako my, ktorí sme tam boli. Tak začnem pekne po poriadku...

Organizátorom bol Bratislavský okrášľovací spolok, zosobnený svojím predsedom Marošom Mačuhom. K prípravám podujatia si však prizval viacero partnerov, medzi ktorými nechýbali ani zástupcovia z našich archívov: za Archív mesta Bratislavy to boli Štefan Hrivňák (mimochodom aj autor prvotnej myšlienky na zorganizovanie tohto podujatia, ako uvádza sám Maroš Mačuha) a Ján Kúkel, Slovenský národný archív zastúpila Ivana Červenková, zo Štátneho archívu v Bratislave sa angažoval Marián Babirát, no a nakoniec, ale v neposlednom rade z Archívu Pamiatkového úradu SR tím doplnila Martina Orosová. Za Katedru archívnictva a pomocných vied historických Univerzity Komenského v Bratislave v prípravnom výbore figuroval Frederik Federmayer a aj múzeá mali svojich zástupcov – Daniel Hupko z Múzea mesta Bratislavy a Peter Bárta z Historického múzea Slovenského národného múzea.

Záštitu nad podujatím prevzal Pavol Frešo, predseda Bratislavského samosprávneho kraja, partnerom však bolo aj Hlavné mesto SR Bratislava, ktoré reprezentovala námestníčka primátora Iveta Plšeková.

Prvý konferenčný deň 14. júna 2017

Krátko po deviatej hodine sa Maroš Mačuha ujal úvodného slova, za ktorým nasledovalo malé hudobné barokové entrée (dve barokové skladby v podaní dychového dua, flauta a klarinet). Hostí a poslucháčov na hrade privítal aj Peter Bárta z „domáceho“ múzea.

Ako prvá vystúpila so svojím príspevkom pamiatkarka-rentierka Viera Obuchová, ktorá prezentovala svoj výskum kroník prešporských uršulínok v súvislosti s návštevami Márie Terézie a jej detí v tomto kláštore. Špeciálne sa v rámci kostola uršulínok (dnes Kostol Loretánskej Panny Márie) venovala málo známej Kaplnke Pražského Jezuliatka.

Po tejto prezentácii publikum pozdravil predseda Bratislavského samosprávneho kraja, ktorý z osobných dôvodov nestihol začiatok. Uviedol, že Bratislavský samosprávny kraj sa hlási k histórii a tradíciám regiónu slovensko-maďarsko-rakúskeho pohraničia a panovanie Márie Terézie označil za „cestu k modernej západnej civilizácii“.

Ako ďalšia vystúpila Elfriede Iby, kurátorka zámku Schönbrunn, ktorá (ako sama priznala) naše mesto navštívila po prvýkrát. Pani Iby sa zamerala na spôsob zladenia úloh kráľovnej, matky a manželky, ktoré dosiahla najmä vďaka striktnému časovému harmonogramu. Ako „dominantná a rezolútna“ žena si tak vždy našla čas na politiku, rodinu, zábavu i modlitby.

Vysmiate organizátorské trio Maroš Mačuha, Ivana Červenková, Štefan Hrivňák. Zdroj: PartyLive.eu (Katka).

Vzápätí Krisztina Kulcsár z Maďarského národného archívu priblížila poslucháčom vzťah Márie Terézie so svojou *„Lieblingstochter“* Máriou Kristínou, ktorá nielen že sa narodila v ten istý deň (13. mája), ale oplývala aj rovnakou povahou a temperamentom.

Prvý blok prednášok uzavrel mestský archivár Ján Kúkel, ktorý sa venoval prostriedkom a obsahu komunikácie mesta Prešporka s Máriou Teréziou. Vychádzal z kníh konceptov a mandátov z rokov 1741 až 1751. Zo štúdie vyplynulo, že mesto riešilo s touto významnou panovníčkou najmä veci týkajúce sa volieb, obchodu, remesiel, resp. cechov, poplatkov či trestných súdnych sporov (na príklade Izáka Mojzesa, obvineného z krádeží, bol demonštrovaný priamy zásah panovníčky, vďaka ktorému obvinený unikol trestu smrti).

Po prestávke na kávu, počas ktorej sa servírovali aj orechové a makové bratislavské rožky – tradičná pochutina Prešporka už od 18. storočia, vystúpil Wladyslaw Peksa z Právnickej fakulty Jagelovskej univerzity v Krakove. Prednášajúci taktiež načrtol

tzv. *„two-body problem“*, keď Mária Terézia existovala, podľa súčasnej terminológie, ako súkromná i právnická osoba súčasne. Dospel k záveru, že Mária Terézia bola skutočná panovníčka (*real ruler*) a nie len manželka svojho muža – cisára.

O trištvrte na dvanásť prítomných „zahltila“ množstvom obrázkov a máp kremnických baní a mincovne Jarmila Maršálková z Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica. Obdobie od roku 1730 až po koniec 18. storočia, vzhľadom na modernizáciu baníctva a architektonické úpravy mesta, označila za druhý zlatý vek Kremnice (za ten prvý zlatý vek možno označiť hádam 14. storočie, keď bola Kremnica povýšená na slobodné kráľovské mesto a začali sa tu raziť zlaté dukáty, vďaka svojej stálej rýdzosti zlata známe po celej Európe aj ako najtvrdšia mena).

Následne si Adriána Švecová z Trnavskej univerzity v Trnave pripravila malý exkurz do legislatívnej oblasti trestného práva za vlády Márie Terézie, ktorá bola síce zástankyňou princípu *nullum crimen sine lege*, odmietania trestu smrti a tortúry, umenšenia svojvôle výkonných súdnych a represívnych zložiek a desekularizácie práva (teda prístupu, ktorý prezentoval taliansky filozof Cesare Baccaria v roku 1764 svojou rozpravou O zločinoch a trestoch, a ktorou položil základy modernej penológie), no napriek tomu v rokoch 1768 – 1769 vyšiel trestný zákonník *Constitutio Criminalis Theresiana*, ktorý len sčasti humanizoval trestné právo v monarchii.

Po krátkom právnickom okienku Jarmila Maršálková prítomných opäť zaviedla do baníckej oblasti, konkrétne do Špianej Doliny v 18. storočí. Tu sa nachádzali erárne medenorudné bane, ktoré do roku 1546 patrili známej Thurzovsko-fuggerovskej spoločnosti.

Pretože bol čas obeda, Maroš Mačuha vyhlásil verejnú diskusiu k doobedňajším témam a hneď aj položil otázku do pléna: „Či sa teda vie ako často Mária Terézia navštevovala Prešporok a či ho mala rada?“. Načo miestny historik Štefan Holčík upozornil na potrebu odlišovať, či panovníčka navštívila mesto alebo zámok (dnes Bratislavský hrad), keďže ten sa v meste nenachádzal a ani dejinno-správne k nemu nepatril. Hlavný organizátor položil ešte niekoľko otázok a potom sa všetci odobrali do neďalekých reštauračných zariadení na obed alebo sa ponúkli bohatým občerstvením v podobe bajglov či slaného pečiva pripraveným pre účastníkov konferencie.

Krátko po štrnástej hodine otvoril poobedný blok prednášok Frederik Federmayer s problematikou heraldiky 18. storočia, ktorej charakteristickými prvkami bolo používanie oválneho štítu a dominancia heraldickej kartuše. Na príkladoch erbov miestnej nobility, dôstojníkov, mešťanov a remeselníkov, ale už aj osobných pečatných znamení poddaných, ukázal módne trendy v heraldike v období neskorého baroka a rokoka.

Po „stručnej“ prednáške, o pätnástej hodine, vystúpil so svojím príspevkom zameraným na pomer medzi starou a novou uhorskou mocenskou elitou István Soós z Historického ústavu Maďarskej akadémie vied, ktorý pre veľkosť rezňa, ktorý si objednal na obed, nestihol svoju poobednú úvodnú prednášku.

Doc. Ing. Miloš Dudáš, CSc. počas diskusie. Zdroj: PartyLive.eu (Katka).

Viera Jurková z Vojenského historického ústavu v Bratislave trochu odbočila od hlavnej témy a venovala sa „svojej srdcovej záležitosti“ – zahraničnej politike a diplomacii Jozefa II. Zaujímavým prvkom jeho diplomacie bol spôsob, akým dosiahol rakúsko-ruskú alianciu. Cárovnú Katarínu II. Veľkú si naklonil lichôtkami a získal si ju pre jej márnivosť.

Nasledovala krátka prestávka na kávu, po ktorej publiku predostrel Štefan Holčík z Múzea mesta Bratislavy nedávne architektonické riešenie rekonštrukcie Bratislavského hradu do podoby z terezián-skeho obdobia. K rekonštrukcii prvého poschodia bol vykonaný podrobný výskum zachovaných plánov Nicolu Paccasiho, Franza Antona Hillebrandta či istého Rotensteina (čo je pravdepodobne pseudonym pre grófa Pálffyho) v porovnaní so Schönbrunnom a Hofburgom.

Približne o piatej hodine sa slova ujal Martin Čičo zo Slovenskej národnej galérie. V prvej časti svojej (prevažne vizuálnej) prednášky sa zameral na vyobrazenia korunovácií v Prešporku a následne, v časti druhej, aj samotného tzv. korunovačného kopčeka, ktorý sa stal ich neoddeliteľnou súčasťou. Opísal osud tohto kopčeka, ktorý bol na príkaz

Márie Terézie v roku 1775 nanovo postavený podľa návrhu už spomenutého Hillebrandta, no v roku 1870 bol pre svoju neopodstatnenosť (Prešporok už nebol korunovačným mestom), a pravdepodobne aj v súvislosti s reguláciou Dunaja, zdemolovaný.

Pre značný časový sklz a uvedomenie si, že simultánny preklad je zabezpečený iba do osemnástej hodiny, Maroš Mačuha svoje „zamyslenie sa nad barokovou Bratislavou" značne zostručnil. Spomenul rozvoj sakrálnej architektúry, výstavbu barokových palácov i samotné rozširovanie predmestí, ktoré súviselo so strojnásobením počtu obyvateľov a ekonomickým rozvojom mesta. Krásu Prešporka demonštroval aj na porovnaní sadrových a mosadzných modelov vybraných európskych miest.

Ako posledný v prvý konferenčný deň vystúpil súkromný bádateľ Marian Havlík, ktorého prednáška o barokovej záhrade hradného komplexu sa na návrh organizátora mala plynulo presunúť do exteriéru, teda priamo na „miesto činu". Záhrada vznikla na severnej terase hradu podľa návrhu Johanna Antona Zinnera a, ako bolo pre záhrady z tohto obdobia typické, bola založená na geometrickom princípe. K jej zániku prispeli štyri udalosti: umiestnenie kňazského seminára na hrad Jozefom II. v roku 1780, výbuch sopky Laki na ďalekom Islande v roku 1783, odovzdanie hradu do užívania vojsku v roku 1802 a napokon fatálny požiar v roku 1811.

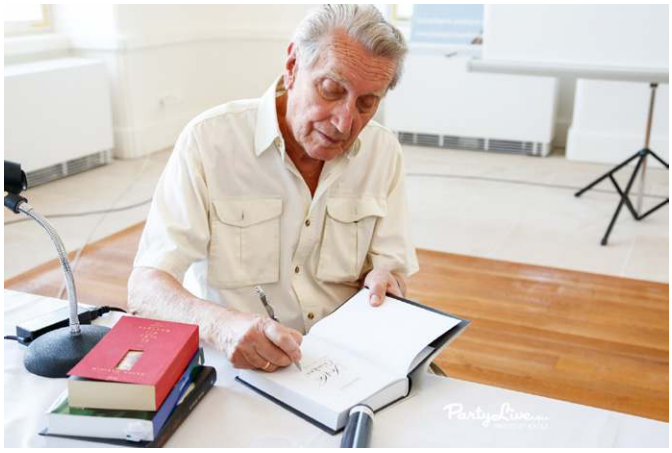
Záver dňa sa pre prítomných hostí a poslucháčov skončil komentovanou prehliadkou pomerne presnej rekonštrukcie pôvodnej tereziánskej záhrady s bohatou výsadbou kvetov, kríkov, ale aj exotickejších rastlín ako sú oleandre či citrusy.

Druhý konferenčný deň 15. júna 2017

Hlavný organizátor Maroš Mačuha spolu s námestníčkou primátora Ivetou Plšekovou, o desiatej hodine, privítali sčasti obmenené publikum na pokračovaní konferencie. Pri konferenčnom stole Mačuha privítal aj spoluorganizátorov Ivanu Červenkovú a Štefana Hrivňáka, ktorí aj spolu s Martinou Orosovou moderovali nasledujúce bloky prednášok. V tento deň bolo možné zaznamenať zvýšenú koncentráciu zamestnancov zo Slovenského národného archívu, ktorí pravdepodobne prišli podporiť práve svoju kolegyňu (momentálne na rodičovskej dovolenke).

Ako prvý vystúpil Michal Bogár, architekt z ateliéru BOGÁR KRÁLIK URBAN, ktorý sa venoval topografii mesta v krajinárskych súvislostiach. Zaujímavosťou bola tzv. Tereziánska hrádza, ktorá bola po povodniach v 18. storočí vybudovaná v južnej časti dnešného mesta s prevýšením 3 až 4 metre, je viditeľná i dnes a nadväzuje na súčasnú Gabčíkovskú hrádzu.

Štúdia Patrika Baxu, študenta Fakulty architektúry Slovenskej technickej univerzity v Bratislave, pojednávala o stavebných barokových úpravách Dómu sv. Martina, ktoré boli po máji 1760 nevyhnutné, pretože do veže udrel blesk. Veľká prestavba v barokovo-klasicistickom slohu prebehla v rokoch 1765 – 1767 a stála 37 200 zlatých. Baxa uviedol aj informácie o dnes nezvestnom barokovom organe z dielne majstra Karola Janečka, ktorý bol celkom netradične zavesený na stĺp pri presbytériu a je zachytený iba v účtovných dokumentoch a na pár vyobrazeniach z interiéru kostola. Organ bol z kostola odstránený pri jeho regotizácii v 19. storočí.

Anton Hykisch, autogramiáda knihy Verte cisárovi. Zdroj: PartyLive.eu (Katka).

Krátko pred jedenástou hodinou prítomných zaviedla Ivana Červenková „na dovolenku" do skoro až exotického (vzhľadom na to, že sa väčšina príspevkov týkala Prešporka) Holíča. Czoborovské majetky v Holíči a Šaštíne získal František Štefan Lotrinský, ktorý ich aj veľmi rád navštevoval. O jeho návštevách s rodinou sa dozvedáme z denníka kniežaťa a dvorana Johanna Josepha Khevenhüllera-Metscha. Druhým významným prameňom je aj tzv. *Historia domus* kapucínov v Holíči.

Zo Slovenskej národnej galérie prišla Magda Keleti porozprávať o reprezentačných dobových sochách cisárskeho manželského páru, pričom sa zamerala na dielo Franza Xaviera Messerschmidta, ktorý oplýval „individuálnou umeleckou kvalitou, slangovo povedané mimo mantinelov," a pracoval v službách cisárskeho dvora.

Po disciplinovanej krátkej prestávke Zuzana Ludiková zo Slovenskej národnej galérie informovala o prítomnosti zvýšeného počtu zahranič-

ných (najmä rakúskych a nemeckých) umelcov v Prešporku, ale aj o počte domácich prešporských umelcov, ktorých vzťah k tomuto mestu možno potvrdiť na základe matrík a reklám v miestnych novinách *Pressburger Zeitung*. V roku 1755 dokonca vznikla myšlienka založiť akadémiu výtvarného umenia aj v Prešporku. V závere prednášky Ludiková obrátila pozornosť na súdobých zberateľov umenia. Boli to takmer výlučne iba vysokí kráľovskí úradníci, šľachtici a katolíci (Balassa, Grassalkovich), medzi ktorými sa našli aj archivári – ako napríklad František Török, ktorý pôvodne pôsobil ako archivár u ostrihomského arcibiskupa Imricha Esterházyho.

S výčitkou podsúvania nesprávnych informácií o artikulárnych kostoloch médiami verejnosti začal svoj príspevok Miloš Dudáš z Fakulty humanitných vied Žilinskej univerzity v Žiline a zároveň z Krajského pamiatkového úradu Žilina. Upozornil na mýty a legendy, ktorými je stavba artikulárnych kostolov opradená – mohli byť postavené iba z dreva, bez kovových prvkov, bez zvonov, s vchodom nie priamo z ulice a pod., pričom žiadna z týchto podmienok sa v 26. artikule zo Šopronského snemu z roku 1681 neuvádza.

Po veľmi krátkej diskusii, presne o trinástej hodine, sa časť poslucháčov mohla odobrať do útrob Bratislavského hradu na komentovanú prehliadku so Štefanom Holčíkom a časť na vkladanie potrebných živín do útrob vlastných.

Na predrečníka poobede nadviazali Anton Liška a Ľubor Suchý, obaja z Krajského pamiatkového úradu Prešov, s problematikou stavby tereziánskych chrámov gréckokatolíckej cirkvi, resp. východného obradu. Išlo o jednoloďové trojpriestorové kostoly budované koncom 18. a začiatkom 19. storočia. Na základe dobrých vzťahov mukačevského biskupa Andreja Bačinského s Máriou Teréziou boli čiastočne financované štátom. Architektúra bola prezentovaná na príklade týchto stavieb (celkom je ich na území Slovenska 82): chrám s predstavanou vežou v Klenovej, so vstavanou vežou v Matovciach a chrám s bočnými výklenkami v Matiaške.

Pre absenciu Andrey Gregovej z Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica ako ďalší vystúpil Marián Babirát zo Štátneho archívu v Bratislave so sondou do cirkevných dejín 18. storočia na území Bratislavskej stolice. V mene náboženských slobôd sa v tomto storočí stavali sakrálne stavby rôznych vierovyznaní, i keď Mária Terézia ako oddaná katolíčka osobne podporovala najmä katolícku cirkev, za čo si od pápeža Klementa XIV. vyslúžila titul „apoštolská kráľovná“.

Vladimír Dudlák zo Združenia Mórica Beňovského, o. z. prišiel porozprávať o osude „kráľa Madagaskaru“. Z vojaka cisárskej armády sa za vlády Márie Terézie stal vyhnanec, väzeň, ale aj cestovateľ a dobrodruh... aby sa nakoniec preslávil v službách francúzskeho kráľa.

O pätnástej hodine vystúpil so svojimi poznatkami o byrokratizácii panstiev a sociálnej disciplinácii vzťahov v monarchii Samuel Zelenák z Katolíckej univerzity v Ružomberku. Následne maďarský historik István Kollai zhodnotil, že vníma zlepšenie vzťahu Slovenska, resp. Slovákov k osobe Márie Terézie, v porovnaní so situáciou po roku 1918. Taktiež vyjadril názor, že panovníčka by si zaslúžila možno väčší priestor k obdivu a úcte, než akému sa dostáva jej nasledovníčke cisárovnej Alžbete Bavorskej (Sissi).

Ako posledný predniesol svoj príspevok Imrich Tóth z Krajského pamiatkového úradu Nitra. Za témou Márie Terézie dal symbolickú bodku opisom slávností, ktoré sa konali dňa 16. mája 1897 pri príležitosti odhalenia pamätníka tejto uhorskej kráľovnej.

Krátko po šestnástej hodine organizátor úspešne ukončil rokovanie a privítal vzácneho hosťa – Antona Hykischa, slovenského prozaika a dramatika. Ten v stručnosti predstavil svoju knižnú novinku Verte cisárovi (2016), historický román z obdobia vlády Jozefa II., ktorý voľne nadväzuje na svojho úspešného predchodcu Milujte kráľovnú (1984).

Maroš Mačuha následne hostí pozval do záhrady na „barokovú kratochvíľu“, ktorá mala byť prehliadkou dobovej módy a spôsobu zábavy. Teda jedlo sa, pilo sa, no najmä sa tancovalo. Tento jedinečný zážitok zabezpečila spoločnosť Fringia, ktorá sa venuje obnove a rekonštrukcii historického šermu a tanca, a kostýmové štúdio Elijana.

Veru, boli to dva dni nabité programom aj občerstvením, k tomu možnosť stretnúť množstvo známych tvárí a kolegov, dozvedieť sa opäť čosi nové a zaujímavé. Až na drobný technický nedostatok (slabá viditeľnosť powerpointových prezentácií, keďže z pochopiteľných dôvodov na rekonštrukciu dobových barokových okien záhradného pavilónu nenamontovali žalúzie), bola konferencia Vitam et sanquinem. Mária Terézia a Uhorsko 1740 – 1780 veľmi vydareným počinom a už teraz sa teším na plánovaný zborník prezentovaných príspevkov.

Bratislavský okrášľovací spolok & spol., pomyselný klobúk dole!

Tina Tvrdoňová
Archív mesta Bratislavy

KONFERENCIA MESTO A JEHO HISTORICKÁ KRAJINA

V stredu 28. júna 2017 sa na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia na tému Mesto a jeho historická krajina. Cieľom konferencie bolo okrem prezentácie rozmanitých príspevkov z oblasti historickej krajinnej geografie či urbánnych dejín nastoliť aj problematiku historických atlasov miest a regiónov. Organizátorom tohto podujatia bola Katedra archívnictva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ako aj Historický ústav Slovenskej akadémie vied a Slovenská historická spoločnosť pri SAV. Na tejto jednodňovej konferencii, ktorá prebehla v reprezentačnej sále G 236 v sídelnej budove fakulty, vystúpilo dovedna 20 referujúcich účastníkov, ktorí predniesli celkovo 17 príspevkov. Záštitu nad podujatím prevzal sám rektor Univerzity Komenského v Bratislave profesor Karol Mičieta, ktorého na slávnostnom otvorení konferencie zastúpil prorektor UK pre rozvoj docent Vincent Múcska.

Konferencia bola rozdelená na štyri tematické bloky, ktoré postupne moderovali docent Juraj Roháč, profesor Leon Sokolovský, doktorka Zuzana Nemcová a na záver doktor Ján Valo. Prvý blok konferencie otvoril zaujímavý dvojpríspevok doktorky Evy Chodejovskej, ktorá aktuálne pôsobí v Moravskej krajinskej knižnici a doktora Jana Pacinu z Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Venovali sa tu problematike kartografickej rekonštrukcie urbanistického vývoja miest na príklade mesta Zlína, kde okrem iného prezentovali bohaté možnosti tvorby rekonštrukčných máp, ktoré môžu nájsť využitie nielen vo forme historického atlasu. Druhým príspevkom program obohatil docent Peter Jančura z Technickej univerzity vo Zvolene. Účastníkom priblížil krajiny a krajinné prostredie v okolí banských miest na území Slovenska. Ako tretí vystúpil na tejto konferencii doktor Oto Tomeček z Katedry histórie Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Jeho referát bol venovaný hraniciam a hraničným znakom niektorých stredoslovenských miest a mestečiek a najmä spôsobu ich vyznačovania v prírode. Záverečný referát prvého bloku príspevkov predniesol domáci zástupca Katedry archívnictva a PVH FiF UK doktor Ján Valo. Vzhľadom na úpravu programu svoj referát na tému mesto Trnava na starých mapách v 19. a 20. storočí výrazne skrátil. Po odznení posledného príspevku úvodného bloku nasledovala diskusia a krátka prestávka na kávu.

Druhý blok konferencie otvoril referát docentky Ludmily Sulitkovej z Univerzity J. E Purkyně v Ústí nad Labem a doktorky Hany Jordánkovej z Archívu mesta Brna. Venovali sa v ňom mestu Brnu a jeho okoliu v období raného novoveku. Po nich prevzal štafetu doktor Michal Bada z Historického ústavu SAV a predniesol príspevok s názvom Zaujímavé detaily na dvoch málo známych vedutách Bratislavy zo 16. storočia. Ako tretia referovala magisterka Marie Bláhová z Univerzity Hradec Králové, ktorá si za tému svojho referátu zvolila Ronov nad Doubravou a Lipnice nad Sázavou. Život dvou měst čáslavského kraje ve 2. polovině 16. století a vliv okolní krajiny na jejich vývoj. Po tomto príspevku nasledovala opäť krátka diskusia a prestávka na obed.

Tretí blok podujatia otvoril príspevok magistra Miroslava Števíka z Múzea Spiša v Spišskej Novej Vsi. Jeho referát pojednával o historických mapách, plánoch a vedutách mesta Spišská Nová Ves v období rokov 1769 až 1914. Venoval sa v ňom hlavne otázkam ich využiteľnosti pri výskume zmien mestskej krajiny. Nasledovalo vystúpenie doktora Petra Makynu, ktorý reprezentoval Katedru histórie Pedagogickej fakulty UK. Jeho referát bol zameraný na krajinu ako hlavný determinant vývoja mesta Púchov. V poradí tretím referujúcim bol ešte iba študent Prírodovedeckej fakulty UK Martin Lukáč, ktorý sa venoval otázkam historicko-geografického vývoja mesta Martin v dvojitom kontexte – národné a kultúrne centrum Slovenska verzus priemyselné mesto. Moderný urbanizmus a mestskú krajinu Bratislavy v prvej polovici 20. storočia vo svojom zaujímavom referáte prezentovala doktorka Katarína Haberlandová z Ústavu stavebníctva a architektúry SAV. Posledný príspevok tretieho bloku patril kolegovi zo susedného Česka. Doktor Filip Paulus z Národného archívu v Prahe priblížil prítomným hosťom a účastníkom podujatia podnik Stavoprojekt a vývoj stavebníctva v 50. rokoch minulého storočia na príklade výstavby sídlisk na Slovensku a v Česku. Po tomto referáte nasledovala opäť krátka diskusia a ďalšia prestávka.

Záverečný štvrtý blok konferencie otvoril profesor Leon Sokolovský z domáceho pracoviska – katedry archívnictva a PVH. Venoval sa tu problematike mesta Rimavská Sobota a jej miestu a postaveniu v historickom vývoji jej užšieho, ako aj širšieho okolia. Po tomto referáte nasledo-

val opäť dvojpríspevok doktorky Kristíny Majerovej a magistra Ladislava Jurányiho z Ústredného archívu SAV. V ňom boli prezentované archívne dokumenty k urbanistickému vývoju Vysokých Tatier a ich regiónu v období 50. až 80. rokov minulého storočia, ktoré sa nachádzajú v Ústrednom archíve SAV. Ďalšou referujúcou bola doktorka Šárka Steinová z Národného archívu v Prahe s témou mestská zeleň slovenských miest v plánovej dokumentácii vybraných architektov z obdobia prvej Československej republiky. Predposledný príspevok konferencie predstavil doktor Ján Vingárik z Hornonitrianskeho múzea v Prievidzi. V referáte sa zameral na historickú krajinu priemyselného trojuholníka miest Prievidza, Nováky a Bojnice a jej budúcnosť. Záverečný príspevok štvrtého bloku, ako aj celého podujatia, predniesol Ivor Švihran, ktorý stručne predstavil potoky a studničky nachádzajúce sa na území Bratislavy v rozličných časových obdobiach.

Toto mimoriadne vydarené podujatie, ktorého hlavným výstupom bude recenzovaný konferenčný zborník, dokázalo okrem predstavenia zaujímavých tém a problematík spojiť nielen odborníkov z viacerých inštitúcií, ale i vedných odborov. Aj podľa názorov viacerých účastníkov je potrebné podobne zamerané konferencie či workshopy organizovať čoraz častejšie.

Ján Valo
Katedra archívnictva a PVH FiF
Univerzity Komenského

INFORMÁCIA O VÝSLEDKOCH ROKOVANIA ZÁSTUPCOV KATEDRY ARCHÍVNICTVA A PVH FILOZOFICKEJ FAKULTY UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE A ODBORU ARCHÍVOV A REGISTRATÚR

Vystúpenie Márie Mrižovej na XXI. archívnych dňoch v Slovenskej republike v máji 2017 a jej príspevok Aktuálne dianie v slovenskom archívnictve, v ktorom sa dotkla aj problematiky nedostatočnej pripravenosti absolventov odboru archívnictvo, zdá sa, odštartovalo nové začiatky spolupráce a obnovenie dialógu medzi Katedrou archívnictva a PVH Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a odborom archívov a registratúr. Pracovné stretnutie iniciovala katedra, na čo odbor reagoval pozitívne.

Dňa 11. júla 2017 sa v priestoroch odboru archívov a registratúr na Križkovej ulici v Bratislave uskutočnilo pracovné stretnutie medzi zástupcami Katedry archívnictva a PVH Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (Juraj Roháč, Juraj Šedivý) a zástupcami odboru archívov a registratúr (Mária Mrižová, Milan Mišovič, Mária Španková, Monika Péková). Predmetom stretnutia bolo prerokovanie uzatvorenia rámcovej zmluvy medzi Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a Univerzitou Komenského v Bratislave – Filozofickou fakultou o vzájomnej spolupráci, informácia o dotazníku aktuálnych požiadaviek na vzdelanie budúcich zamestnancov archívov a jeho výsledkoch, návrhy a odporúčania na doplnenie študijného programu absolventov Katedry archívnictva a PVH Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave vo vzťahu k súčasným potrebám štátnych archívov.

Výsledkom pracovného stretnutia bolo stanovenie ďalšieho postupu pri uzatvorení rámcovej zmluvy na úseku archívnictva, dohoda o vypracovaní ďalšieho dotazníka k aktuálnym požiadavkám na vzdelanie budúcich zamestnancov archívov v spolupráci s Katedrou archívnictva a PVH Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, rozprúdenie diskusie o zlepšení prípravy budúcich archivárov a aktuálnych požiadavkách na vzdelanie budúcich absolventov archívnictva, dohoda o pravidelnom informovaní sa o vydaných metodických pokynoch na úseku archívov a registratúr, dohoda o spolupráci pri príprave aktualizovanej publikácie Ochrana, sprístupňovanie a využívanie archívnych dokumentov, dohoda o spolupráci pri aktualizácii Slovníka slovenskej archívnej terminológie, spolupráca pri získavaní štúdií a článkov do ďalších čísiel Slovenskej archivistiky či spolupráca pri príprave metadát k stredovekým listinám a podobne.

Záverom obe zúčastnené strany vyjadrili snahu organizovať častejšie pracovné stretnutia zástupcov oboch strán.

Monika Péková
Odbor archívov a registratúr SVS MV SR

Diskusia

AD: ČO SA STALO SO SLOVENSKOU ARCHIVISTIKOU...

Vo Fóre archivárov č. 1/2017[1] aj na XXI. archívnych dňoch v SR v Martine sa archívna obec opäť oboznámila s (tými istými) dôvodmi meškania vydávania Slovenskej archivistiky. Podľa vyjadrenia zástupcov odboru archívov a registratúr všetky zainteresované strany sa dohodli na znížení nákladu a možnej elektronickej verzii vydávania nášho odborného periodika. Rukavica bola teda hodená odboru archívov a registratúr. Potešilo ma konštatovanie, že vydanie čísel 1–2/2014 a 1–2/2015 sa dostalo do Plánu hlavných úloh ministerstva vnútra na rok 2017, už chýba iba spresnenie, na ktorom mieste v celkovom poradí sa nachádza táto úloha. Z kuloárov je známe, že meškanie s vydaním spojeného čísla 1–2/2014 sa malo dobehnúť ešte v roku 2016...

Ja osobne som veľký fanúšik zavádzania informačných technológií v archívnictve a celej spoločnosti. Verím, že sú to časovo náročné a neodkladné úlohy, ktoré dlhodobo viažu pracovný čas zamestnancov odboru. Z perspektívy najbližších rokov však nemožno očakávať, že takto zameraných úloh bude menej, budú menej náročné alebo menej neodkladné. Elektronický archív Slovenska sa iste pre jeho náročnosť vyvíja oveľa pomalšie, ako sa predpokladalo, momentálne vlastne nemáme aplikáciu na spracúvanie archívnych dokumentov. Akými konkrétnymi opatreniami chce odbor dosiahnuť, že popri tomto všetkom sa nájde čas na prípravu Slovenskej archivistiky, ak sa nenašiel doteraz?

Ak teda momentálne nie sú hlavným problémom financie, sú to iste priority a personálne zdroje odboru archívov a registratúr. S radosťou privítam komplexné nasadenie do produkcie IS Elektronický archív Slovenska, lebo je to potrebné, ale ak mu padne za obeť Slovenská archivistika, bude to trpká radosť. Nech teda odbor archívov a registratúr zdvihne hodenú rukavicu. Ak tak neurobí, o niekoľko rokov si vo Fóre archivárov všetci prečítame stĺpček s názvom Prečo zanikla Slovenská archivistika...

Mária Nováková
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra

SKRESLENÉ ÚDAJE PRE MÉDIÁ: ÚMYSEL ČI NEVEDOMOSŤ?

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky víta iniciatívu Denníka N prezentovať na svojich stránkach aj problematiku ním zriadených štátnych archívov. Ak bolo cieľom príspevku Národný archív márne hľadá šéfa, odborníkov odrádza nízky plat a byrokracia (internetové vydanie 6. júna 2017, Dušan Mikušovič),[1] riešiť komplexným a systémovým spôsobom súčasný stav štátnych archívov, ide o premárnenú šancu.

Autor nevyužil možnosť „vypočuť aj druhú stranu“, tlačovému odboru ministerstva položil iba otázky týkajúce sa obsadenia miesta riaditeľa Slovenského národného archívu. Zvoliť si zdroje je svätým právom autora. A tak si autor za zdroj vybral archivára z praxe – pána Štefana Hrivňáka, jeho článok v časopise Forum Historiae a informácie poskytnuté v osobnom rozhovore.

V záujme objektivity treba povedať, že nikomu, a to aj napriek veľmi krátkemu pôsobeniu v archívnej societe, nemožno uprieť schopnosť absorbovať, osvojiť si a vyhodnocovať systémové informácie nad rámec pracovného zaradenia. Túto schopnosť ministerstvo vnútra teda neupiera ani pánovi Hrivňákovi.

Ak autor považuje pána Hrivňáka a aj sám pán Hrivňák sa považuje za kompetentného vyjadrovať sa i k systémovým otázkam, je prekvapujú-

[1] MRIŽOVÁ, Mária – PÉKOVÁ, Monika. Čo sa stalo so Slovenskou archivistikou... In *Forum archivárov*, 2017, roč. XXVI, č. 1, s. 38 – 39.

[1] MIKUŠOVIČ, Dušan. Národný archív márne hľadá šéfa, odborníkov odrádza nízky plat a byrokracia [online]. In *Denník N*, roč. 3, 6. júna 2017 [cit. 2017-06-25]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/772915/narodny-archiv-marne-hlada-sefa-odbornikov-odradza-maly-plat-a-byrokracia/>

ce, že do príspevku uniklo niekoľko, jemne povedané, zavádzajúcich „nepodstatných“ detailov týkajúcich sa plnenia „požiadaviek úradov, ktoré od archivárov žiadajú podklady na rôzne stavebné rozhodnutia z fondov bývalých národných výborov“. Bez ohľadu na to, ktorý zo štátnych archívov, resp. mestských archívov v skutočnosti spravuje archívne fondy bývalých národných výborov, by archivárovi mala byť známa zákonná úprava, od ktorých pôvodcov, ktorý archív preberá, sprístupňuje a spravuje archívne dokumenty. Ďalej, sú si autor a pán Hrivňák istí pozitívnou reakciou občana, ak by mu ktorýkoľvek archív namiesto kópie archívneho dokumentu nenahraditeľného pre vyriešenie jeho aktuálnej životnej situácie ponúkol kópiu niektorej stredovekej listiny? Skutočnosť je iná a komplikovanejšia.

Už iba na spresnenie – Slovenský národný archív nespravuje archívne fondy žiadneho bývalého národného výboru. Ani uloženie konzervačných kópií najvýznamnejších archívnych dokumentov v Slovenskom národnom archíve nie je zázrakom, ale iba dodržaním ustanovenia zákona.

S mierou sprístupňovania historických archívnych fondov (vrátane magistrátov slobodných kráľovských miest) nebolo spokojné ani ministerstvo. K zvýšeniu miery sprístupnenia archívnych fondov štátnych archívov malo prispieť aj vytvorenie oddelení spracúvania archívnych dokumentov; hlavnou náplňou ich odbornej práce je sprístupňovanie. A či sa to už niekomu bude páčiť alebo nie, aj títo zamestnanci budú naďalej poskytovať oddeleniam služieb verejnosti „podklady“ pre správnu agendu. Kto iný by to mal byť, ak nie odborník, ktorý príslušný archívny súbor sprístupnil.

O tom, či je vedecká činnosť primárnou činnosťou archivára odmietame polemizovať. Informovanému archivárovi znalému zákona nemohlo uniknúť, že zákonom č. 266/2015 Z. z. bolo doplnené aj znenie §6 zákona č. 395/2002 Z. z. o tento text: „zriaďovateľ archívu je oprávnený poveriť archív vedeckovýskumnou činnosťou v oblasti archívnictva, pomocných vied historických a príbuzných vedných odborov“. V praxi to znamená, že tak môže urobiť aj ministerstvo vnútra vo vzťahu k ním zriaďovaným štátnym archívom. Príležitosťou navrhnúť svojmu zriaďovateľovi, aby sa tak stalo, bola aj príprava znenia organizačného poriadku Slovenského národného archívu a štátnych archívov s regionálnou územnou pôsobnosťou.

Naopak, charakteristika súčasného stavu budovy Slovenského národného archívu je pravdivá. Ak sa však povie „A“, treba povedať aj „B“. Tým „B“ je, že ide o systémovú otázku celkového finančného poddimenzovania pamäťovo fondových inštitúcií, resp. spoločenskovedných disciplín ako takých, bez ohľadu na to, do pôsobnosti ktorého ústredného orgánu štátnej správy patria. Ide o celospoločenský, systémový problém. Z tejto skutočnosti potom vyplývajú aj ďalšie disproporcie, ktoré deformujú plnenie základného poslania archívov – preberať, evidovať, ochraňovať a sprístupňovať archívne dokumenty – archívne dedičstvo ako súčasť kultúrneho dedičstva Slovenskej republiky. Do tejto „kapitoly“ patrí aj problematika systematickej digitalizácie. Na druhej strane by sa dalo diskutovať aj o tom, čo by malo byť predmetom systematickej digitalizácie.

Otázka, či „vnútro alebo kultúra“ nie je nič nové, v kuloároch rezonuje v rôznom kontexte už niekoľko desaťročí. Pán Hrivňák ju ponecháva, v tomto prípade správne, bez posudzovania hodnej odpovede. Riešenie medzirezortnej zmeny kompetencií nepatrí do kategórie *pium desiderium*, ale je výsostne predmetom politickej dohody, ktorej predpokladom by malo byť najmä zváženie všetkých dôsledkov. Predstavu, že ide iba o nahradenie slova „vnútra“ slovom „kultúry“ v zákone o archívoch a registratúrach možno považovať za viac ako naivnú...

Na záver pár otázok. Majú zástupcovia tohto riešenia istotu, že by došlo k zmenám podpory, že archívy by sa stali prioritou rezortu kultúry, že post riaditeľa Slovenského národného archívu by bol výraznejšie finančne ohodnotený, že by sa archivári mohli skutočne venovať iba vedeckej činnosti a v neposlednom rade, či, berúc do úvahy politickú dohodu, po takejto zmene túžia zamestnanci štátnych archívov?

Odbor archívov a registratúr
Sekcie verejnej správy
Ministerstva vnútra SR

DVE OTÁZKY PRE...

Redakcia časopisu Fórum archivárov sa v snahe informovať svojich čitateľov i širšiu verejnosť o aktuálnom dianí v oblasti archívnictva na Slovensku rozhodla zaviesť nepravidelnú rubriku Dve otázky pre... a priniesť na stránkach časopisu názory zástupcov organizácií a inštitúcií, ktoré sa podieľajú na starostlivosti o archívne dedičstvo či osobností slovenského archívnictva. V súvislosti s neúspešnými výberovými konaniami na miesto riaditeľa Slovenského národného archívu a nedávnymi archívnymi dňami sme položili nasledovné otázky:

1. V súčasnosti patria medzi najdiskutovanejšie témy v radoch archivárov neúspešné výberové konania na miesto riaditeľa Slovenského národného archívu. SNA ako najvýznamnejší verejný archív v SR, hlavné vedecko-výskumné a školiace pracovisko v oblasti archívnictva na Slovensku, by mal byť vlajkovou loďou a výkladnou skriňou slovenského archívnictva. Post jeho riaditeľa bol ešte pred desaťročím jedným z najlukratívnejších miest v slovenskom archívnictve, o ktorý dnes nik nejaví záujem. Čo je podľa Vás príčinou nezáujmu slovenských archivárov o funkciu riaditeľa SNA, keď za hranicami Slovenska znamená zastávanie miesta podobného charakteru významné postavenie, ktoré je vecou prestíže a je oň doslova „bitka“?

prof. PhDr. Ján LUKAČKA, CSc., univerzitný profesor na Katedre slovenských dejín Filozofickej fakulty UK a historik na Oddelení stredovekých dejín Historického ústavu SAV

Je to naozaj zvláštne a pre mňa nepochopiteľné, kam sa stratila stavovská česť väčšiny archivárov. Teraz je zrejme v kurze nevytŕčať z radu, o nič sa neusilovať a nadávať, kam sme sa to dostali. Vrátim sa do začiatkov budovania archívnictva v 50. rokoch 20. storočia. Obdivujem, ako dokázali v politicky zlých časoch pracovať tí, ktorí slovenské archívnictvo stavali na nohy doslova z ničoho. Spočiatku to bola aj manuálna drina, neustále prevážanie archívnych fondov a čuduj sa svete, tí naši pionieri archívnictva si takmer všetci spravili nielen malé doktoráty, ale aj kandidatúry vied (CSc.). Dnes je vedecká činnosť v našich archívoch úplnou popoluškou a priemernosť sa stala štandardom. Ani Slovenská archivistika zjavne nikomu nechýba, hoci je to škandál. Samozrejme biedny stav slovenského archívnictva vrhá čierny tieň aj na vedenie archivárskej obce, ktorá dostatočne nemotivuje svojich zamestnancov. Preto sa nečudujme, že niet toho, kto by zdvihol hodenú rukavicu!

Mgr. Mária MRIŽOVÁ, PhD., vedúca oddelenia poverená zastupovaním riaditeľa Odboru archívov a registratúr Sekcie verejnej správy MV SR

Kritériá výberového konania považujeme za štandardné na pracovné pozície tohto typu. Pracovné zaradenie (hlavný štátny radca) považujeme rovnako za primerané na pracovnú pozíciu tohto typu. Za „málo lákavé podmienky“ môžu prípadní záujemcovia, ak sú znalí problematiky riadenia tohto pracoviska, považovať nevyhnutnosť spojenia vysokej špecifickej odbornosti s nevyhnutnosťou disponovať aj s manažérskymi zručnosťami takmer na rovnakej úrovni. Žiaľ, málo ľudí s humanitným vzdelaním sa dostatočne orientuje v ekonomickej oblasti alebo disponuje manažérskymi schopnosťami, resp. to takto vyhodnocuje.

PhDr. Radoslav RAGAČ, PhD., riaditeľ Slovenského národného archívu v rokoch 2008 – 2016, generálny riaditeľ Sekcie kultúrneho dedičstva MK SR

V roku 2008, keď som sa zúčastnil výberového konania, tiež nebolo kandidátov na miesto riaditeľa Slovenského národného archívu nadbytok (boli sme traja). Prežil som na riaditeľskej stoličke archívu osem prácou naplnených rokov, počas ktorých sme sa snažili „vlajkovú loď“ aspoň priblížiť k úrovni iných národných archívnych inštitúcií. Stíhali sme aj odborne pracovať vo viacerých medzinárodných projektoch, zachraňovať národný digitalizačný projekt OPIS, vyvíjať nové konzervačné technológie, reštaurovať, s partnermi pripravovať výstavné domáce a zahraničné projekty, aktívne skúmať a publikovať, odovzdávať poznatky na odborných podujatiach a mnohé ďalšie. Rád by som preto aj na tomto mieste poďakoval súčasným aj bývalým kolegom z archívu za vynaložené úsilie. Popritom sme zažili naozaj všeličo.

K aktuálnym dvom výberovým konaniam len toľko, že ich doteraz tristný výsledok okrem materiálnych podmienok priamo súvisí aj so súčasnou kvalitou odborného riadenia archívov, ktorý je, mimochodom, už viac rokov bez riaditeľa. Záujemcom o riaditeľský post odporúčam pevné nervy, ktoré budú potrebovať pri úmornom zabezpečovaní každodenného chodu archívu a intenzívne

tréningy horných končatín, aby „uklikali“ Fabasoft. Na odbornosť už zrejme veľa času nezostane...

prof. PhDr. Ferdinand ULIČNÝ, DrSc., historik, bývalý archivár a univerzitný profesor

Občiansky a hneď: vláda! Profesionálne a s rozmyslom: neviem presne. Po úvahe toto: v odbornej činnosti vychádzajú archivári z akademického vzdelania. Tí najvzdelanejší, najaktívnejší a najambicióznejší majú určite záujem o post riaditeľa SNA, lenže to taja na verejnosti. Prečo? To presne neviem. Viem však, že je v útlme odborný časopis Slovenská archivistika; že nie je vymenovaný riaditeľ Odboru archívov a registratúr SVS MV SR, že medzi SNA a odborom archívov a registratúr sú „chladné vzťahy“. Personálne ich môže zmeniť a prípadne aj zlepšiť len minister vnútra SR. Takže, napokon, predsa len vláda.

predstavitelia Historického ústavu Slovenskej akadémie vied – PhDr. Slavomír MICHÁLEK, DrSc. (riaditeľ), doc. Mgr. Peter ŠOLTÉS, PhD. a Mgr. Adam HUDEK, PhD. (zástupcovia riaditeľa)

Nezáujem o post riaditeľa SNA podľa nás súvisí s dvoma okruhmi problémov. Prvým je výrazný nepomer medzi mierou zodpovednosti, požadovanou kvalifikáciou, potrebnými manažérskymi a odbornými predpokladmi na jednej strane a platovým ohodnotením a spoločenským postavením na strane druhej. Archívy na Slovensku sú v porovnaní s okolitými krajinami na okraji politického a spoločenského záujmu, ich financovanie je dlhodobo neudržateľné a neposkytuje priestor pre ich rozvoj a potrebné inovácie. Archívy sú dnes vnímané ako miesta redistribúcie produkcie rôznych inštitúcií, nie sú vedeckými inštitúciami a sú závislé od rozhodnutí úradníkov.

2. V ankete o fungovaní Spoločnosti slovenských archivárov sa časť respondentov kriticky vyjadrila na margo výberu hlavnej rokovacej témy Archívnych dní v SR v rokoch 2014,[1] 2016.[2] Aké konkrétne témy by ste navrhli organizátorom ďalších ročníkov? Ktoré otázky a problémy v oblasti teoretického a praktického archívnictva na Slovensku považujete za najpálčivejšie?

Ján LUKAČKA:

Priznám sa, keďže som iba pozorovateľ zvonka, že mi je ťažko radiť, čo by malo byť predmetom rokovania budúcich archívnych dní. Napadá mi kacírska myšlienka, napr. či má miesto veda v archívoch? Možno by sme prebudili potenciál strednej a mladšej generácie archivárov. Nedovoľme, aby sa vyškolení archivári stali iba servisom pre historikov. Archivári by sa mali vrátiť k zásade, že aspoň jeden deň v týždni by mali mať možnosť pracovať na svojich vedeckých témach. Nepochybne by to rozprúdilo stojaté vody nečinnosti v tejto oblasti.

Budova Slovenského národného archívu

Mária MRIŽOVÁ:

Odborné archívne činnosti v 21. storočí – analýza a vývoj

Sprístupňovanie archívnych dokumentov v kontexte medzinárodných štandardov

Výročia dejinných udalostí v roku 2018 vo svetle archívnych dokumentov

PVH ako súčasť práce archivára

Radoslav RAGAČ:

Téma a zameranie archívnych dní je otázkou, o ktorej sa medzi archivármi diskutuje už celé roky. Z môjho pohľadu sú najaktuálnejšie témy spojené s teóriu archívneho fondu, osobitne vymedzenie jeho hraníc. V dnešnej hybridnej elektronicko-papierovej dobe to je nanajvýš aktuálne. Samozrejme, z času na čas neuškodí aj zážitnejšia, historicky ladená téma spojená s významnými medzníkmi, ktorá má potenciál pritiahnuť širšie publikum. K položenej otázke si dovolím ešte dve krátke poznámky. K voľbe témy mávajú zvyčajne najviac pripomienok pasívni účastníci podujatia. Omnoho závažnejším problémom je však štruktúra prednášajúcich. Ak sa bližšie pozriete na programy z posledných rokov,

[1] Prvá svetová vojna v archívnych dokumentoch

[2] Bitka pri Moháči – historický medzník v dejinách strednej Európy (490. výročie)

je zrejmé, že slovenské štátne archívy z odborného hľadiska prestávajú v archívnictve „hrať prvé husle“...

Ferdinand ULIČNÝ:

Ja nie som už vyše štvrť storočia archivárom, ale v archívoch neustále študujem a od archivárov sa vždy niečo dozviem. Môj možno najdôležitejší poznatok z vlastnej štvrťročnej praxe je: do archívu nepatrí človek, ktorý nemá vrodený alebo vychovaný zmysel pre poriadok. V súčasnosti v archívoch na Slovensku počtom prevláda tretia generácia archivárov. Má inú náplň práce, najmä odbornej činnosti, ako mala druhá a prvá generácia. Pozorujem, že sa nakláňa k úradníckemu výkonu pracovných povinností. Možno ju treba nadchnúť, povzbudiť výskumom a opísaním (!) miestnych a krajových dejín. Moderný archivár v 21. storočí by mal byť aj historikom. Skúste navrhnúť a vybrať k tomu vedúce témy.

predstavitelia Historického ústavu Slovenskej akadémie vied – Slavomír MICHÁLEK, Peter ŠOLTÉS, Adam HUDEK:

Ako historici, ktorých práca je bezprostredne naviazaná na výskum v archívoch, považujeme za kľúčový problém nedostatočné spracovanie archívnych pomôcok, najmä chýbajúcu digitalizáciu a online dostupnosť archívnych katalógov. Niektoré, z hľadiska poznania našej minulosti, kľúčové fondy, sú stále nespracované alebo nedostatočne spracované. Oproti archívom v zahraničí sú naše archívy otvorené omnoho kratší čas, čo najmä v prípade výskumu v archívoch mimo miesta bydliska výrazne komplikuje archívny výskum.

Sme si vedomí, že pomenované problémy sú dlhodobého charakteru a ich riešenie úzko súvisí s pomenovanými problémami v otázke č. 1.

Otázky pripravila Henrieta Žažová[3]

Vyhodnotenie anonymných dotazníkov

Počas XXI. archívnych dní v SR v Martine sme položili rovnaké otázky (uvedené na strane 68 a 69) aj účastníkom rokovaní formou ankety. Celkovo odpovedalo na otázky anonymného dotazníka 31 respondentov.

Na prvú otázku týkajúcu sa nezáujmu o post riaditeľa Slovenského národného archívu odpovedalo 28 osôb. Inaktivitu mnohí vnímajú komplexne ako krízu archívnictva na Slovensku, zaostávanie za európskou úrovňou, pretože problémy sa neriešia systematicky či konštruktívne, ale sa len „látajú“. Neexistuje analýza stavu slovenského archívnictva ani vízie jeho dlhodobého rozvoja, a riaditeľ SNA rieši existenčné problémy namiesto odborných. Ide možno o osobný, možno o rezortný problém, ale aj celospoločenský so slovenskými špecifikami. Za tento stav mnohí považujú zodpovedné nekompetentné vedenie odboru archívov a registratúr, ktoré nejaví záujem o rozvoj archívov. Niektorí sa veľmi nelichotivo vyjadrili o odbore ako o neschopnom a nefunkčnom orgáne so slabou odbornou úrovňou, ktorý sa pričinil o rozbitie fungujúcej organizačnej štruktúry archívov. Ako vyjadrenie nesúhlasu s vedením odboru vidia ďalší práve v „bojkote“ účasti na konkurze zo strany možných uchádzačov a vôbec okrajové postavenie archívnictva v rámci rezortu Ministerstva vnútra SR. OAR dostalo SNA na úroveň ostatných štátnych archívov, avšak fondy, budova či pracoviská SNA majú rozdielne potreby od ostatných archívov a finančné náklady vyššie, čo však OAR ani Centrum podpory v Bratislave nevidia, alebo nechcú vidieť; SNA je tak príťažou a je otázne, či je možné zlepšiť existujúce pomery – zapochyboval jeden z odpovedajúcich.

Za jednu z najčastejších príčin pasivity považujú respondenti nedostatok financií na plat riaditeľa (ktorý je výsmechom), poddimenzovaný rozpočet SNA či nízke platy zamestnancov. No stav budovy SNA je katastrofálny, vyžaduje veľké investície, pričom riaditeľ má malé kompetencie, ale zodpovednosť za celý stav je na ňom. Ako sa vyjadril jeden z účastníkov, všetky zásahy sú závislé od vôle Centra podpory v Bratislave, ktoré do SNA nič neinvestuje, ani do najnevyhnutnejších opráv (na rozdiel od iných archívov, ktoré nevyžadujú investície v takej výške ako SNA). A práve nedostatočné materiálne vybavenie SNA môže potom odrádzať zastávať funkciu riaditeľa. Na strane druhej sa mnohokrát vyskytovala v odpovediach absencia osobnosti medzi archivármi s dostatočnou erudíciou a hlavne odhodlaním boriť sa s problémami SNA, keďže ide o „beh na dlhú trať“ – neustále dobiedzanie do kompetentných a výsledok je viac ako neistý (v oblasti zlepšenia materiálneho zabezpečenia, stavu budo-

[3] Všetkým osloveným osobám vyslovujem vďaku za odpovede a za pomoc pri realizovaní odpovede prof. F. Uličného Mgr. Štefanovi Hrivňákovi a Mgr. Tine Tvrdoňovej.

XXI ROČNÍKOV ARCHÍVNYCH DNÍ V SLOVENSKEJ REPUBLIKE 1997 – 2017

I. Stav a perspektívy archívnictva na Slovensku
Poprad, 14. – 16. 10. 1997
II. Archívna legislatíva a archívna prax
Šamorín, 13. – 15. 10. 1998
III. Ekonomické informácie v archívnych dokumentoch
Banská Bystrica, 26. – 28. 10. 1999
IV. Osobné fondy v slovenských archívoch
Vyhne, 10. – 12. 10. 2000
V. Ochrana archívneho dedičstva v SR
Mojmírovce, 8. – 10. 10. 2001
VI. Archívy a verejnosť
Senec, 16. – 18. 10. 2002
VII. Archívy a vzdelávanie
Liptovský Ján, 4. – 6. 11. 2003
VIII. Päť decénií archívnej legislatívy
Trenčín, 9. – 11. 6. 2004
IX. Archívny manažment
Košice, 6. – 9. 6. 2005
X. Dejiny archívov na Slovensku
Levoča, 20. – 22. 6. 2006
XI. Archívy XXI. storočia. Sprístupňovanie archívnych fondov a nové technológie
Žilina, 23. – 25. 5. 2007
XII. Sprístupňovanie kultúrneho dedičstva v archívoch
Skalica, 27. – 29. 5. 2008
XIII. Archívy v krízových situáciách
Bojnice, 26. – 28. 5. 2009
XIV. Archívy po roku 1989. Víťazstvá a prehry
Komárno, 25. – 27. 5. 2010
XV. Zbierky v archívoch
Humenné, 24. – 26. 5. 2011
XVI. Verejná správa po roku 1945 v zrkadle archívnych dokumentov
Trnava, 22. – 24. 5. 2012
XVII. Veda, kultúra a šport v archívnych dokumentoch
Bratislava, 21. – 23. 5. 2013
XVIII. Prvá svetová vojna v archívnych dokumentoch
Prešov, 20. – 22. 5. 2014
XIX. Digitalizácia archívneho kultúrneho dedičstva a 25. výročie založenia Spoločnosti slovenských archivárov
Liptovský Mikuláš, 19. – 21. 5. 2015
XX. Bitka pri Moháči – historický medzník v dejinách strednej Európy (490. výročie)
Tatranská Lomnica, 24. – 26. 5. 2016
XXI. Osobné fondy (od akvizície po digitalizáciu) s osobitným dôrazom na osobné fondy archivárov alebo Čo nám zostalo po našich predkoch a čo zostane po nás?!
Martin, 23. – 25. 5. 2017

vy, personálnych otázok a pod.). Podľa niektorých je nedostatok entuziazmu a energie, pretože možní kandidáti sa boja, že nebudú mať podporu odboru a nedokážu nadchnúť kolektív v SNA, kde je v súčasnosti vysoká fluktuácia zamestnancov.

Okrem nedostatku finančných prostriedkov sa často v odpovediach objavovala chýbajúca právna subjektivita SNA na rozdiel od ostatných národných archívov a nepomer medzi kompetenciami a zodpovednosťou riaditeľa SNA či prevládajúce úradovanie na úkor vedy. Za neochotou prevziať zodpovednosť niektorí z odpovedajúcich vidia nedostatok praxe vo všetkých oblastiach, na ktoré je SNA zamerané, náročné jazykové kritériá alebo vo všeobecnosti nepripravenosť, absentujúcu výchovu archivárov na vedúce funkcie a manažovanie. Mnohí respondenti klasifikujú súčasný stav SNA ako alarmujúci a post jej riaditeľa odporúčajú obsadiť krízovým manažérom. No zároveň sa vyjadrili, že žiaden schopný manažér neprijme pozíciu bez právomocí, rozpočtu, možnosti niečo zmeniť. V jednej odpovedi sa vyskytol návrh hľadať riaditeľa v podnikateľských kruhoch – skúseného ekonóma alebo právnika, ktorý by vymenoval svojho zástupcu z radov archivárov či historikov. Podľa ďalšieho respondenta by to mala byť osoba, ktorá sa nebojí ísť na trh s vlastnou kožou, osoba bez politických a iných invektív či osobných sporov.

Ideálny riaditeľ SNA by mal (podľa odpovedajúcich) disponovať týmito danosťami: odborné schopnosti, vlastný názor a vízia, múdrosť, kreativita, modernosť, charizma a šarm, schopnosť písať a hovoriť tak, že ostatní počúvajú, nezlomnosť, rozhľadenosť, rešpekt, spájanie, tvrdohlavosť, otvorenosť myšlienkam a iným komunitám, rozhodnosť, bez afektu, bez sebaľútosti, citlivosť, schopnosť motivovať, reprezentovať, komunikovať (na úrovniach od vedca po upratovačku), inšpirovať, stmeľovať, budovať komunitu a prepožičať jej svoju tvár – jednoducho niečo medzi Umbertom Ecom, Barackom Obamom, Markom Zuckerbergom, Radoslavom Ragačom, Jamesom Bondom, Járom Cimrmanom a ženou. To je skutočne obrovská výzva, budúci pán riaditeľ/pani riaditeľka! Na povzbudenie slová

klasika Williama Shakespeara: „Zbabelci umierajú často ešte pred smrťou, hrdinovia okúsia smrť len raz."

Na otázku „Aké konkrétne témy [archívnych dní] by ste navrhli organizátorom ďalších ročníkov?" odpovedalo 28 respondentov a navrhli tieto tematické okruhy pre rokovanie ďalších archívnych dní:

- vzdelávanie archivárov, prepojenie štúdia a archívnej praxe; uplatnenie absolventov archívnictva v archívoch a registratúrach; odborná príprava z pohľadu študentov, pedagógov a archivárov v praxi
- archívna legislatíva
- predarchívna starostlivosť
- akvizičná činnosť archívov rôznych typov; úspechy a problémy v akvizičnej politike slovenského archívnictva
- archívna teória a prax, súčasná náplň práce archivára, archívna teória v čase elektronických záznamov
- archívne pomôcky – je ešte „zelená kniha"[1] stále platná?
- metodológia spracovávania archívnych záznamov pomocou elektronických pomôcok
- metodika spracovania archívneho fondu, spracovávanie určitých typov archívnych fondov; typológia archívnych dokumentov; sprístupňovanie rozsiahlych a komplikovaných archívnych fondov, konkrétne návrhy:
  - metodika spracovania fondov feudálnych panstiev – problematika terminológie a pod.
  - archívne fondy medzivojnovej ČSR (torzá; fondy s presahom; fondy, ktorých veľká časť ostala v Prahe)
  - stav spracovania fondov súdov do roku 1960, fondov verejných notárov do roku 1945, fondov prokuratúr a štátnych notárstiev
- archívne zbierky
- elektronická registratúra a elektronické archívne dokumenty, problém ich spracovávania
- elektronický archív – nutnosť alebo výmysel technokratov?; e-Government – hrozba alebo progres?
- virtuálne archívy (nerobiť virtuálne akvizíciu archívnych dokumentov, pretože v budúcnosti nebude podstatný originál, ale jeho digitálna verzia; archívy môžu osobné fondy zdigitalizovať, získať publikačné práva a originály môžu majitelia predať cez Ebay)
- digitalizácia archívnych fondov a zbierok
- zaraďovanie archívnych fondov do archívov – otázka regionálnej príslušnosti a delimitácie
- veda v archíve
- vedecká, kultúrna a osvetová činnosť archivárov
- vzťah archív – verejnosť a propagácia archívov; prezentácia archívov verejnosti v 21. storočí
- spolupráca a kooperácia (prezentovanie spoločných projektov alebo návrhy budúcich projektov – digitalizačných, výstavných, zameraných na spracovanie, vzdelávacích; témy, ktoré rezonujú v spoločnosti, vrátane tých, ktoré polarizujú a traumatizujú spoločnosť, spolupráca so zahraničím, spolupráca medzi rezortmi, so vzdelávacími centrami)
- postavenie archívnictva a archivárov v súčasnej spoločnosti v SR
- ako ďalej slovenské archívnictvo? perspektívy rozvoja slovenského archívnictva
- vízia a budúcnosť Spoločnosti slovenských archivárov (v kontexte volieb a valného zhromaždenia, čo sa podarilo, resp. nepodarilo za posledný rok, ako robiť personálnu politiku, ako motivovať a pod.), budúcnosť Slovenskej archivistiky
- zásah Európskej únie do slovenského archívnictva
- osobnosti slovenského archívnictva
- medziľudské vzťahy medzi archivármi
- významné výročia daného roku (napr. v roku 2018 si pripomenúť výročie vzniku ČSR /1918/, udalosti z roku 1968) – stav spracovanosti archívnych dokumentov k výročiam v slovenských archívoch

Niektoré z navrhovaných tém už boli predmetom rokovaní predchádzajúcich ročníkov. Nastáva výmena generácií a nutnosť riešiť teoretické a praktické problémy slovenských archivárov v nových podmienkach. Medzi odpoveďami sa vyskytli tri, ktoré súhlasili aj s výberom historických tém v rokoch 2014 a 2016 a považovali ich za rovnako dôležité. Odôvodnili to tým, že historické námety a témy o pramennej báze majú svoje miesto na archívnych dňoch a mali by sa im venovať archivári z praxe. Ďalší respondent o prieniku absolventov histórie do archívnej siete napísal, že sú historicky tvoriví a publikačne činní, ale vzťah k odboru si

[1] HORVÁTH, Vladimír – KARTOUS, Peter – WATZKA, Jozef. *Ochrana, sprístupňovanie a využívanie archívnych dokumentov*. Bratislava : Archívna správa Ministerstva vnútra SSR, 1988, 204 s.

musia osvojiť až v praxi. Iný odpovedajúci navrhol počas archívnych dní užšie spolupracovať s lokálnymi archívmi (počas exkurzií uskutočniť prezentáciu miestnych firiem, úradov a pod.), ďalší realizáciu workshopov na konkrétne témy s riešením konkrétnych problémov. Jeden z respondentov navrhol venovať archívne dni biografickým profilom archivárov, aby slovník mohol vyjsť do roku 2020. Zjavne však nepochopil zámer XXI. archívnych dní a nečíta ani Fórum archivárov (č. 2/2016, s. 7; č. 3/2016, s. 7), na ktorého stránkach už od 16. októbra 2016 bola uverejnená téma rokovania archívnych dní v Martine a jedným z tematických okruhov rokovania: život a dielo archivárov v kontexte dejín konkrétneho archívu. Ďalšiemu to bolo „fuk“, keďže si myslí, že SSA čoskoro zanikne a s ňou aj archívne dni. K tomuto by som len dodala, že budúcnosť Spoločnosti slovenských archivárov a archívnych dní je v rukách archivárov a sympatizantov spoločnosti, bude taká, akú si ju urobíme. Problémy a zlo, či nevraživosť tu boli, sú a budú. Každá generácia sa považuje za najlepšiu, ale ktosi múdry napísal, že je to len o tom, ako sa popasuje s aktuálnymi problémami. Až budúce generácie jej nastavia zrkadlo a budú (objektívne) hodnotiť (ne)úspešnosť v dosahovaní vytýčených cieľov.

Niektorí respondenti sa vyjadrili aj k doplňujúcej otázke „Ktoré otázky a problémy v oblasti teoretického a praktického archívnictva na Slovensku považujete za najpálčivejšie?“ V negatívnom duchu sa vyjadril jeden z odpovedajúcich, že neexistuje osobnosť, ktorá by zjednotila archivárov a bojovala so štátnou mocou v snahe presadiť zmenu zákona o archívoch a ďalší kriticky zhodnotil, že chýba koncepcia rozvoja slovenského archívnictva – o základných strategických krokoch, ktoré by bolo potrebné urobiť, aby archívy stále zohrávali informačnú úlohu na úrovni doby – otázka ukladania elektronických písomností, spolupráce, na ktorej sa okrem pracovníkov archívov môžu podieľať aj nearchivári; otázka prepojenia pamäťových inštitúcií – problém, ako zabrániť duplicite v jednotnom elektronickom archíve.

Na záver by som chcela poďakovať všetkým anonymným respondentom, že si počas XXI. archívnych dní našli čas a boli ochotní podeliť sa o svoj názor. Rovnako patrí moja vďaka aj organizátorom archívnych dní, najmä Mgr. Karin Šišmišovej, ktorá participovala na realizácii anonymnej ankety.

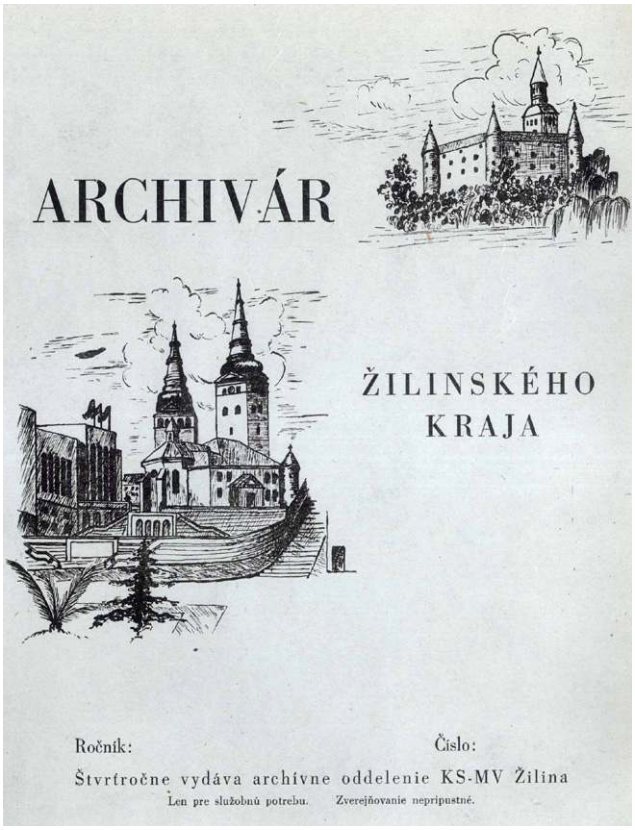
Henrieta Žažová
Ústav dejín Trnavskej univerzity

Z minulosti našich archívov

O ŠTÁTNOM ARCHÍVE (V ŽILINE SO SÍDLOM) V BYTČI[1]

Krajský archív v Žiline (1950 – 1954)

Predchodcom Štátneho archívu v Bytči bol Krajský archív v Žiline, zriadený pri Krajskom národnom výbore v Žiline. Archív mal vo svojom sídle k dispozícii len dve miestnosti. Jedna slúžila ako sklad, druhá ako pracovňa. Prevažná väčšina archívnych dokumentov sa nachádzala v pobočkách v Liptovskom Mikuláši, Dolnom Kubíne a Martine, kde podmienky umiestnenia archívnych fondov boli krajne zlé. Krajský archív sa vzhľadom na nevyhovujúce podmienky nemohol, no a za krátku dobu svojej existencie ani nestihol rozvinúť.[2]

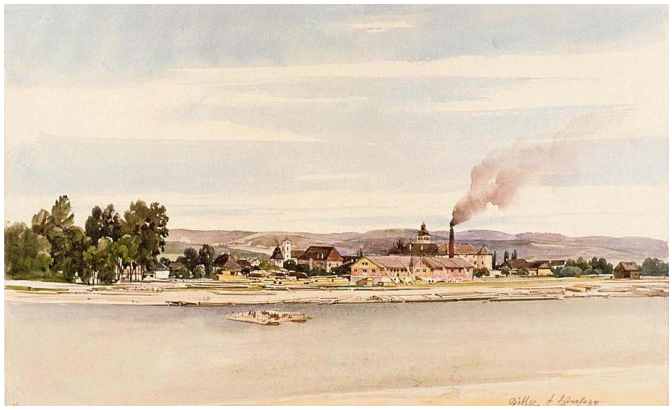
Návrh obálky periodika Archivár Žilinského kraja, s motívom Bytčianskeho zámku a farského kostola v Žiline, ktoré však nikdy nevyšlo

[1] Príspevok sa venuje obdobiu do roku 2015, keď ešte archív nebol zlúčený s pobočkou v Žiline.

[2] KOČIŠ, Jozef et al. *Štátny archív v Bytči. Sprievodca po archívnych fondoch 1*. Bratislava : Slovenská archívna správa Povereníctva vnútra, 1959, s. 5.

Začiatky štátneho archívu v Bytči

Po prijatí vládneho nariadenia o archívnictve č. 29 z roku 1954, už v nasledujúcom roku, „z iniciatívy Slovenskej archívnej správy Povereníctva vnútra a s porozumením Povereníctva kultúry sa získal pre sídlo Štátneho archívu Bytčiansky zámok“. Nesporne k tomu prispeli aj organizačné schopnosti prvého a dlhoročného riaditeľa archívu PhDr. Jozefa Kočiša, CSc.,[3] ktorý k tomu s istým pátosom v októbri 1958 dodal: „Mladá inštitúcia v starobylom renesančnom zámku v Bytči buduje novú tradíciu archívnictva.“[4]

Pohľad na zámok od rieky Váh z polovice 19. storočia zachytil prístavisko pltí pri prvej parnej píle v Uhorsku (akvarel Thomasa Endera)

Jozef Kočiš bol publikačne činný a vo viacerých svojich prácach sa venoval formovaniu archívu v jeho novom sídle. Všimol si, že v zámku sa sústreďovali archívne dokumenty už niekoľko storočí pred vznikom štátneho archívu: „V rámci sústreďovacích prác dostali sa do Bytčianskeho zámku mnohé vzácne písomnosti, ktoré priamo tu vznikli a tu boli uchovávané už za Thurzovcov. Je to thurzovská korešpondencia a iné oddelenia thurzovského archívu. Okrem rodinných archiválií Thurzovcov, ktoré mali uložené priamo v nimi obývaných miestnostiach, uchovávali v priestoroch zámku už za Thurzovcov písomnosti bytčianskeho panstva, ústrednej správy majetkov a dokonca aj dokumenty, ktoré vznikli v spojitosti so zastávaním hodnosti palatína. Navrátená bola aj tá časť archívu bytčianskeho panstva z čias Esterházyovcov a Popperovcov, ktorá bola v roku 1935 premiestnená zo zámku do depozitárov Slovenského národného múzea v Martine. Šlo o časť písomností prevažne z esterházyovského obdobia, ktoré sa roku 1957 opätovne dostali na svoje pôvodné miesto uloženia.“[5]

Bytčiansky zámok – budova preverená časom

Predchádzajúca stredoveká pevnosť (*fortalicium*)[6] zanikla pred rokom 1547, v tom roku sa totiž spomína už len akési miesto, na ktorom sa nachádzali jej zvyšky.[7] V čase Uhorskej vojny (1527 – 1538) opevnenie najskôr obsadil Peter Kostka, azda počas vojensky úspešného obdobia v rokoch 1529 – 1530. Pravdepodobne po roku 1532 ho po rozpade jeho spojenectva s Mikulášom Kostkom zaujal Ján Podmanický.[8] Pôvodný kaštieľ však zanikol až pričinením Rafaela Podmanického, ktorý Bytčianske panstvo udržal až do svojej smrti v roku 1558.[9]

„Nový zámok, ktorý za Františka Thurzu v rokoch 1571 – 1575 postavil milánsky staviteľ Jan Kilian, vznikol na tom istom mieste, kde stál pôvodný objekt.“ Turzovci vlastnili zámok aj s panstvom do roku 1627. Ďalšími majiteľmi boli Esterháziovci (do roku 1868) a napokon Popperovci. „Od roku 1935 bola na veľkostatok uvalená najprv vnútená a od roku 1945 národná správa. Napokon 3. apríla 1950 štát prevzal do svojho vlastníctva aj Bytčiansky zámok.“[10]

Pri dejinách zámku (a tiež mesta), v ktorom sídli jeden z deviatich najväčších archívov na Slovensku, ešte chvíľu zostaneme. Zámok sa stal priamym cie-

---

[3] HOLLÁ, Helena. Jozef Kočiš – jeden zo zakladateľov moderného slovenského archívnictva. In *Slovenská archivistika*, 2013, roč. XLVIII, č. 2, s. 79 – 102.

[4] KOČIŠ et al., *Štátny archív v Bytči. Sprievodca po archívnych fondoch 1*, s. 3, 6.

[5] KOČIŠ, Jozef. *Bytčiansky zámok*. Martin : Osveta, 1974, s. 80 a pozn. 151 a 152 na s. 157 – 158.

[6] KOČIŠ, *Bytčiansky zámok* , s. 12.

[7] LUKINICH, Imre. *A Podmanini Podmaniczky – család okleveltára III*. Budapesť, 1941, č. 183, s. 420. Porovnaj rozdiel medzi zápisom stále existujúceho Hričovského hradu (*castrum*) a už nejestvujúceho Bytčianskeho kaštieľa (len *locum castelli*): „*castrum ipsorum Ryccho et locum castelli Bycche*“.

[8] MARTINICKÝ, Miroslav. Poznámky k vojensko-politickému vývoju na území Trenčianskej stolice v pomoháčskom období (1526 – 1558). In GRÓFOVÁ, Mária – MALOVCOVÁ, Božena (eds.). *Bitka pri Moháči – historický medzník v dejinách strednej Európy (490. výročie). Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, z XX. archívnych dní v Slovenskej republike, v Tatranskej Lomnici v dňoch 23. – 25. mája 2016*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov s podporou Medzinárodného vyšehradského fondu, 2016, s. 202 – 210.

[9] LUKINICH, *A Podmanini Podmaniczky – család okleveltára III*, č. 183, s. 420: „*primitus per interceptionem quondam Petri Kozka, deinde per potentiariam et illegittimam occupationem magnifici quondam domini Joannis a Podmanyn, postremo per continuatam retentionem fratris eiusdem magnifici domini Raphaelis de eadem Podmanyn et eiusdem demolitione praefati castelli Bycche amisisset*“.

[10] KOČIŠ, *Bytčiansky zámok*, s. 13 a 23.

ľom vojenskej operácie už len raz, a to pred viac než 400 rokmi. V piatok 20. mája 1605 hajdúske vojská pod vedením muža zvaného Biely Steč obsadili mesto a obkľúčili zámok. Juraj Turzo, ktorý sa už v apríli s rodinou uchýlil na lepšie opevnený Lietavský hrad, odmietol výzvu hajdúchov, aby sa pridal na stranu Štefana Bočkaja. Povstalci v nasledujúcich troch dňoch spustošili celé mesto a podpálili aj zámok. Juraj Turzo potom dňa 2. júna nad ránom napadol povstaleckú posádku a zámok opäť získal.[11]

V 19. storočí predstavovala pre zámok najväčšie riziko jeho šindľová strecha. To sa potvrdilo dňa 14. júna 1856, keď vypukol v meste Bytča požiar a ničivo zasiahol práve strechu zámku. Počas niekoľko rokov trvajúcich opráv strešných konštrukcií sa už šindľové krytie neobnovilo. Nahradil ho najskôr pozinkovaný, neskôr medený plech. Vďaka tomu zámok z požiarnobezpečnostného hľadiska neskôr obstál v skúške, počas katastrofálneho požiaru, ktorý v meste vypukol 1. augusta 1904.[12] Treba ešte dodať, že ani pred 160 rokmi, keď naposledy v zámku horelo, požiar šindľovej strechy, vďaka zaklenutiu časti miestností prvého podlažia, neprenikol do budovy zničujúcim spôsobom.

Okrem ohňa boli častou živelnou pohromou aj povodne. V archívnych dokumentoch však takmer nenachádzame zmienky o poškodení zámku záplavami. Azda samotný systém vodných priekop umožnil primeranú ochranu objektu. Rieka Váh sa najbližšie dostala k zámku počas povodne v roku 1698, no samotný objekt neohrozila.[13]

Z uvedených informácií teda možno dnešnú budovu archívu označiť ako pomerne bezpečnú, prinajmenšom z pohľadu ostatných 160 rokov. Väčšina návštevníkov a turistov sa ale, ovplyvnená prvým dojmom, pozastavuje nad stavom omietok a nerozumie tomu, prečo výzdoba stien, známych osobností, zostala z polovice „zoškrabaná“. Nuž každá budova si vyžaduje pravidelnú údržbu. Povráva sa, že ani „nové“ budovy archívov nie sú od týchto problémov ušetrené. Na druhej strane je veľkou výhodou, keď sa všetky fondy archívu nachádzajú na jednom mieste. Aj keď je budova nášho archívu objektívne v nevyhovujúcom stave, nájsť objekt s kapacitou väčšou ako 7 bežných kilometrov archívnych dokumentov v širšom okolí, nebude jednoduché. Krátke rozprávanie o budove nášho archívu uzavrieme opäť slovami Jozefa Kočiša: „I keby sa zdalo, že z hľadiska komunikačných možností voľba sídla bola núdzová, prax ukázala, že voľba bola za daných okolností a možností veľmi správna. Bytčiansky zámok plne zodpovedá archívnym účelom.“[14]

Súčasná podoba Bytčianskeho zámku, v ktorom sídli archív od roku 1955

Fondy a zbierky

Význam archívu nie je založený na jednotlivých archívnych dokumentoch, ale vychádza z integrity zhromaždených archívnych fondov a kontinuity nielen vlastnej činnosti štátneho archívu, ale najmä v nadviazaní a pokračovaní v archívnych prácach zaniknutých pôvodcov. Mnohí, už počas svojej aktívnej existencie, začali budovať svoje archívy a vytvárali k nim informačné systémy (archívne pomôcky – elenchy), ale väčšinu archívneho materiálu usporiadali až pracovníci štátneho archívu po roku 1954, pričom sa v čo najväčšej miere snažili pôvodné archívne usporiadania zachovať.

Fondy archívu možno tematicky rozdeliť do týchto siedmich skupín:[15]

1. fondy verejnej správy
2. fondy súdnej správy
3. archívy feudálnych panstiev a rodov
4. cirkevné archívy
5. lesná správa
6. hospodárske organizácie a spolky
7. zbierky a pozostalosti.

Spoločným menovateľom našich archívnych fondov je oblasť severozápadného Slovenska. Môžeme

[11] KOČIŠ, *Bytčiansky zámok*, s. 99 – 105.
[12] KOČIŠ, *Bytčiansky zámok*, s. 50 – 52.
[13] MARTINICKÝ, Miroslav. Prehradenie rieky Váh pri Bytči v roku 1581 (Zatiaľ prvý známy pokus o reguláciu rieky na jej strednom toku). In PALUGA, Lukáš (ed.). *Historické mapy, plány a veduty z Podunajska a Považia. Zborník príspevkov z rovnomenného sympózia 25. september 2014*. Bratislava – Komárno : MV SR, Štátny archív v Nitre, pobočka Komárno, 2015, s. 147.
[14] KOČIŠ et al., *Štátny archív v Bytči. Sprievodca po archívnych fondoch 1*, s. 6
[15] KOČIŠ, Jozef. *Exkurzia do archívu*. Martin : Osveta, 1975, s. 9.

ju vymedziť územím štyroch šľachtických stolíc, Liptovskej, Oravskej, Trenčianskej a Turčianskej, ktorých písomnosti sa v našom archíve postupne usporiadali. K fondom verejnej správy patria ďalej verejnosprávne výbory z týchto žúp, písomnosti slúžnovských úradov a ich nepriami nástupcovia z obdobia Československej republiky (Podtatranská a Považská župa), prvej Slovenskej republiky (Tatranská a Trenčianska župa) a fond Krajského národného výboru v Žiline.

Súdnictvo, vyčlenené z rúk šľachtickej samosprávy, reprezentujú podriadené súdy Liptovsko-Oravskej, Turčiansko-Zvolenskej a Trenčianskej župy. Pomerne dobre zachované sú aj tzv. bachovské súdy z Oravy (1850 – 1860) a Krajské súdy v Ružomberku a Trenčíne (1876 – 1949).

Nemenej významné sú archívy feudálnych panstiev z územia severozápadného Slovenska a viac než 50 rodových archívov. Z historického hľadiska je svojím rozsahom a stavom zachovania nesporne najpozoruhodnejší archív oravského komposesorátu.

Fondy cirkevných inštitúcií sú zastúpené len zvyškami písomností františkánov v Pruskom, Žiline a Okoličnom. Neporovnateľne obsiahlejšie sú súbory fondov lesných úradov a lesných správ, ktoré spravovali a riadili hospodárenie s drevom v rozsiahlych pohraničných oblastiach spádovej oblasti terajšieho štátneho archívu.

Kompetencie väčšiny týchto pôvodcov zasahovali do života širšieho regiónu takmer v každej oblasti. Ich sústredením vznikla cenná databáza nielen pre výskum humanitných vied. Mnohé i pomerne staré dokumenty zachytávajú a dokazujú stav platný dodnes.

Pozoruhodné „jednotliviny“

Z pohľadu dejín archívov a registratúr sa u nás nachádzajú vzácne doklady činnosti našich predchodcov, ktorí, hoci ešte neboli archivármi, zverené písomnosti nielen chránili, ale ich aj usporadúvali a vypracovali k nim evidenčné a vyhľadávacie pomôcky.

K najstarším, podľa doterajších zistení, patria Evidencie súdnych sporov Trenčianskej stolice, ktoré začali vyhotovovať v rokoch 1567 – 1576 notár Trenčianskej stolice Martin Vladislaviensis a jeho synovec Melichar Vladislaviensis, neskorší stoličný podnotár. V skutočnosti však v tomto prípade nejde o jednotlivinu, pretože aj neskorší notári v zostavovaní tejto skôr registratúrnej, než archívnej pomôcky pokračovali až do roku 1702, čím vznikla séria pozostávajúca z 25 zošitov a zviazaných kníh.[16]

Najstaršou archívnou pomôckou, ktorá dokladá usporiadanie celého archívu a pridelenie pevnej signatúry každému dokumentu, je Elench archívu Turčianskej stolice z roku 1712. Jeho vyhotoveniu predchádzalo niekoľko súpisov archívu od roku 1627. V kongregačnom protokole Turčianskej stolice sa nachádza zatiaľ najstaršia priama zmienka o archíve z roku 1561.[17]

Z množstva dodnes používaných pôvodných archívnych pomôcok, k vizuálne najkrajším, svojou väzbou i prehľadným spôsobom zápisu, patrí dvojzväzkový Elench k súdnym písomnostiam Liptovskej stolice z roku 1789, ku ktorému bol vyhotovený samostatne zviazaný menný a miestny index.

Zdobená väzba elenchu súdnych písomností Liptovskej stolice z roku 1789

Naša najstaršia písomnosť pochádza z roku 1263. Je to donácia Bela IV. na územie neskoršej dediny Záborie.[18] Z ďalších dokumentov významných pre dejiny Slovenska už Jozef Kočiš pravidelne upozorňoval na týchto 25 unikátnych jednotlivín:[19]

1. Liptovský register z roku 1391.
2. Inventár Oravského hradu z roku 1576.
3. Správa Michala Závodského o páde meteori-

[16] MARTINICKÝ, Miroslav. Najstarší kongregačný protokol Trenčianskej stolice 1571 – 1604 a jeho chýbajúce časti. In *Slovenská archivistika*, 2002, roč. XXXVII, č. 1, s. 20.

[17] MARTINICKÝ, Miroslav. *Archívne pomôcky Turčianskej stolice z rokov 1627 – 1712*. Príspevok prednesený na konferencii Formy a premeny diplomatickej produkcie v novoveku dňa 28. septembra 2016 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Príspevok bude publikovaný v zborníku.

[18] MV SR, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, Zbierka rodových archívov, fond Rod Záborský, inv. č. 1.

[19] Prvýkrát azda v sprievodcovi: KOČIŠ et al., *Štátny archív v Bytči. Sprievodca po archívnych fondoch 1*, s. 91 – 96.

tu nad Lietavským hradom dňa 27. novembra 1607.
4. List palatína Juraja Turzu o zadržaní Alžbety Bátoriovej v Čachticiach zo dňa 29. decembra 1610.
5. Imatrikulačný list wittenberskej univerzity vydaný pre Imricha Turzu dňa 27. júla 1615.
6. Vyúčtovanie bytčianskeho zámockého lekárnika z roku 1617 s uvedením zloženia pripravených liekov.
7. Inventár zbraní na Lietavskom hrade z roku 1633.
8. Urbár lednického panstva z roku 1669 s údajmi o spustošení Púchovskej doliny Turkami.
9. Súdny proces proti Jurajovi Jánošíkovi roku 1713 zaznamenaný do zápisnice Liptovskej stolice.
10. Vojenská mapa Považia medzi Žilinou a Trenčínom z roku 1742.
11. Súpis olejkárov v Turčianskej stolici z roku 1749.
12. Plán vysokej pece v údolí Brestová pri Zuberci z roku 1767.
13. Kolorovaná mapa lesov v Petrovskej doline pri Bytči z konca 18. storočia.
14. Erbová listina Oravskej župy v zošitovej forme z roku 1837.
15. Originálna servítka, ktorú vydali pri príležitosti oslavy na počesť Viliama Paulinyho-Tótha 19. októbra 1845 s nápisom „Sláva Slovákom“ a s básňou o Napoleonovi.
16. Mikulášske Žiadosti slovenského národa z roku 1848.
17. Oznam mestskej rady v Martine o zvolaní všetkých roduverných Slovákov na zhromaždenie 6. júna 1861. Na ňom bolo prijaté Memorandum národa slovenského.
18. Fotoalbum Svätojánskovcov od roku 1861.
19. Zápisnica z II. valného zhromaždenia Matice slovenskej dňa 3. augusta 1864.
20. Pozvánka slovenských národovcov na výstup na Kriváň v dňoch 8. – 9. augusta 1881.
21. Rukopis P. O. Hviezdoslava na karte, ktorú básnik napísal dňa 17. júna 1920.
22. Správa o priebehu decembrového štrajku vo Vrútkach roku 1920.
23. Zabezpečenie brachiálnej asistencie v spojitosti so zjazdom ľavice sociálnodemokratickej strany v Ľubochni dňa 16. januára 1921.
24. Zoznam obetí zavraždených pri krompašských udalostiach dňa 21. februára 1921.
25. Návrh na vyhlásenie rezervácie pre všetku faunu a flóru v oblasti Vysokých Tatier roku 1926.

Archívne práce

Sústreďovanie archívnych dokumentov do zámku trvalo niekoľko rokov. Hneď od začiatku bola pre verejnosť otvorená aj študovňa. Prvým našim bádateľom navždy zostane Ján Lysý, knihovník Odborného učilišťa štátnych pracovných záloh – Dubnica, ktorý počas svojej návštevy v stredu 12. januára 1955 skúmal „doklady o živote na Kysuciach“. Študijný materiál vybral a zoradil kolega Štefan Revaj. Počet bádateľov (bádateľských listov) sa od 50-tych rokov postupne zvyšoval. Do roku 1989 pozvoľna prekročil počet 150 za jeden rok. Od roku 1990 sa počet strojnásobil a osciluje na úrovni približne 500 bádateľov ročne, pričom počet návštev je dva- až trikrát vyšší, teda priemerný bádateľ k nám zavíta za rok dva- alebo tri krát.

Ešte v roku 1966 vykonávalo archívne činnosti len sedem zamestnancov. Ich počet postupne stúpal v 80. – 90. rokoch 20. storočia. Historicky najvyšší počet zamestnancov bol 18, z toho 14 odborných pracovníkov. Na škodu veci potom počty zamestnancov neúmerne k nárastu činností začali klesať. Toto je však špecifikum, ktoré nastalo vo všetkých archívoch po celom Slovensku.

V našom archíve bolo v roku 1972 vybudované fotolaboratórium, ktoré pracovalo aj pre iné štátne archívy. V polovici 90. rokov bolo plne vyťažené snímkovaním zbierok cirkevných matrík. Reprodukčné práce postupne zabezpečovali Eva Petrovská, Helena Kováčiková, Dezider Hromec a Tatiana Bystričanová.

Od roku 1991 zaznamenávame nástup novej techniky, keď archív získal prvý kopírovací stroj Rank Xerox, okrem toho fax, písací stroj Raxon a prvý počítač značky Alcatel. Neskôr, keď už každý zamestnanec pracoval za „vlastným“ počítačom, dlhoročný odborný archivár PhDr. Slavko Churý po vstupe do pracovne poznamenal: „Máte to tu ako v OSN!“

Výskumná a publikačná činnosť

Komplexné pokrytie oblasti severozápadného Slovenska archívnymi dokumentmi determinovalo aj témy výskumu našich archivárov. Jozef Kočiš sa zameral na dejiny Oravskej stolice, prvotne ju preskúmal z pohľadu dejín správy. Neskôr sa venoval dejinám Bytčianskeho zámku a hradom na Považí komplexne. Vo svojich štúdiách a článkoch spopularizoval proces s Alžbetou Bátoriovou, známou tiež pod označením Čachtická pani a kriticky sa postavil aj k postave slovenského ľudového hrdinu Juraja Jánošíka. Venoval sa i dejinám miest

a obcí (Bytča, Beluša).[20] Na jeho výskumy nadviazala súčasná riaditeľka PhDr. Jana Kurucárová, najskôr spoločnou prácou o palatínovi Jurajovi Turzovi, neskôr aj samostatným výskumom.[21] Okrem publikačnej činnosti sa pani riaditeľka zapája do všetkých kultúrno-spoločenských akcií na území mesta i v širšom okolí, čím udržiava dobré meno archívu aj u laickej verejnosti.

Azda najväčší počet, až 299 publikovaných prác napísal už spomenutý Slavko Churý. Bol častým prispievateľom aj do Slovenskej archivistiky, kde mu vyšlo celkom 21 štúdií.[22] Témy jeho príspevkov boli veľmi pestré. Geograficky sa týkali najmä Liptova a Považia, tematicky sa zaoberali dejinami správy či každodenným životom obyvateľstva. Zaujímal sa aj o historické záznamy, ktoré opisovali prírodu a vďaka množstvu krátkych príspevkov v regionálnej tlači si získal pomerne veľkú popularitu miestnej verejnosti.

Aj v súčasnosti sa pracovníci archívu venujú publikačnej činnosti. Mária Weinbergerová sa zapája do výskumov na historických obecných monografiách (Bytča, Považská Bystrica). Okrem toho dlhodobo skúma dejiny židovských náboženských obcí.[23] Miroslav Martinický sa venuje dejinám šľachtickej samosprávy a dejinám archívov stolíc na území severozápadného Slovenska.[24] Michaela Kerešová publikovala objavený rodinný kalendár Sirmiensisovcov[25] a podieľala sa na niekoľkých obecných monografiách (Súľov, Jablonové, Horný Vadičov, Chocholná-Velčice, Kostolná-Záriečie). Venuje sa aj dejinám evanjelického cirkevného zboru v Súľove. Svoje príspevky publikuje v časopise Genealogicko-heraldický hlas či v zborníku Terra Kisucensis. Mária Hešková sa v rámci svojho dlhodobého výskumu venuje obdobiu medzivojnovej Československej republiky a prispieva do časopisov Fórum archivárov a Terra Kisucensis. Spolupracovala aj na pripravovanej monografii obce Štiavnik.

Dodnes funkčný legendárny výrobok Zbrojovky Brno, písací stroj Zeta 1501 nedokázal „zničiť“ svojou bohatou publikačnou činnosťou ani Slavko Churý

Zamestnanci archívu

V Bytčianskom archíve našlo svoje uplatnenie postupne deväť absolventov archívnictva. Filozofickú fakultu UK vyštudovali PhDr. Jozef Kočiš, CSc. (1953), PhDr. Stanislav Palkovič (1956), PhDr. Mária Weinbergerová (1980), Mgr. Mária Talačová (1981), PhDr. Jana Harantová-Kurucárová (1984) a PhDr. Miroslav Martinický (1999). Ďalší, ktorí v Bratislave začínali, ukončili svoje štúdium archívnictva na zahraničných univerzitách: PhDr. Slavko Churý v Sofii (1958), Mgr. Eva Jakubičková v Brne a PhDr. Jana Valášková-Stradiotová v Budapešti. Stredoškolské archívne vzdelanie pri práci v archíve využili Františka Hrtánková, Kamila Chudá, Margita Kováčiková, Helena Lukáčová a Anna Hranková. Prínosom pre archív boli aj absolventi iných študijných odborov: Alojzia Kočišová, prom hist. Miroslav Jakubík, Mgr. Michaela Kerešová a Mgr. Mária Hešková, PhD.

Počas jestvovania štátneho archívu sa na rôznych pracovných pozíciách vystriedalo viac než 50 osôb. Na konci októbra roku 2015 sa okrem už spomenutých podieľali na činnosti archívu Daniela Gerčicová, Danka Mičacíková, Veronika Mičacíková, Ing. Mária Rybáriková a kastelánka Mária Macošincová. Po vzniku od 1. mája 1955 bol vymenovaný za vedúceho Štátneho archívu v Bytči Jozef Kočiš. Funkciu riaditeľa vykonával až do roku 1990, keď odišiel do dôchodku.[26] Od roku 1991 riadi štátny archív Jana Kurucárová.

Miroslav Martinický
Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči

[20] Bibliografiu pozri: HOLLÁ, Jozef Kočiš – jeden zo zakladateľov moderného slovenského archívnictva, s. 99 – 101.
[21] Zatiaľ najkompletnejšiu bibliografiu Jany Kurucárovej pozri: *Bibliografia dejín Slovenska* [online] [cit. 2017-07-10]. Dostupné na: <http://portaro.eu/husav/authorities/1680>
[22] MARTINICKÝ, Miroslav. Bibliografia PhDr. Slavka Churého. In *Slovenská archivistika*, 2008, roč. XLIII, č. 2, s. 206 – 223.
[23] WEINBERGEROVÁ, Mária. Židovské náboženské obce na Slovensku. In *Slovenská archivistika*, 1996, roč. XXXI, č. 1, s. 39 – 48.
[24] Aktuálnu bibliografiu Miroslava Martinického pozri na jeho osobnom blogu: *Bibliografia* [online] [cit. 2017-07-10]. Dostupné na: <http://miro-martinicky.blogspot.sk/search/label/Bibliografia>
[25] KEREŠOVÁ, Michaela. Súľovský zemepanský rod Sirmiensis a jeho rodový kalendár. In *Slovenská archivistika*, 2004, roč. XXXIX, č. 1, s. 79 – 97.
[26] HOLLÁ, Jozef Kočiš – jeden zo zakladateľov moderného slovenského archívnictva, s. 83.

ARCHÍV MATICE SLOVENSKEJ V MARTINE. DEJINY A PRÍTOMNOSŤ

Zrod Matice slovenskej

Archív Matice slovenskej (AMS), ako vyplýva z názvu, je spätý s dejinami Matice slovenskej (MS). Po predbežných prípravách založili MS na ustanovujúcom valnom zhromaždení 4. augusta 1863 v Turčianskom Svätom Martine, pri príležitosti tisíceho výročia príchodu Konštantína a Metoda na naše územie. Vznik MS zavŕšil snahy niekoľkých generácií národných buditeľov o založenie zjednocujúceho celonárodného spolku. Na pôde MS sa Slováci prvýkrát zjednotili bez rozdielu regionálnej, politickej a konfesionálnej príslušnosti. Predstavitelia MS ihneď po jej konštituovaní nezaháľali a vo svojej činnosti sa venovali viacerým aktivitám – zriadenie vedeckých odborov, vydávanie prvého po slovensky písaného vedeckého časopisu Letopis Matice slovenskej, poskytovanie štipendií a pôžičiek pre študentov i obce, podporovanie umelcov, vedcov, slovenských gymnázií, spolupráca s ostatnými slovanskými spolkami a Maticami. Vo vydavateľskej oblasti bolo za 12 rokov vydaných 40 kníh literárneho, vedeckého, osvetového či školského obsahu a 42 menších tlačí. Do obdobia vzniku MS spadá aj záujem o archívne, múzejné a knižničné zbierky.

Prvá budova Matice slovenskej, pôvodný stav pred konfiškáciou roku 1875

Vývoj Archívu Matice slovenskej

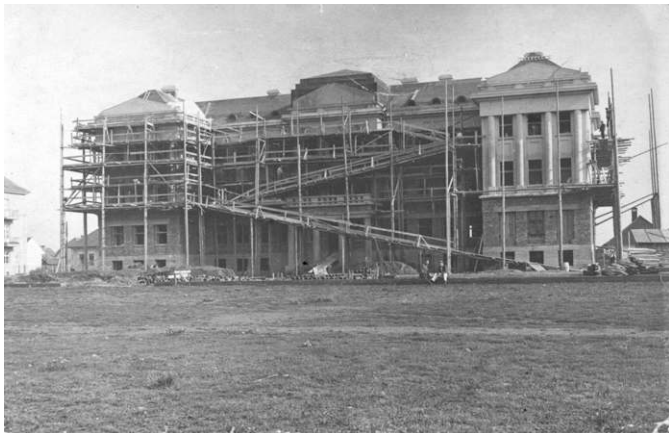
História vývoja AMS je značne komplikovaná. Za vyše 150 rokov dochádzalo k častým zmenám názvu archívu a jeho postavenia v organizačnej štruktúre MS. Archívno-zberateľské aktivity možno rozčleniť do štyroch vývojových etáp: I. 1863 – 1875, II. 1919 – 1953, III. 1954 – 2000, IV. po roku 2000.

I. etapa

Korene matičného archívu siahajú, rovnako ako vznik samotnej inštitúcie, do augusta 1863. Už deň po jej konštituovaní na prvom zasadnutí Výboru MS 5. augusta 1863 popredný predstaviteľ slovenského národného hnutia Jozef Miloslav Hurban navrhol: „aby sa súkromné listiny zosnulých výtečníkov slovenských sbieraly, a do rúk tajomníkov Matice cieľom zloženia v matičnej listárni zasielaly.“ Matica v tom čase nemala sídelné priestory. Zbierky boli uložené v biskupskej rezidencii predsedu MS Štefana Moysesa v Banskej Bystrici. Po postavení prvej budovy MS v rokoch 1864 – 1865 boli prevezené do Turčianskeho Sv. Martina a uložené v nej. Opatrovníkom zbierok MS bol František Víťazoslav Sasinek. Počas pôsobenia v rokoch 1863 – 1875 sa v MS zozbieralo vyše 10 tisíc kníh, 332 rukopisov a viacero numizmatických i archeologických predmetov. Zoznamy darov boli priebežne uverejňované v Letopise Matice slovenskej. Archív v tomto období nebol samostatným pracoviskom. Archívne dokumenty sa uchovávali popri múzejných a knižničných zbierkach. Po likvidácii MS roku 1875 zostali zbierky uložené v budove MS až do roku 1902, keď boli odvlečené do Stoličného múzea v Nitre. V roku 1907 ich presunuli do Krajinskej Széchényiho knižnice v Budapešti. Časť zbierok sa zásluhou tajomníka ministerstva kultúry v Budapešti M. Zsilinského vrátila do Turčianskeho Sv. Martina a bola odovzdaná do opatery Muzeálnej slovenskej spoločnosti.

II. etapa

Po vzniku Československej republiky roku 1918 došlo k obnoveniu činnosti MS. Jednou z prvoradých úloh, ktorými sa MS začala zaoberať, bolo prinavrátenie matičných zbierok. Časť zbierok MS sa vrátila roku 1921 zásluhou správcu MS Jozefa Škultétyho, ďalšie časti získal späť Anton Augustín

Výstavba druhej budovy Matice slovenskej

Knižné sklady Bibliotéky MS v druhej budove MS roku 1954. Ukážka preplneného skladu kníh (v súčasnosti depot Archívu MS).

Baník v 40. rokoch 20. storočia. Najprv boli roku 1942 dovezené zbierky z Krajinskej Széchenyiho knižnice v Budapešti (medzi nimi aj administratívne dokumenty MS z rokov 1863 – 1875) a o rok neskôr zo Stoličného múzea v Nitre.

Ani v tomto období nedošlo k zriadeniu samostatného archívu. Archívne dokumenty a zbierky spravovalo viacero útvarov – Historický odbor MS, Literárnohistorický odbor MS, Bibliotéka MS. Nárast zbierok spôsoboval neprehľadnosť, preto vznikla potreba ich usporiadania. Spracovanie zbierok bolo plánované po dokončení výstavby novej budovy MS, ktorá prebiehala v rokoch 1924 – 1926. Po jej dostavbe sa zlepšili priestorové podmienky pre MS aj pre uloženie jej zbierok. Významnou udalosťou v získavaní zbierok bola roku 1934 akcia Zachráňme staré písomné pamiatky! Zvýšené zberateľské aktivity prinášali svoje ovocie, počet zbierok exponenciálne rástol. Stav z roku 1943 priblížil správca MS J. C. Hronský: „Pred rokmi, keď bola rozostavaná nová budova Matice slovenskej, chodil som s istou spoločnosťou po nových múroch, a tam, kde je dnes umiestnená vzácna bibliotéka Matice slovenskej, zíval na nás veľký prázdny priestor, a ktosi nám vysvetľoval, že v tomto priestore cez tri etáže modernej železnej konštrukcie bude miesto pre matičnú knižnicu a že tohto miesta bude dosť na tristo rokov, aj keby sa knižnica Matice slovenskej mimoriadne rozvíjala. Nuž, od tých čias neminulo sa ešte tristo rokov, ba neminulo sa ani dvadsať, a parádna konštrukcia zavalená je tak, že v úzkych chodbách až nebezpečné je chodiť medzi hromadami kníh."

Pribúdajúcim množstvom archívnych dokumentov vznikla potreba zriadenia archívu ako samostatného pracoviska. Vedením matičného archívu bol 17. septembra 1945 poverený referent MS Ján Olexa, ktorý bol napokon 14. decembra 1945 rozhodnutím Výboru MS vymenovaný za prvého archivára v MS. V rokoch 1946 – 1948 bolo v rámci Bibliotéky zriadené oddelené archívne pracovisko s archivárom. Z rokov 1946 a 1947 pochádzajú aj prvé správy o činnosti archívu od J. Olexu. Do roku 1954 MS zozbierala zhruba 200 tisíc archívnych dokumentov.

III. etapa

Roku 1954 bol prijatý prvý zákon o MS, ktorý ju definoval ako národnú knižnicu a knihovedný ústav. Archív už pôsobil ako samostatné pracovisko. Štatút z roku 1955 ho definoval ako Ústredný literárny archív Matice slovenskej. Jeho prednostom sa stal Anton Augustín Baník, ktorý je považovaný za zakladateľa a budovateľa literárneho archívu. Prvými zamestnancami archívu boli L. Galko, V. Ružička a V. Herchlová. Názov a začleňovanie archívu v organizačnej štruktúre MS sa pre časté reorganizácie menili – Literárny archív MS, Literárnoarchívne oddelenie MS, Archív literatúry a umenia MS. Zmeny prebiehali aj vo vnútornej štruktúre archívu, napr. podľa štatútu z roku 1961 archív pozostával z troch oddelení – odd. literárnych rukopisov, odd. hudobných pamiatok a odd.

Tretia budova Matice slovenskej, apríl 1978

obrazových a vecných dokumentov. K týmto oddeleniam neskôr pribudlo štvrté – Spisový archív MS.

V tomto období sa knižnica s ostatnými zbierkami natoľko rozrástli, že sa realizovala výstavba

novej, tretej budovy MS s modernými depotmi – súčasné sídlo Slovenskej národnej knižnice (SNK). Základný kameň bol položený pri storočnici MS roku 1963 a slávnostne bola otvorená roku 1975.

IV. etapa

V dejinách MS bolo zásadnou zmenou prijatie tzv. knižničného zákona roku 2000, ktorým sa MS rozdelila na dve samostatné inštitúcie – Maticu slovenskú a Slovenskú národnú knižnicu. Zmena zasiahla aj archív, ktorý sa rozdelil na dve časti – Archív Matice slovenskej a Archív literatúry a umenia SNK (dnes Literárny archív SNK). Archív MS vznikol z pracoviska, ktoré zhromažďovalo registratúru MS. Matica slovenská tak opätovne prišla o zbierky získavané od roku 1863.

Archív Matice slovenskej v súčasnosti

Po roku 2000 bol AMS zaradený do skupiny archívov osobitného významu, dnes špecializovaných verejných archívov. Metodicky ho usmerňuje odbor archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR. Stanovy MS definujú AMS ako „špecializovaný verejný archív a ústredné odborné pracovisko na zachovanie kultúrneho dedičstva a histórie Matice slovenskej. Preberá a získava písomné, fotografické, multimediálne, prípadne múzejné a galerijné dokumenty z organizačných jednotiek Matice slovenskej a od osobností národného a verejného života doma a v zahraničí. Tieto dokumenty eviduje, ochraňuje, odborne spracováva a sprístupňuje verejnosti."

Depot Archívu Matice slovenskej

Archív MS sa roku 2005 presťahoval do pôvodných priestorov v druhej budove MS na ul. P. Mudroňa v Martine, ktorá je i sídlom MS. Archívny depot v západnej časti budovy je rozdelený na tri podlažia oddelené dvomi sklenenými podlahami

Záber z pracovne oddelenia Obrazových pamiatok a dokumentov Literárneho archívu Matice slovenskej v roku 1967

s pôvodnými knižničnými regálmi Bibliotéky MS. V súčasnosti nedisponujeme voľnou úložnou kapacitou, preto sa priestory archívu rozšírili o novú priľahlú miestnosť. V tomto roku (2017) po renovácii priestoru dôjde k jeho vybaveniu mobilným regálovým systémom. Ďalšie priestory má registratúrne stredisko. Aktuálne pracuje archív v štvorčlennom zložení (do roku 2014 v šesťčlennom), ktoré pozostáva z riaditeľa – Mgr. Pavol Madura a troch archivárov – Helena Belláková, Mgr. Ján Olexa a Mgr. Jana Žumárová.

Pôsobnosť Archívu Matice slovenskej

Archív MS získava dokumenty prostredníctvom registratúrneho strediska MS a akvizičnou činnosťou. Archív preberá do trvalej archívnej starostlivosti archívne dokumenty z pracovísk MS, pričom zastrešuje aj registratúrne stredisko MS a personálne správcu registratúry. Registratúrne stredisko zabezpečuje dohľad nad správou registratúry pre pracoviská MS v Martine a Bratislave (približne 20), Domy MS a oblastné pracoviská MS po území SR (približne 40), Vydavateľstvo MS, s. r. o. a miestne, vedecké a záujmové odbory a regionálne orgány MS po celom území SR (približne 450). Odbory a regionálne orgány oproti ostatným pracoviskám pôsobia na dobrovoľníckej báze a združujú 30 tisíc členov MS. Akvizičnej oblasti sa vo zvýšenej miere venujeme od roku 2005, keď bola vymenovaná akvizičná komisia. Prírastky sa získavajú darom, kúpou alebo presunom od fyzických a právnických osôb, s dôrazom na pozostalosti významných osobností spojených s MS a prírastky s matičnou tematikou.

Archív MS umožňuje prístup k archívnym dokumentom najmä formou bádateľských návštev.

Zdobený obal Stanov Matice slovenskej

V priebehu roka 2016 nás navštívilo 41 bádateľov, z toho 4 zo zahraničia a celkovo sme zaznamenali 118 bádateľských návštev. Prostredníctvom elektronickej komunikácie sme podávali informácie pre 160 bádateľov, z toho 8 zahraničných. Väčšina študijných tém súvisí s jubilejnými výročiami. V roku 2016 tematicky najvyužívanejšie boli dokumenty o druhej budove MS, matičných periodikách Slovenské pohľady a Slovenské národné noviny, z osobností – Jozef Miloslav Hurban, Viliam Pauliny-Tóth, Svetozár Hurban Vajanský, Karel Plicka, Anna Horáková-Gašparíková. Permanentne sledujeme záujem o štúdium dejín miestnych odborov MS využívaných aj pri monografiách obcí a miest. Početná bádateľská verejnosť študuje informácie o Slovákoch v zahraničí.

Archívne fondy a archívne zbierky

V súčasnosti v AMS evidujeme 72 archívnych súborov. Archívne dokumenty sú uložené v 8 500 archívnych škatuliach, čo predstavuje 1 000 bežných metrov. V depote uchovávame prevažne archívne dokumenty z vyše 150 ročnej histórie MS, ale tiež dokumenty iných pôvodcov, osobné fondy a archívne zbierky. Mimo vlastných fondov MS boli archívne dokumenty získavané zbierkovou činnosťou.

Základ Archívu MS tvoria archívne fondy Matice slovenskej – dokumenty vzniknuté z činnosti MS ako inštitúcie. Fondy chronologicky ohraničujú historické medzníky v dejinách MS – zákony o MS z rokov 1954, 1968, 1973, 1997, 2000 alebo zmeny režimu v rokoch 1948, 1989. Napr. f. *Matica slovenská I* (1863 – 1875), f. *Matica slovenská II* (1919 – 1948), f. *Matica slovenská III* (1949 – 1953) atď. Matičné fondy dokumentujú bohaté aktivity a činnosť MS vo všetkých oblastiach spoločenského života od roku 1863 až po súčasnosť. Fondy sú inventarizované do roku 1936, rozpätie rokov 1937 – 1973 je spracované vo forme čiastkových súpisov a po roku 1974 je materiál nespracovaný. Z inštitučných fondov MS sa v minulosti vyčlenilo viacero archívnych fondov a archívnych zbierok. Z nich informačne bohatou a bádateľsky vyhľadávanou je *Zbierka korešpondencie osobností a inštitúcií vyčlenená z archívneho fondu Matice slovenskej* (1919 – 1954). Zbierka obsahuje korešpondenciu MS s 2 460 osobnosťami a s 1 212 inštitúciami zo všetkých svetadielov. Regionálne aktivity matičiarov približujú archívne dokumenty miestnych odborov MS v troch chronologicky členených fondoch – *Miestne odbory Matice slovenskej I* (1919 – 1951), *Členské ústredie a miestne odbory Matice slovenskej II* (1968 – 1978) a *Členské ústredie a miestne odbory Matice slovenskej III* (po roku 1989).

K významným fondom patrí *Ústredie slovenských ochotníckych divadiel*, ktorý uchováva dokumenty z činnosti ÚSOD-u z rokov 1922 – 1951. O knihovníckych aktivitách uchováva informácie *Slovenská národná knižnica (1937 – 1956, 1960). Slovenská liga na Slovensku* obsahuje dokumenty z pôsobenia Ústrednej správy Slovenskej ligy v Bratislave od roku 1924 do zlúčenia s MS roku 1948. Pomerne využívaná je *Zbierka fotodokumentačného materiálu Matice slovenskej*, ktorá obsahuje vyše 8 200 ks spracovaných fotografií. *Cesta delegácie Matice slovenskej do USA* v rokoch 1935 – 1936 informuje o matičnej misii medzi Slovákmi v USA. Z tejto cesty sa zozbierali materiály, ktoré sú sprístupnené v zbierke *Kultúrny a spolkový život Slovákov v USA*. *Zbierka Komárno – zbierka rukopisných kníh z oblasti Komárna* z rokov 1687 – 1920 obsahuje 180 rukopisných kníh z historickej Komárňanskej stolice.

V ostatných rokoch sme akvizičnou činnosťou získali viacero prírastkov. Celkovo máme v evidencii 25 osobných fondov, spomeňme aspoň niektoré z nich – *Konštantín Čulen, Jaroslav Vodrážka, Juraj*

Čečetka, Andrej Hudák, Martin Mičura, Stanislav Mečiar. Pre MS zvlášť mimoriadnym prírastkom bolo získanie pozostalosti správcu MS *Jozefa Cígera Hronského*, privezenej z Argentíny.

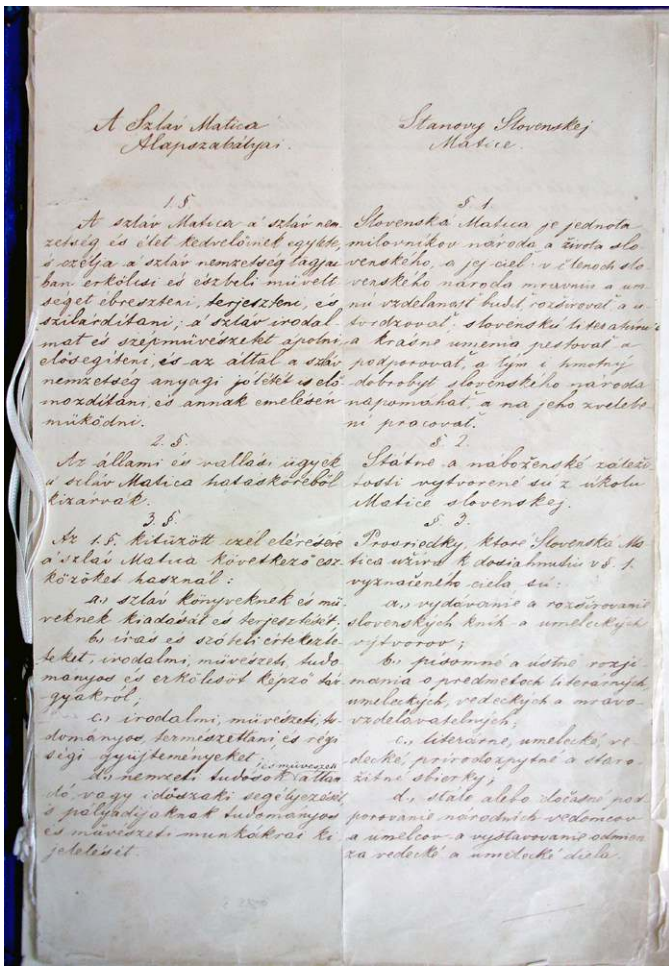
Klenot Archívu Matice slovenskej – Zlatá bula Matice slovenskej

Zrejme niet archívu, ktorý by nemal svoje archívne klenoty. Archív MS sa s hrdosťou pýši viacerými, no jeden z nich je na samotnom vrchole. Vzácnym a jediným dokumentom matičného archívu so štatútom národnej kultúrnej pamiatky sú Stanovy Matice slovenskej z 5. februára 1862.

Stanovy majú dve časti – ozdobný obal a samotný text stanov. Obidve sú uložené v ochrannej koženej kazete. Obal stanov je zhotovený na spôsob spisovej dosky, vyzdobený štyrmi kovovými nárožnicami, v ktorých sú vsadené ozdobné kamienky. Ručne vyšívaná časť je zachovaná v dobrom stave. Zvyšná časť vrátane zadnej strany je potiahnutá jemným modrým zamatom. Obal má aj symbolickú funkciu. Matica vznikla na tisíce výročie príchodu Konštantína a Metoda na Veľkú Moravu roku 1863, čo vyjadruje cyrilo-metodský dvojkríž na troch vrchoch. Slovanskú vzájomnosť symbolizuje text „Stanovy Matice slovenskej“ napísaný latinkou i cyrilikou. Textová časť stanov je rozdelená do dvoch stĺpcov súbežne písaných v maďarskom a slovenskom jazyku železodubienkovým atramentom na strojovom drevitom papieri. Stanovy sú datované 5. februára 1862 a uzatvárajú ich podpisy zostavovateľov. Boli nimi predseda dočasného výboru Ján Francisci a traja členovia – Ján Gotčár, Viliam Pauliny-Tóth a Ján Palárik. Stanovy boli roku 2012 reštaurované a sú uložené v trezore.

Prezentačné aktivity

Archívy zväčša stoja na okraji záujmu spoločnosti i inštitúcií, preto je potrebné sa popri odborno-archívnych úlohách venovať prezentačným aktivitám. Kolektív AMS od svojho osamostatnenia roku 2000 pripravil, príp. sa podieľal na viacerých výstavných projektoch: Vincent Hložník – Hlboko v slovenskej zemi (2006), Život bez domova 1945 – 1960. Z argentínskej pozostalosti J. C. Hronského (2007), Stanislav Balko: Venované Jankovi Jesenskému (2007), Príbeh znaku – Z novšej tvorby Ľudovíta Hološku (2008), Matica slovenská 1863 – 1968 – 2008 (2008), Tvorivo kráčať žitím. Z výtvarnej tvorby J. C. Hronského (2009), 90. výročie slávnostného otvorenia druhej budovy Matice slovenskej (1926 – 2016) (2016), Sláva národa hodná je obetí. Dvestoročnica Jozefa Miloslava Hurbana

Titulná strana písomnej časti Stanov Matice slovenskej zo dňa 5. februára 1862

(2017). Roku 2010 sme verejnosti sprístupnili stálu expozíciu Jozef Cíger Hronský – Život bez oddychu v pôvodnom dome J. C. Hronského na Hviezdoslavovej ulici v Martine, ktorej autorkou je PaedDr. Vlasta Bellová. Expozícia okrem atypických výstavných panelov v tvare otvorenej knihy dlhodobo sprístupňuje archívne dokumenty a zbierkové a umelecké predmety z osobného fondu Jozefa Cígera Hronského. K všetkým výstavám boli vydané katalógy.

Výnimkou nie je ani zapožičiavame archívnych dokumentov na výstavné účely pre iné inštitúcie. V poslednom čase to bola výstava Arnold Peter Weisz-Kubínčan: Hľadanie identity v Mirbachovom paláci v Bratislave, neskôr sprístupnená aj v priestoroch Oravskej galérie, a výstava Ľudovít Štúr (1815 – 1856) – reformátor slovenskej spoločnosti na Bratislavskom hrade. V tomto roku sme dokumenty zapožičali do Vlastivedného múzea v Galante na výstavu Zo života Jozefa Miloslava Hurbana pri príležitosti 200. výročia jeho narodenia.

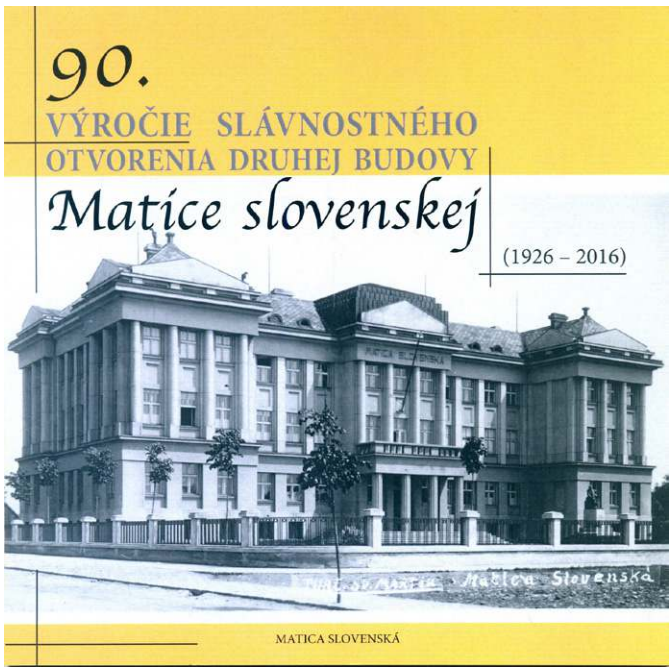
Maticu slovenskú navštevovalo a dodnes navštevuje mnoho vzácnych hostí zo Slovenska, ale aj zo zahraničia. Návštevy v MS nám dokumentujú zápi-

sy v pamätných knihách návštev, ktoré sú uložené v trezore archívu, ale i bohatá zbierka fotografií. Celkovo uchovávame päť takýchto kníh, pričom šiesta slúži pre zápisy terajších návštev. Prvý pamätný zápis pochádza z 21. septembra 1921 z rúk prezidenta Československej republiky Tomáša G. Masaryka. Vo väčšine prípadov hostia zavítajú aj do priestorov archívu, kde im predstavujeme archívne klenoty MS. Roku 2016 sme v archíve privítali viacero osobností, medzi nimi boli veľvyslanec Ruskej federácie v SR Alexej Leonidovič Fedotov (24. 3. 2016), štátny tajomník Ministerstva kultúry SR Igor Adamec (3. 6. 2016) a predseda NR SR a Slovenskej národnej strany Andrej Danko (18. 6. 2016).[1] Poslednou vzácnou návštevou bol predseda vlády SR Robert Fico (17. 1. 2017). Pre nás archivárov milou návštevou bola exkurzia študentov – archivárov z Masarykovej univerzity v Brne v máji 2017.[2] Pre budúcich kolegov sme pripravili prednášku o Archíve MS s powerpointovou prezentáciou, ukážky všetkých druhov dokumentov a previedli sme ich po budove MS i priestoroch archívu.

Návšteva veľvyslanca Ruskej federácie v SR A. L. Fedotova v MS počas prehliadky archívnych klenotov. Zľava: riaditeľ AMS P. Madura, predseda MS M. Tkáč, ruský veľvyslanec v SR A. L. Fedotov.

Kolektív AMS sa venuje aj vedecko-výskumnej činnosti s aktívnym výstupom na konferenciách a publikovaním odborných i popularizačných príspevkov, ktorých prehľad bol prezentovaný aj na stránkach Fóra archivárov. Spomeňme aspoň, že roku 2012 bol tlačou vydaný Sprievodca po Archíve Matice slovenskej. Najmladším významnejším prezentačným počinom je rubrika o klenotoch Archívu MS, ktorá vychádza v magazíne Slovensko, určenom pre zahraničných Slovákov. Jednou z posledných výziev Archívu MS bola spoluúčasť na organizovaní XXI. archívnych dní, ktoré sa konali v máji 2017 v Martine, vďaka čomu sme prehĺbili kontakty s kolegami v regióne a nadobudli nové skúsenosti.

Katalóg k výstave 90. výročia druhej budovy MS

Nevyčísliteľnú hodnotu archívneho dedičstva výstižne charakterizoval Jozef Škultéty v liste Andrejovi Kmeťovi z 1. apríla 1900, o zhabaných matičných zbierkach: „Ako to ja považujem, zachránenie tých zbierok bolo by pre nás viac hodno, ako napr. prinavrátenie ostatného majetku matičného bez týchto zbierok. Peniaze boli i môžu ešte byť; ale tam sú papiere, rukopisy, ktoré ak raz zhynú, niet na svete tých peňazí, že by ich za ne mohol kto po druhý raz stvoriť.“ Do našich rúk bola vložená veľká zodpovednosť – usilovne pokračovať v mravčej práci našich predchodcov a ochraňovať duchovné bohatstvo slovenského národa.

Pavol Madura
Archív Matice Slovenskej

[1] Viac o návštevách pozri: ŽUMÁROVÁ, Jana. Vzácne návštevy v archíve Matice slovenskej v roku 2016. In *Forum archivárov*, 2016, roč. XXV, č. 3, s. 104 – 105.

[2] Viac v rubrike Oznamy – Cyklus o slovenskom archívnictve v Brne na strane 6 – 7.

O ĽUĎOCH, NA KTORÝCH SA NESMIE ZABUDNÚŤ (II. ČASŤ)

Najstaršími dejinami siedmych stredoslovenských banských miest sa zaoberal **Vojtech Bolerázsky** (26. 6. 1906 Drahovce – 9. 3. 1983). Pôvodne pôsobil ako stredoškolský profesor. Od 1. septembra 1953 začal pracovať v Štátnom ústrednom banskom archíve v Banskej Štiavnici, v rokoch 1957 – 1970 pôsobil ako riaditeľ a následne v rokoch 1971 – 1972 ako odborný pracovník. Zúčastnil sa okrem iného na usporiadaní najväčšieho a najdôležitejšieho archívneho fondu – Hlavného komornogrófskeho úradu v Banskej Štiavnici. Bol aj spoluautorom Sprievodcu po archívnych fondoch III.[1]

Vojtech Bolerázsky (26. 6. 1906 Drahovce – 9. 3. 1983) v popredí, za ním P. Kartous, J. Gindl, P. Stríženec, B. Kostický, Š. Buzalka, J. Surovec

Počas svojho 20-ročného pôsobenia v trenčianskom archíve vykonával sám, alebo s jedným či dvoma spolupracovníkmi všetky práce **Peter Štibraný** (3. 7. 1910 Lošonec – 12. 7. 1985 Trenčín). Archivárom Mestského archívu v Trenčíne sa stal v roku 1954. Od roku 1961 bol vedúcim a od roku 1968 riaditeľom Okresného archívu v Trenčíne. Práca s archívnymi dokumentmi z fondu Magistrát mesta Trenčín ho inšpirovala k bohatej publikačnej činnosti a od roku 1959 bol aj kronikárom mesta Trenčín.[2]

Peter Štibraný (3. 7. 1910 Lošonec – 12. 7. 1985 Trenčín) vľavo so svojim bratom Vojtechom

Pri zrode moderného slovenského archívnictva na Spiši stál v 50. rokoch **JUDr. Pavol Niederland** (25. 3. 1911 – 20. 7. 1980). Od roku 1950 pracoval ako archivár mesta Levoče, neskôr bol okresným archivárom a potom odborným archivárom v Štátnom okresnom archíve v Spišskej Novej Vsi. Venoval sa výskumu súdnictva.[3] Zaslúžil sa o umiestnenie archívu bývalého Levočského okresu v renovovanej budove renesančnej levočskej radnice. Počas jej rekonštrukcie sa archív niekoľkokrát premiestňoval.

JUDr. Pavol Niederland (25. 3. 1911 Rumunsko – 20. 7. 1980)

Pôvodným povolaním notár bol **Imrich Kozák** (1. 1. 1913 Malá Ida – 1979). Až do roku 1959 bol zamestnancom národných výborov a pracoval na rôznych postoch. Potom sa stal vedúcim tvoriaceho sa Okresného archívu v Košiciach, kde zabezpečoval aspoň čiastočne vyhovujúce priestory pre kancelárie a depoty, sústreďoval fondy, a tak vytvoril podmienky na ich systematické spracúvanie a sprístupňovanie. V rokoch 1960 – 1966 riadil a spravoval aj Archív mesta Košice, ktorý bol v tomto období pobočkou Okresného archívu v Košiciach. Vypracoval aj inventáre kmeňových fondov, najmä Magistrát mesta Košice. Dosiahol pozoruhodné výsledky v predarchívnej starostlivosti. Mal vzťah k heraldike a k písaniu obecných kroník.[4]

Imrich Kozák (1. 1. 1913 Malá Ida – 1979)

Množstvo organizačnej práce musel vykonať **JUDr. Jozef Szontagh** (9. 1. 1914 Revúca – 13. 11. 1983 Kežmarok). Ako úradník pracoval v rokoch 1942 – 1951 v banských podnikoch v Nižnej Slanej, Rožňave a Spišskej Novej Vsi. V rokoch 1951 – 1954 bol nútený pracovať vo výrobe ako robotník vo Vagónke Poprad, do konca roku 1957 bol administratívnym pracovníkom v Okresnom

[1] NOVÁK, Jozef. Za Vojtechom Bolerázskym (1906 – 1983). In *Slovenská archivistika*, 1984, roč. 19, č. 1, s.220 – 221.
[2] MORIŠOVÁ, Vera. Peter Štibraný. In *Fórum archivárov*, 1997, roč. 8, č. 5, s. 22 – 23.
[3] KURUC, Jozef. Za JUDr. Pavlom Niederlandom. In *Slovenská archivistika*, 1981, roč. 16, č. 1, s. 219 – 220.
[4] RUŽIČKA, Ladislav. Imrich Kozák 1913 – 1979. In *Slovenská archivistika*, 1980, roč. 15, č. 2, s. 239 – 240.

JUDr. Jozef Szontagh (9. 1. 1914 Revúca – 13. 11. 1983 Kežmarok)

stavebnom podniku v Poprade. Od začiatku roka 1958 sa stal archivárom na Okresnom národnom výbore v Kežmarku. Po územnej reorganizácii v roku 1960 bol vedúcim Okresného archívu v Poprade a za jeho riaditeľa ho menovali aj 1. januára 1968. Do dôchodku odišiel koncom roka 1978. Počas jeho pôsobenia patril archív medzi najlepšie na Slovensku.[5]

Prvým čestným predsedom Spoločnosti slovenských archivárov bol riaditeľ Štátneho ústredného archívu (12 rokov), zakladateľ slovenskej archívnej teórie, pedagóg a filológ **PhDr. Michal Kušík, CSc.** (20. 9. 1915 Horná Ždaňa – 2. 10. 2000 Bratislava). Pôvodne stredoškolský profesor latinčiny a dejepisu musel kvôli svojmu náboženskému presvedčeniu toto povolanie zanechať. V roku 1949 začal pracovať v Pôdohospodárskom archíve, ako vedúci pracovník bratislavskej pobočky, neskôr ako vedecký vedúci Slovenskej archívnej správy. Z množstva odborných prác sa najznámejšou stala publikácia Urbáre feudálnych panstiev I. a II., ktorej bol spoluautorom a spolueditorom. Vďaka jeho zanietenosti sa podarilo vybudovať novostavbu súčasného Slovenského národného archívu, ktorá bola otvorená v roku 1983. Blízka mu bola pedagogická činnosť na FiF UK v Bratislave, kde vyučoval študentov archívnictva. Nezastupiteľná je jeho práca pri zakladaní archivistiky ako vednej disciplíny.[6]

PhDr. Michal Kušík (20. 9. 1915 Horná Ždaňa – 2. 10. 2000 Bratislava)

Medzi najvýznamnejšie osobnosti ochrany pamiatok druhej polovice 20. storočia patril **PhDr. Vendelín Jankovič, CSc.** (27. 7. 1915 Cífer – 2. 11. 1997 Báhoň). Začal pracovať ako koncipista v Krajinskom archíve (neskôr premenovanom na Archív Ministerstva vnútra a Archív Poverenníctva vnútra), potom pôsobil ako hlavný komisár archívnej služby. V roku 1940 bol aktívnym prispievateľom do verejnej diskusie, ktorá sa zaoberala otázkou slovenského archívnictva. Navrhoval obnoviť Krajinský archív, ktorý by sa postupne premenil na štátny ústredný archív. V roku 1946 patril k zakladateľom Slovenskej historickej spoločnosti a stal sa jej prvým vedeckým tajomníkom. V rokoch 1954 – 1959 pôsobil v pobočke Matice slovenskej v Trnave, kde usporadúval historické fondy skonfiškovanej jezuitskej a gymnaziálnej knižnice. Na sklonku života mu Historický odbor Matice slovenskej ako prvému udelil Pamätnú medailu Daniela Rapanta (1997) a v decembri toho istého roku bol in memoriam menovaný za čestného člena Historického odboru Matice slovenskej.[7]

PhDr. Vendelín Jankovič (27. 7. 1915 Cífer – 2. 11. 1997 Báhoň)

Jozef Gindl, CSc. (2. 1. 1917 Banská Štiavnica – 30. 10. 1991 Banská Štiavnica) druhý vpravo za predsedníckym stolom. Vľavo V. Horváth a J. Kočiš a prvý vpravo P. Kartous.

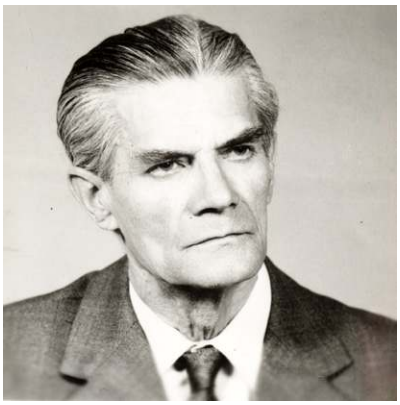
Rada mesta Banskej Štiavnice ustanovila 1. ok-

[5] CHALUPECKÝ, Ivan – DÁVIDIKOVÁ, Božena. Za JUDr. Jozefom Szontaghom. In *Slovenská archivistika*, 1984, roč. 19, č. 1, s. 221 – 222.

[6] MARETTA, Robert Gregor. Michal Kušík – prvý slovenský archívny teoretik. In GRESCHOVÁ, Eva – CHUDJÁK, František (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2015*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov a Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2016, s. 226 – 227.

[7] OROSOVÁ, Martina. Vendelín Jankovič (27. 7. 1915 Cífer – 2. 11. 1997 Báhoň). In CAJA, Dušan – MICHALCOVÁ, Anna (eds.). *Vendelín Jankovič 1915 – 1997. Zborník zo seminára pri príležitosti 100. výročia narodenia PhDr. Vendelína Jankoviča, CSc.* Obecný úrad Cífer, Obecné múzeum v Cíferi, 2015, s. 3 – 8.

tóbra 1941 za dočasného archivára a múzejníka mesta **Jozefa Gindla, CSc.** (2. 1. 1917 Banská Štiavnica – 30. 10. 1991 Banská Štiavnica). Zaslúžil sa o záchranu archívnych dokumentov a múzejných predmetov pred odvlečením do Nemecka počas druhej svetovej vojny. Vyučoval aj na banskoštiavnickom gymnáziu a pôsobil ako kronikár mesta Banská Štiavnica. Po skončení druhej svetovej vojny sa stal referentom VII. odboru a tajomníkom komisie pre realizáciu 11. čl. mierovej zmluvy s Maďarskom. Od marca 1950 bol zapojený do založenia Ústredného banského archívu a stal sa jeho prvým riaditeľom. Pracoval tu do roku 1958. Po pedagogickom pôsobení a práci v múzeu sa v roku 1971 vrátil na post riaditeľa banského archívu a zotrval na ňom až do odchodu na dôchodok v roku 1979. Bol publikačne činný hlavne v oblasti histórie vedy a techniky, bol členom mnohých vedeckých a odborných komisií, absolvoval študijné pobyty v Rumunsku, Maďarsku a Moskve. Za svoju prácu bol ocenený Čestným uznaním ministra vnútra SSR (1975), Pochvalným uznaním za vynikajúce výsledky v práci (1979) a Križkovou medailou (1989). Dňa 30. októbra 2001 mu bola vo vestibule Štátneho ústredného banského archívu v Banskej Štiavnici odhalená pamätná tabuľa.[8]

Tibor Matulay (21. 8. 1917 Trnava – 17. 2. 1995 Banská Bystrica)

Láska k archívnym dokumentom a histórii dvakrát priviedla k práci v archíve **Ctibora Matulaya** (21. 8. 1917 Trnava – 17. 2. 1995 Banská Bystrica). Pôvodne pedagóg, neskôr pracoval vo viacerých iných zamestnaniach, až kým v roku 1954 nenastúpil na pracovisko Štátneho archívu v Banskej Bystrici v kaštieli Radvanských v miestnej časti Radvaň. Tu sa stal o dva roky riaditeľom a sprístupňoval písomnosti Zvolenskej župy. Externe absolvoval štúdium archívnictva a dejín na FiF UK v Bratislave, ktoré ukončil v roku 1962. V tom istom roku bol nútený archív opustiť. Po šesťročnom extempore sa vrátil ako riaditeľ Okresného archívu v Banskej Bystrici. Venoval sa hlavne stredovekým dokumentom. Výbornou pomôckou je jeho katalóg administratívnych a súdnych písomností Mesto Banská Bystrica (1255 – 1536). Za prácu v oblasti archívnictva mu bola udelená Križkova medaila a získal aj pamätnú medailu Mateja Bela za zásluhy o rozvoj historických vied a archívnictva na Slovensku.[9]

Dr. h. c. PhDr. Ondrej Rodomil Halaga, CSc. (4. 3. 1918 Veľký Šariš – 13. 2. 2011 Košice)

S východným Slovenskom bol spätý život **Dr. h. c. PhDr. Ondreja Rodomila Halagu, CSc.** (4. 3. 1918 Veľký Šariš – 13. 2. 2011 Košice). Bol absolventom Slovenskej univerzity v Bratislave, kde študoval v rokoch 1940 – 1945 filozofiu a históriu. Po druhej svetovej vojne bol redaktorom denníka Demokrat a obnovil spolok Východoslovenský akademik. V 50. rokoch bol riaditeľom Archívu mesta Košice a od roku 1961 vedúcim pracovníkom SAV v Bratislave. Podieľal sa na založení Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Výsledkom jeho práce je vyše 500 vedeckých diel publikovaných okrem Slovenska tiež v Poľsku, Nemecku, Rakúsku, Maďarsku a Taliansku. Po roku 1968 mal zákaz publikovania. Rehabilitovaný bol v roku 2001, keď mu bol udelený titul *doctor honoris causa*, ktorý sa dovtedy udeľoval iba cudzincom.[10]

Jozef Mazúr (6. 2. 1919 Trnava – 14. 3. 1973 Bratislava) vpravo s Elom Slobodom a p. Butvinovou

Hovorí sa: „Kto má tvrdú kolísku, má aj tvrdý život“. Tieto slová boli naplnením života trnavského archivára **Jozefa Mazúra** (6. 2. 1919

[8] KAŠIAROVÁ, Elena. Jozef Gindl, CSc. (1917 – 1991). In *Fórum archivárov*, 2001, roč. 12, č. 8 – 10, s. 16 – 22.
[9] OTRUBA Štefan. Za Tiborom Matulayom. In *Slovenská archivistika*, 1995, roč. 30, č. 1, s. 198 –199.
[10] OSTROLÚCKA, Milena. Ondrej R. Halaga deväťdesiatročný. In *Slovenská archivistika*, 2008, roč. 43, č. 1, s. 216 – 217.

Trnava – 14. 3. 1973 Bratislava). Po vyštudovaní trnavského gymnázia absolvoval FiF UK v Bratislave. V školskom roku 1942/1943 učil na hlohovskom gymnáziu a od 1. októbra 1943 sa stal archivárom v Trnave, kde pôsobil takmer tridsať rokov. Okrem archívnej práce bol i knihovníkom a kronikárom mesta Trnava. Angažoval sa aj ako referent pre školstvo a kultúru na Mestskom národnom výbore v Trnave. Od 1. januára 1969 bol vedúcim metodického a publikačného oddelenia Slovenskej archívnej správy MV SR a tajomníkom Slovenskej vedeckej archívnej rady. Zároveň bol hlavným redaktorom tlačených a rotaprintových publikácií vydávaných archívnou správou. Okrem publikačnej činnosti prednášal archívnictvo na Strednej knihovníckej škole v Bratislave.[11]

Nenápadná, no mimoriadne pracovitá bola **PhDr. Zora Viestová** (20. 3. 1920 Bratislava – 18. 10. 2002). Od roku 1952 začala pôsobiť v Mestskom archíve v Skalici a keď v roku 1960 vznikol Okresný archív Senického okresu, stala sa jeho riaditeľkou. Popri každodenných povinnostiach sa venovala bohatej publikačnej činnosti najmä z regionálnych dejín. Bola predsedníčkou Krúžku historikov v Skalici. Venovala sa prednáškovej činnosti, pripravovala výstavy popularizujúce archívnictvo a históriu. Za dlhoročnú prácu bola v roku 1979 ocenená Križkovou medailou a v roku 1999 Sasinkovou medailou.[12]

PhDr. Zora Viestová (20. 3. 1920 Bratislava – 18. 10. 2002)

Vedúcim Katedry československých dejín a archívnictva FiF UK v Bratislave do roku 1978 bol **prof. Miloš Gosiorovský, DrSc.** (28. 5. 1920 Vrútky – 23. 1. 1978 Bratislava). Bol priamym účastníkom protifašistického odboja a SNP. Po oslobodení pôsobil v straníckych a verejných funkciách, v rokoch 1949 – 1951 bol riaditeľom Ústavu Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici a od roku 1953 prednášal históriu na FiF UK v Bratislave. Je považovaný za predstaviteľa a organizátora marxistickej historiografie na Slovensku i v celej ČSR a bol aj budovateľom jej inštitúcií. V rokoch 1970 – 1972 bol prorektorom Univerzity Komenského. Zastával i množstvo iných funkcií, v rokoch 1954 – 1978 bol predsedom Vedeckej archívnej rady a v rokoch 1966 – 1970 predsedom Slovenskej historickej spoločnosti. Za prácu ho ocenili viacerými vysokými štátnymi vyznamenaniami.[13]

PhDr. Teodor Lamoš, CSc. (7. 1. 1921 Rakovo – 26. 12. 1965 Tomášov) je pre archivárov známy predovšetkým ako autor Bibliografie k archívom na Slovensku (Bratislava, 1953). Napriek tomu, že nemal archivárske vzdelanie (študoval dejepis a zemepis), zaslúžil sa ako nástupca Pavla Križku a Michala Matunáka o usporiadanie Kremnického archívu a vydal aj jeho sprievodcu.[14]

Teodor Lamoš (7. 1. 1921 Rakovo – 26. 12. 1965 Tomášov)

„Pani docentka...“, tak ju s úctou všetci oslovovali. **Doc. PhDr. Darina Lehotská, CSc.** (28. 1. 1922 Kremnica – 12. 2. 1990 Bratislava) pôsobila ako archivárka, historička a vysokoškolská pedagogička. V rokoch 1945 – 1955 pracovala ako odborná pracovníčka a neskôr vedúca Archívu mesta Bratislavy. Od roku 1951 súčasne prednášala pomocné vedy historické a archívnictvo na Vysokej škole pedagogickej. Je jednou z popredných slovenských medievalistiek, spoluzakladateľkou modernej slovenskej diplomatiky a regionálneho historického výskumu. V roku 1966 napísala, spolu s Jánom Plevom, prvú komplexnú historickú

[11] RUDOHRADSKÝ, Štefan. Za archivárom Jozefom Mazúrom 6. II. 1919 – 14. III. 1973. In *Archivní* časopis, 1973, roč. 23, č. 2, s. 118 – 119.
[12] ZORIČÁK, Peter. Za PhDr. Zorkou Viestovou. In *Slovenská archivistika*, 2003, roč. 38, č. 1, s. 241 – 243.
[13] *Biografický lexikón Slovenska III, G – H*. Martin : Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav, 2007, s. 172 – 173; KUŠÍK, Michal. Akademik Miloš Gosiorovský. In *Slovenská archivistika*, 1978, roč. 13, č. 2, s. 3 – 8.
[14] MARSINA, Richard. Teodor Lamoš. In *Slovenská archivistika*, 1966, roč. I, č.1, s.176 – 177; *Slovenský biografický slovník III, zväzok K – L*. Martin : Matica slovenská, 1987, s. 344.

Mladá doc. PhDr. Darina Lehotská, CSc. (28. 1. 1922 Kremnica – 12. 2. 1990 Bratislava)

monografiu Bratislavy. Pedagogicky ovplyvnila formovanie povojnovej generácie slovenských archivárov, prednášala archívnu teóriu, metodológiu, archívnu prax, diplomatiku, historickú štatistiku a genealógiu. Od roku 1979 bola podpredsedníčkou Slovenskej historickej spoločnosti a mnohých ďalších výborov rôznych vedeckých kolégií a rád. Svoj výskum prezentovala v bohatej publikačnej činnosti. V roku 1979 bola vyznamenaná Križkovou medailou za zásluhy o rozvoj slovenského archívnictva, v roku 1982 jej bola udelená Cena hlavného mesta SSR Bratislavy, ocenená bola aj bronzovou medailou Univerzity Komenského a titulom zaslúžilá učiteľka.[15]

Juraj Fojtík (15. 4. 1925 Horné Saliby – 3. 1. 1982 Nitra)

Ako archivár v pobočke Pôdohospodárskeho archívu v Trenčíne začal pracovať v roku 1955 **Juraj Fojtík** (15. 4. 1925 Horné Saliby – 3. 1. 1982 Nitra). Po včlenení tohto archívu do Štátneho archívu v Bratislave, pôsobil v jeho trenčianskej pobočke. Neskôr pracoval v Štátnom oblastnom archíve v Nitre. Vynikajúce jazykové vedomosti ho predurčili na spracovanie staršieho archívneho materiálu. Spracoval podstatnú časť (*missiles*) rozsiahleho fondu rodu Illesházy z Trenčína. Bol autorom mnohých historických prác, venoval sa sfragistike a bol aj spoluautorom dvoch zväzkov sprievodcu po Štátnom archíve v Bratislave.[16] Významným a nadčasovým je jeho dielo Obecné pečate Trenčianskej župy, ktoré vyšlo v roku 1974.

Život na jednom pracovisku prežil uznávaný archivár a historik **PhDr. František Sedlák, CSc.** (1. 8. 1925 Dubnica nad Váhom – 10. 9. 1998 Bratislava). Od 1. októbra 1950 nastúpil ako archivár do Pôdohospodárskeho archívu v Bratislave. Keď tento archív v roku 1956 začlenili do Štátneho ústredného slovenského archívu, stal sa v roku 1960 vedúcim pôdohospodársko-lesníckeho oddelenia, ktoré bolo neskôr premenované na oddelenie feudalizmu. Okrem toho, že bol vedúcim tohto oddelenia, bol aj dlhoročným zástupcom riaditeľa. V rokoch 1960 – 1962 bol poverený vedením Štátneho slovenského ústredného archívu. Pracoval s jazykovo, ale aj paleograficky náročnými dokumentmi. Spracoval množstvo archívnych pomôcok. Bol vynikajúcim odborníkom pre regionálne dejiny. Okrem rezortných vyznamenaní za svoju prácu získal medzi prvými od SAV pamätnú medailu Mateja Bela za zásluhy o rozvoj historických vied.[17]

PhDr. František Sedlák, CSc. (1. 8. 1925 Dubnica nad Váhom – 10. 9. 1998 Bratislava) druhý vpravo v Moskve s Gejzom Kočišom, Jánom Beňkom (prvý a druhý vľavo) a Františkom Bielikom (prvý vpravo)

Zuzana Kollárová
Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Poprad

[15] *Biografický lexikón Slovenska V, Km – L*. Martin : Slovenská národná knižnica, Národný biografický ústav, 2013, s. 684 – 686; STIEBEROVÁ, Mária. Doc. PhDr. Darina Lehotská, CSc. In *Fórum archivárov*, 1995, roč. VI, č. 11, s. 25 – 26.
[16] WATZKA, Jozef. Za Jurajom Fojtíkom. In *Slovenská archivistika*, 1982, roč. XVII, č. 1, s. 235 – 236; FÉDEROVÁ, Terézia. Juraj Fojtík. In *Fórum archivárov*, 1997, roč. VIII, č. 2, s. 22 – 23.
[17] NOVÁKOVÁ, Veronika. Zomrel PhDr. František Sedlák, CSc. In *Fórum archivárov*, 1998, roč. IX, č. 7, s. 19 – 20.

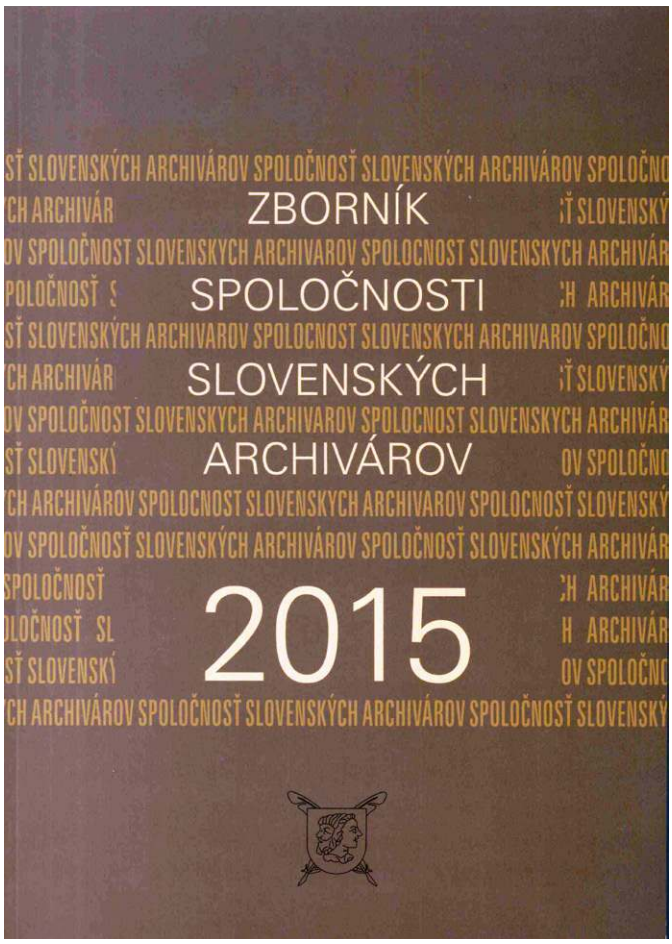
DO VAŠEJ KNIŽNICE RECENZIE

GRESCHOVÁ, Eva – CHUDJÁK, František (zborník) – PÉKOVÁ, Monika (CD-R) (eds.). *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2015*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov a Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, 2016, 292 s., ISBN 978-80-971356-2-1.

Prvá časť: Digitalizácia archívneho kultúrneho dedičstva

Žijeme v digitálnom svete, ktorý prináša nové možnosti a výzvy pre našich archivárov. To si plne uvedomil aj výbor Spoločnosti slovenských archivárov, ktorý zaradil danú tému na XIX. archívne dni v Slovenskej republike v Liptovskom Mikuláši v roku 2015. Plejáda 11 vystúpení skúsených archivárov umožnila vytvorenie ucelenejšieho prehľadu, čo sa darí alebo nedarí v oblasti digitalizácie dokumentov dosiahnuť v štátnych a verejných archívoch na Slovensku v porovnaní so skúsenosťami z Rakúska a Maďarska. Z referátov všeobecne vyplýva, že úspešná digitalizácia si vyžaduje vedecky rozpracovanú koncepciu a vytvorenie technických a personálnych podmienok. Prvé si vyžaduje potrebné skúsenosti a spojenie najlepších síl archivárov a informatikov. Druhé si vyžaduje okrem organizačných schopností a neuveriteľného nadšenia a úsilia aj obrovské finančné prostriedky na samotnú digitalizáciu, spracovanie, uloženie a prezentovanie digitálnych kópií.

Jedným z mála archívov na Slovensku, ktorý sa po rokoch tvrdej práce podarilo zdigitalizovať, je **Archív Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva v Liptovskom Mikuláši**. Je viac než symbolické, že referát pripravili štyria odborníci: pracovníčky archívu **Eva Greschová** a **Eva Bartošová**, zástupkyňa firmy Microform, spol. s. r. o. Bratislava **Alena Kulíková** a zástupca firmy Bach systém spol. s.r.o. Lučenec **Krasimír Damjanov**. V spoločnom projekte archivárky vyhotovili archívne pomôcky a priraďovali popisné metadáta, firma Microform dodávateľsky digitalizovala a katalogizačný softvér dodala firma Bach s archívnym dátovým skladom BachRepo a s prezentačným portálom VadeMeCum – Digitálny archív. Pri čerpaní finančných prostriedkov z Európskej únie v rámci Operačného programu Životné prostredie v rokoch 2008

– 2014 sa podarilo digitálne sprístupniť 50 – 60 % všetkých dokumentov archívu.

Rakúske archívnictvo zastupoval **Mestský a Krajinský archív vo Viedni** v osobe archivárky **Brigitte Rigele**. Vo svojom vystúpení podrobne rozobrala odborné stránky práce vlastného digitalizačného pracoviska archívu z pohľadu archivára. Hlavnú pozornosť venovala rozboru stratégie digitalizácie ich archívu, prečo digitalizujú, čo digitalizujú, kto digitalizuje a ako digitalizujú. Vyslovila tiež mnohé praktické skúsenosti a otvorené úvahy. Aj pre slovenské archívnictvo by mal platiť ich imperatív: Všetko, čo archív zdigitalizuje, musí byť uverejnené a sprístupnené aj na internete!

O maďarskom štátnom archívnictve je už dlhodobo známe, že na rozdiel od slovenského, v oblasti digitalizácie archívnych dokumentov rýchlo napreduje. Platí to predovšetkým pre **Maďarský národný archív**, kde pracuje aj archivár **Szilveszter Dékány**. V referáte podrobne popísal, aké súbory v ich archíve už boli digitalizované a tiež presne uviedol, akým spôsobom boli sprístupnené užívateľom. Najčastejšie navštevovanou platformou s dokumentmi ich archívu je stránka Databázy online (*Adatbázisok Online*). Našej pozornosti by nemalo ujsť, že vlastné tlačoviny a knižné publikácie archívov sprístupňuje tzv. Knižnica pamäťových inštitúcií (*Közgyűjteményi*

Könyvtár). Podstatná časť prezentácie bola venovaná obsahovému rozboru virtuálnych výstav v ich archíve, t.j. analýze tematických výstav v archíve, ktoré boli následne zdigitalizované. Na Slovensku sa realizuje množstvo kvalitných výstav v štátnych archívoch, ale ich obsah zdigitalizovať a trvalo zverejniť, ako to robia Maďari, sa zatiaľ nepodarilo.

Projekt Elektronický archív MV SR prezentovala **Mária Mrižová** z **odboru archívov a registratúr MV SR**. Na rozdiel od iných príspevkov, ktoré sú založené na existujúcich výstupoch, tu máme dočinenia s určitou víziou. Vo svojom príspevku Ján Valo upozornil, že vzhľadom k tomu, že ešte nie je zverejnená celková koncepcia tohto portálu, nie je ani možné hodnotiť funkčnosť a ponúkané služby. Na základe rozboru predneseného referátu sa domnievame, že z archívneho pohľadu elektronický archív MV SR predstavuje pletenec reálnych a nereálnych predstáv. Elektronický archív MV SR je nepochybne veľmi potrebný projekt, ktorý musí slúžiť na preberanie a správu elektronických dokumentov ako súčasť elektronickej komunikácie štátu s podnikateľskou sférou. Analogický projekt elektronického archívu v Maďarsku spomenul aj referent Sz. Dékány, ktorý ho charakterizoval slovami „Cieľom projektu je denno-denné zabezpečenie presnej evidencie, spracovania, sprístupnenia a trvalého uloženia veľkého množstva elektronických spisov“. Domnievame sa, že projekt elektronického archívu MV SR nie je možné vydávať za elektronický portál určený verejnosti, kde by sa sprístupňovali všetky existujúce, aj budúce digitálne výstupy zo štátnych archívov. To je koncepčne celkom nesprávne až zavádzajúce. Možno by sa dal elektronický archív využiť aj pre uloženie a ochranu digitalizátov a metadát zo štátnych archívov, ale určite nie pre ich sprístupnenie. Bádatelia doma aj v zahraničí, historici, študenti, pracujúci a dôchodcovia si určite nebudú vybavovať elektronický podpis a elektronický archív, akokoľvek dokonalý, im bude neprístupný. Z uvedeného vyplýva, že idea archívneho portálu pre verejnosť po vzore archívne vyspelých krajín sa na Slovensku ešte len musí zrodiť. Samozrejme, takýto portál bude stáť nemalé peniaze a nebudú sa dať z neho vyberať ani poplatky ani pokuty. Je to však aj o tom, či archívy budeme vnímať skôr ako štátny úrad, alebo ako pamäťovú inštitúciu, ktorá má slúžiť pre kultúrne a historické povedomie slovenského národa.

Digitalizácia sa musí riadiť pevne stanovenými vecnými a technickými pravidlami, ktoré vychádzajú z noriem EÚ. **Monika Péková** z **odboru archívov a registratúr MV SR** vypracovala metodický pokyn odboru o postupe štátnych archívov pri digitalizácii archívnych dokumentov a tvorbe povinných metadát. Podstatnú časť tohto pokynu výstižným spôsobom priblížila vo svojom referáte, najmä aké fondy sa digitalizujú prednostne, technické parametre digitalizácie. Spomenula aj identifikáciu digitálnej kópie a jej pevného zavedenia v sústave štátnych archívov a v štruktúre archívneho fondu.

Už dlhé roky slovenské archívnictvo čakalo na taký referát, aký priniesli **Michal Bartal** a **Daniela Tvrdoňová** prezentujúci ich pracovisko **Slovenský národný archív**, nakoľko sa tu stretávame s historicky prvou masovou digitalizáciou v podmienkach štátnych archívov. Referát je o to cennejší, že fundovane a otvorene približuje zložité peripetie projektu od jeho vzniku až po reálnu digitalizáciu dodávateľskou firmou Tender Media Group, s.r.o. Na rozdiel od minulosti, keď boli v SNA digitalizované len menšie archívne súbory, tento raz išlo o obrovský projekt, ktorý obsiahol archívne fondy Sčítanie ľudu 1930, Sčítanie ľudu 1939, Sčítanie ľudu 1940 a časti fondu Ministerstva kultúry Slovenskej socialistickej republiky: Kolégium ministra a operatívne porady z rokov 1969 – 1989 a Slovenský fond výtvarných umení. Napriek mnohým problémom sa projekt úspešne rozbehol a v dobe tvorby referátu z plánovaného počtu 1 267 400 zdigitalizovaných objektov bolo splnených 66 %. Je sympatické, že autori príspevku upozornili aj na chyby pri realizácii projektu, aby sa im ostatné archívy mohli vyhnúť. Hlavným problémom sa javí, aby archívny fond na digitalizáciu bol skutočne bezchybne usporiadaný. Ak sa po digitalizácii zistia pri priraďovaní metadát chybičky pri usporiadaní fondu, opravný zásah vo fonde už nie je možný. Taktiež akákoľvek zmena k vylepšeniu softvéru pri tvorbe metadát v procese digitalizácie je v praxi nepriechodná. Pre ďalší chod SNA bude veľkým prínosom, že po online zverejnení zdigitalizovaných dokumentov poklesne počet bádateľov a odpadne veľmi náročná mechanická manipulácia s archívnymi škatuľami, najmä pokiaľ ide o sčítacie hárky. Archivári SNA však ľutujú, že bola zrušená pôvodne plánovaná deacidifikácia papierových nosičov, oceňujú však, že súčasťou projektu digitalizácie bolo aj reštaurovanie dokumentov. Len prečítanie tohto rozsiahleho príspevku môže odhaliť, koľko problémov museli archivári pri tomto projekte riešiť a aké obrovské úsilie vynaložiť. Ich skúsenosti by mali byť poučením pre ďalšie archívy.

Archív mesta Bratislavy predstavil skvelú analýzu digitalizácie, ktorú vo svojom vystúpení predniesla **Kristína Sámelová**. Obsahovala jednak mnohoročné výsledky digitalizácie v archíve, ale

súčasne bola aj serióznou kritikou pomerov digitalizácie v rezorte MV SR. V AMB napriek zlým technickým podmienkam realizovali celý rad projektov. Stalo sa tak zásluhou najmä zahraničných partnerov. S pomocou Cirkvi Ježiša Krista Svätých neskorších dní (tzv. „mormónov“) boli digitalizované cirkevné matriky, projekt ICARUS umožnil digitalizovať stredoveké listiny, projekt Pamäť bez hraníc s rakúskym partnerom dostal do digitálnej podoby úradné knihy mestskej rady a napokon projekt digitalizácie vedút českého partnera. Uvedené digitalizované dokumenty sú však prezentované na zahraničných webových stránkach a bežný užívateľ sa o nich ťažko dozvie. Okrem toho v archíve z vlastnej iniciatívy digitalizujú aj domáce inštitúcie alebo bádatelia, kde vyniká svojim entuziazmom doc. PhDr. Juraj Šedivý, MAS, PhD., vďaka čomu sa objavujú niektoré digitálne kópie aj na domácich weboch. Referát upozornil aj na situáciu v oblasti digitalizácie archívnych dokumentov všeobecne. Na Slovensku zostávajú často digitálne kópie na hard diskoch v skriniach a zaostávame za našimi susednými štátmi v zverejňovaní digitálnych kópií. Archívy nemajú ani vlastné webové stránky. Záverom sa prednášajúca zamýšľa nad tým, že ak má mať digitalizácia hlbší zmysel, treba zabezpečiť uloženie kópií vo vhodnom úložisku dát a zverejnenie dokumentov na domácej platforme formou celoslovenského digitálneho archívu.

Podnikové archívy na konferencii zastupoval **Archív Železníc SR**. V príspevku spojili svoje sily a možnosti traja autori **Daša Krčová** z Archívu Železníc SR, **Peter Kallo** z Múzejno-dokumentačného centra Výskumného a vývojového ústavu železníc a **Viliam Matuška** zo Železničného múzea Stará Turá. Zoznámili nás s digitalizáciou v Archíve Železníc SR a príbuzných pracovísk, čo umožnilo kompletizáciu zbierok archívu aspoň v elektronickej podobe. Archív začal systematickú digitalizáciu dvoch archívnych zbierok. V zbierke fotografií sa podarilo sčasti zdigitalizovať snímky z výstavby a rekonštrukcie železničných tratí a tiež z vozového parku koľajových vozidiel. Úspešne bola zdigitalizovaná archívna zbierka Pamätných kníh železničných staníc, celkom 14 719 strán. Týka sa to aj starších kníh, ktoré archív nespravuje. Pamätné knihy z rokoch 1918 – 1937/1938 uchováva SNA, ktorý umožnil ich digitalizáciu. Digitalizované boli aj pamätné knihy, ktoré sú ešte uložené na železničných staniciach. Na webovej stránke www.zsr.sk má archív železníc svoju podstránku, kde už sprístupnil zdigitalizované fotografie a tiež svoje archívne pomôcky.

Parlamentný archív je ďalším príkladom, že keď sa skombinuje zahraničný projekt a veľké peniaze, digitálne dielo sa podarí, o čom konferenciu presvedčila archivárka **Jana Kubíková**. Iniciatíva prišla zo strany Parlamentnej knižnice Českej republiky, ktorá mala už dlhšie rozbehnutý projekt, ktorý mal obsahovať materiály zo spoločnej česko-slovenskej histórie pod názvom Digitálna knižnica. K spolupráci vyzvala slovenskú Parlamentnú knižnicu, cez ktorú sa potom financovalo aj zapojenie Parlamentného archívu. Rozbehla sa sedemročná digitalizácia archívnych dokumentov, ktorú realizovala externá firma. Je pravdou, že spolupráca archivárov a knihovníkov sa nezaobišla bez metodických problémov, ale výsledkom je úspešný projekt pod názvom Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna sprístupnená na webovej stránke http://www.psp.cz/eknih/index.htm. Rozsah prezentovaných slovenských dokumentov je úctyhodný, spolu 751 856 normostrán: dokumenty SNR z rokov 1989 – 2002, stenografické správy zo schôdzí SNR z rokov 1944 – 1960 a Klub slovenských poslancov v Národnom zhromaždení z rokov 1918 – 1920. Digitalizácia sa realizovala v rokoch 2002 – 2009 a stála 13,5 mil. korún a 35 000 €, v roku 2009 bola prerušená a mala pokračovať od roku 2016 súbormi SNR z rokov 1964 – 1990 a tiež dokumentmi, ktoré boli odovzdané do SNA. Celý úspešný projekt inšpiroval aj spoluprácu parlamentných knižníc krajín Vyšehradskej štvorky a rakúskeho parlamentu vznikom spoločného portálu www.nrsr/digitalnekniznicеV4. Na úlohe má participovať aj náš Parlamentný archív.

Prezentácia a možnosti prístupu k digitalizátom archívnych dokumentov je názov príspevku, ktorý predniesol **Ján Valo** z **Katedry archívnictva a pomocných vied historických FiF UK**. Išlo tu v podstate o fundovanú prednášku s využitím aktuálnej odbornej literatúry, ktorá presne charakterizovala teoretické a praktické problémy digitalizácie na Slovensku. Vyberáme aspoň niektoré základné tézy: ciele digitalizácie – ochrana archívnych dokumentov a prístup k nim, životnosť digitalizátov, previazanosť digitalizácie na odbornú archívnu činnosť, kvalitná archívna pomôcka ako základ tvorby metadát, konzervačná a študijná kópia dokumentov, legislatívne otázky zverejnenia dokumentov na webovom sídle, vymedzenie voľného sprístupnenia digitalizátov na verejnom portáli alebo pomocou chránenej cesty elektronickej bádateľne. Autor upozornil na zásadný problém digitalizácie. Na Slovensku neexistuje komplexný systém pre prezentáciu archívneho dedičstva pre širokú verejnosť. Existujú len digitálne informačné systémy niektorých inštitúcií, akými sú Ústav pamäti národa a Úrad geodézie, kartografie a katastra SR. Upozornil však, že

digitalizované archívne dokumenty Slovenska sú sprístupnené na zahraničných portáloch: FamilySearch, Monasterium, CrossBorderArchives.

Posledný príspevok je dôkazom, že aj na Slovensku sa môže realizovať kvalitný, ba priam priekopnícky digitálny projekt. Autor projektu a autor príspevku v jednej osobe je **Juraj Šedivý, Katedra archívnictva a pomocných vied historických FiF UK**. Spolu s 20 dobrovoľníkmi z Bratislavského dobrovoľníckeho centra a pracovníkmi FF UK s minimálnymi finančnými prostriedkami vybudoval pamäťový portál http:/www.pammap.sk. Nejde tu o klasický pamäťový portál inštitúcie, ale o vizionársky projekt, ktorý sprístupňuje digitalizáty k dejinám Bratislavy z rôznych zdrojov, najmä z Archívu Pamiatkového úradu SR, Archívu mesta Bratislavy a zo súkromných zbierok. Výnimočnosť portálu je v tom, že sprístupňuje okrem dokumentov aj odborné texty a je určený pre sprístupňovanie všetkých druhov historických prameňov. Digitalizáty budú GIS orientované. Pamäťový portál je otvorený a môžu do neho vkladať svoje vhodné kópie aj súkromné osoby. Za zmienku stojí demokratický mechanizmus tvorby portálu, všetky digitalizáty sú zverejnené bezplatne, ale pamäťové inštitúcie alebo súkromné osoby dostanú konzervačnú kópiu. Užívateľ portálu má k dispozícii menej kvalitnú kópiu s údajmi o prameni a môže tak prípadne nájsť dokument v príslušnej inštitúcii. Portál má vedecky premyslený a užívateľsky komfortný systém vyhľadávania, a to dvomi prístupmi: databázové vyhľadávanie a mapové vyhľadávanie. Nemôžeme tieto prístupy detailne popisovať, odporúčame čitateľovi vyskúšať si vyhľadávanie priamo na webovej stránke a presvedčiť sa o tom, že výsledkom filtrovania podľa zvolených kritérií bude jeden alebo viac digitalizátov vo forme náhľadov. Po ich rozkliknutí sa digitalizát zväčší a objaví sa aj prameň. Projekt PamMap sa môže stať modelovým projektom aj pre iné mestá na Slovensku alebo v zahraničí.

Druhá časť: 25. výročie založenia Spoločnosti slovenských archivárov

K danej téme vystúpila **Mária Grófová, Archív Univerzity Komenského v Bratislave** a referát bol rozpracovaný do pôvodnej historickej štúdie. Precíznosť archivárky a skúsenosť historičky dali vznik komplexnému priblíženiu dejín SSA od jej vzniku v roku 1990 až do roku 2015. Každá významná udalosť alebo aktivita v činnosti SSA je vyčerpávajúcim spôsobom doložená v poznámkovom aparáte citovaním z dokumentov SSA alebo odkazom na hodnotiace dokumenty či vystúpenia uložené v registratúre SSA alebo publikované v printovej či elektronickej podobe. Veľká pozornosť je v štúdii venovaná vzniku SSA a jej zápasu za nový charakter slovenského archívnictva v legislatívnej oblasti. Založením vlastnej stavovskej organizácie sa archivári pripojili k celospoločenskému procesu v roku 1989 a odhodlane a kvalifikovane sa pokúšali prispieť k reformovaniu archívnictva vo všetkých oblastiach, vrátane rehabilitácií postihnutých archivárov. Považujeme za historicky spravodlivé, že autorka vyčerpávajúcim spôsobom uviedla mená archivárov, ktorí sa angažovali v tomto procese.

Krátko po svojom vzniku SSA energicky prispela k záchrane dokumentov KSS pred ich zničením. Archivári spojili svoju energiu, skúsenosť, nadšenie a intelekt, aby štátnym orgánom pomohli koncepčne riešiť prechod socialistického archívnictva na podmienky demokratickej spoločnosti. Bolo však ich ilúziou sa domnievať, že dosiahnu reformy v týchto oblastiach: aký štátny orgán by mal archívnictvo riadiť, aké by mal mať kompetencie, decentralizáciu kompetencií od štátneho orgánu v prospech kompetencií ústredného archívu a štátnych archívov, podstatné zvýšenie mzdového, sociálneho, spoločenského postavenia archivárov a materiálneho vybavenia archívov a celkového štýlu archívnej práce. Zápas o archívnictvo v predstave zástupcov SSA sa v praxi realizoval najmä v dlhoročných snahách o ovplyvnenie nových zákonov, predovšetkým zákona o archívnictve a zákona o územno-správnom členení SR, a ich novelizácií. Prvé vážne sklamanie prinieslo archivárom schválenie len novely archívneho zákona z roku 1975 a napätú situáciu v archívnictve nám približuje citované vystúpenie poslanca Martina Krajčoviča v NR SR dňa 4. decembra 1991. SSA však úspešne napomohla pri presadení zmeny názvu Štátny ústredný archív na Slovenský národný archív. Je potrebné oceniť snahu autorky o veľmi podrobný vecný popis snáh zástupcov SSA o ovplyvnenie zmienených legislatívnych noriem, čo sa prejavilo v podobe zákona NR SR č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach, ktorý bol krokom vpred, najmä na úseku predarchívnej starostlivosti. Neboli však rešpektované všetky námety SSA, predovšetkým zákon ignoroval vedeckú prácu v archívoch, čo bol prvý krok k absolutizovaniu úradníckeho chápania činnosti štátnych archívov.

V prvých rokoch pod vedením Elemíra Rákoša sa SSA začala rozvíjať správnym smerom, snažila sa byť partnerom, ba aj oponentom štátneho orgánu v oblasti archívnictva. Revolučné roky však prešli a štát postupne zužoval možnosti a hranice SSA na osudy archívnictva. V dobe vedenia SSA Veronikou

Novákovou, neskôr aj Zuzanou Kollárovou, dokonca prišli turbulentné obdobia, najmä v roku 2007, keď SSA musela čeliť, čiastočne v spolupráci s odborom archívnictva, deštruktívnym snahám štátu v podobe znižovania počtu archivárov. Len s krajným vypätím a podporou verejnosti sa podarilo zabrániť úplnému znefunkčneniu štátnych archívov. SSA sa musela popasovať s ďalšími spoločenskými výzvami, napríklad so snahou spochybňovať úlohu archívov v hospodárskej oblasti. SSA dlhodobo podporovala úsilie Archívu mesta Bratislavy o získanie novej budovy archívu, čo však skončilo nepochopiteľným zlyhaním štátu v tejto dôležitej otázke. Z analýzy štúdie vyplýva, že v ďalšom období po personálnych zmenách v štátnych orgánoch sa minimalizoval vplyv SSA na otázky spojené s rozvojom archívnictva a jej zástupcovia narazili na nezáujem až aroganciu pri ich snahách o serióznu spoluprácu. To sa v plnej miere prejavilo v ignorovaní názoru archivárov pri prijímaní novely zákona k vzdelávaniu archivárov v roku 2007. Za tejto situácie novému vedeniu SSA na čele s Máriou Grófovou neostala iná možnosť, než danú situáciu rešpektovať a kultivovaným spôsobom sa snažiť o bezkonfliktnú súčinnosť a komunikáciu so štátnou mocou, ktorá sa začala vzďaľovať hodnotovému a kultúrnemu zameraniu archivárskej komunity .

Veľmi dôležitou a úspešnou oblasťou činnosti SSA od jej vzniku až po dnešok je organizovanie odborných sympózií, konferencií a seminárov. Je prínosom štúdie, že presne chronologicky približuje miesta, termíny, obsah a význam týchto podujatí. Od roku 1997 bola založená prestížna a veľkolepá tradícia každoročného organizovania archívnych dní Slovenska po vzore nemeckých archivárov, ktorých prípravu obetavo zabezpečovali spolu s výborom SSA jednotlivé štátne archívy a ich pobočky a od roku 2015 aj verejné špecializované archívy. Tieto podujatia sa stali vrcholnými fórami pre prezentáciu odborných výsledkov činnosti archivárov, skúsených aj začínajúcich k najrôznejším aspektom archívnej činnosti, prispeli k odbornému rastu a vzájomnej informovanosti archivárov a predstavovali aj príklad úspešnej spolupráce s nadriadenými štátnymi štruktúrami. Uvedené akcie mali aj významný kultúrny, poznávací a spoločenský charakter a stali sa jedinečným miestom formovania medziľudských vzťahov archivárov z celého Slovenska z rôznych typov archívov a registratúr.

Štúdia dokázala presne dokumentovať aj rozsiahlu spolkovú publikačnú činnosť, osobný prínos jednotlivcov a archívov pri tvorbe časopisu Fórum archivárov, ktorá sa časom vyprofilovala do činnosti redakčnej rady. Poukazuje na obdivuhodnú duchovnú silu tvorcov časopisu dodržať kontinuitu, financovanie a vylepšovanie obsahu časopisu ako odborného a ideového puta medzi vedením SSA a jeho členmi. Od vzniku webovej stránky www.archivari.sk začal vychádzať časopis v elektronickej podobe. Svetlou stránkou činnosti SSA boli nepochybne početné exkurzie do rôznych archívov v Rakúsku, Maďarsku, Poľsku, Českej republike a Slovinsku, obohatené o zaujímavé výlety do historických a kultúrnych objektov. Umožnili členom SSA spoznávať úroveň archívnictva a rozvíjať priateľské vzťahy s kolegami v zahraničí. Nakoľko štúdia v iných oblastiach personifikovala zásluhy jednotlivých členov, dovoľujeme si štúdiu doplniť. Okrem celých výborov SSA sa na náročnom organizovaní viacdňových zájazdových akcií podieľali najmä Veronika Nováková, Zuzana Kollárová, Elena Machajdíková, Júlia Ragačová, Gábor Strešňák. Bol to práve výbor SSA, ktorý od roku 2009 inicioval dni otvorených dverí v archíve, čím v slovenskom archívnictve vytvoril novú tradíciu styku s verejnosťou, osobitne s výchovným vplyvom na školskú mládež.

Záver štúdie patrí hodnoteniu zahraničných kontaktov SSA, ktorých úspešný rozvoj narážal na finančné možnosti. Osobitne bol vyzdvihnutý význam stretnutí predstaviteľov archívnych spoločností krajín Vyšehradskej štvorky v roku 2007 v Štátnom archíve v Levoči, pobočke Poprad a v tom istom roku podpísanie zmluvy o spolupráci s maďarskou archívnou spoločnosťou. Nepochybne sa o tieto udalosti zaslúžilo celé vedenie SSA, najmä tandem Zuzana Kollárová a Veronika Nováková a naštartovali koncepčný systém spolupráce, ktorý viedol k významným akciám: konferencii archivárov krajín V4 v Nowom Sączi a Bochmi, rozvoj stáží a výmenných pobytov a napokon spoločnú výstavu archívnych spoločností krajín V4 nazvanú Od Vyšehradu po Vyšehrad v roku 2016.

K dobrej štúdii patrí aj dobrá príloha, ktorú tvorí prehľad zloženia výborov a revíznych komisií SSA a prehľad redakčných rád Fóra archivárov a počet výtlačkov v jednotlivých rokoch. Z tabuľky vyčítame jednu až neuveriteľnú skutočnosť, že archivári vo všetkým siedmich volebných obdobiach dali svoju dôveru na ich zastupovanie vo výbore SSA až trom osobnostiam: Veronika Nováková, Juraj Roháč a Ladislav Vrtel. Ďalšou osobnosťou na tróne uznania a obľúbenosti bola Zuzana Kollárová so štyrmi funkčnými obdobiami. Po tri funkčné obdobia vo výbore pôsobili Elemír Rákoš, Ján Dubovský, Mária Kačkovičová, Elena Machajdíková a Radoslav Ragač, napokon po dve obdobia Anna Buzinkayová, Oľga Kvasnicová, Lucia Krchňáková a Mária Grófová.

Skvelý rečník **Juraj Roháč, Katedra archívnictva a pomocných vied historických FiF UK** sa z pozície očitého svedka venoval vzniku SSA a potvrdil mnohé fakty uvedené v predchádzajúcej štúdii. Spomenul veľmi emotívne zhromaždenie archivárov 21. decembra 1989, keď napriek mnohým krivdám sa nikto nechcel nikomu pomstiť a nikto nehľadal svoj prospech, všetkým išlo o rozvoj archívnictva. J. Roháč sa však domnieva, že tolerancia umožnila, aby problematické osoby zostali na svojich funkciách. Práve toto fórum pripravilo programové ciele a organizačné podmienky, ktoré viedli k Ustanovujúcemu zhromaždeniu SSA dňa 4. apríla 1990. V prvých rokoch činnosti SSA pod vedením Elemíra Rákoša ešte odbor archívov MV SR konzultoval závažné otázky archívnictva s výborom SSA. Návrh SSA na vytvorenie samostatnej štruktúry archívnictva odčlenenej od MV SR sa však nepodarilo presadiť. V roku 1990 sa spoločným úsilím podarilo presadiť vytvorenie samostatného oddelenia vedeckého výskumu v SNA. S odstupom času už v roku 1992 Elemír Rákoš postrehol, že archívnictvo neprešlo takou transformáciou, v akú SSA verila, čo sa malo prejaviť v tom, že sa degradoval vedecký prístup pri riešení archívnych problémov a profesionalita sa nahrádzala ideologizovaním a politikárčením. Podľa prednášajúceho tieto Rákošove slová nestratili význam ani v súčasnosti. Navyše SSA postupne prestala byť vnímaná ako partner archívnych orgánov, čo sa plne prejavilo pri príprave archívnych noriem v roku 2015. Juraj Roháč tiež vyslovil názor, že archívna obec je nejednotná, a tým ľahšie manipulovateľná a zraniteľná. Krízové javy v archívnictve sa prejavili aj v archívnom školstve, kde sa výber študentov zmenil na ich nábor a mnohí absolventi sa uplatňujú mimo archívnictva. Na záver vystúpenia načrtol podmienky ďalšieho napredovania SSA: odhodlane riešiť problémy, prekonať osobné nezhody, vzdať sa megalomanských predstáv a mocenských ambícií, vzájomne komunikovať a vždy vidieť ako prvoradý záujem slovenské archívnictvo.

Tretia časť. Storočnica Michala Kušíka 1915 – 2000

V úvodnom slove **Mária Grófová** 3. decembra 2015 na pôde SNA zdôraznila, že slovenské archívnictvo malo neuveriteľne silnú prvú generáciu archivárov, ktorá začala budovať archívny systém a odborné spracovanie fondov. Michal Kušík z tejto plejády osobností je prvý, komu venovala SSA odborný seminár. V ďalšej časti sa striedali autori, ktorí sa zamerali na jednotlivé oblasti v živote a činnosti Michala Kušíka, je však pochopiteľné, že sa čiastočne obsahovo ich príspevky prekrývajú, preto sa zameriame na tie pasáže, ktoré sú jedinečné.

Prvým a najdôležitejším autorom je **Richard Marsina, MV SR – Vedecká archívna rada,** ktorý sa venoval životopisu Michala Kušíka od mladosti až do jeho smrti a komplexne zhodnotil jeho prínos pre archívnictvo. Dokazuje, že od polovice 20. storočia bol Kušík po tri desaťročia vedúcou osobnosťou v slovenskom archívnictve. Príspevok má vysokú informačnú hodnotu, ktorá vyplýva zo skutočnosti, že R. Marsina bol kolegom M. Kušíka v Pôdohospodárskom archíve, kde Kušík pôsobil ako vedúci bratislavskej pobočky v rokoch 1949 – 1954. Autor nám pútavo a historicky presne priblížil nielen dejiny tohto archívu, ale aj zásluhu Kušíka na jeho vzniku a budovaní. V archíve Kušík dokázal také organizačné a intelektuálne schopnosti, že pri reorganizácii archívnictva v roku 1954 sa stal ako nestraník vedeckým vedúcim novozaloženej Slovenskej archívnej správy. Keď sa spojila odborná iniciatíva Kušíka s všestrannou podporou náčelníka správy JUDr. Jozefa Chreňa, Kušík získal úradnú pozíciu na dlhodobú koncepčnú výstavbu slovenského archívnictva. V tom čase pokračovala spolupráca Kušíka s Marsinom po služobnej línii, lebo Marsina ako vedúci II. oddelenia ŠÚA SSR bol Kušíkovi služobne podriadený, ale najmä vo vedeckej spolupráci, keď sa obidvaja podieľali na edícii urbárov feudálnych panstiev na Slovensku. Kušík osobne ovplyvnil mnohé procesy v slovenskom archívnictve, pri tvorbe archívnej vedy, pri koncipovaní slovenského ústredného archívu. Menej je možno známe, že v roku 1958 bol garantom slovenskej časti celoštátnej archívnej výstavy na Pražskom hrade. Do zabudnutia zapadá snaha Kušíka ako tajomníka Slovenskej vedeckej archívnej rady podnietiť realizovanie archívnej rozluky Československa a Maďarska, čo sa v podstate, napriek príslušným rokovaniam s maďarskou stranou, nepodarilo. Danú tému bližšie približuje dokument, ktorý je prílohou referátu R. Marsinu. Na záver príspevku si autor položil otázku, ako Kušíkov odkaz plní slovenské archívnictvo a domnieva sa že, odpoveď by musela byť veľmi rozpačitá.

Robert Gregor Maretta, Filozofická fakulta UK v Bratislave sa venoval osobe Michala Kušíka ako prvého slovenského archívneho teoretika. Uľahčil recenzentovi úlohu, lebo v závere príspevku hlavný prínos Kušíka v tejto oblasti sám brilantne zhrnul: významne sa podieľal na organizácii archívnictva na Slovensku a jeho legislatívnych úpravách, začlenil slovenské archívnictvo do medzinárodného kontextu, položil základy archívnej teórie, konštituoval archívnu vedu na Slovensku a vytvoril jej publi-

kačné zázemie, pripravil teoretické základy slovenskej archívnej terminológie a snažil sa o postavenie archívov v spoločnosti aj ako vedeckých pracovísk. Konštituovanie archívnictva ako samostatnej vedy Kušík rozvinul v prelomovej štúdii Archívnictvo v klasifikácii vedy publikovanej v roku 1968 v Slovenskej archivistike č. 1. Na záver si tento mladý archivár kladie otázku, kam sa za posledných 15 rokov posunula slovenská archívna veda a slovenské archívnictvo vôbec.

Júlia Ragačová, Štátny archív v Trnave ako posledná šéfredaktorka časopisu Slovenská archivistika je istotne najpovolanejšou odborníčkou, ktorá nám pripravila historický exkurz do polovice 60. rokov, keď sa presadzovala idea samostatného archívneho časopisu na Slovensku. Michal Kušík ako člen redakčnej rady Sborníku archivních prací, vydávaného v Prahe a hlavný redaktor neperiodických titulov, vydávaných Slovenskou archívnou správou, bol hlavným iniciátorom nového časopisu po ideovej aj organizačnej stránke a bolo akosi samozrejmé, že sa stal jeho hlavným redaktorom od prvého čísla v júni 1966 až do roku 1980. Okrem toho bol významným prispievateľom tohto vedeckého periodika.

Radoslav Ragač, Slovenský národný archív ako dosiaľ posledný riaditeľ tejto inštitúcie je takisto najpovolanejšou osobnosťou, aby zhodnotil historické zásluhy Michala Kušíka ako svojho predchodcu, ktorý stál na čele Štátneho slovenského ústredného archívu od septembra 1968 do roku 1980, keď odišiel do penzie. Bolo to plodné obdobie pre Kušíka aj pre slovenské archívnictvo. V roku 1969 absolvoval trojmesačnú archívnu stáž v Národnom archíve v Paríži, v roku 1970 obhájil kandidátsku dizertáciu na tému Archívnictvo ako pomocná veda historická. Len s problémami prežil vo funkcii normalizačné obdobie, čo umožnilo, aby sa významnou mierou zaslúžil o prijatie nového zákona o archívnictve č. 149/1975 Zb. V 70-tych rokoch podstúpil dlhoročný zápas o výstavbu novej budovy ústredného archívu, keď odchádzal do dôchodku, už stála hrubá stavba.

Štefan Hrivňák, Štátny archív v Bratislave si zvolil originálny spôsob pohľadu na osobnosť Michala Kušíka, prostredníctvom svedectva jeho spolupracovníkov a pamätníkov: Jozefa Šimončiča, Jozefa Watzku a Jozefa Klačku. Vyplynulo z nich, že Kušík sa až do roku 1980 angažoval vo všetkom pozitívnom, čo sa udialo v slovenskom archívnictve. Ako vysoký úradník mal od roku 1954 vplyv na personálne obsadzovanie a úspešne sa snažil dosadzovať do funkcií odborne vhodných ľudí, napríklad za riaditeľa Štátneho archívu v Bratislave Jozefa Watzku a za riaditeľa Štátneho archívu v Bytči Jozefa Kočiša. S erudovanými odborníkmi mohol potom presadzovať spracovanie najstarších dokumentov stolíc na Slovensku. Je atraktívne, že v príspevku je priblížená osobnosť Michala Kušíka aj prezentáciou dobových fotografií.

Stanislav Kušík, syn Michala Kušíka autentickým až emocionálnym spôsobom predstavil svojho otca ako láskavého a vzácneho človeka. Vyzdvihol ho ako vysoko mravného človeka, ktorý si nikdy nedal lámať chrbtovú kosť. Spomenul aj otcov absolútny sluch a vzťah k hudbe, hru na klavíri. Jeho organové interpretácie sa dostali aj do Slovenského rozhlasu. Otec mohol mať veľa priateľov, o čom svedčí jeho bohatá korešpondencia až do posledných dní. Na jeho pomníku je napísané IN FIDE SALUS, otcov pozdrav a poklonu ľuďom.

Mária Kadrliaková, vnučka Michala Kušíka, sa vyznala z krásneho obdobia, keď ju jej starý otec, jej veľký vzor, učil latinčinu. Sám dokázal viesť konverzáciu po latinsky na ľubovoľnú tému. Vynikajúco ovládal klasickú gréčtinu, ovládal i maďarčinu, francúzštinu, ruštinu a začal aj s angličtinou. Bol to moderný človek s modernými názormi. Mal aj veľmi múdru manželku, ktorá mu pomáhala pri jeho akademickom a profesijnom úspechu.

Leon Sokolovský, Katedra archívnictva a pomocných vied historických FiF UK uviedol osobnú spomienku na Michala Kušíka, ktorý im prednášal stredovekú latinčinu a archívnictvo. Bol vnímaný ako vynikajúci pedagóg. Bol jedným z hlavných iniciátorov a aktívnych aktérov výstavby ústredného archívu, ktorého bol vtedy riaditeľom. Napriek tomu v roku 1983 pri slávnostnom otváraní novej budovy nebol ani medzi ocenenými a ako spomenul iný autor, nebol ani len spomenutý. Ďalšou srdcovou záležitosťou Kušíka bola archivistika ako veda o archívnictve a jeho presvedčenie, že jej patrí rovnocenné postavenie v systéme spoločenských vied. Na jeho metodologické štúdie budú môcť nadviazať ďalší teoretici a bádatelia, ktorých dnes na Slovensku takmer niet a v tomto smere je dnes slovenské archívnictvo v hlbokom úpadku. To sa prejavuje tiež v tom, že MV SR neakceptuje závery Vedeckej archívnej rady ako svojho poradného orgánu a je tu tiež obava, či už nezanikol časopis Slovenská archivistika na chorobu nezáujmu alebo neschopnosti.

Ladislav Vrtel, Odbor archívov a registratúr SVS MV SR sa tiež podelil o milé spomienky na Michala Kušíka. Ako jeho poslucháč latinčiny mal určité privilégium, býval kúsok od ŠÚA SSR, a tak odprevádzal po vyučovaní Kušíka do archívu a viedli debaty o jeho dvoch veľkých láskach: hudbe a kla-

sických jazykoch. V roku 1980 odišiel Kušík do dôchodku a práve vtedy sa vytvárala v rámci Slovenskej historickej spoločnosti sekcia archívnictva a pomocných vied historických. Rokovanie o jej založení sa udialo v riaditeľni Slovenskej archívnej správy, kde zapisovateľa už robil L. Vrtel a bol svedkom toho, že prítomný Kušík bol vybratý (iné mená ani nepadli) a zvolený za predsedu novej sekcie a Vrtel sa stal jeho tajomníkom. Do roku 1985 spolu úzko spolupracovali na príprave piatich vedeckých konferencií. Vrtel aj ďalší potvrdili, že sa v jeho prítomnosti cítili veľmi dobre, inak s ním plynul čas. Snáď preto mal prezývku Mišenko, prípadne Mišenko Zlatoústy.

Juraj Roháč, Katedra archívnictva a pomocných vied historických FiF UK. Aj on si spomína na Michala Kušíka v roku 1975 ako svojho učiteľa, ktorý si ho pre jeho maturitu z latinčiny hneď obľúbil. Považuje ho za vynikajúceho učiteľa, ktorý miloval latinčinu a robil všetko preto, aby si tento jazyk osvojili budúci archivári. Jeho najväčším obľúbencom bol však Gejza Šidlovský, dnes riaditeľ Národnej knižnice na Strahove. Michal Kušík bol neobyčajne kultivovaným človekom, miloval hudbu, mal rád literatúru, básnické slovo. Mal prirodzenú noblesu, šarm a európsky rozhľad, bol to človek láskavý a chápajúci. Jeho veľkou láskou bolo slovenské archívnictvo, kto vie, čo by povedal na jeho dnešný stav.

Mária Kačkovičová, Archív Tatra banky, a. s. Aj posledná spomienka sa viaže k príprave archivárov. Jej priateľka a spolužiačka zo Strednej všeobecnovzdelávacej školy Anna Marsinová-Buzinkayová jej navrhla pokračovať v dvojročnom nadstavbovom štúdiu na Strednej knihovníckej škole, kde vtedy prednášali odborníci z praxe PhDr. Michal Kušík, CSc., PhDr. Elemír Rákoš, CSc., prof. PhDr. Jozef Novák, DrSc. a doc. PhDr. Darina Lehotská, CSc. Michal Kušík tu prednášal práve archívnictvo a zistila, že je to charizmatická a vznešená osobnosť. Vďaka nemu si vybrala archívnictvo ako svoju celoživotnú profesiu a on jej ponúkol prvé pracovné miesto v ŠSÚA, v oddelení dejín socializmu a nasmeroval ju do oblasti predarchívnej starostlivosti. Pri externom štúdiu odboru archívnictva na FiF UK sa stal jej učiteľom latinčiny. Spomienku zakončila pekným vyznaním, že Kušík bude stále patriť k ľuďom, ktorých nosí vo svojom srdci.

V závere zborníka je chronologicky zoradená publikačná činnosť Michala Kušíka od roku 1940 po rok 1998, ako aj príspevky o Michalovi Kušíkovi, ktorú zostavili R. Marsina a R. G. Maretta.

Pavel Vimmer
archivár na dôchodku

GRÓFOVÁ, Mária – MALOVCOVÁ, Božena (zborník) – SŮRA, Pavel (CD-R) (eds.). *Bitka pri Moháči – historický medzník v dejinách strednej Európy (490. výročie). Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, z XX. archívnych dní v Slovenskej republike, v Tatranskej Lomnici v dňoch 23. – 25. mája 2016*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov s podporou Medzinárodného vyšehradského fondu, 2016, 308 s., ISBN 978-80-224-1579-8.

Spoločnosť slovenských archivárov už od roku 1997 každoročne usporadúva vedecké konferencie pod hlavičkou Archívnych dní. Recenzované príspevky z archívnych dní sú jubilejné nielen preto, že sú v poradí už dvadsiate, ale aj preto, že ich zorganizoval popradský archív, podobne ako v roku 1997. Na tejto konferencii sa zúčastnilo takmer 200 archivárov zo Slovenska, Česka, Poľska, Maďarska, Rakúska a Slovinska. Zdalo by sa, že téma je predčasná, lebo skutočne veľké výročie moháčskej bitky bude až v roku 2026. Je však dôležité, aby vedecký výskum už teraz nastoľoval problémy, ktoré súvisia s týmto výročím a aby si historici a archivári krajín, ktorých sa Moháč bytostne dotkol, vymieňali názory, pohľady a informovali o svojom vedeckom výskume. Na tomto mieste sa nemusíme presviedčať o tom, že bitka pri Moháči 29. augusta 1526 patrí medzi najvýznamnejšie historické

medzníky na rozhraní stredoveku a novoveku, podobne ako dobytie Konštantínopolu v roku 1453, objavenie Ameriky v roku 1492 či reformácia v Nemecku v roku 1517. Je teda súčasťou nielen stredoeurópskych, ale vôbec svetových dejín. Po úvodných pozdravoch a príhovoroch organizátorov i hostí nasleduje 11 referátov. Zostavovatelia zborníka zaradili i resumé dvoch príspevkov, ktoré autori neodovzdali do tlače. Treba oceniť i prácu prekladateľov, ktorí tlmočili na samotnej konferencii a potom preložili viaceré referáty z nemčiny a maďarčiny do slovenčiny.

Ján Lukačka sa venoval prvému osmanskému plieneniu juhozápadného Slovenska na jeseň 1530. V úvodnej časti svojho referátu rozoberá situáciu pred moháčskou bitkou a venuje sa i jej priebehu. Prináša dobové pochybnosti o smrti kráľa Ľudovíta, ktorého mali zavraždiť jeho vlastní ľudia i o smrti arcibiskupa Pavla Tomoriho, ktorého mal zavraždiť Juraj Zápoľský. J. Lukačka, hoci cituje dobové pramene, nijako ich nehodnotí, iba sucho konštatuje aj túto verziu. Podobne informácia o dvoch korunováciách, ktorú vykonal nitriansky biskup Štefan Podmanický, nie je podmienená tým, že „iba on mal k dispozícii pálium“, ale jednoducho preto, že všetci hodnostne vyššie postavení arcibiskupi a biskupi zahynuli v moháčskej bitke a sám Podmanický musel vyvinúť veľa úsilia, aby sa dostal do milosti Fedinanda, keď predtým korunoval Zápoľského (s. 41).

Willibald Rosner sa venoval pomerom v Dolnom Rakúsku v desaťročí po Moháči. Nástup Ferdinanda (ešte pred Moháčom) nebol tak jednoduchý. Niektorí predstavitelia dolnorakúskych stavov sa postavili proti nemu. Ferdinand zareagoval ostro a osem príslušníkov stavovskej opozície dal popraviť. Podobne, ale nie tak ostro, reagoval aj v Čechách v roku 1547. V Uhorsku, kde opozíciu výdatne podporovali Turci, si to nemohol dovoliť a dobýjanie krajiny ho stálo veľa úsilia. Ferdinand s pomocou svojho brata cisára Karola V. ubránil rakúske územie, i keď nemohol zabrániť vpádom ojedinelých tureckých oddielov hlboko do Rakúska. Obliehanie Viedne v roku 1529 tureckou armádou nebolo úspešné, lebo Sulejman nebol na toto ťaženie pripravený.

György Rácz zhodnotil výskumy maďarských historikov o moháčskej bitke za posledné roky. Vysoko hodnotí práce Jánosa B. Szabóa. Ďalšími autormi, ktorých spomína, sú Attila Barány, Peter Illik a Géza Pálffy. Spomína aj práce lekárov, ktorí sa pokúsili interpretovať dobové správy o smrti kráľa Ľudovíta. Jednoznačne odmieta fikcie o zavraždení kráľa Ľudovíta Jánom Zápoľským, lebo to by už vtedy využila habsburská propaganda.

Maciej Jasiński píše o moháčskej bitke v poľskej kronikárskej spisbe. Konštatoval, že o tejto udalosti pramene mlčia. Spomína iba kroniku Marcina Bielskiego, vydanú v roku 1551 a „knihy hetmanske“ od Stanislava Sarnického z roku 1579. György Laclavik analyzuje zmeny, ktoré nastali po nastúpení Ferdinanda na uhorský trón v živote politických elít, verejnej správy, súdnictva a ďalších oblastí verejného života. V závere štúdie prináša prehľad prameňov, edícií a literatúry k danej téme.

Marek Ďurčanský skúma situáciu v českých mestách v súvislosti s moháčskou bitkou. Hoci časť českých vojsk poskytla pomoc kráľovi Ľudovítovi Jagelovskému, časť stavovskej obce pod vedením Zdeňka Lva z Rožmitálu sa k výprave do Uhorska stavala rezervovane. Ferdinand po nastúpení na český trón chcel obmedziť postavenie miest, ktoré považoval za majetok koruny a v roku 1547 využil nevydarený stavovský odboj, aby zlomil politickú i hospodársku moc miest. Proti šľachte nemal odvahu takto zasiahnuť.

Miloslava Bodnárová si všíma odraz bitky pri Moháči v živote východoslovenských kráľovských miest. Surové chovanie vojsk generála Katzianera nezískalo sympatie východoslovenských miest pre Ferdinanda, ale až porážka Zápoľského vojsk pri Seni v roku 1528 spôsobila príklon šľachty i miest k Ferdinandovi. Dôsledkom vojny medzi Zápoľským a Ferdinandom boli vnútorné boje medzi Kežmarkom a Levočou, okrem iného aj pre právo skladu. Autorka prináša početné doklady o privilégiách miest, ktoré im udeľovali tak Ferdinand ako i Zápoľský, aby ich udržali vo svojom tábore. Rozhárané pomery i strata cirkevnej autority prispeli k šíreniu reformácie najmä v mestách.

Miroslav Martinický v rozsiahlej štúdii nazvanej „Poznámky“ si všíma vojensko-politický vývoj na území Trenčianskej stolice v rokoch 1526 – 1558. Autor najprv konštatuje, že do roku 1541 sa nezachovali písomnosti stolice a najstarší kongregačný protokol sa zachoval iba od roku 1581. V dohode Ferdinandovho generála Jána Katzianera so Zápoľského posádkou, ktorá mala vydať Trenčiansky hrad v roku 1528, sa spomínajú nejaké listiny. Autor si všíma ďalších notárov stolice, tiež osobnosť biskupa Štefana Podmanického, ktorý ešte pred korunováciou Ferdinanda prešiel do jeho tábora aj so svojimi príbuznými Jánom, Rafaelom a Burianom Podmanickými. Autor sa okrem vojenských operácií generála Katzianera venuje rodine Kostkovcov, ktorí boli v službách Jána Zápoľského, ale kolaborovali aj s Ferdinandom.

Henrieta Žažová skúmala dôsledky bitky pri Moháči na premonštrátske konventy na území Slovenska. Predovšetkým šlo o kláštor pod Znievom v Turci, ktorý po dlhých bojoch medzi stúpencami Ferdinanda a Zápoľského získali nakoniec jezuiti z Trnavy,

ktorí tu zriadili misijnú stanicu. Druhým kláštorom, ktorý zničili Balašovci, bol kláštor v Bzovíku, ten neskôr prebudovali na pevnosť. Jezuiti z Trnavy získali aj premonštrátske prepoštstvo v Bíni, ale tu tiež zasahovali Balašovci a Pálfiovci, nakoniec majetky kláštora získala Ostrihomská kapitula. Kláštor v Šahách obsadil hontiansky župan František Ňári, po ňom ďalší feudáli, v dobe tureckej okupácie mnísi ušli do kláštora v Hronskom Beňadiku. V 17. storočí získali panstvo premonštrátov zo Šiah jezuiti z Banskej Bystrice. Pohnuté osudy mal aj jasovský kláštor, ktorý nezasiahla turecká okupácia, ale neskoršie Betlenovo povstanie. Kláštor spravoval jágerský biskup, ktorý utiekol pred tureckou inváziou. Leleský kláštor prechádzal z rúk do rúk podľa toho, na ktorú stranu sa postavili prepošti. Nakoniec kláštorné majetky obsadil cisársky generál Lazar Schwendi. Väčšina premonštrátskych kláštorov zanikla. V roku 1697 boli obnovené iba konventy v Lelese a Jasove.

Helena Markusková skúmala nárast osmanskej hrozby po Moháči a Nové Zámky. Ostrihomský arcibiskup Pavol Várdai začal v roku 1545 s výstavbou pevnosti v chotári dediny Lék. Ukázalo sa, že táto stavba je nedostatočná na obranu a v roku 1571 začali so stavbou väčšej pevnosti. Tá však nebola celkom dokončená ani v roku 1663, keď ju dobyla osmanská armáda. Autorka popisuje priebeh bitky o Nové Zámky v roku 1663 a tiež ich oslobodenie v roku 1685. Skúma pomery v Nových Zámkoch po obsadení Turkami, ako aj zriadenie novozámockého vijáletu. Využíva pritom nielen zachované pramene, ale aj známy spis Evliya Čelebiho.

Viera Obuchová opisuje premeny v stavebnom vývoji Bratislavy po bitke pri Moháči. Aby sa predišlo možným útokom na predmestia Bratislavy, boli v rokoch 1528 – 1530 zbúrané Kostoly sv. Vavrinca a sv. Michala. Archeologický výskum Kostola sv. Vavrinca uskutočnil už v roku 1935 Václav Mencl. Autorka sa vo svojom príspevku venuje len kostolu sv. Vavrinca. Nespomína však archeologický výskum, ktorý v posledných rokoch uskutočnil Jozef Hoššo.

V závere zborníka sú dve resumé, ktorých autori nedodali príspevky. Anna Krzemińska písala o bitke pri Moháči v dokumentoch Malopoľska a Vladimír Rábik rozoberá naráciu donačnej listiny Ferdinanda I. pre Bojnické panstvo Alexejovi Turzovi v roku 1527, v ktorej sú podrobnosti o priebehu bitky pri Moháči. Nakoniec musím konštatovať, že publikovaný zborník je hodnotným prínosom pre výskum nielen dejín Slovenska, ale i dejín strednej Európy.

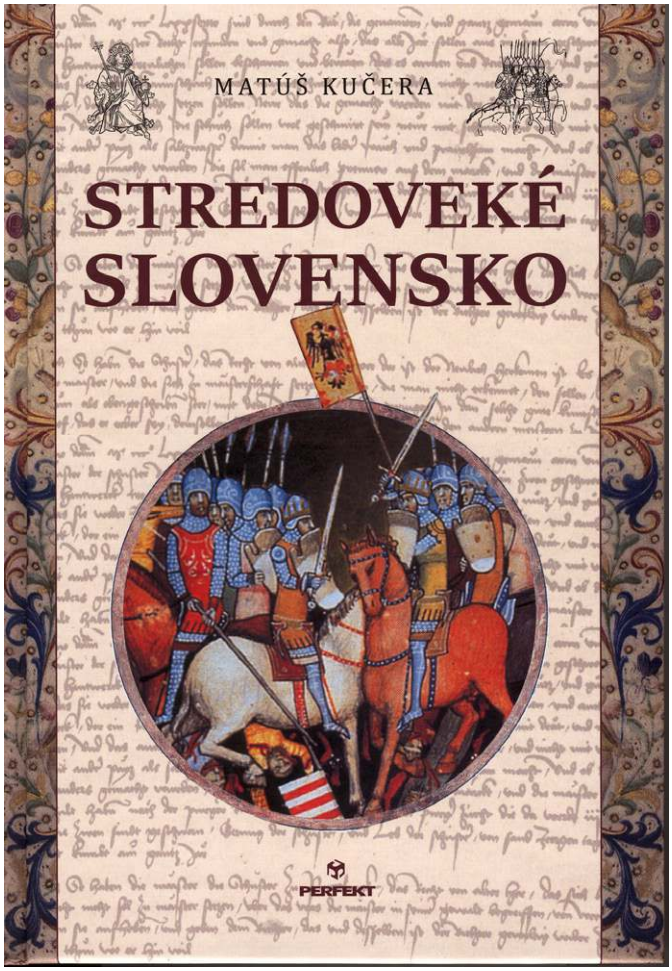
Július Bartl
Katedra histórie PdF Univerzity Komenského

Do vašej knižnice
Anotácie

KUČERA, Matúš. *Stredoveké Slovensko*. Bratislava : Perfekt, 2016, 271 s., ISBN 978-80-8046-765-4.

Druhé vydanie knihy známeho slovenského historika Matúša Kučeru s názvom Stredoveké Slovensko je výsledkom projektu, ktorý finančne podporil Fond na podporu umenia. Publikácia prináša ucelený obraz slovenských národných dejín od príchodu našich predkov až po rok 1526 a s ním spojenú bitku pri Moháči, ktorý poteší nielen historikov, ale aj širokú verejnosť zaujímajúcu sa o svoje národné dejiny. Autor pútavým rozprávaním vnára čitateľa do histórie našej krajiny, a to nielen obsahom, ale i samotným textom doplneným o bohatý ilustračný materiál.

V úvode knihy sa oboznamujeme s pôvodom pomenovania Slovan, s výzbrojou slovanských bojovníkov či s fyzickou podobou našich prapredkov. Nasledujúcu časť autor venoval právnemu poradcovi byzantského

vojvodcu a politika Belizara, vzdelanému právnikovi Prokopiovi a jeho dielam, ktoré po sebe zanechal a ktoré sa pre svoj obsah stali pre nás zaujímavé a poučné. Taktiež sa dočítame o útrapách slovanských predkov, ich spolunažívaní s kočovnými Avarmi v Podunajskej nížine a o vytvorení kráľovstva na čele s kráľom Samom. V kapitole s názvom Nitra, milá Nitra môžeme sledovať osud kniežaťa Pribinu. V nej nám autor zároveň porozprával o premene beztriednej spoločnosti na spoločnosť feudálnu. Moravanom a ich úspešnému úsiliu spojenia Moravského a Nitrianskeho kniežatstva a vytvorením základu štátu známeho ako Veľká Morava venoval nasledujúcu kapitolu. Ďalej pokračoval staťou o príchode solúnskych bratov Cyrila a Metoda, o ich dosiahnutých úspechoch v rámci misijnej činnosti, ktorými sa natrvalo zapísali do našej histórie a stali sa súčasťou slovenskej kultúry. Rovnako tak sa dočítame o prvých písmenách, ktorými písari vytvárali zápisy o všetkých dôležitých udalostiach, ktoré sa odohrávali. Z takýchto jednoduchých a postupne zhromaždených zápisov sa následne tvorili zviazané kódexy nazývané letopisy, zachytávajúce všetko, čo pisári považovali za dôležité, pozoruhodné a čo malo byť pamätihodným. Vznikli tak pramene, ktoré sa stali nepredstaviteľne bohatými pokladmi nielen pre našu, ale aj európsku históriu. Ďalej môžeme sledovať osudy Rastislavovho synovca, veľkomoravského panovníka Svätopluka a jeho nových susedov, starých Maďarov, ktorí sa s jeho súhlasom usídlili na rieke Tisa. Toto rozhodnutie ovplyvnilo ďalší vývoj a urýchlilo zánik veľkomoravského kniežatstva.

Po zániku Veľkej Moravy sa postupne začalo formovať Uhorské kráľovstvo, ktorého začiatky neboli ľahké. V tejto časti knihy nám autor predstavil mocného prvého uhorského kráľa z arpádovského rodu, Štefana I. Nasledujú kapitoly opisujúce život stredovekého človeka na území dnešného Slovenska, vtedy lesnatej krajiny s množstvom vody. Les poskytoval drevo nielen na stavbu príbytkov, ale aj na kúrenie či výrobu potrebného náradia. Žili v ňom nielen divé zvery, ktoré ľudia lovili pre svoju obživu, ale les zároveň poskytoval i úkryt zbojníkom. Čitateľovi sa okrem iného prináša i pohľad na vtedajšiu spoločnosť, v ktorej gramotnosť, vzdelanie a kultúra boli výsadou bohatých a údelom prostého ľudu bola len práca a poslušnosť svojim pánom.

V nasledujúcich kapitolách sa zoznámime s budovaním veľkých a nedobytných hradísk, ktoré spočiatku slúžili na obranu a boli i miestami, kde sa konávali veľké slávnosti. Z nich sa postupne stávali strediská výroby, remesiel a obchodu. Samostatnú kapitolu autor venoval aj ťažbe soli a obchodovaniu s ňou – pomenoval ju rozprávkovým názvom Soľ nad zlato. V nej opísal spôsob prepravy alpskej soli a jej predaj do okolitých krajín a ako vďaka soľným baniam ich vlastníci bohatli. Ďalšou z tém, ktorá je v knihe spracovaná, je tatárske nebezpečenstvo, ktoré hrozilo nielen Uhorskému kráľovstvu, ale aj celej Európe.

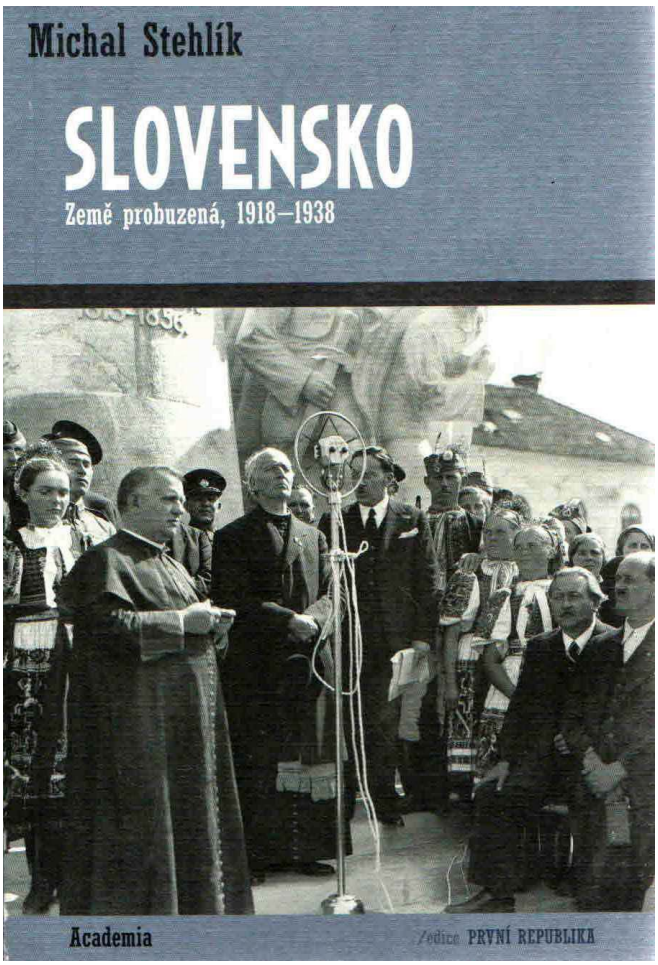
Záverečné kapitoly pojednávajú o význame stredovekých banských miest, dočítame sa v nich o vymretí kráľovského rodu Arpádovcov a vzmáhajúcej sa moci a vplyvu oligarchov. A práve tu na scénu nastupuje významná postava slovenských dejín, nekorunovaný kráľ Slovenska, Matúš Čák Trenčiansky. V časti venovanej tejto historickej osobnosti nám ho autor predstavil nielen ako oligarchu a vladára, ale aj ako človeka, ktorý zanechal v slovenských dejinách výraznú stopu. Rozprávanie o Matúšovi uzatvára bitka pri Rozhanovciach v roku 1312. Na ďalších stranách si môžeme prečítať o tzv. božích súdoch a nespravodlivosti, kde nám autor zároveň predstavuje českú osobnosť Majstra Jana Husa, s ktorou sa spája azda najsilnejšia túžba po spravodlivosti, ktorá sa dotkla i slovenských dejín prostredníctvom božích bojovníkov. Dočítame sa tiež o uhorskom kráľovi Matejovi Korvínovi, o založení prvej univerzity na území dnešného Slovenska – Univerzity Istropolitany. Za ňou nasleduje stať venovaná šíriacemu sa myšlienkovému prúdu humanizmu a renesancii, ktoré prenikali na uhorský kráľovský dvor už za vlády Mateja Korvína a dotkli sa tak aj uhorského prostredia. Posledná kapitola podáva obraz jedného z najväčších medzníkov v histórii, ktorým sa vymedzilo obdobie stredoveku v Uhorsku, bola ním krvavá a drvivá porážka uhorského vojska pri maďarskom meste Moháč, v dôsledku ktorej sa územie Uhorska dostalo na vyše 150 rokov pod vplyv tureckej moci.

Na záverečných stranách publikácie nájdeme časový prehľad významných udalostí od slovanského osídlenia a vzniku prvých štátov, cez Samovu ríšu, Veľkú Moravu, obdobie raného feudalizmu, vzniku uhorského štátu, až po Jagelovcov na tróne, Dóžovo povstanie a bitku pri Moháči.

Jana Macounová
Archív Univerzity Komenského

STEHLÍK, Michal. *Slovensko: země probuzená, 1918 – 1938*. Praha : Academia, 2015, 191 s., ISBN 978-80-200-2405.

V roku 2015 vyšla od Michala Stehlíka, rodáka z Třebíča, monografia Slovensko: země probuzená, 1918 – 1938. Michal Stehlík je český historik a slovakista, ktorý sa venuje komunizmu, predovšetkým

obdobiu 50. rokov 20. storočia. Publikácia je rozdelená na trinásť kapitol. Na záver je zaradený chronologický prehľad najdôležitejších sledovaných udalostí, obrazová príloha a menný register. Ide o prvý zväzok edičnej rady První republika.

Prvá kapitola Namísto úvodu predstavuje krátky úvod do skúmanej problematiky vrátane nastolenia otázky rozdielov v chápaní úlohy prvej Československej republiky zo strany Čechov a Slovákov. Druhá kapitola Horní Uhry? Slovensko? poskytuje pohľad na slovenský politický život v období pred prvou svetovou vojnou a snahy slovenských popredných predstaviteľov, predovšetkým študentov, o nadviazanie spolupráce s českou stranou. V kapitole Vstup do společného státu sa autor zameral na vojnové roky 1914 – 1918 a prechod Slovenska od spolupatričnosti k Uhorskému kráľovstvu k spojeniu Slovákov a Čechov do jednotného Československého štátu. Vývoj československých vzťahov zachytáva kapitola s názvom Jak má vypadat stát? Dvacet let hledání 1918 – 1938. Súčasťou uvedenej kapitoly sú taktiež krátke charakteristiky slovenských osobností Vavra Šrobára, Andreja Hlinku, Vladimíra Clementisa, Vojtecha Tuku, Milana Hodžu, Martina Rázusa, Ivana Dérera a Jozefa Tisa, politických strán Československej strany sociálně demokratickej, Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, agrárnikov – Republikánskej strany zemědělského a malorolnickeho lidu a taktiež maďarskej opozičnej reprezentácie. Charakteristike Československej republiky sa venuje v samostatnej kapitole Lidé, jazyky, území. Autor sa zameral konkrétne na Slovensko počas obdobia prvej republiky. Kapitola Slovensko probuzené i netrpělivé obsahuje niekoľko podkapitol, ktoré sa venujú osobitne slovenskej prvorepublikovej ekonomike, školstvu, zdravotníctvu, kultúre, umeniu, aktivitám počas voľného času, športu a postaveniu mužov a žien. Poukázanie na rozdiely medzi českým liberálnym a sekularizovaným pohľadom na spoločnosť a štát a slovenským svetom viery ponúka kapitola Svět víry. Ide o krátke zhrnutie postavenia náboženstva na Slovensku a jeho vývoja počas prvej republiky. Autor sa venuje aj zmenám v postavení kňazov, cirkvi a vzťahom Československa s Vatikánom. Ďalšou kapitolou je Armáda, v ktorej Michal Stehlík predstavuje vývoj československej armády. Formovala sa postupne predovšetkým v Rusku, Taliansku a Francúzsku. Pomerne rozsiahlou je kapitola Většina? Menšiny, spoluobčané? Okrem menšinových národností, akými boli Nemci, Maďari, Rusíni a Židia, sa autor zameral aj na samotných Čechov a Slovákov. Vyobrazenie typického slovenského mesta a slovenskej dediny v sledovanom období tvorí ústrednú tému kapitoly Město a vesnice. Dôležitou súčasťou pri vytváraní československých, respektíve slovenských dejín v prvej polovici 20. storočia boli taktiež Slováci žijúci v Amerike. Autor sa tejto téme venuje len stručne v kapitole Slováci v Amerike. V tomto prípade je potrebné vyzdvihnúť autorov zámer oddeliť túto časť do samostatnej kapitoly a jeho analýzu činnosti Slovenskej ligy v USA. Turbulentné obdobie rokov 1938 – 1939 dominuje v kapitole pomenovanej Slovensko samostatné? – 1938/1939.

Monografia zachytáva všetky dôležité udalosti, ktoré sprevádzali vznik a fungovanie prvej Československej republiky od jej vzniku až po marcové udalosti v roku 1939. Ide síce o pomerne stručnú, ale výstižnú publikáciu, ktorá oboznamuje čitateľov so slovenskými dejinami prvej polovice 20. storočia jasne a vecne. Aj napriek tomu, že autor v knihe neprináša nové či prevratné údaje, ide o ucelené dielo, ktoré obsahuje základné informácie k dejinnému vývoju Slovákov a ich spolunažívaniu s Čechmi. Taktiež ponúka pohľad na príčiny rozdielneho chápania Čechov a Slovákov na spoločné fungovanie v jednom štáte, za rozdielnych podmienok, predchádzajúceho dejinného vývoja a myslenia.

Michaela Boďová
Katedra histórie FF Trnavskej univerzity

MULÍK, Peter (ed.). *Čo písal o našich dejinách Franko Sasinek: Historické práce Franka V. Sasinka a ich vnímanie v súčasnej slovenskej historiografii.* Martin : Matica slovenská, 2015, 156 s., ISBN 978-80-8128-141-9.

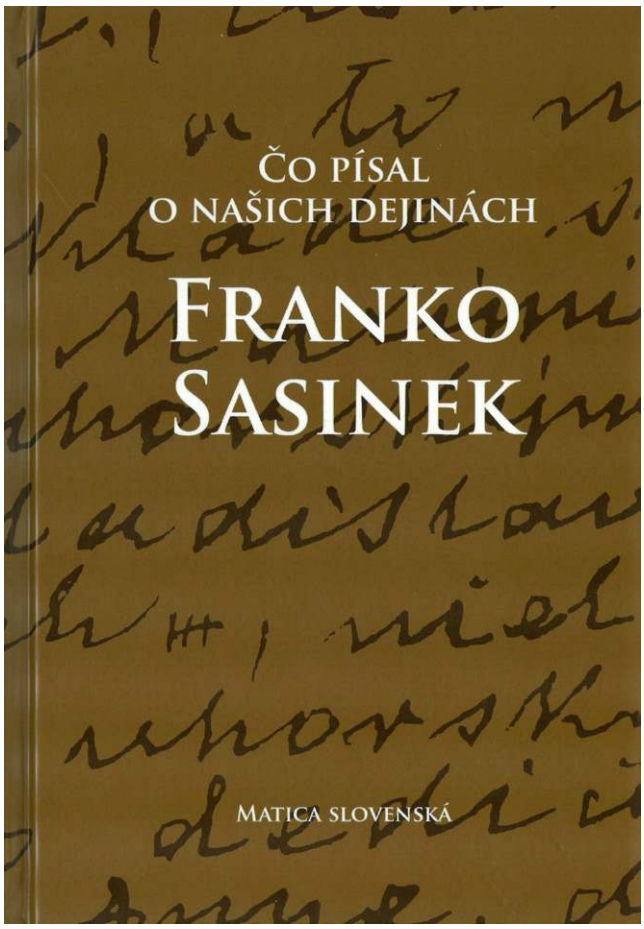
Po viac ako siedmich rokoch vydala Matica slovenská ďalšiu publikáciu venovanú najvýznamnejšiemu slovenskému historikovi 19. storočia Františkovi Víťazoslavovi Sasinkovi (1830 – 1914). Tentoraz ide o zborník príspevkov z vedeckej konferencie, ktorá sa uskutočnila pri príležitosti 100. výročia Sasinkovho úmrtia dňa 22. októbra 2014 na pôde Historického odboru Matice slovenskej v Bratislave. V úvode nazvanom Vedecká konferencia o historických prácach Františka V. Sasinka priblížil Peter Mulík zameranie a priebeh tohto podujatia. Monografia je zostavená zo siedmych príspevkov, pričom pri prvých piatich sú publikované aj ukážky z hodnotených pôvodných diel.

Sasinkov Dejepis Slovákov (1896) a polemický spis Slováci v Uhorsku (1902) stručne rozobral Richard Marsina. Upriamil pozornosť na niektoré Sasinkove názory na dejiny Slovákov, ktorých sa pridŕžal v podstate celý život, napríklad autochtónnej teórie pôvodu Slovákov, slovenskosti Veľkej Moravy, spolupodieľania sa Slovákov na vytvorení Uhorska a jestvovania slovenského kniežatstva v Uhorskom kráľovstve.

Anton Hrnko analyzoval Dejiny drievnych národov na území terajšieho Uhorska (1867) z pohľadu súčasných poznatkov historických vied. Hoci mnohé Sasinkove predstavy sú dnes už prekonané, zdôraznil jeho sčítanosť, prístup k spracovávanej téme a jasný postoj k predmetu svojho vedeckého záujmu, ktoré by mohli byť inšpirujúce ešte aj dnes.

Na niektoré historické nepresnosti, nesprávne etymológie ako aj svojskú terminológiu v diele Dejiny kráľovstva Uhorského (I. 1869, II. 1871) poukázal Ján Lukačka. Na druhej strane však vyzdvihol Sasinkov pokus o syntézu slovenských dejín, ktorý bol prvým od slovenského autora a zároveň aj odvážnym počinom v dobe národnostného útlaku nemaďarských národov v Uhorskom kráľovstve.

Dejepis všeobecný a zvláštny Uhorska, svetský a náboženský (1871) predstavil Peter Mulík. Za jeho autora považuje Andreja Radlinského, ktorý však zrejme použil Sasinkove texty a napísanú učebnicu potom mohol Sasinek aj sám korigovať. Okrem uvedenej učebnice sa Peter Mulík zamyslel aj nad historicko-jazykovednou stránkou vlastných mien *Hungarus, Hungaria* a nakoniec v stručnosti zhodnotil celé historiografické i editorské dielo Františka Víťazoslava Sasinka, ktorý sa snažil o upevnenie historického povedomia Slovákov.

Trojzväzkový Stručný dejepis Uhorska (1912 – 1913), ktorý Sasinek napísal na sklonku svojho života, podrobnejšie preskúmal Ivan Mrva. Takisto poukázal na viaceré nekritické Sasinkove úvahy, ktoré však v dobe svojho publikovania mali skôr apologetickú úlohu. Pre súčasnú slovenskú historiografiu vidí inšpiratívnou najmä Sasinkovu koncepciu slovenskej genézy Uhorského kráľovstva, ktorú by bolo treba realizovať.

Na cestu F. V. Sasinka do Ríma v roku 1881 a jej význam pre Slovanov a Slovákov vo svetle dobovej slovenskej periodickej tlače upriamil pozornosť vo svojom príspevku Pavol Parenička. Záver publikácie tvorí výberová bibliografia Františka Víťazoslava Sasinka z rokov 1900 – 1914, ktorú zostavili Rastislav Molda a René Škatidík.

Zborník príspevkov o historiografických prácach Franka Sasinka je dôstojnou spomienkou na tohto, i keď viac-menej amatérskeho, ale zato najproduktívnejšieho slovenského historika prelomu 19. a 20. storočia, ktorý si takúto pozornosť určite zasluhuje a iste i viaceré jeho štúdie a články by bolo primerané znova kriticky zhodnotiť.

Robert Gregor Maretta
Archív Slovenského národného múzea

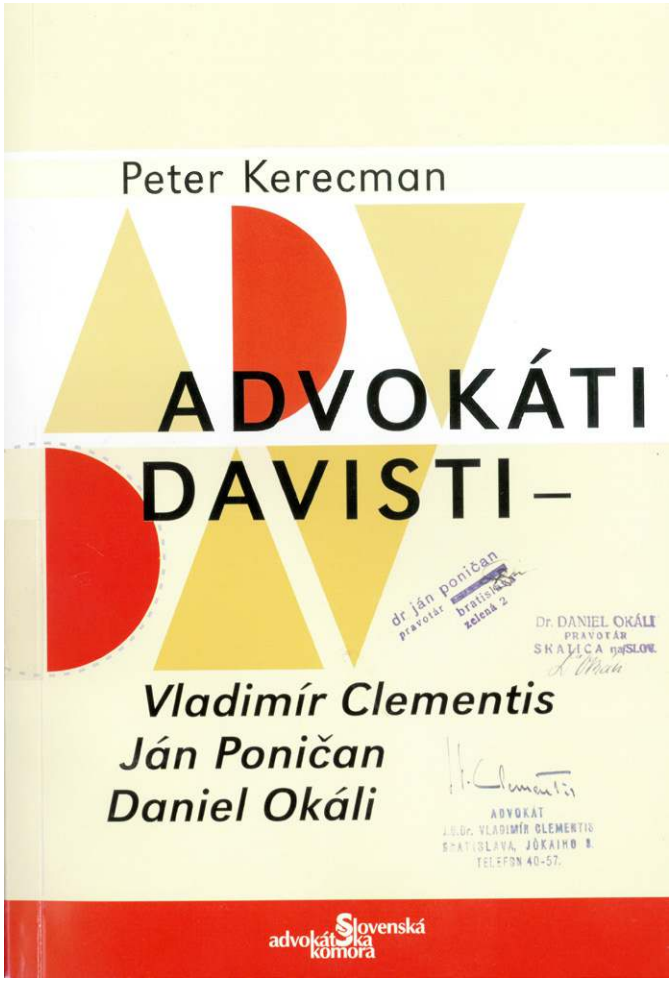
KERECMAN, Peter. *Advokáti Davisti – Vladimír Clementis, Ján Poničan, Daniel Okáli.* Bratislava: Slovenská advokátska komora, 2017, 461 s., ISBN 978-80-971218-8-4.

Anotovaná publikácia Petra Kerecmana je ďalšou zo série vydaných publikácií Slovenskej advokátskej komory, ktorá sa venuje životným osudom významných osobností slovenskej advokácie spolu s nahliadnutím do dobového prostredia tejto profesie.

Autor rozčlenil knihu okrem úvodu a záveru do trinástich hlavných kapitol spolu s výberom z textov Davistov. Úvodné slovo napísali okrem autora aj predseda Slovenskej advokátskej komory Ľubomír Hrežďovič, syn Daniela Okáliho Ivan Okáli, Karol Csiba z Ústavu slovenskej literatúry SAV a Anton Blaha, významný slovenský advokát, kysucký lokálpatriot, filantrop, publicista a spisovateľ.

Prvá obsiahla časť knihy opisuje detské a študentské roky Vladimíra Clementisa, Jána Poničana a Daniela Okáliho, rovesníkov narodených medzi rokmi 1900 a 1904 v rôznych kútoch Slovenska (Tisovec, Očová, Liptovský Mikuláš). Čitateľ sa dozvie viac o ich pôvode, rodine či štúdiu práva od jesene v roku 1921 na Právnickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe, kde nadviazali celoživotné priateľstvo vychádzajúce z rovnakého postoja na sociálne, umelecké či politické názory. Autor sa venuje opisu kultúrnej a spolkovej činnosti študentov pred vznikom DAVu, uvádza informácie o pôsobení v spolku Detvan alebo o Voľnom združení študentov socialistov. Daniel Okáli, Andrej Siráčky, Vladimír Clementis spolu s Jánom Poničanom, Ľudovítom Obtulovičom a Eduardom Urxom založili v roku 1924 vlastný časopis pre literatúru, vedu, politiku a umenie s názvom DAV, odvodeným z iniciál krstných mien prvých troch uvedených. Prvé obdobie DAVu sa viaže k Prahe i k ukončeniu štúdií do roku 1929.

Druhá časť knihy sa venuje V. Clementisovi, J. Poničanovi a D. Okálimu po ich návrate na Slovensko. Sleduje ich kroky ako koncipientov až po druhé obdobie fungovania DAVu v rokoch 1931 – 1933. Autor dôkladne vykreslil nielen druhé, ale aj tretie obdobie DAVu v rokoch 1934 – 1937. Priblížil jednotlivé čísla časopisu spolu s advokátskou činnosťou troch menovaných Davistov, ktorá nebola perifernou aktivitou, ale skutočným povolaním. To im prinieslo nezávislosť a prispelo k ich kultúrnym či politickým činnostiam. Mali množstvo zaujímavých prípadov, ktorým autor knihy venoval dôkladnú pozornosť z pohľadu advokáta. Davisti boli dobovo považovaní za „salónnych komunistov“ aj napriek

tomu, že žili aktívny advokátsky život v súdnej sieni, kde zastupovali a obhajovali aj robotníkov či komunistov.

Vladimír Clementis nastúpil najprv ako advokátsky osnovník v Lučenci, pôsobil na Súdnej stolici v Bratislave, potom pracoval ako osnovník u advokáta JUDr. Kubu v Bratislave a neskôr u JUDr. Sekaninu v Prahe. Advokátom sa stal v roku 1930. Rok sídlil v Prahe a následne už v Bratislave. Advokáciu vykonával do mája 1939. Daniel Okáli začínal ako koncipient v Nových Zámkoch a Bratislave. V roku 1932 sa stal advokátom v Skalici a bol ním do konca roku 1945. Ján Poničan vykonával osnovnícku prax vo Zvolene a v Bratislave. Advokátom sa stal v roku 1933, kanceláriu mal v Bratislave a bol ním do roku 1947. Keď sa všetci traja stali advokátmi, vzájomne sa substituovali a naďalej si pomáhali. V advokácii pôsobili v najproduktívnejších rokoch svojho života. Vladimír Clementis štrnásť rokov, Daniel Okáli deväťnásť rokov a popri tom bol podpredsedom Advokátskej komory v Bratislave a Ján Poničan dvadsaťjeden rokov, počas ktorých zastával aj funkciu tajomníka Advokátskej komory.

Tretia časť knihy zachytáva obdobie fašizácie, vojny, koniec advokátskeho pôsobenia troch osobností DAVu, ich zatknutie, odsúdenie, rehabilitáciu

a ďalšie osudy. V časoch nástupu fašizmu otvorene vystupovali proti nemu a počas vojny boli spoločne väznení v Ilave. Po vojne V. Clementis, D. Okáli i G. Husák zastávali vysoké štátne funkcie a značnou mierou sa zapojili do politiky. Vladimír Clementis sa stal štátnym tajomníkom, neskôr ministrom zahraničných vecí. Daniel Okáli najskôr pôsobil ako predseda Obecného národného výboru v Skalici, potom v rezorte vnútra. Ján Poničan bol verejným aj štátnym notárom.

Najhoršie obdobie pre Davistov sa spájalo s politickými procesmi, pritom boli presvedčení komunisti obdivujúci Sovietsky zväz. Vladimír Clementis bol odsúdený na trest smrti a popravený. Daniel Okáli bol odsúdený v takzvanom Procese s rozvratnou skupinou buržoáznych nacionalistov na Slovensku na trest odňatia slobody na 18 rokov. Všetci boli začiatkom šesťdesiatych rokov 20. storočia rehabilitovaní. Jána Poničana zatýkanie obišlo pravdepodobne preto, že po vojne nezastával žiadnu významnú politickú funkciu, aj keď jeho meno v trestnej veci proti slovenským buržoáznym nacionalistom viackrát zaznelo, no pre organizátorov procesov nebol dôležitou osobou.

Pri písaní vychádzal Peter Kerecman z bohato zachovaných archívnych dokumentov, z ktorých vybrané tvoria obrazovú prílohu s obsiahlymi popismi autora. V závere publikácie sa nachádza zoznam použitých prameňov, literatúry, časopisov, novín a archívnych prameňov. Chýba však menný register a anglické či nemecké resumé.

Záver knihy výstižne hodnotí Davistov: „...je to paradoxné: keď mohli Davisti slobodne písať – vynikli, keď sa môže slobodne písať o nich – takmer sme na nich zabudli. A medzitým nikto nevedel, či ich treba vyzdvihovať alebo zatracovať.“ Z tohto pohľadu je dielo Petra Kerecmana dôkladným spracovaním advokátskeho pôsobenia Davistov, ktorému bola doteraz venovaná malá pozornosť v porovnaní s ich literárnou či politickou činnosťou. Davisti jednoznačne patrili ku kultúrnej elite svojej doby, dokázali formulovať myšlienky o sociálnej nespravodlivosti a advokátske povolanie im umožnilo účinne právnymi prostriedkami vplývať na vývoj spoločnosti. Publikácia je významným prínosom a vynikajúcim prameňom týkajúcim sa dejín advokácie a určite si nájde svojich čitateľov nielen medzi záujemcami o dejiny advokácie.

Margaréta Hernando
Archív Univerzity Komenského

DRŠKA, Richard. *Mestská správa Skalice do roku 1711*. Záhorské múzeum v Skalici, 2016, 314 s., ISBN 978-80-85446-87-6.

Na jar tohto roka rozšírila publikácie venujúce sa urbánnym dejinám a problematike mestskej archontológie práca Richarda Dršku s názvom Mestská správa Skalice do roku 1711. Kniha je chronologicky vymedzená rokmi 1372 – 1711, teda sleduje skúmanú tému od získania mestských privilégií Skalicou od Ľudovíta I. Veľkého po skončenie protihabsburských povstaní. Jej koncepcia vychádza z usporiadania a hierarchie jednotlivých orgánov skalickej mestskej samosprávy a ako každá práca založená na archívnom výskume je limitovaná stavom zachovania relevantných prameňov. To samozrejme ovplyvnilo nielen stanovené ciele, ale i dosiahnuté výsledky, na čo sám autor hneď v úvode upozorňuje.

Publikáciu v podstate tvoria dve časti – textová a tabuľková, pričom textová časť obsahuje sedem kapitol. Prvá z nich je venovaná literatúre a prameňom k dejinám Skalice v skúmanom období. Autor v nej uvádza a čiastočne aj hodnotí doteraz vydané práce zamerané na dejiny miest a osobitne si všíma tie so vzťahom k Skalici. Základným fondom, ktorý využíval pri svojom výskume bol fond Magistrát mesta

Skalice, uložený v Štátnom archíve v Trnave, pracovisku Archív Skalica, doplnený o výsledky bádania v archívoch v Brne, Budapešti a Trnave.

V nasledujúcich dvoch kapitolách približuje dejiny mesta, a to v období rokov 1372 – 1568 a 1568 – 1711, pričom rok 1568 je medzníkom vo vývoji Skalice z toho dôvodu, že sa opätovne dostáva zo zálohu Žerotínskych do rúk panovníka, a tým sa začína nová éra v jej vývoji. Sú tu uvedené jednotlivé privilégiá pre Skalicu a ich konfirmácie, načrtnutá hospodárska situácia, existencia cechov, náboženský obraz mesta i dopad protihabsburských povstaní. Čitateľ si tak môže urobiť predstavu o tom, v akých celkových pomeroch sa Skalica nachádzala v sledovanom období, čo bolo pre jej dejiny kľúčové. Pre pochopenie dejín správy je samozrejme nevyhnutné poznať i volebný systém v danom sídle a priebeh samotných volieb, na čo autor nezabúda a venuje tejto téme štvrtú kapitolu. Za nosné kapitoly textovej časti možno považovať kapitoly 5, 6 a 7 s názvami Úrady mesta a vyšší mestskí úradníci, Nižší mestskí úradníci a Ostatní mestskí zamestnanci. Nachádzame v nich informácie o jednotlivých orgánoch a úradníkoch, patriacich do správneho aparátu slobodného kráľovského mesta Skalice, zoradených podľa ich právomocí. Tzv. volená obec (centumvirát, volenci) bola najdôležitejšia skupina mešťanov a šľachticov z hľadiska kreovania magistrátu. Schádzala sa pravidelne štyrikrát ročne v presne stanovené termíny a na mimoriadnych zhromaždeniach, kde riešila aktuálne otázky. Na jej čele stál tribún ľudu, ktorý riadil priebeh volieb magistrátu a zabezpečoval komunikáciu medzi volenou obcou a senátom. Najvyšším súdnym, správnym a výkonným orgánom v Skalici bol senát. Náplň jeho činnosti možno rozdeliť na súdnu a verejnú. K súdnej patrilo riešenie ohovárania a urážok, krádeží, bitiek, vrážd i cudzoložstva. Medzi verejnú sa zaraďovalo napr. schvaľovanie prijatia osoby za mešťana, najímanie mestských zamestnancov, limitácie cien remeselníckych výrobkov alebo vykonávanie testamentov a spisovanie pozostalostí. Najvyšším predstaviteľom mesta bol richtár. Predsedal volenej obci i senátu a zvolával ich zasadnutia. Podstatnou náplňou jeho úradu bola reprezentatívna funkcia, ktorá sa uplatňovala počas návštev vysokých krajinských hodnostárov v meste alebo pri jeho cestách na cisársky dvor a do Prešporka. V hierarchii po richtárovi nasledoval mešťanosta, z jeho povinností môžeme spomenúť napr. ochranu mestskej pečate. Trojicu najdôležitejších predstaviteľov mesta uzatváral mestský kapitán. Do jeho kompetencie spadala obrana mesta, vymáhanie dlhov a druhú veľkú skupinu jeho povinností tvorila starostlivosť o chotárne medze a dozor nad poľami, lúkami, vinohradmi, lesmi, hájmi a rybolovom. Dôležitou persónou pri vybavovaní písomnej agendy bol notár, ktorý sa staral aj o mestský archív. Dozvedáme sa informácie nielen o jeho kompetenciách, ale v niektorých prípadoch aj o rodine, majetkových pomeroch a vzdelaní, a to hlavne pri notároch pôsobiacich v meste od poslednej tretiny 16. storočia.

O dôležitosti vinohradníctva v Skalici v minulosti nie je pochýb. Svedčí o tom i postavenie vinohradníckeho úradu v tamojšej samospráve. K jeho konštituovaniu prišlo v 15. storočí a k jeho základným úlohám patrila ochrana vinohradov, dozor nad vinohradníckymi prácami, delikty trestnoprávneho charakteru spáchané na území vinohradov a riešenie otázky vlastníckych pomerov k vinohradom (predaj, kúpa, dedenie, delenie). Na čele tohto úradu stál vinohradnícky majster – horný.

Paleta nižších mestských úradníkov bola viac ako pestrá. Boli volení každoročne z radov všetkých mešťanov. Zabezpečovali potreby farského kostola, špitála, fungovanie trhov a jarmokov, výseku mäsa a ďalších mestských podnikov. Išlo o pokladníka – hlavného finančného úradníka, správcov pivovaru, špitálskeho úradníka, kostolníkov, dozorcov trhu, dozorcov jatiek, správcov rybníkov, hájnikov a hotarov (strážcovia vinohradov), štvrtníkov, mýtnikov a kontrolórov účtov. Pomenovanie každej funkcie dáva tušiť, čo bolo náplňou práce toho ktorého úradníka, výnimku môžu tvoriť azda štvrtníci. Vnútorné mesto bolo totiž rozdelené na štyri štvrte a každá z nich podliehala jednému štvrtníkovi, ktorý na jej území dohliadal na obyvateľov a vykonával nariadenia senátu.

Medzi ostatných zamestnancov mesta, s ktorými sa zoznamujeme v záverečnej kapitole, nachádzame fiškála, rektora mestskej školy, organistu, mestského lekára, obecného sluhu, hodinára, furmana, chmelára, tehliara, mestského vincúra, strážcu mestského väzenia a nepopulárneho či obávaného kata. Pri každom jednom úradníkovi, resp. mestskom zamestnancovi je popri náplni jeho činnosti uvedená aj výška odmeny, ktorú za výkon svojej funkcie dostával.

Druhú tabuľkovú časť publikácie tvoria Zoznamy mestských úradníkov. V štruktúrovaných tabuľkách sú tu uvedené úrady a mená doložených vyšších a nižších úradníkov v príslušnom volebnom roku. Mená jednotlivých osôb, ktorých sa autorovi počas viacročného výskumu podarilo odhaliť neuveriteľné množstvo, tak zaľudňujú dejiny Skalice a je možné ich využiť aj pri výskume rodinných vzťahov, či na ich základe sledovať kariérny postup jednotlivca, napr. i v rámci stolice.

Publikáciu dopĺňajú zoznamy skratiek, merných jednotiek (aj keď tu autor zrejme nedopatrením zabudol za niektoré pojmy doplniť vysvetlenie), pou-

žitých prameňov a literatúry, ako aj menný register. Osobitne za zmienku stojí porovnávacia tabuľka s označením úradov a úradníkov v slovenčine, latinčine a skalickej mestskej reči.

Na záver nám ostáva len konštatovať, že autorovi sa podarilo jednoznačne naplniť stanovený cieľ, teda osvetliť fungovanie jednotlivých mestských ustanovizní a štruktúru správneho aparátu Skalice. Jeho práca rozhodne prispeje k pochopeniu zákonitostí dejín správy a k zaplneniu doposiaľ prázdnych miest v dejinách jedného mesta.

Ivana Červenková
Slovenský národný archív

HEGYI, Ferenc. *Szencztől Tátáig. A piarista rend és a műszaki-gazdasági szakoktatás kezdetei Magyarországon. Tanulmányok és források*. Budapest : Piarista Rend Magyar Tartománya, 2016, 320 s., ISBN 978-615-80517-2-9.

Dielo pochádzajúce z pozostalosti významného piaristického vedca Ferenca Hegyiho (11. 5. 1921 – 3. 12. 1983) vyšlo ako 10. zväzok edície *Magyarország piarista múltjából*. Hegyiho práca pojednáva o doposiaľ nie príliš známych dejinách seneckého piaristického *Collegium oeconomicum* (1763 – 1776), ktoré neskôr ako *Studium Cameraticum* ešte niekoľko rokov pôsobilo v Tate (1776 – 1780). Práca je výsledkom jeho náročného celoživotného výskumu v danej oblasti. Jeho dlhoročné bádanie definitívne ukončilo až ťažké ochorenie v závere života. Napriek neprajnej dobe socializmu o danej problematike písal a prednášal, vrátane podujatia zorganizovaného na konci 70. rokov seneckým Csemadokom. Prácu z bádateľovej pozostalosti vydal vďaka získanému grantu maďarského Ministerstva ľudských zdrojov Ústredný archív Rádu piaristov v Maďarsku v roku 2016. Ide o prvé komplexné monografické spracovanie dejín týchto dvoch rádových školských inštitúcií. Autor sa v práci venuje širokému spektru otázok od výstavby školských budov až po jednotlivé vyučovacie predmety, učebné plány škôl a obsah ich školských knižníc. Obsiahlu prácu sa rozhodli spracovatelia obohatiť aj o rozsiahly súbor archívnych a ikonografických prameňov, vytvorené databázy a vydať ich spolu v jednom zväzku. Autorom tejto obšírnej druhej časti práce sú tiež známi bádatelia András Koltai a Barnabás Szekér. V časti nazvanej *Források* je edovaný súbor archívnych prameňov pochádzajúcich z rádového archívu. Ide o základné dokumenty týkajúce sa oboch rádových školských inštitúcií, osobitnú pozornosť venovali dokumentom o ich vzniku. V druhej časti nazvanej *Adattár* sú vydané najmä cenné zoznamy žiakov a učiteľov v Senci a Tate. Vzhľadom na rozsah informácií (vek, šľachtický pôvod, rodičia, niekedy vrátane zastávaných funkcií, jazykové znalosti, národnosť a pod.) sú z genealogického hľadiska veľmi významným prameňom. Rozsiahle sú aj tabuľkovo spracované údaje týkajúce sa učebného procesu (učitelia, používané učebnice a pod.). V ďalších dvoch častiach je edícia rukopisných máp učiteľov a žiakov, ktoré vznikli počas vyučovacieho procesu na seneckom kolégiu. Poslednou položkou druhej časti práce je edícia knižných publikácií pochádzajúcich z knižnice seneckého kolégia, ktoré sa zachovali v trojici maďarských knižníc. Súčasťou práce sú aj registre.

Radoslav Ragač
Sekcia kultúrneho dedičstva MK SR

PELLOVÁ, Daniela – BURAĽ, Miroslav – CAPOVÁ, Viktória. *Kaštieľ v Snine*. Košice : Vienala s. r. o., 95 s., ISBN 978-80-8126-140-4.

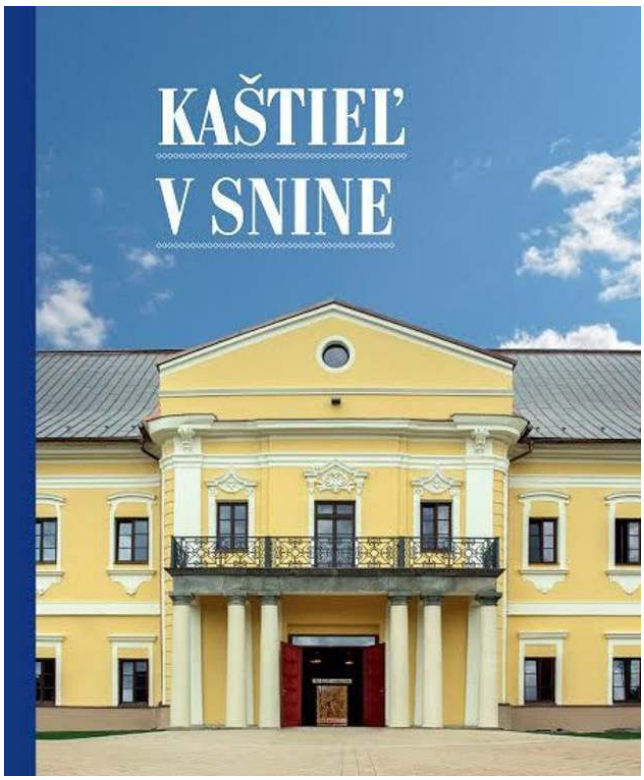
Publikácia s názvom Kaštieľ v Snine určite osloví široké spektrum odborných aj laických čitateľov, ktorí prejavujú záujem o dejiny našich kultúrno-historických pamiatok, dejiny šľachtických rodov na

Slovensku alebo iba s láskou navštevujú architektonické skvosty, ktoré po sebe zanechali naši predkovia, v túžbe dozvedieť sa o nich viac. Kniha je skutočný sprievodca po sninskom kaštieli, na začiatku nás oboznámi s jeho bohatou históriou, potom nás prevedie jeho interiérom a nakoniec nás nechá oddychovať v jeho záhradnom areáli pri fontáne Herkula, ktorú dal vybudovať jeden zo šľachtických majiteľov kaštieľa.

Dielo autorského kolektívu informuje o kaštieli od jeho najstarších čias, keď bol v rukách šľachtického rodu Drugetovcov (*Drugeth*) ešte ako drevená stavba a súčasť ich panského majera, až po jeho súčasnú rekonštrukciu a slávnostné sprístupnenie verejnosti v roku 2013. Po obsahovej stránke je publikácia chronologicky rozčlenená na tri samostatné časti, ktoré zhŕňajú dejiny kaštieľa do roku 1918, jeho históriu v rokoch 1918 – 1989 a kalendárium najvýznamnejších udalostí po roku 1989. Po vizuálnej stránke má kniha bohaté grafické prevedenie. Je plná obrazových príloh v podobe ukážok archívnych dokumentov, fotografií, máp a plánov či portrétov rôznych osobností spätých s dejinami kaštieľa. Osobitne zaujímavé sú staršie vyobrazenia kaštieľa pred rekonštrukciou, ktorých v publikácii nájdeme mnoho a pomôžu nám utvoriť si predstavu o zmenách, ktorými prešiel.

V prvej časti sa dozvedáme o vzniku a utváraní samotnej stavby a jej príslušnosti pod rôznych šľachtických majiteľov, ktorí často pochádzali z významných a celouhorsky vplyvných rodov. Práve rod Drugetovcov, ktorý prišiel do Uhorska v sprievode Karola Róberta, získal časom na východnom Slovensku viacero rozsiahlych panstiev. Jedným z nich bola aj Snina, kde vznikol panský dom (kúria), neskôr prebudovaný na kaštieľ. Spomedzi ostatných šľachtických rodov sa vo vlastníctve sninského kaštieľa vystriedali známe rody ako Ziči (*Zichy*), Čáki (*Csáky*), Vandernat z Flámska (*Van der Nath*), Roll zo Spiša (*Rohll*), Očkaj (*Ocskay*) či Degenfeld z Debrecína. Dozvieme sa však, že kaštieľ mal aj iných významných majiteľov, akým bol napríklad Filip Eugen, syn belgického kráľa Leopolda I. Niektorí majitelia považovali sninský kaštieľ za svoj domov a rodové sídlo, zatiaľ čo iní ho využívali iba na letné pobyty alebo poľovačky. To sa odrážalo aj na jeho údržbe a starostlivosti oň. Čitateľov, ktorí prejavujú záujem o šľachtické rody, by mohli zaujať genealogické súvislosti medzi majiteľmi kaštieľa, ktoré sú v tejto časti knihy podrobne vysvetlené a znázornené v podobe prehľadných genealogických schém.

Druhá samostatná časť knihy rozoberá dejiny kaštieľa po roku 1918, keď zanikla dovtedajšia rakúsko-uhorská monarchia, ktorá, ako výstižne uvádza autor tejto kapitoly, „už nedokázala poskytnúť

nemaďarskému obyvateľstvu podmienky pre slobodný život“. Vlastníkom sninského kaštieľa sa po roku 1917 stalo Zemplínske lesné hospodárstvo so sídlom v Ružomberku a pri jeho správe sa vystriedalo viacero lesných radcov. Na základe technického popisu, ktorý je obrazovou prílohou kapitoly, sa tiež podrobne dozvieme, z čoho v tom období pozostával komplex kaštieľa. O budovu neskôr prejavovali záujem športový klub S. K. Snina, ale aj detský domov. Sídlil v nej i Drevokombinát Snina a Okresný národný výbor v Snine. Najdlhšie však kaštieľ slúžil ako školský objekt, či už pre Štátnu ruskú meštiansku školu v Snine, 11-ročnú strednú školu Snina-Stakčín alebo Poľnohospodárske odborné učilište v Snine. Je zaujímavé, že najmä vďaka snahe prispôsobiť objekt potrebám školy bola v rokoch 1963 – 1968 realizovaná generálna oprava kaštieľa, ktorý bol v tom čase značne poškodený a rekonštrukciu veľmi potreboval.

Záverečnú časť publikácie predstavuje stručné kalendárium, ktoré zhŕňa posledné tri desaťročia v histórii kaštieľa a je doplnené o pestrú obrazovú prílohu. V nej je zachytená pôvodná aj súčasná podoba stavby, zábery z rôznych podujatí, ktoré sa tu konali (tvorivé dielne, výstavy, edukačné hodiny) a zábery mestskej knižnice, ktorá v súčasnosti v kaštieli sídli. Sninský kaštieľ si zaslúžil obnovu a opätovnú pozornosť, čoho dôkazom je po každej stránke aj táto publikácia. Po jej prečítaní bude isto viacero ľudí uvažovať o návšteve kaštieľa.

Kamila Marhefková
Štátny archív v Prešove

Naši jubilanti

MILÍ NAŠI JUBILANTI (APRÍL – AUGUST 2017)

Opäť nám pripadla milá povinnosť popriať Vám k Vášmu životnému jubileu, ktoré prezrádza, že ste v životnej etape, keď sa patrí obzrieť dozadu a hodnotiť, ale netreba zabúdať, že človek v akomkoľvek veku sa má pozerať dopredu a plánovať, pretože už má skúsenosti, má prax a vie, že vždy je sa čo učiť a tvoriť a v našej práci obzvlášť, preto nám dovoľte za celú komunitu archivárov zablahoželať Vám:

- PhDr. Katarína Turčanová – Štátny archív v Košiciach
- PhDr. Daniel Kuzmík – Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR v Bratislave
- Mgr. Eva Pástorová – Literárny archív Slovenskej národnej knižnice v Martine
- Mgr. Monika Fekiačová – Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči

a do ďalších rokov popriať veľa zdravia, šťastia, rodinnej pohody a nech Vám pracovný elán vydrží čo najdlhšie.

Marta Bednárová
Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Poprad

VÝZNAMNÉ JUBILEUM JÚLIUSA BARTLA

Tento rok sa dožíva 80 rokov archivár, vysokoškolský pedagóg, vedec, historik, brilantný diskutér Július Bartl. Narodil sa 17. mája 1937 v Žiline rodičom Júliusovi Bartlovi, učiteľovi, a matke Elene Čajdovej, ktorá bola úradníčkou. Práve povolanie otca bolo dôvodom, že rodina bývala v rôznych mestách i dedinách stredného Slovenska, kým sa neusadila v Sučanoch, ku ktorým sa prof. Július Bartl dodnes hrdo hlási.

Základné vzdelanie získal v Národnej škole v Martine v rokoch 1943 – 1950, gymnázium v Žiline navštevoval v rokoch 1950 – 1953, no po reorganizácii stredného školstva maturoval v roku 1954 na Jedenásťročnej strednej škole v Martine. V štúdiu jednopredmetovej histórie pokračoval v rokoch 1954 – 1959 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, ktoré si od 3. ročníka rozšíril o archívnictvo. Absolvoval prednášky budúcich známych profesorov, napr. Rudolfa Krajčoviča, Vojtecha Ondroucha, Branislava Varsika, Bohuslava Chropovského, Jaroslava Dubnického, Alexandra Húščavu, Jána Stanislava, Júliusa Šefránka, ale aj budúcej docentky Dariny Lehotskej. V roku 1959 úspešne absolvoval odbor história – archívnictvo. V tom čase kandidát na udelenie titulu promovaný historik v uvedenom odbore musel obhájiť diplomovú prácu vypracovanú na základe archívnych dokumentov a vykonať skúšky, ktorých obsah bol oproti súčasnosti značne odlišný. Diplomová práca Júliusa Bartla K problémom mýt na Malom Dunaji a ich vzťah k bratislavskému mýtu, ktorej vedúcim bol prof. Alexander Húščava a oponentkou doc. Darina Lehotská, mu bola zadaná v novembri 1957 a mladý budúci historik – archivár ju odovzdal v apríli 1959 a obhájil dňa 19. mája 1959 s prospechom výborný. Skúška z archívnictva sa delila na písomnú (9. jún 1959) a ústnu časť (10. jún 1959), pričom v rámci písomnej časti dostal zadanie prepísať listinu z Archívu mesta Bratislavy (S 31) z roku 1314 a prof. Húščava hodnotil jeho výkon výborne s tým, že kandidát vyhovel požiadavke skúšky a s výnimkou nepresnej interpunkcie veľmi presne vypracoval písomnú časť štátnej záverečnej skúšky. Otázky v ústnej časti boli nasledovné: 1. Vývin latinského písma do 12. storočia; 2. Humanistická minuskula a kurzíva; 3. Reformy kalendára – ich ciele a prostriedky ich dosiahnutia; 4. Patrimoniálna správa; 5. Mestské knihy, 6. Evidenčné práce v archívoch.

Aj táto časť skúšky bola hodnotená výborne. V tejto súvislosti možno podotknúť, že aj ďalší rodinný život jubilanta bol spojený s budovou na Šafárikovom námestí. S manželkou PhDr. Alenou Bartlovou, CSc. sa zoznámil pri nástenke na 4. poschodí v historickej budove univerzity na Šafárikovom námestí. Prežívajú spolu päťdesiaty šiesty rok na spoločnej ceste, tešia sa z úspechov syna, lekára a dcéry, právničky, a v súčasnosti už aj z vnúčat.

Už počas posledného akademického roku svojho vysokoškolského štúdia (1958) začal Július Bartl pracovať v Štátnom archíve v Bratislave na pozícii referenta a neskôr sa stal vedúcim II. oddelenia. V roku 1964 sa stal pracovníkom Rektorátu Univerzity Komenského, kde pracoval ako odborný a vedecký pracovník a vedúci Archívu UK (v rokoch 1981 – 1992). V roku 1962 nastúpil na externú ašpirantúru v Historickom ústave SAV, ktorú úspešne zavŕšil 29. marca 1968 obhajobou kandidátskej dizertačnej práce Obchod západoslovenských miest v 14. a v prvej polovici 15. storočia.

V roku 1976 mu bol udelený post samostatného vedeckého pracovníka. To však nemalo vplyv na jeho funkčné zaradenie na Rektoráte UK. Svoje pedagogické schopnosti začal rozvíjať až po páde komunizmu. V rokoch 1990 – 1991 externe prednášal na vtedajšej Katedre českých a slovenských dejín a archívnictva Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde sa stal členom komisie pre l. štátnu skúšku. Od roku 1992 do súčasnosti pôsobí na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave a v rokoch 1997 – 2002 externe prednášal aj na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Habilitoval sa v roku 1994 na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Jeho habilitačná prednáška bola nazvaná Mestá a meštianstvo v politike Žigmunda Luxemburského v širšom historiografickom a európskom kontexte a bola posudzovaná 272-stranová habilitačná práca Niektoré problémy Žigmundovej vlády v kontexte slovenských dejín. V správe habilitačnej komisie podpísanej jej predsedom sa hodnotila úroveň habilitačnej prednášky i priebeh obhajoby a v závere sa konštatovalo, že napriek tomu, že habilitant veľkú časť svojho života pracoval v prostredí, ktoré mu neumožňovalo a v ničom ani neprikazovalo zaoberať sa slovenskými stredovekými dejinami, bola habilitačná práca výsledkom veľkého úsilia mimo bežného pracovného času. Práca spĺňala podmienky kladené na habilitačnú prácu, oponenti sa stotožnili s názorom, že autor dôverne pozná dobu, osoby, udalosti, ktoré vykreslil vo svojej práci a dokázal vidieť prínos politiky Žigmunda Luxemburského, aj úsilím ktorého pokračovala intenzívna europeizácia slovenských dejín začatá už Anjouovcami. Vymenúvací dekrét za docenta pre odbor slovenské dejiny s účinnosťou od 1. júna 1994 podpísaný vtedajším rektorom univerzity prof. MUDr. Jurajom Švecom, DrSc., bol docentovi Júliusovi Bartlovi doručený 31. mája 1994.

V roku 2003 prebehlo na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity inauguračné konanie a Július Bartl bol v roku 2004 vymenovaný za univerzitného profesora. Inauguračná prednáška v odbore história sa uskutočnila 28. októbra 2003 na tému Gotická kultúra v rukopisoch slovenských miest.

Július Bartl bol i je vo viacerých vedeckých organizáciách, komisiách a redakčných radách: člen Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV, člen výboru Západoslovenskej pobočky, neskôr hospodár, potom vedecký tajomník SHS (1969 – 1981) a člen výboru SHS, ďalej člen Slovenskej spoločnosti pre dejiny vied a techniky pri SAV (1970 – doteraz), člen Spoločnosti slovenských archivárov (1990 – doteraz), člen Historického odboru Matice slovenskej, člen celoslovenskej odborovej komisie pre doktorandské štúdium v odbore slovenské dejiny a subkomisie pre špecializáciu teória vyučovania dejepisu, člen Vedeckej archívnej rady pri Ministerstve vnútra SR (1990 – doteraz), člen Vedeckej rady edície dokumentov: Pramene k dejinám Slovenska

a Slovákov, člen redakčnej rady časopisu História, člen Ústrednej predmetovej komisie pre vyučovanie dejepisu pri Štátnom pedagogickom ústave. Bol tiež členom Slovensko-maďarskej komisie pri Komitéte historických vied a vedeckej rady Historického ústavu SAV. Jeho práca bola viackrát ocenená, je držiteľom Križkovej pamätnej medaily Za zásluhy o rozvoj slovenského archívnictva (1979) a Sasinkovej medaily (1999), ktoré udeľuje Ministerstvo vnútra SR, držiteľom viacerých univerzitných a fakultných vyznamenaní – Bronzovej medaily UK v Bratislave (1987), Striebornej medaily UK v Bratislave (1997), Zlatej medaily Pedagogickej fakulty UK v Bratislave (2006), ďalej Medaily Daniela Rapanta (2007), ktorú udeľuje Matica slovenská či Ceny Mateja Bela (2002) udelenej Slovenským literárnym fondom kolektívu vedenému profesorom Júliusom Bartlom za vydanie monografie Prvý cisár na uhorskom tróne. Pri príležitosti 80. narodenín mu rektor Univerzity Komenského v Bratislave prof. RNDr. Karol Mičieta, PhD., udelil dňa 30. mája 2017 Zlatú medailu UK v Bratislave.

V roku 1992 bola obnovená na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského Katedra slovenských a všeobecných dejín, ktorej vedúcim sa stal Július Bartl. Od svojho príchodu na fakultu sa prof. Bartl okrem pedagogickej činnosti venoval vedeckému výskumu a spolupráci s vedeckými pracoviskami doma i v zahraničí.

Vedeckovýskumnú činnosť nášho jubilanta možno rozčleniť do štyroch skupín. Jednak sú to príspevky venované politickým dejinám v dobe Žigmunda Luxemburského a v období po jeho smrti (Albrecht Habsburský, Ladislav Pohrobok), ďalej štúdie o sociálnej štruktúre, ekonomickom vývoji a kategorizácii slovenských stredovekých miest, potom príspevky venované dejinám školstva a špeciálne dejinám Univerzity Komenského a v neposlednom rade ide aj o oblasti výskumu niektorých problémov slovenských stredovekých dejín v súvislosti s prípravou učebníc dejepisu pre gymnáziá.[1]

Na záver si dovolím trošku osobnejší tón. Milý Julko, v mene všetkých kolegov a priateľov Ti srdečne gratulujem a do ďalších rokov prajem veľa zdravia, šťastia a tvorivej invencie. *Ad multos annos!*

Miroslav Kamenický
Katedra histórie PdF Univerzity Komenského

[1] Spracované s využitím dokumentov Archívu Univerzity Komenského a Registratúrneho strediska Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

SPOMÍNAME

ZA TERÉZIOU MIŠOVIČOVOU (18. apríl 1959 – 21. máj 2017)

Terézia Mišovičová (18. 4. 1959 Podunajské Biskupice – 21. 5. 2017 Bratislava)

Napriek tomu, že si uvedomujeme pominuteľnosť pozemského života, veľmi ťažko prijímame smrť milovanej osoby. Dňa 21. mája 2017 sa zatvorila kniha života našej drahej kolegyne Terky Mišovičovej. Terka Mišovičová, rodená Nagyová, sa narodila 18. apríla 1959 v Podunajských Biskupiciach. Stredoškolské štúdiá absolvovala v rokoch 1974 – 1978 na gymnáziu na Dunajskej ulici v Bratislave. Po absolvovaní gymnázia nastúpila na nadstavbové štúdium archívnictva a knihovníctva na Strednej knihovníckej škole v Bratislave. Po jeho úspešnom ukončení v roku 1980 začala pracovať v Chemických závodoch Juraja Dimitrova, n. p. ako podniková archivárka. V októbri 1985 sa stala kmeňovou zamestnankyňou vtedajšieho Štátneho oblastného archívu v Bratislave. V archíve sa venovala spracovaniu archívnych dokumentov z činnosti Krajského súdu v Bratislave, Štátneho zastupiteľstva v Bratislave, ako i Západoslovenského krajského národného výboru v Bratislave. Výsledkom jej práce je viac ako desiatka archívnych pomôcok. Popri tvorbe archívnych pomôcok sa zamerala aj na evidenciu knižničného fondu a neskôr i odovzdávanie vedomostí a skúseností mladším kolegom. Terka nebola len kvalifikovanou, zodpovednou a precíznou zamestnankyňou, ale obohacovala náš kolektív humorom a dobrou náladou. S potešením pripravovala rôzne sladké, či slané špeciality na akcie štátneho archívu a na

vianočný večierok všetkým kolegom uháčkovala krásne ozdoby na stromček. Tohtoročný „archívny stromček“ i večierok budú ochudobnené nielen o Tvoje dobroty, či darčeky, Terka, ale predovšetkým o Tvoju prítomnosť. Avšak Tvoje miesto v našich srdciach bude naplnené spomienkami na Teba.

Česť Tvojej pamiatke!

Lenka Pavlíková
Štátny archív v Bratislave

ROZLÚČKA S ARCHIVÁRKOU, KOLEGYŇOU A PRIATEĽKOU KATKOU MAGUROVOU

Mgr. Katarína Magurová (16. 2. 1956 Bratislava – 21. 6. 2017 Bratislava)

Vo veku 61 rokov nás v tichosti v stredu 21. júna 2017 po viac ako päťročnom boji so zákernou chorobou opustila dlhoročná pracovníčka Slovenského národného archívu Mgr. Katarína Magurová. Na základe jej výslovného priania sa kolegovia, priatelia i zvyšok archívnej obce dozvedel o úmrtí až po pohrebe. Tak si to sama priala a všetci jej blízki a priatelia toto rozhodnutie rešpektovali. Napriek tomu jej určite prináleží rozlúčka archívna, a niet vhodnejšieho fóra ako je Fórum archivárov, keďže aj ona sama patrila v ponovembrovom období medzi zakladajúcich členov Spoločnosti slovenských archivárov.

Katarína Magurová, pre priateľov Katka, sa narodila 16. februára 1956 v Bratislave ako druhé dieťa s rodným priezviskom Kozáková. Po kádrovom rozhodnutí o neprijatí na vysokú školu nastúpila do Štátneho slovenského ústredného archívu v septembri 1975 ako brigádnička najskôr do oddelenia dejín feudalizmu a neskôr sa v roku 1978 už pevne usadila v oddelení dejín kapitalizmu, ktoré v tom čase sídlilo na Gondovej, v budove dnešnej FiF UK. Aj napriek niekoľkoročnému zaskakovaniu a zastupovaniu materských dovoleniek sa jej čoskoro podarilo stať stabilnou členkou tímu pracovníkov ústredného archívu a v roku 1981 popri práci získať i vysokoškolský titul v odbore archívnictvo s témou záverečnej práce Štátne občianstvo na Slovensku od vzniku republiky po súčasnosť. Práve v Štátnom ústrednom archíve (predchodca Slovenského národného archívu) stretla aj svojho životného partnera, manžela Petra Maguru, s ktorým sa 17. októbra 1981 v úzkom kruhu rodiny zosobášili a v nasledujúcom roku sa im narodil syn Martin.

Po krátkej materskej dovolenke sa vrátila do archívu, ktorý sa medzičasom a veľkou zásluhou vtedajších pracovníkov podarilo presťahovať do novej účelovej budovy na Machnáči, teda na Drotársku cestu, kde sídli dodnes. Práve tu, v niekdajšom oddelení dejín socializmu pod vedením PhDr. Elemíra Rákoša a po roku 1990 v novovytvorenom oddelení nových fondov na čele s PhDr. Evou Vrabcovou sa jej podarilo vryť hlbokú stopu do archívnej histórie. Počas svojej aktívnej práce sa podieľala na spracovaní desiatok archívnych fondov, medzi ktorými asi najviac rezonuje archívny fond Krajinský úrad v Bratislave, ale napriek obmedzenému priestoru musíme spomenúť i mnohé ďalšie archívne fondy, ako napr. Povereníctvo stavebného priemyslu; Kolégium povereníka (1951 – 1953); Povereníctvo stavebníctva; Kolégium povereníka (1953 – 1960); Povereníctvo štátnych majetkov (1955 – 1956); Povereníctvo vnútra – Všeobecný odbor (1945 – 1948); Povereníctvo vnútra – Národné výbory (1945 – 1948); Povereníctvo SNR pre stavebníctvo (1960 – 1968); Ústredný akčný výbor Slovenského národného frontu (1945 – 1968) a mnohé ďalšie.

Okrem toho sa stala dušou zbierky dokumentácie, ktorá je dnes známa ako Zbierka súdobej dokumentácie oddelenia nových fondov, a v ktorej sa nájdu bežné i kuriózne archívne dokumenty použiteľné pre výstavné účely. A to nielen pre potreby archívu, ale i ostatných inštitúcií, veď stačí sa pozrieť na aktuálne výstavy Slovenskej národnej galérie alebo Slovenského národného múzea a určite sa tam nájde niečo aj zo Zbierky oddelenia nových fondov. Aj Katka sama sa čoskoro začala zapájať do prípravy rôznych výstav, či už na pôde samotného archívu alebo v spolupráci s inými inštitúciami. Popri svojej odbornej práci na spracúvaní zložitých archívnych fondov a vybavovaní veľkého

rozsahu správnej agendy, ktorá zasiahla Slovenský národný archív po roku 1989, si vždy našla čas aj na začínajúcich kolegov. Nešetrila cennými radami a mnohým nám pomohla pochopiť zákonitosti práce s archívnym materiálom.

Do rozbehnutej práce a pokojného života v kruhu rodiny zasiahla v roku 2012 zákerná choroba. Katka však s optimizmom sebe vlastným nepodľahla sebaľútosti, dokonca ostala oporou i pre svoje okolie. S podporou manžela a rodiny sa jej podarilo vyhrať prvé kolo a po náročnej liečbe sa vrátila s ťažkou životnou múdrosťou, ale s novou energiou, aj k nám do archívu. Jej hlavným cieľom v tomto období bolo, keď už nie dokončiť, tak aspoň posunúť štafetu na rozpracovaných archívnych fondoch, pretože duša archivára v nej vedela, ako rýchlo sa zabudne na rozpracované archívne fondy a ako dlho potom trvá, kým sa niekto ďalší odhodlá k nim vrátiť. Zmena životných priorít ju koncom roku 2015 navždy rozdelila s archívom, v ktorom strávila dlhých 40 rokov a dobrovoľne odišla do predčasného dôchodku užívať si rodinnú pohodu, vlastnými rukami prerobenú chalupu v záhorskej obci Kuchyňa, pritúlené mačičky i milovanú záhradu.

Možno práve vďaka tomuto zásadnému rozhodnutiu sa jej podarilo vyhrať i druhé kolo s chorobou a vybojovala už druhý zázrak. Ako odmenu dostala od života skvelého manžela, ktorý jej bol v týchto ťažkých chvíľach oporou, syna Martina, na ktorého bola hrdá nielen pre jeho pracovné úspechy, ale i pokojný rodinný život s nevestou Ľubkou a najmä začiatkom roku 2017 si mohla popestovať aj svojho vnúčika Maťka. My všetci, čo sme mali tú česť s Katkou Magurovou stráviť istý čas, čo sme sa mohli stať jej kolegami a priateľmi, si ju budeme pamätať ako vždy usmiatu a optimisticky naladenú osôbku, ktorá vo všetkom našla tú lepšiu stránku a ako by povedala ona sama, síce tej zákernej pliage nakoniec podľahla, ale na body je to stále 2:1.

Milá Katka, ďakujeme, že sme sa stretli, za to, čo si nám tu nechala a za všetko, čo si nás naučila, s milou spomienkou ostávajú Tvoji priatelia a kolegovia (nielen) zo Slovenského národného archívu.

Daniela Tvrdoňová
Slovenský národný archív

PÊLE-MÊLE

ARCHÍVNA TURISTIKA PO VÝCHODNIARSKY

Pokiaľ nebude vynájdený a zostrojený fungujúci stroj času, budú historici aj naďalej odkázaní uskutočňovať svoje výpravy do minulosti najmä prostredníctvom útrob archívov. Nadšenci pre výskum 20. storočia sa môžu obrátiť aj na očitých svedkov a pamätníkov svojej doby, ale gro informácií a práce historika ostáva i naďalej „zaškatuľovaných“ v archívnych depotoch. Ambícia spracovať doposiaľ nepreskúmané témy ruka v ruke s decentralizáciou archívov na Slovensku otvárajú cestu k nejednému bádateľsko-cestovateľskému dobrodružstvu. Veď kde inde, ako na našom východe, sa dá za necelé dve hodiny cesty autom navštíviť naraz Havaj, Habeš aj Biľakovce? Spanilá jazda naprieč troma svetadielmi spojená s kvízom, ako sa posledné dve destinácie dnes oficiálne nazývajú, je jedným z mnohých lákadiel na ceste smerom k cípu poľsko-ukrajinských hraníc.

Ako verná fanúšička archívnej turistiky som sa vydala na okružnú jazdu po ďalekom slovenskom východe po stopách prvých dvoch rokov od skončenia druhej svetovej vojny. Historici tušia, archivári vedia, že roky 1945 – 1946 nie sú materiálovo práve najsilnejšie a ja som sa opäť pustila do 3. levelu (pre vrtákov dodávam – 1. level: SNA; 2. level: ABS = *Archiv bezpečnostních složek*) mojej obľúbenej profesijnej hry „Nájdi ihlu v kope sena 2“. Nepredbiehajme však udalosti, nateraz ostaňme pri optimistickom pohľade, že aj slepý výskum je výskum. Škoda len, že pri spoločenských a humanitných vedách sa ťažšie publikuje. Na druhej strane sa aspoň historici môžu pri pive neformálne, no skúsene, zdôverovať, kde a čo sa jednoducho hľadať neoplatí. Avšak pri tých úspešnejších nálezoch sme už počas krčmových rečí poskromnejší a naše ješitnosti si radšej počkajú na tlačené verzie, veď občas treba aj tie citácie niekde pozbierať...

Pre poriadok veci by som najskôr mala spresniť, kde som sa to vlastne ocitla. Dopredu precízne pripravená invázia bola zameraná na Štátny archív v Košiciach a v Prešove a ich priľahlé pracoviská (pre tradicionalistov: Štátne okresné archívy a pobočky). Vyhnem sa zdĺhavej enumerácii, lebo si myslím, že väčšina zamestnancov archívov, ktoré

som navštívila, spoznajú v tomto cestopise svoje pracovisko aj sami. Pôvodne plánovaná mesačná exkurzia sa nakoniec pretiahla na štvrťroka, čo jasne naznačuje, že táto archoturistika rozhodne márna nebola.

Regionálne členenie štátnych archívov je stanovené jasne, aj keď geografom – amatérom môže neraz vyvolať úsmev na tvári. Administratívne rozbitie historického regiónu Spiš okrem iného spôsobilo, že archív v Spišskej Novej Vsi patrí do rúk riaditeľovi v Košiciach, zatiaľ čo Poprad a Levoča prešovskej riaditeľke. Čo je to však v porovnaní s roztínaním gordického uzla Spišský hrad – Spišské Podhradie medzi košický a prešovský vyšší územný celok? Ešteže historický výskum nepozná (resp. by nemal poznať) niečo ako nepermeabilnú nakreslenú hranicu regiónu a podobné „detaily" ovplyvňujú viac archivárov ako nás historikov.

Na druhej strane z hľadiska regionálnej identity domorodcov sa otázka, čo je to vlastne východ, ukázala miestami viac ako kontroverznou. Počas mojej návštevy Zemplína sa miestnym akosi nepozdával môj prízvuk a zvedavosť im nedala. Na otázku, z ktorej časti Slovenska pochádzam, som ich obratom vyzvala, nech skúsia hádať. Po spontánnej odpovedi „Tipujem Vás na stred až západ," som sa musela len pousmiať, veď ako ľahšie sa dá trafiť čokoľvek iné ako východ a pri tom sa nepomýliť. Dala som im za pravdu, avšak v mojej úprimnej snahe priblížiť sa skôr k našincom ako cudzincom som dodala, že posledné dva mesiace som viac na východe ako doma a couchsurfujem v Prešove. Po odpovedi, že Šariš je len „západný východ", som si uvedomila, že tým pádom musí existovať (nejeden) ďalší fiktívny most medzi východom a západom, ako aj to, že Branisko nepredstavuje pre každého onú legendárnu mýtickú hranicu. Vraj je to preto, že na východe sa „hutorí", zatiaľ čo na Šariši sa „rečuje". Spriatelení Šarišania nesúhlasili a lingvistické poznávacie znamenie presunuli geograficky západnejšie – na pred chvíľou spomínaný Spiš, ktorý sa nechtiac zase stal obeťou regionálnych hier a ostal opäť akosi od macochy. Nebojte sa, Levočania, Popradčania, Spišskonovovešťania i ostatní, ak vás to aspoň trochu poteší, pre Bratislavčanov ste východniarmi a naďalej nimi aj ostanete. 🙂

Aby som sa však vrátila k podstate a základom archoturistiky, tak prvou a nevyhnutnou úlohou nadšeného bádateľa je nájsť správnu budovu v tom-ktorom meste. V dobe internetových máp či GPS-ka snáď nemôže existovať nič ľahšie. Je však takáto metóda hodná historikov? Nemali by siahnuť skôr k svojim vedomostiam a skúsenostiam a dokázať objaviť miesto činu spôsobmi bližšími svojmu remeslu? Nenásilná technologická zastaralosť či starosvetskosť majú svoje čaro a priam vyzývajú k nevídaným zážitkom. Odhodlaní archonauti si aj takto môžu spestriť svoje výpravy a vytvoriť priestor pre zaujímavú alternatívu geocaching-u.

Samozrejme, že nikto nemá celý deň na to, aby z hlavnej vlakovej či autobusovej stanice pochodil celé mesto a až takto naplno sa oddal googlemaps-nezaťaženému hľadaniu. Napokon archívy sa zatvárajú väčšinou okolo tretej popoludní, a predsa len treba aj trochu pracovať. Preto prezieravé zistenie si aspoň približnej polohy je vrelo odporúčané. Potom už stačí len povoliť uzdy svojej fantázii

Základom každej turistiky – vrátene archívnej – je mapa. S touto nájdete správnu cestu do každého archívu na východnom Slovensku 🙂

a zapojiť sa do lotérie, kde všade môže sídliť archív a pustiť sa do hľadania budov s vlajkami nad vchodom. Pomýliť vás najčastejšie môže nejaký miestny úrad či magistrát, v jednom meste mi narobili zmätky policajti, ktorí tam okrem verejného poriadku strážia doslova aj vstup do archívu. Napokon patria pod jedny ochranné krídla ministerstva vnútra, služobné cesty a kontroly sa v tomto prípade môžu konať aj medziodborovo (tip na teambuilding pre štátnych úradníkov).

Ak zlyhá vlajková metóda, je možné aktívne prepojiť hľadanie archívneho pokladu aj so sociologickým prieskumom a požiadať o radu domácich. Bratislavčan to však na východe nemusí mať vždy ľahké a odpoveď na otázku „Prosím Vás, ako sa dostanem do štátneho archívu?" môže skončiť v duchu obľúbenej anekdoty „S týmto prízvukom nijak." Podobným peripetiám som sa nakoniec úspešne vyhla, jazykovo sme si v konečnom dôsledku vždy porozumeli, avšak popularita archívov medzi obyvateľmi

zrovna peoplemetre neroztaví. Najvýpovednejší bol začudovaný výraz istej predavačky v potravinách nachádzajúcich sa, nech nepreháňam, 50 krokov od mnou hľadanej budovy. Holt, na poli osvety nám pred jesennou žatvou ostáva ešte veľa práce.

Pokiaľ je archív dislokovaný na opačnú stranu mesta ako hlavné dopravné uzly a ešte k tomu nebodaj aj prší, padajú krúpy či pečené holuby, je jednoznačne najrozumnejšie zavolať si taxík. Navyše taxikári obvykle predstavujú najlepší zdroj informácií, veď svoj mestský rajón aj s jeho zákutiami poznajú lepšie ako málokto druhý. Myslieť si však, že stačí do telefónu povedať čarovnú formulku „štátny archív“, by bolo mierne naivné. Niekedy nemusí pomôcť ani adresa, a to najmä v prípade, že sa archív nachádza na najdlhšej ulici v meste,

... a trpká tvár života východniarov. Foto: Marek Pupák. Fotografia je súčasťou obrazovej reportáže Na Slovensku po slovensky ocenená porotou Slovak Press Photo v roku 2016 v kategórii séria fotografií študentov a mladých fotografov do 25 rokov prvým miestom.

ktorá ním prechádza skrz na skrz (česť pamiatke Milana Rastislava Štefánika) a vy si na čísla zrovna príliš nepotrpíte. Preto sa vždy oplatí pričuchnúť k miestnemu folklóru a vedieť v blízkosti akej diskotéky či fabriky by sa mal archív nachádzať, nech aj bežný smrteľník vie, ktorým smerom sa chcete UBERať. Potom vás neprekvapí ani doplňujúca otázka: „Myslíte ten pri benzínke?“ Niekedy sa skutočne dostanete až na kraj sveta, kde archív sídli doslova a do písmena v poslednej budove a nasleduje už len tabuľa o konci mesta a inkriminovaná benzínová pumpa. Nás, ktorí v hlavnej dedine bývame až za Krematóriom, tento stav až tak nešokuje ani nevykoľají. Svojím spôsobom máme k periférii vybudovaný priam citový vzťah a taxikár sa aspoň dozvie, čo všetko obchádza, keď ide tankovať. Súc poučená rannou epizódkou som poobede objednávala taxík na kraj mesta pri benzínke a na druhom konci linky sa ozvala spresňujúca otázka: „Myslíte tam, kde je štátny archív?“ Tomu hovorím šírenie osvety v praxi.

Ak som sa na východe niečo naučila, tak je to práve používanie taxíkov vo veľkom, ignorovanie dĺžňov v slovách, opomínanie skloňovania podstatných mien, nahradenie tvrdého bratislavského /ne/ za východniarske zaťahované /ɲe/ a na ostatok aj to, že garáž je na Šariši mužského rodu a empiricky som si overila, samozrejme mimo pracovnej doby aj budovy archívu, že dobrá borovička nie je nikdy zlá. Vďaka opakovanému rutinnému vypĺňaniu bádateľského listu viem naspamäť (možno by sa hodilo použiť anglický ekvivalent „learn by heart“, len si nie som istá, či v tomto prípade ide až tak o srdcovú záležitosť) číslo svojho nového občianskeho preukazu. Hoci ho mám už takmer polovicu „funkčného obdobia“, nemala som doteraz potrebu ani špeciálnu príležitosť si ho vtlačiť do hlavy. Svojho času ma podobnou metódou naučili číslo môjho historicky prvého občianskeho vrátnici na Historickom ústave SAV. Obom inštitúciám týmto srdečne ďakujem, jeden nikdy nevie, kedy túto pamäťovú stopu využije v praxi.

Na druhej strane vypĺňanie žiadaniek sa rutinou asi nikdy nestane. Tieto byrokratické potvorky vedia vždy prekvapiť a aj skúsený bádateľ rýchlo zistí, že sa má stále čo učiť. V pre neho ešte neznámom archíve mu nepomôžu ani rádovo stovky žiadaniek, ktoré už vo svojom živote dovtedy vyplnil. Síce rozumie, aký je rozdiel medzi žiadankou a prioračným lístkom, ale aby vedel čo a kde presne vyplniť, musí sa vždy a znova opýtať. Nakoniec aj takáto nevyhnutná formálna komunikácia so zamestnancami archívu môže otvárať dvere k úplne iným a zaujímavým rozhovorom, ba dovolím si tvrdiť, že miestami až k priateľstvám. Nekonečné vypĺňanie žiadaniek nám navyše pripomína, že písať rukou sme ešte tak úplne nezabudli, vlastne je aj príjemné zvoliť občas iný rukopis ako Times New Roman 12. Summa summarum ma byrokratická skúsenosť mojej archívnej výpravy doviedla až k návrhu aktualizovať ono povestné „píšeš ako český žandár“ na archivársky kompatibilnejšie „píšeš ako aktívny putujúci bádateľ“.

Počas svojho nomádskeho putovania som sa do niektorých miest vrátila po mnohých rokoch, do iných som zavítala vôbec po prvýkrát v živote. Musím však otvorene priznať, že mnohé destinácie by som bez archívneho jarma asi sotva iniciatívne navštívila. Práve v tomto rozmere vidím potenciál archoturistiky – spájať užitočné s príjemným. Cestovanie po východom Slovensku mi prinieslo nie

len zaujímavé dokumenty, ale aj nové chute, vône, výhľady, pohľady, zážitky. Aj samotné budovy mnohých archívov stoja za návštevu, vďaka najmä za tie skutočne historické, účelové si na svoj architektonický boom budú musieť ešte pár rokov počkať. Na druhej strane ma návštevy niektorých archívnych stánkov vrátili späť do detstva a cítila som sa presne ako kedysi v obývačke u svojej starej mamy. Jediná cesta a rozhovor s taxikárom vám o regionálnom rozvoji v praxi prezradí viac ako pravidelné sledovanie výsledkov verejných obstarávaní. Osobná skúsenosť a priamy kontakt je na nezaplatenie. Žiaľ, často vás dovedie k záveru, že na neochvejne tradovanej vete „z Bratislavy ďaleko nedovidíme“, je veľký kus pravdy.

Tak ako má každé mesto či región svoje špecifiká, líšia sa aj jednotlivé archívy. Každý si žije svojím vlastným životom, veď jeho tempo a atmosféru tvoria najmä ľudia, ktorí ho riadia a pracujú v ňom. Bez akýchkoľvek postranných úmyslov či snahy sa podlizovať, musím konštatovať, že v drvivej väčšine archívov som sa stretla s láskavým prístupom a ochotou. Milé a nezištné prijatie bolo neraz vyjadrené otázkou „Nedali by ste si kávu?“, doplnenou spresňujúcou formulkou „Pijete nesku alebo zalievanú?“ Špeciálne druhá časť otázky poteší každého vášnivého kávičkára a ospalého bádateľa v jednej osobe. Vôňa kávy priam vyzýva ku krátkej pauze, ako aj k zvedavým otázkam na oboch stranách výskumnej arény. Dokonca som na svojich cestách objavila aj bádateľňu, v ktorej pracujú prevažne muži (jav zriedkavejší ako krupobitie) a aj ženské oko sa tam má na čo pozerať a nechať sa príjemne rozptýliť od výskumu. Mužskí zamestnanci archívov môžu spustiť medzi sebou anketu a skúsiť uhádnuť, ktoré miesto mám na mysli.

Veru, každý archív je vlastne takým malým mikrosvetom a dostať sa mu pod kožu znamená spoznať jeho zaužívané chodníčky a v miere bádateľovi primeranej sa zapojiť do jeho každodennej rutiny, nech je skôr príjemným spestrením dňa ako boľavým otlakom na päte archivára. Počas svojho túlania som spoznala nielen miestne bádateľské stálice či legendy, ale dokonca som sa aj ja sama stala aspoň na malú chvíľu súčasťou inventáru – páni z inventarizačnej komisie ma „nascanovali“ hneď dvakrát, keďže sa naše cesty v priebehu pár dní skrížili v rôznych archívoch. Obidve strany mali v prvom momente pocit, že ide len o déjà vu, ale nakoniec sme sa v realite pozdravili a usmiali na seba, dúfajúc, že nenarobím zmätky v ich zoznamoch.

Pre odhodlancov vydať sa na podobné archívne turné prinášam pár postrehov a tipov, ktoré sa môžu v príhodnú chvíľu hodiť. Ak je zvonček do bádateľne hluchý a vonku navyše začína pršať či husto snežiť, neváhajte a bez okolkov stlačte tlačidlo „matriky“. Cesta k štúdiu archívnych dokumentov neraz vedie kľukatými cestičkami, ale nenechajte sa odradiť! V niektorých prípadoch vás pri práci nechtiac, no za to neprestajne, bude rozptyľovať možno až príliš hlučné memento priemyselnej výroby z mesta na západnom Slovensku (pre fajnšmekrov: „vecne“ povedané Calexcity). V iných archívoch sa zase príkladne starali o moju životosprávu – pohľad na povinnú obedňajšiu pauzu môže mať skutočne rôzne perspektívy a poskytuje ideálnu zámienku na vychutnanie si ďalšej kávy v neďalekých kaviarňach. V ďalšej bádateľni sme neraz utiekli v rozhovoroch do divadelného sveta a aj som dostala tipy, čo by som si nemala nechať ujsť na východoslovenských javiskách a rozhodne som neľutovala.

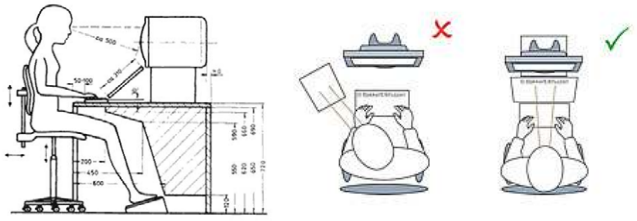
Spolupráca s kvalitným archivárom je pre historika na nezaplatenie, zamestnanci jednotlivých pracovísk majú vynikajúci prehľad vo svojich fondoch. Pokiaľ sa zachovalo to, po čom pátrate, je viac ako pravdepodobné, že to aj nájdete. Keď aj nie priamo v očakávanom fonde, skúsené oko archivára, ktorý má zvládnuté svoje remeslo, objaví aj bočné uličky a prvotný neúspech môže ešte skončiť veľkou oslavou. Ako bádateľský špión som so záujmom pozorovala fungovanie jednotlivých archívov a pochopila som, že uholným kameňom ich efektívnej práce je majstrovstvo remesla, ktoré si vyžaduje najmä čas a skúsenosti. Ak sa pracovitosť a zanietenosť snúbia s vedeckým myslením, bádanie je pre historika cťou a radosťou. Počas troch mesiacov v košických a prešovských archívoch som si vedátorského nadšenia užila naozaj neúrekom.

Moje zotrvanie na východe sa nakoniec oproti pôvodnému plánu predĺžilo o celé dva mesiace. Ak by som mala pristupovať k vyhodnoteniu výsledkov môjho snaženia matematicky, finálny úlovok rozhodne nebol v priamej úmere s investovaným časom. Ale taká je už povaha našej práce, nie každý deň narazíme na zlatú baňu. Treba sa len zaprieť a vydržať. Avšak na moje prekvapenie, keď som začala doma v pokoji skladať to svoje povojnové puzzle, ukázalo sa, že vytúžená päťtisícka Neuschwanstein to síce ešte nie je, ale aj tisíc kusový Betliar poteší a je zaujímavý i prudko publikovateľný. Vďaka Vám, archivári, za Vašu pomoc a ústretovosť, spolu ešte dokážeme veci nevídané!

Michala Lônčíková
Katedra všeobecných dejín FiF Univerzity Komenského

PREVENCIA A KOMPENZÁCIA PRACOVNEJ ZÁŤAŽE ARCHIVÁROV

Práca archivárov prináša určité riziká, ktoré by sme mali poznať a predchádzať im. Ide o zvýšené nároky na pohybový aparát, oči a psychiku. Pohybový aparát trpí pri dlhom sedení a prenášaní bremien. Pri dlhom sedení zohráva úlohu nadmerné statické zaťaženie svalov, väzov, kĺbov a chrbtice, ktoré sa prejavuje svalovými bolesťami šije a ramenného pletenca. Ak pracujeme veľa s myšou počítača, dochádza k nadmernému preťaženiu svalov predlaktia, čo môže viesť k tenisovému lakťu. Dvíhanie bremien (spisov, kníh a pod.) v nesprávnych polohách vedie k preťaženiu driekovej chrbtice s následnými bolesťami v nej. V dôsledku používania moderných technických prostriedkov a informačných technológií takmer počas celej pracovnej doby upierame zrak len do blízka, čím ho preťažujeme. Riešenie pracovných úloh, napr. potreba dodržania termínov, vyvoláva na mentálnej a emocionálnej úrovni stres, ktorý potom ovplyvňuje pohodu na pracovisku a interpersonálne vzťahy.

Obr. 1 Správne nastavenie polohy stola, stoličky a počítača

Obr. 2 Správne sedenie s použitím dynamického vankúša

Prevencia

Aby sme redukovali rizikové faktory práce archivárov, je potrebné dodržiavať preventívne opatrenia. Ako prvé je správne usporiadanie a nastavenie pracovného miesta – stola, stoličky a počítača (pozri obr. 1). Správna výška stoličky, stola a poloha obrazovky sú základom ergonomického držania tela počas sedenia. Postavenie klávesnice musí byť pohodlné pre lakte – tie by mali byť ohnuté v 90 stupňovom uhle. Obrazovka (či iný objekt, napr. text, s ktorým pracujeme) musí byť umiestnený priamo pred nami a nie bokom; držať hlavu niekoľko hodín natočenú do strany preťažuje svaly krku. Pomôckou na sedenie je vankúš (pod zadkom), ktorý núti aktívne zapájať brušné svalstvo (a tým ho posilňuje). Jeho používanie je nutné správne dávkovať; začíname s 10 minútami a dobu postupne predlžujeme (obr. 2).

Pri dvíhaní bremien je dôležité poznať „školu chrbta“, ktorá učí, aké ergonomické polohy treba zaujať, aby sme šetrili chrbát (obr. 3). Počas celodennej práce používame zrak na pozeranie do blízka a svaly oka sú v napätí. Človek by mal pozerať do blízka rovnako dlhý čas, ako aj do diaľky. Tak, ako sa človek osobnostne rozvíja a naberá rôzne pracovné zručnosti, mal by sa tiež naučiť odolávať rôznym druhom pracovného stresu, vedieť ho spracovať a rozpustiť.

Kompenzácia

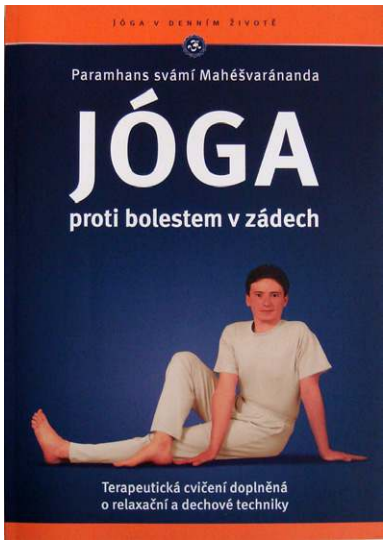
Negatívne dôsledky dlhodobej záťaže v podobe svalovej nerovnováhy (skrátené a ochabnuté svalové skupiny), funkčných blokád chrbtice a nesprávnych návykov držania tela sa dajú upraviť vhodnou kompenzáciou, ktorá nielenže navodí fyziologický stav, ale ho aj zastabilizuje. Existuje celý rad cvičení a metód, od jednoduchých až po zložitejšie, ktoré vyvažujú pohybový systém. K tým najjednoduchším patrí tzv. postizometrická relaxácia, pri ktorej môžeme preťažený sval, napr. trapézový sval šije, cielene uvoľniť (obr. 4).

Obr. 3 Správne nosenie bremien

Obr. 4. Relaxácia trapézového svalu

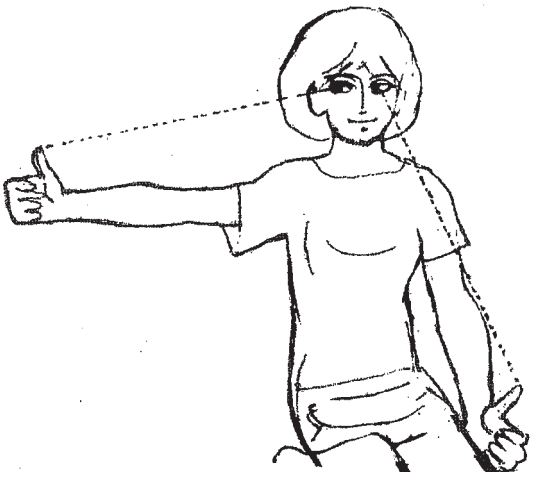

Obr. 5. Cviky účinné proti bolestiam chrbta (aj po operáciách) sú popísané v diele Joga proti bolestiam chrbta zo Systému Joga v dennom živote

Existuje množstvo cvičení, napr. Pilates, SM systém alebo sofistikované metodiky DNS (Dynamická neuromuskulárna stabilizácia) či Spiraldynamik. Zo športov sú vhodné fitness, posilňovanie alebo plávanie, a to štýly kraul a znak. Veľmi populárne sú psychosomatické cvičenia, ktoré okrem úpravy pohybového aparátu znižujú aj psychické napätie a stres. Sem zaraďujeme jogu a taiči.

U nás na Slovensku je už viac ako 40 rokov známy Systém Joga v dennom živote®. Tento jogový systém má veľmi detailne rozpracovanú metodiku tradičných jogových cvičení a je vhodný pre všetky vekové kategórie. Na niektoré diagnózy sú vytvorené samostatné jogové zostavy, napr. proti bolestiam chrbta (kniha *Jóga proti bolestem v zádech*, obr. 5).

Jogové cvičenia na oči sú špecifické cvičenia, ktoré napomáhajú udržať zdravý zrak. Jednoduchým cvikom, ktorým zrelaxujeme očné svaly, je žmurkanie. Najskôr desaťkrát silno a prudko žmurkneme, tvárové svaly pritom necháme uvoľnené. Potom oči zavrieme a vedome ich asi na jednu minútu uvoľníme. Pri ďalšom cviku pohybujeme očami – najviac ako sa dá – smerom nahor a nadol desaťkrát, potom zavrieme oči a asi na jednu minútu sa uvoľníme. Ďalej pohybujeme očami čo najviac doprava a doľava, hlavou pritom nehýbeme, potom jednu minútu relaxujeme. Nasledujú krúživé pohyby očí. Potom nasledujú akomodačné cvičenia – koncentrujeme sa striedavo na palec pravej a ľavej ruky, hlavou nepohybujeme (obr. 6). Na záver zavrieme oči, uvoľníme sa, pretrieme si dlane do tepla a takéto teplé ich priložíme na zavreté oči.

Obr. 6. Akomodačné cvičenie očí z knihy Joga v dennom živote a diabetes

Záver

Ak si chceme udržať dobré zdravie, musíme mať k sebe aktívny prístup. Preto pravidelné cvičenie a dodržiavanie uvedených preventívnych opatrení môže zmierniť alebo úplne eliminovať dôsledky našej pracovnej záťaže.

Roman Bednár[1]

Použitá literatúra:
MAHÉŠVARÁNANDA, paramhans Svámí. *Jóga v denním životě a diabetes*. Praha : Česká Unigrafie, 2010, s. 158 – 161.

[1] Autor MUDr. Roman Bednár, PhD. je zástupcom primára na Oddelení fyziatrie, balneológie a liečebnej rehabilitácie Fakultnej nemocnice s poliklinikou F. D. Roosevelta v Banskej Bystrici. Prednáša tiež na Katedre fyzioterapie Fakulty zdravotníctva Slovenskej zdravotníckej univerzity so sídlom v Banskej Bystrici.